

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ανδρέας Μαρκαντωνάτος, Θεόδωρος Παππάς, Σπυρίδων Συρόπουλος,
Ανδρέας Σεραφείμ, Λαμπρινός Πλατυπόδης, Αχιλλέας Παπαθανασίου,
Βασίλειος Σιδηρόπουλος, Άγγελος Καπέλλος, Μαρία Γαλανάκη,
Μαγδαληνή Τσιώλη, Μαρία Γεωργούση, Θεοδώρα Κούρκουλου

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ



Ξενοφών, Ελληνικά
~ Ιστοριογραφία ~

Βιβλίο Μαθητή / Μαθήτριας

Α' Λυκείου

ΑΡΧΑΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ
ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Ξενοφών, *Ελληνικά*
~Ιστοριογραφία~

Βιβλίο Μαθητή / Μαθήτριας

Α΄ Λυκείου

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης	
Συντονιστής/τρια / Αξιολογητής/τρια	Γεωργακοπούλου Σοφία Εν ενεργεία μέλος Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού Πανεπιστημίου
Αξιολογητής/τρια	Χασκής Κωνσταντίνος Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός
Αξιολογητής/τρια	Αντωνοπούλου Πολυξένη Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός
Τεχνικός Εμπειρογνώμονας	Βοβός Ανέστης Πτυχιούχος Πληροφορικής
Επικουρικός Εμπειρογνώμονας	Παγάνη Ευγενία Πτυχιούχος τεχνολογίας γραφιστικών τεχνών
Υπεύθυνος/η του μαθήματος/γνωστικού αντικειμένου στο πλαίσιο της Πράξης	Βασιλική Βαρτζιώτη , Σύμβουλος Β΄ ΙΕΠ, μέλος της Επιστημονικής Ομάδας Έργου (ΕΟΕ) της Πράξης

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
Σπυρίδων Δουκάκης
Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης
Πολυξένη Μπίλλα
Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής
Προϊσταμένη Τμήματος Β΄ Προγραμμάτων Σπουδών και Εκπαιδευτικού Υλικού

Αναπληρώτρια Υπεύθυνη Πράξης
Άννα-Αικατερίνη Λυκούρη
Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ανδρέας Μαρκαντωνάτος, Θεόδωρος Παππάς, Σπυρίδων Συρόπουλος,
Ανδρέας Σεραφείμ, Λαμπρινός Πλατυπόδης, Αχιλλέας Παπαθανασίου,
Βασίλειος Σιδηρόπουλος, Άγγελος Καπέλλος, Μαρία Γαλανάκη,
Μαγδαληνή Τσιώλη, Μαρία Γεωργούση, Θεοδώρα Κούρκουλου

ΜΕΤΑΙΧΜΙΘ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Ξενοφών, *Ελληνικά*

~Ιστοριογραφία~

Βιβλίο Μαθητή / Μαθήτριας

Α΄ Λυκείου

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

Ανδρέας Μαρκαντωνάτος, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Θεόδωρος Παππάς, Ομότιμος Καθηγητής του Ιόνιου Πανεπιστημίου

Σπυρίδων Συρόπουλος, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αιγαίου

Ανδρέας Σεραφείμ, Αναπληρωτής Καθηγητής του Ινστιτούτου Ιστορίας των Αρχαίων
Πολιτισμών, Northeast Normal University

Λαμπρινός Πλατυπόδης, δ.φ., Ε.ΔΙ.Π. της Ανώτατης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Αθήνας

Αχιλλέας Παπαθανασίου, Εκπαιδευτικός Δ.Ε.

Βασίλειος Σιδηρόπουλος, δ.φ., Εκπαιδευτικός Δ.Ε.

Άγγελος Καπέλλος, δ.φ., Εκπαιδευτικός Δ.Ε.

Μαρία Γαλανάκη, δ.φ., Εκπαιδευτικός Δ.Ε.

Μαρία Γεωργούση, δ.φ., Ε.Ε.Π. του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Μαγδαληνή Τσιώλη, Εκπαιδευτικός Δ.Ε.

Θεοδώρα Κούρκουλου, Κλινική Επίκουρη Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου της Άιοβα

Επιμέλεια έκδοσης: Γονιδάκη Μαρία

Καλλιτεχνικός σχεδιασμός - Γραφιστική επιμέλεια:

Αντύπα Μαριολένη, Λυμπεροπούλου Ουρανία

Δημιουργία εξωφύλλου: Αμζλάν Ρεντουάν

Ανάρτηση και ενσωμάτωση μεταδεδομένων ψηφιακών μαθησιακών αντικειμένων:

Λιτσαρδοπούλου Χριστίνα

Πίνακας περιεχομένων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ για τις μαθήτριες και τους μαθητές	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ για τις καθηγήτριες και τους καθηγητές	9
ΑΤΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ: Ξενοφώντα <i>Ελληνικά</i>	12
Σύνδεση με τα προηγούμενα	20
ΕΝΟΤΗΤΑ 1η Βιβλίο 1 Κεφάλαιο Α 1-3.....	21
ΕΝΟΤΗΤΑ 2η Βιβλίο 1 Κεφάλαιο Α 4-6	26
ΕΝΟΤΗΤΑ 3η Βιβλίο 1 Κεφάλαιο Α 7-Δ 10 (περιληπτικά).....	31
ΕΝΟΤΗΤΑ 4η Βιβλίο 1 Κεφάλαιο Δ 11-17	33
ΕΝΟΤΗΤΑ 5η Βιβλίο 1 Κεφάλαιο Δ 18-19	38
ΕΝΟΤΗΤΑ 6η Βιβλίο 1 Κεφάλαιο Δ 20-21.....	43
ΕΝΟΤΗΤΑ 7η Βιβλίο 1 Κεφάλαιο Δ 22-ΣΤ 38 (περιληπτικά).....	49
ΕΝΟΤΗΤΑ 8η Βιβλίο 1 Κεφάλαιο Ζ 1-8.....	51
ΕΝΟΤΗΤΑ 9η Βιβλίο 1 Κεφάλαιο Ζ 9-15	57
ΕΝΟΤΗΤΑ 10η Βιβλίο 1 Κεφάλαιο Ζ 16-35 (περιληπτικά)	62
ΕΝΟΤΗΤΑ 11η Βιβλίο 2 Κεφάλαιο Α 1-21 (περιληπτικά).....	64
ΕΝΟΤΗΤΑ 12η Βιβλίο 2 Κεφάλαιο Α 22-32.....	65
ΕΝΟΤΗΤΑ 13η Βιβλίο 2 Κεφάλαιο Β 1-2 (περιληπτικά)	71
ΕΝΟΤΗΤΑ 14η Βιβλίο 2 Κεφάλαιο Β 3-4	72
ΕΝΟΤΗΤΑ 15η Βιβλίο 2 Κεφάλαιο Β 5-15 (περιληπτικά)	77
ΕΝΟΤΗΤΑ 16η Βιβλίο 2 Κεφάλαιο Β 16-17.....	79
ΕΝΟΤΗΤΑ 17η Βιβλίο 2 Κεφάλαιο Β 18-19.....	85
ΕΝΟΤΗΤΑ 18η Βιβλίο 2 Κεφάλαιο Β 20-21.....	90
ΕΝΟΤΗΤΑ 19η Βιβλίο 2 Κεφάλαιο Β 22-23.....	95
ΕΝΟΤΗΤΑ 20ή Βιβλίο 2 Κεφάλαιο Β 24-Γ 10 (περιληπτικά).....	100
ΕΝΟΤΗΤΑ 21η Βιβλίο 2 Κεφάλαιο Γ 11-16	101
ΕΝΟΤΗΤΑ 22η Βιβλίο 2 Κεφάλαιο Γ 17-49 (περιληπτικά)	107
ΕΝΟΤΗΤΑ 23η Βιβλίο 2 Κεφάλαιο Γ 50-51.....	109
ΕΝΟΤΗΤΑ 24η Βιβλίο 2 Κεφάλαιο Γ 52-54	114
ΕΝΟΤΗΤΑ 25η Βιβλίο 2 Κεφάλαιο Γ 55-56	119
ΕΝΟΤΗΤΑ 26η Βιβλίο 2 Κεφάλαιο Δ 1-10 (περιληπτικά).....	124
ΕΝΟΤΗΤΑ 27η Βιβλίο 2 Κεφάλαιο Δ 11-19	125
ΕΝΟΤΗΤΑ 28η Βιβλίο 2 Κεφάλαιο Δ 20-22	131
ΕΝΟΤΗΤΑ 29η Βιβλίο 2 Κεφάλαιο Δ 23-28 (περιληπτικά)	137
ΕΝΟΤΗΤΑ 30ή Βιβλίο 2 Κεφάλαιο Δ 39-43.....	139
ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΟΡΩΝ	143
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	143

Ὅλβιος ὅστις ἱστορίας ἔσχε μάθησιν. (Μτφρ. Ευτυχῆς ὁποῖος ἔμαθε ἱστορία)
Ευριπίδης (480–406 π.Χ.).

Πρόλογος των συγγραφέων

Αγαπητές/οί συνάδελφοι, μαθήτριες/τές,

Η συγγραφική ομάδα του διδακτικού πακέτου ΞΕΝΟΦΩΝ, *ΕΛΛΗΝΙΚΑ* αισθάνεται την υποχρέωση να απευθυνθεί σε εσάς, για να μεταφέρει τις θερμότερες ευχές για την επωφελέστερη και αποτελεσματικότερη δυνατή αξιοποίηση των δύο εγχειριδίων. Η νοητή παρουσία σας ήταν εμφανής σε όλα τα στάδια συγγραφής. Καθετί στα εγχειρίδια είναι σχεδιασμένο να εξυπηρετεί εσάς και τις ανάγκες σας, να προλαβαίνει και να επιλύει τις απορίες σας, να απαντά και στα πιο επίμονα ερωτήματά σας, να διευρύνει τις γνώσεις σας, να επαυξάνει την κατανόηση του κειμένου του Ξενοφώντα, μέσα από την αρμονική σύζευξη ιστορίας και αρχαίας ελληνικής γλώσσας στο γραμματειακό είδος της Ιστοριογραφίας. «Μπήκαμε στη θέση σας», λοιπόν, πολλές φορές κατά τη διάρκεια της συγγραφικής μας εργασίας, για να βρούμε τους προσφορότερους τρόπους διδακτικής παρουσίασης των πληροφοριών και των γνώσεων χωρίς περιττή, εξουθενωτική ή απωθητική περιπλοκότητα. Στα εγχειρίδια θα βρείτε όλα όσα απαιτούνται για συνολική και πανοραμική κατανόηση των γεγονότων που έλαβαν χώρα στον ελλαδικό –και όχι μόνο– χώρο κατά την πολυτάραχη περίοδο του Πελοποννησιακού Πολέμου, για την ανάδειξη γραμματικών και συντακτικών φαινομένων της αττικής διαλέκτου της εποχής του Ξενοφώντα, καθώς και πληροφορίες για τη ζωή των αρχαίων Ελλήνων που εντοπίζονται στα προς διδασκαλία αποσπάσματα. Αυτή την τριπλή στόχευση υπηρετούν συγκεκριμένα: (1) Η κατατοπιστική και ευσύνοπτη εισαγωγή στον κλάδο της Ιστοριογραφίας και οι πληροφορίες μέσα από ένα έργο-ορόσημο ιστορικής καταγραφής, τα *Ελληνικά*, για τον τρόπο που τα γεγονότα της εποχής συνέβαλαν στη διαμόρφωση τόσο του αρχαίου όσο και του σύγχρονου κόσμου. (2) Η νεοελληνική απόδοση του αρχαίου κειμένου σε γλώσσα σύγχρονη, απλή και κατανοητή. (3) Τα λεπτομερή σχόλια επεξήγησης του κειμένου. (4) Οι ασκήσεις ελέγχου γνώσεων αλλά και ανάπτυξης κριτικής, ουσιαστικής και βαθιάς αντίληψης του κειμένου, του περικειμένου και του υπερκειμένου (των ιδεών που κρύβονται πίσω από το κείμενο και επιτρέπουν την αναλυτική προσέγγισή του στο πλαίσιο της εποχής συγγραφής και εκφώνησής του, αλλά και στη διαχρονική προβολή και σημασία του). (5) Τα ψηφιακά αντικείμενα, τα οποία αναμένεται να υποβοηθήσουν την ουσιαστική προσέγγιση του αντικειμένου με την εύρεση και αξιολόγηση ποικιλόμορφων πληροφοριών. Προσπαθήσαμε –και ελπίζουμε να έχουμε καταφέρει– να μεταφέρουμε το αρχαιοελληνικό «χθες» στο νεοελληνικό «σήμερα». Στόχος μας είναι να επικαιροποιήσουμε τη διδακτική μέθοδο, να εμπλουτίσουμε ένα τυπικό εγχειρίδιο διδασκαλίας ενός αρχαιοελληνικού κειμένου με διαδραστικές μεθόδους και τεχνικές προσέγγισης και κατανόησής του και να βοηθήσουμε στην αντίληψη των πιο βαθιών και ουσιαστικών νοημάτων του κειμένου. Στα εγχειρίδιά μας θα βρείτε σχόλια και ασκήσεις-δραστηριότητες που θα σας επιτρέψουν να κατανοήσετε και σύγχρονα στιγμιότυπα από την ελληνική ιστορία, να μάθετε να συνδυάζετε αρχαίες και νεότερες πηγές, για να μελετάτε πληρέστερα τον συνεχή και ατέλειωτο ιστορικό χρόνο, και να κρίνετε πρόσωπα, κίνητρα και καταστάσεις.

Εισαγωγή

Για τις μαθήτριες και τους μαθητές

Αγαπητές μαθήτριες και αγαπητοί μαθητές,

Το βιβλίο ΞΕΝΟΦΩΝ, ΕΛΛΗΝΙΚΑ σας προσφέρει τη μοναδική δυνατότητα να ανακαλύψετε και να κατανοήσετε τον μαγικό κόσμο της Ιστοριογραφίας μελετώντας ένα αρχαίο ιστορικό κείμενο, το οποίο όμως «ακουμπά» τη ζωή μας σήμερα και μας δίνει τη δυνατότητα να εκτιμήσουμε ότι οι πρόγονοί μας πολλές φορές έχασαν: τη δημοκρατία. Το βιβλίο μας φιλοδοξεί να σας ταξιδέψει από το «χθες» στο «σήμερα» μέσα από: 1) την προβολή εξελίξεων που οδήγησαν στην ανατροπή της δημοκρατίας, την επιβολή αυταρχικών καθεστώτων όπως η Τυραννία και την εκ νέου αποκατάσταση του δημοκρατικού πολιτεύματος στον τόπο γέννησής του... την Αθήνα, 2) τη σκιαγράφηση της προσωπικότητας «ηρώων» αλλά και «αντι-ηρώων» που με τις ενέργειές τους διαμόρφωσαν μια σύγχρονη ιστορική και κοινωνική πραγματικότητα, 3) την παρουσίαση όψεων του αρχαίου ελληνικού κόσμου όπως ήθη, έθιμα, θεσμοί που επιβιώνουν αναλλοίωτα μέχρι σήμερα. Θα ακονίσετε τις γνώσεις που αποκτήσατε από το Γυμνάσιο σχετικά με τις γραμματικές και συντακτικές δομές της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, θα βρείτε αρκετές επεξηγήσεις νέων γλωσσικών φαινομένων, θα δείτε να ενισχύονται οι δεξιότητές σας στο επίπεδο της κατανόησης του αρχαιοελληνικού λεξιλογίου και θα εξασκηθείτε στη μεταφραστική προσπέλαση ενός αρκετά βατού ιστορικού κειμένου. Το βιβλίο μας φιλοδοξεί έπειτα να σας ταξιδέψει όχι μόνο στον τόπο που διαδραματίζεται το μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας μας, την Αθήνα, αλλά και σε πόλεις και περιοχές του αρχαίου κόσμου, όπου συνέβησαν τεράστιας σημασίας ιστορικά γεγονότα. Θα δείτε πώς η μεγάλη και τρανή Αθήνα έρχεται αντιμέτωπη με την καταστροφή περισσότερες από μία φορές.

Ταξιδεύοντας ακόμα πιο πίσω στο παρελθόν, θα ανακαλύψουμε βαθιά «θαμμένα» μυστικά που σχετίζονται με μια από τις πιο δύσκολες στιγμές της Αθήνας στην μακραίωνη ιστορία της, τη Σικελική Εκστρατεία! Θα δούμε δύο από τους ικανότερους στρατιωτικούς ηγέτες του αρχαίου κόσμου, τον Αλκιβιάδη από τη μεριά των Αθηναίων και τον Λύσανδρο από αυτή των Σπαρτιατών, να προσπαθούν –με κάθε κόστος!– να φέρουν τη νίκη στη δική τους πόλη – κράτος. Θα δείτε να υπερτονίζονται μέσα από την ιστορική αφήγηση του Ξενοφώντα οι διαφορές ανάμεσα σε ένα δημοκρατικό (Αθήνα) και ένα ολιγαρχικό (Σπάρτη) πολίτευμα. Θα δούμε επίσης να αναμειγνύεται ενεργά, για μια ακόμα φορά, στα ελληνικά πράγματα ένας «φίλος» από τα παλιά (κι όμως... δεν μας έφταναν οι Περσικοί Πόλεμοι. Να' τοι πάλι!). Θα ακούσετε τον ικανότατο ομιλητή και πολιτικό Θηραμένη να αγορεύει στην Εκκλησία του Δήμου, επηρεάζοντας σε σημαντικό βαθμό τις αποφάσεις των συμπολιτών του (θα τους βγει άραγε σε καλό;), ενώ δεν θα αποφύγουμε τη γνωριμία με τον φοβερό και αδίστακτο αρχηγό των Τριάκοντα Τυράννων, τον Κριτία! Δολοπλοκίες, μάχες, ανατροπές πολιτευμάτων και εκτελέσεις είναι μόνο μερικά από όσα θα συναντήσουμε στο ταξίδι μας! Δεν θα θέλετε –ελπίζουμε– να ανοίξετε το κινητό σας αλλά το βιβλίο σας! Τα Αρχαία Ελληνικά της Α΄ Λυκείου μόνο πλήξη δεν θα σας προκαλέσουν!

Θα διαπιστώσετε, επίσης, ότι το βιβλίο αυτό διακρίνεται από μία σπουδαία καινοτομία σε σχέση με προγενέστερα διδακτικά εγχειρίδια: τα ψηφιακά μαθησιακά αντικείμενα, που προσφέρει μέσα από πολλαπλούς κώδικες ταχείας απόκρισης (QRC), εμπλουτίζουν ακόμη περισσότερο αυτό το συναρπαστικό ταξίδι γνώσης σε ένα «χθες» που θα σας φανεί σίγουρα πολύ... σημερινό! Βέβαιο είναι ότι αυτό το διαδραστικό ψηφιακό υλικό, το οποίο είναι προσβάσιμο από επιτραπέζιες και κινητές συσκευές –Αρχαία Ελληνικά στο κινητό σας, ναι!– καθώς επίσης είναι απολύτως λειτουργικό στο οικείο περιβάλλον φυλλομετρητή (click & play), χωρίς την ανάγκη άλλου λογισμικού ή ειδικής εφαρμογής, θα συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στην περαιτέρω γνωριμία σας με εμβληματικές πτυχές της αρχαιοελληνικής κειμενικής παράδοσης. Εξαιρετικά βοηθητικές, καθώς ελπίζουμε, θα αποβούν η παράθεση, λόγου χάριν, εικόνων, παράλληλων κειμένων, οπτικοακουστικών αρχείων, εννοιολογικών χαρτών, γραφημάτων, χρονογραμμών, αλλά και των διαδραστικών και συμμετοχικών ασκήσεων-δραστηριοτήτων. Οι ασκήσεις-δραστηριότητες αυτές έχουν διπλή στόχευση: να οξύνουν, πρώτα, τον προβληματισμό σας σχετικά με ό,τι το κείμενο λέει, αλλά και ό,τι αφήνει να εννοηθεί. Δεν θα σας ζητήσουμε απλώς να γνωρίζετε για τους θεσμούς της αρχαίας Αθήνας, τις ημερομηνίες που διεξήχθησαν οι σημαντικότερες αναμετρήσεις που περιγράφει ο Ξενοφώντας. Θα σας ζητήσουμε πολύ περισσότερο να εξετάσετε το κείμενο ως πηγή γνώσης, η οποία μπορεί να φωτίσει και άλλες στιγμές της ελληνικής και παγκόσμιας ιστορίας. Θα σας ζητήσουμε να συνεργαστείτε μεταξύ σας, να ερευνήσετε διαδικτυακές και όχι μόνο πηγές, να συγκρίνετε πρόσωπα, περιστάσεις και γεγονότα, να διαμορφώσετε άποψη. Θα σας ζητήσουμε, παράλληλα, να μεταμορφώσετε την τάξη σας σε Εκκλησία του Δήμου ή Βουλευτήριο και να αναπαραστήσετε όσα τα κείμενα περιγράφουν. Μόνο έτσι θα καταλάβετε ότι τα κείμενα αυτά δεν είναι μουσειακά εκθέματα, για να τα βλέπουμε, πολλές φορές δίχως καν να καταλαβαίνουμε την αξία τους, αλλά «δυναμίτες» γνώσης και δημιουργίας στα χέρια μας! Έπειτα, οι ασκήσεις-δραστηριότητες έχουν ως σκοπό τους όχι απλώς να σας βοηθήσουν να εμπλουτίσετε τις γνώσεις σας τις σχετικές με την αρχαία ελληνική γλώσσα, αλλά και να κατανοήσετε τη σχέση της με τη δική μας μορφή της ελληνικής γλώσσας. Θα κληθείτε να διερευνήσετε την ετυμολογία αρχαίων και νεότερων λέξεων, να εντοπίσετε παράγωγες νεοελληνικές σε όσες παρατίθενται στο αρχαίο κείμενο, να κατανοήσετε τη σημασία των αρχαίων λέξεων, αναλογιζόμενοι την ομοιότητα ή τη διαφορά τους με όσες χρησιμοποιούμε καθημερινά στην οικογένεια ή την παρέα μας. Θα προτείνουμε, λοιπόν, να ταξινομήτε σε ειδικό τετράδιο τις λέξεις σε τρεις κατηγορίες: σε αυτές που και σήμερα έχουν την ίδια έννοια, σε αυτές που τις χρησιμοποιούμε με μεταφορική ή άλλη έννοια, και σε αυτές που είναι νεκρές για το σύγχρονο μας γλωσσικό όργανο. Επειδή, επίσης, η προοδευτική κατάκτηση του αρχαίου λεξιλογίου αποτελεί απαραίτητο εφόδιο για την κατανόηση των κειμένων και την προώθηση της μεταφραστικής σας προσπάθειας, θα προτείνουμε να αντιγράφετε το σημαντικότερο λεξιλόγιο των κειμένων σε άλλο τετράδιο με αλφαβητικό ευρετήριο. Καθίστε αναπαυτικά στο θρανίο σας, ανοίξτε τα βιβλία σας και αφεθείτε σε ένα συναρπαστικό ταξίδι. Ξεκινάμε!


Εισαγωγή

Για τις καθηγήτριες και τους καθηγητές

Αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι,

Ο κεντρικός σκοπός του παρόντος εγχειριδίου είναι να αποτελέσει και το Βιβλίο Μαθητή/Μαθήτριας, αλλά και το βασικό διδακτικό βοήθημα του εκπαιδευτικού, ο οποίος θα μπορεί να βρει σε αυτό όλες τις απαραίτητες πληροφορίες και τα μεθοδολογικά εργαλεία που χρειάζεται για τη διδασκαλία του αρχαίου κειμένου ιστοριογραφίας. Το ανά χείρας βιβλίο – μέσα από ευσύνοπτες εισαγωγές στην ιστοριογραφία και στο κείμενο που απασχολεί τους μαθητές της Α΄ Λυκείου, μέσα από νέα μεταφραστική πρόταση, αναλυτικά σχόλια που επεξηγούν το περιεχόμενο του λόγου και ασκήσεις-δραστηριότητες που οξύνουν την κρίση των μαθητών και φωτίζουν πτυχές του κειμένου αλλά και του ιστορικοπολιτικού περιεχομένου της εποχής του – καθίσταται ένα πολυχρηστικό εργαλείο στα χέρια σας, για να οργανώσετε αρτιότερα τη διδασκαλία σας, για να πετύχετε μαθησιακούς σκοπούς στο πλαίσιο του αναλυτικού σχολικού προγράμματος, αλλά και για να ενημερωθείτε και να διευρύνετε τις φιλολογικές σας γνώσεις. Στο πρώτο μέρος του εγχειριδίου έχουν παρατεθεί δύο ευσύνοπτες πλην όμως περιεκτικές σε ιστορικο-φιλολογικό υλικό εισαγωγές. Στην Εισαγωγή παρατίθενται πληροφορίες σχετικά με την ανάπτυξη της Ιστοριογραφίας ως γραμματειακού είδους (πρόδρομες μορφές της Ιστοριογραφίας, σημαντικότεροι εκπρόσωποι του είδους), αλλά και πληροφορίες που αφορούν στη ζωή του Ξενοφώντα και το έργο του, προκειμένου να καταστεί ευκολότερα κατανοητός ο τρόπος με τον οποίο προσωπικά βιώματα του συγγραφέα επηρεάζουν τη συγγραφική του παραγωγή. Δεν παραλείπεται φυσικά η παράθεση πληροφοριών σχετικών με τα *Ελληνικά* που αποσκοπούν στη διασαφήνιση του ιστορικού και κοινωνικού περιγράμματος της εποχής. Οι πληροφορίες είναι όσες χρειάζεστε, για να μπορέσετε όσο το δυνατόν πιο ευσύνοπτα, εύληπτα και αποτελεσματικά να προετοιμάσετε το μαθητικό κοινό να διδαχθεί και να κατανοήσει ουσιαστικά και κριτικά το κείμενο: το χωροχρονικό του πλαίσιο, τις αντίπαλες παρατάξεις και τις προσωπικότητες που δεσπόζουν σε καθεμιά από αυτές, τα κίνητρα πίσω από τις ενέργειες του κάθε προσώπου, ανατρέχοντας και φωτίζοντας πολλές φορές πτυχές του παρελθόντος, η «φώτιση» των οποίων είναι αναγκαία για την καλύτερη κατανόηση της επικαιρότητας που περιγράφεται στο κείμενο.

Το εγχειρίδιο οργανώνεται σε 30 διδακτικές ενότητες, καθεμιά από τις οποίες αποτελείται από τα κάτωθι δομικά και θεματικά μέρη: Στο πρώτο μέρος θα βρείτε το Περίγραμμα Μαθήματος, λακωνική περιγραφή του κεντρικού θέματος του κειμένου, το οποίο εξετάζεται στο πλαίσιο της ενότητας (Σύνοψη), καθώς και δύο μεθοδολογικού τύπου περιγραφές, μία των μαθησιακών σκοπών (Τι θα εξετάσουμε στην ενότητα) και μία των διδακτικών επιδιώξεών μας (Τι θέλουμε να πετύχουμε). Το περίγραμμα αυτό σας δίνει τη δυνατότητα να γνωρίζετε επακριβώς τα σκοπούμενα μιας εκάστης των ενοτήτων του εγχειριδίου και να οργανώνετε τη διδασκαλία σας με τρόπο που αυτά να επιτυγχάνονται αποτελεσματικά.



Στο δεύτερο μέρος θα βρείτε το ίδιο το αρχαίο κείμενο και, αν ο χαρακτήρας της ενότητας το επιτρέπει (αν είναι, δηλαδή, περιληπτική), και μετάφρασή του. Το τρίτο μέρος του εγχειριδίου θα σας βοηθήσει με την ανάλυση του κειμένου, καθώς τόσο οι Γλωσσικές Παρατηρήσεις όσο και οι Ερμηνευτικές-Πραγματολογικές Παρατηρήσεις σας προσφέρουν πλούσιο υλικό γλωσσικής επεξεργασίας του κειμένου αλλά και θεματικής κατανόησής του. Οι παρατηρήσεις που εστιάζονται στη μελέτη της γλώσσας σκοπό έχουν τόσο να επιλύσουν τυχόν απορίες του μαθητικού κοινού για γραμματικά και συντακτικά φαινόμενα όσο και να το υποβοηθήσουν στην αρτιότερη και πληρέστερη γνώση βασικών μορφών λεξιλογίου που χρησιμοποιεί ο Ξενοφώντας. Τα ερμηνευτικά και πραγματολογικά σχόλια υπηρετούν διττή σκοποθεσία: αφενός προσφέρουν ό,τι κανείς χρειάζεται προκειμένου να κατανοήσει το κείμενο (ερμηνευτικά σχόλια) στο ιστορικοπολιτικό και ευρύτερο πολιτισμικό πλαίσιο σύνταξής του (πραγματολογικά σχόλια) και αφετέρου βοηθούν τις μαθήτριες και τους μαθητές να προβληματιστούν αναφορικά με πτυχές ερμηνείας του κειμένου, να σκεφτούν, να ερευνήσουν και να παραγάγουν οι ίδιες/οι γνώση.

Ενδείκνυται λοιπόν η χρήση των σχολίων από εσάς με τρόπο που να δίνει ώθηση για προβληματισμό: θα προτείναμε να μη διαβάζετε τα σχόλια στην αίθουσα διδασκαλίας, αλλά με αυτά ως βάση να δημιουργείτε Φύλλα Εργασίας με ερωτήματα σχετικά με το κείμενο, ώστε το μαθητικό κοινό να κατανοήσει όλες τις πτυχές του και με τη βοήθεια των σχολίων να μορφώσει άποψη και να απαντήσει σε ό,τι του ζητηθεί. Με τον τρόπο αυτό το μαθητικό κοινό μπορεί να αναπτύσσει ερευνητικές δεξιότητες: να ξέρει, δηλαδή, ότι δεν μπορεί να αρκестεί στη μελέτη του κειμένου, αλλά είναι ανάγκη να μελετήσει τόσο το περιεχόμενο (τις ιστορικοπολιτικές συνθήκες που επηρεάζουν τη σύνταξη ενός κειμένου) όσο και το υπερκείμενο (ό,τι αυτό το κείμενο υποκρύπτει αναφορικά με την παρουσίαση γεγονότων, προσώπων και καταστάσεων από τον συντάκτη του). Σε αυτή την ευγενή μαθησιακή πρακτική ωθούν το μαθητικό κοινό και οι Ασκήσεις-Δραστηριότητες – αυτό είναι το τέταρτο μέρος κάθε μιας από τις 30 ενότητες του βιβλίου αυτού. Οι ασκήσεις αυτές, συνθετικές, ερευνητικές και δημιουργικές στη φύση τους, επιμερίζονται στις κάτωθι γενικότερες κατηγοριοποιήσεις: 1) Κείμενο και συμπραζόμενα (με ασκήσεις που στηρίζονται στην αξιοποίηση πληροφοριών από άλλα κείμενα του ίδιου ή διαφορετικού χρονικού πλαισίου, ώστε να οξύνει ο μαθητής την κριτική του ικανότητα, εντοπίζοντας ομοιότητες ή διαφορές μεταξύ του κειμένου της ενότητας και του «παράλληλου» κειμένου. 2) Κείμενο και μορφή (με ασκήσεις σχετικές με τις γραμματικές, συντακτικές και σημασιολογικές πτυχές του κειμένου και έμφαση στην ταυτότητα της αρχαίας και της νέας ελληνικής γλώσσας). Το πέμπτο και τελευταίο μέρος του εγχειριδίου μας, η Ανακεφαλαίωση-Αναστοχασμός, καταγράφει σε δύο τμήματα τόσο τη θεματική ουσία της ενότητας (Τι μελετήσαμε;) όσο και την πρόταση των συγγραφέων για τους πιθανούς τρόπους οργάνωσης τόσο της δικής σας διδακτικής προσέγγισης στο αντικείμενο της ενότητας όσο και της μαθητικής μεθόδου μελέτης (Πώς μελετούμε;). Τέτοιες μέθοδοι μπορεί να περιλαμβάνουν την κατασκευή εννοιολογικών χαρτών, συνεργατικών διαδικτυακών εγγράφων με μορφή ημερολογίου ή χρονολογίου, καταγραφή επιχειρημάτων, τοποθεσιών και γεγονότων σε διαδραστικούς χάρτες, ετοιμασία ηλεκτρονικών καρτών διπλής όψης (flashcards) κ.ά. Σημαντική παράμετρος παρουσίασης του περιεχομένου του εγχειριδίου μας είναι

τα ψηφιακά μαθησιακά αντικείμενα, υλικό που συνιστούμε να χρησιμοποιείτε είτε αυτό αντλείται από το δεδομένο κείμενο και από παράλληλα κείμενα στο βιβλίο της μαθήτριας/ του μαθητή είτε από το διαδραστικό ψηφιακό υλικό του *Τετραδίου Εργασιών*. Εκείνο το οποίο προέχει στη φάση αυτή είναι να προσφέρονται στους μαθητές και στις μαθήτριες οι ουσιώδεις και απαραίτητες γλωσσικές και θεματικές πληροφορίες με τρόπο ευέθοδο και επαγωγικό, ώστε να γίνεται το μάθημα όσο το δυνατόν πιο ανάλαφρο και ευχάριστο. Προς τούτους ευκαταίω θα ήταν η αξιοποίηση του συμπληρωματικού ψηφιακού υλικού να γίνεται με μέτρο και αφού ληφθούν υπόψη οι ανάγκες και ιδίως οι ικανότητες των μαθητών και των μαθητριών. Αξίζει να τονιστεί στο σημείο αυτό ότι το διαδραστικό ψηφιακό απόθεμα που αναφέρεται εντός της εκάστοτε ενότητας διακρίνεται από πολλαπλότητα και πολυμορφία, ωστόσο σκόπιμο κρίνεται η τελική επιλογή των επιπρόσθετων ασκήσεων και δραστηριοτήτων από αυτές τις χρηστικές βάσεις δεδομένων όχι μόνο να συνδέεται άμεσα με τα κάθε φορά συναφή προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα, αλλά επίσης να διευκολύνει τη διαφοροποιημένη διδασκαλία, να ενισχύει τη συμπεριληπτική μάθηση και να υποστηρίζει την ισότιμη συμμετοχή των μαθητριών και των μαθητών στη διδακτική (συλ)λειτουργία. Τα μέλη της συγγραφικής ομάδας ελπίζουμε και ευχόμαστε να βρείτε όλα όσα χρειάζεστε, για να διδάξετε το αντικείμενό σας με τον ενθουσιασμό, τον δυναμισμό, το μεράκι και την αγάπη που σας διακρίνουν. Εμείς σας προσφέρουμε κατατοπιστικά σημειώματα για την αρχαία τέχνη της ιστοριογραφίας και το συγκεκριμένο έργο του Ξενοφώντα που θα μελετήσετε στην Α΄ Λυκείου, αναλυτικά επεξηγηματικά σχόλια για το περιεχόμενό του και τη γενικότερη συνθήκη συγγραφής του, ασκήσεις - δραστηριότητες που θα επιτείνουν το μαθητικό ενδιαφέρον και θα βοηθήσουν στην πλήρη και αποδοτική παρουσίαση των αξιέρευνων πτυχών και εκφάνσεών του. Το βιβλίο δεν κάνει τίποτε περισσότερο από το να υπηρετεί τις μαθήτριες/τους μαθητές και εσάς, το ικανό και άξιο καθηγητικό προσωπικό της Ελλάδας, το οποίο τιμά την έννοια της εκπαίδευσης αλλά και της παιδείας, της πνευματικής ολοκλήρωσης των νέων ανθρώπων της χώρας. Ελπίζουμε να ανταποκρίνεται το εγχειρίδιό μας στο υψηλό επίπεδο φιλολογικής και διδακτικής σας κατάρτισης. Σας ευχόμαστε ολόψυχα κάθε επιτυχία στο τόσο σημαντικό λειτούργημά σας!

Αττική Ιστοριογραφία: Ξενοφώντα *Ελληνικά*

Στην εισαγωγή θα μάθετε:

- ▶ Να διακρίνετε τη σημασία των όρων «Ιστορία» – «Ιστοριογραφία».
- ▶ Να προσεγγίζετε την αρχαία ελληνική ιστοριογραφία ως μέρος μιας ιστορικής συνέχειας στην οποία συνέβαλαν πολλοί παράγοντες.
- ▶ Να διακρίνετε τη σχέση των τριών μεγάλων ιστορικών της αρχαιότητας (Ηροδότου – Θουκυδίδη – Ξενοφώντα).
- ▶ Να αντιληφθείτε τις ιστορικές συνθήκες που επικρατούσαν την εποχή που γεννήθηκε, μεγάλωσε και συνέγραψε το έργο του ο Ξενοφώντας.
- ▶ Να γνωρίσετε βασικά σημεία της ζωής και του έργου του Ξενοφώντα και, ειδικότερα, να αντλήσετε στοιχεία για το περιεχόμενο του ιστορικού έργου *Ελληνικά*.

Α | Ας μιλήσουμε για την αρχαία ελληνική ιστοριογραφία

A.1.1 | ΙΣΤΟΡΙΑ



N. Γύζης, *Η Ιστορία*

Η αρχαία λέξη *ιστορία* προέρχεται ετυμολογικά από το ρήμα *οἶδα* (γνωρίζω) και σημαίνει την «έρευνα», την «αναζήτηση πληροφοριών», τη «γνώση», αλλά και την «έκθεση / παρουσίαση της γνώσης». Αργότερα, η λέξη *ιστορία* εξειδικεύτηκε στην επιστήμη που συγκεντρώνει πληροφορίες, μελετά και εκθέτει τα περασμένα. Η Ιστορία, όμως, ως επιστήμη, δεν περιορίζεται μόνο στην έκθεση των δεδομένων (προσώπων, γεγονότων, ημερομηνιών κ.λπ.) αλλά στον συσχετισμό τους και στην ένταξή τους σε μια γενικότερη εξέλιξη. Η ιστορία, επομένως, στοχεύει στη σύγκριση, κριτική αποτίμηση και ερμηνεία των γεγονότων που συνέβησαν. Η επιστήμη της ιστορίας γεννήθηκε και αναπτύχθηκε κατά την Κλασική Εποχή (510-323 π.Χ.). Τα κείμενα που προέκυψαν συναποτελούν την *ιστοριογραφία*.

A.1.2 | ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ

Όταν μιλούμε για «ιστοριογραφία», εννοούμε τη συγγραφή της ιστορίας. Η ιστοριογραφία, όπως νοείται και έχει αναπτυχθεί στη δυτική παράδοση, αποτελεί μια «εφεύρεση» του ελληνικού πνεύματος κατά τη μετάβαση από τον 6ο στον 5ο αι. π.Χ. Συγκεκριμένα, η αρχαία ελληνική ιστορική πεζογραφία φέρει ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά με πρώτο την τάση για άσκηση κριτικής στην παράδοση. Δεύτερο γνώρισμά της είναι η έμφαση που δίνεται στην αναζήτηση ορθολογικών αιτίων και η ταυτόχρονη απόρριψη

των μεταφυσικών εξηγήσεων. Το τελευταίο σημαντικό της χαρακτηριστικό είναι η αφηγηματικότητα. Τα τρία αυτά γνωρίσματα είναι σημαντικά και εξακολουθούν να συνιστούν συστατικά στοιχεία του είδους της ιστοριογραφίας έως και τη σημερινή εποχή.

Περισσότερες πληροφορίες για τη γένεση της αρχαιοελληνικής ιστοριογραφίας μπορείτε να αντλήσετε ανατρέχοντας στον **Εγκυκλοπαιδικό Οδηγό για την Αρχαία Ελληνική Ιστοριογραφία**

[Σύμφωνα με τον Christian Meier με τον όρο «αφηγηματικότητα» εννοούμε την «ανασύνθεση χρονικά εκτεταμένων γεγονότων, στα οποία συμμετέχει ένας μεγάλος αριθμός προσώπων και τα οποία συγκροτούνται από ποικίλες ενέργειες, εξελίξεις και συμβάντα με όλες τις μεταξύ τους σχέσεις»]



ΟΔΗΓΟΣ /
ΑΡΧΑΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ

A.1.3 | ΠΡΟΔΡΟΜΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

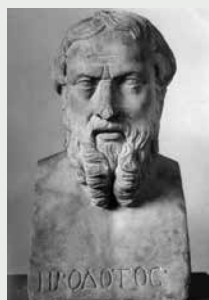
Όλες οι πνευματικές κατακτήσεις προκύπτουν μέσα από μια δημιουργική ώσμωση πολλαπλών στοιχείων που συν-υπάρχουν για μεγάλο χρονικό διάστημα. Με αυτή την έννοια, η ανάπτυξη της επιστήμης της Ιστοριογραφίας δεν προέκυψε ξαφνικά κατά την κλασική εποχή. Τα στοιχεία της σταδιακά καλλιεργούνταν μέσα από ποικίλες πνευματικές δημιουργίες του παρελθόντος. Ανάμεσα στους προδρόμους της αρχαίας ελληνικής ιστοριογραφίας συγκαταλέγονται η **επική ποίηση**, η **λυρική ποίηση**, όπως και το λογοτεχνικό είδος του «**περίπλου**» («γεωγραφικό βιβλίο» ή «ναυτιλιακό βοήθημα»). Επιπλέον, σημαντικές προϋποθέσεις για την εμφάνιση της ιστοριογραφίας διαδραμάτισαν αφενός το κριτικό πνεύμα που είχε καλλιεργηθεί από τους Ίωνες φιλοσόφους, αφετέρου η εισαγωγή της γραφής ήδη από τον 8ο αιώνα π.Χ. και τέλος και κυρίως η ανάπτυξη του πεζού λόγου κατά τον 6ο αιώνα π.Χ. Γιατί μόνο με τη βοήθεια της γραφής κατέστη δυνατή η κριτική της προφορικής παράδοσης, αλλά και η οργάνωση ενός πλούσιου υλικού σε μια εκτενή αφήγηση.

Οι σημαντικότεροι όμως πρόδρομοι του είδους της αρχαίας ελληνικής ιστοριογραφίας θεωρούνται οι **Λογογράφοι**. Οι Λογογράφοι ήταν συλλογείς γενεαλογικού, εθνογραφικού και γεωγραφικού υλικού με βάση προφορικές και γραπτές μαρτυρίες, κυρίως από τον χώρο της Ανατολής. Οι Λογογράφοι (σημαντικότεροι λογογράφοι είναι ο Εκαταίος ο Μιλήσιος, ο Ακουσίλαος από το Άργος, ο Φερεκύδης ο Αθηναίος, ο Ίων ο Χίος, ο Ελλάνικος ο Λέσβιος, ο Αντίοχος ο Συρακόσιος), προσπαθούσαν να οργανώσουν το παρελθόν ιστορικά, σε πεζό λόγο, και να ξεπεράσουν τις μυθικές και μεταφυσικές αντιλήψεις γι' αυτό. Σ' αυτή τους την προσπάθεια κινούνταν στο ίδιο πλαίσιο εξορθολογισμού της σκέψης, ακολουθώντας το παράδειγμα των Ίωνων φυσικών φιλοσόφων.



ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ
ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ
ΕΛΛΑΔΑ

A.2.1 | Η Ανάδυση του Ιστορικού Λόγου: ΗΡΟΔΟΤΟΣ (περ. 484-430 π.Χ.)

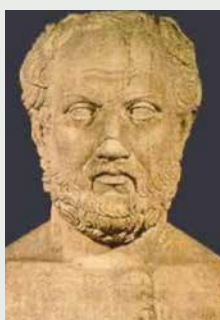


Ο Κικέρων (βλ. Γλωσσάρι) τον χαρακτήρισε «πατέρα της Ιστορίας» (λατινικά: pater Historiae). Γεννήθηκε στην Αλικαρνασσό της Μικράς Ασίας και καταγόταν από αρχοντική οικογένεια. Ο Ηρόδοτος ταξίδευε πολύ και επισκέφθηκε πολλές φορές την Αθήνα, όπου γνώρισε και συνδέθηκε φιλικά με τον Περικλή και τον Σοφοκλή. Το κύριο έργο του είναι η «**Ιστορία**», την οποία έγραψε με σκοπό «να μην ξεθωριάσει με τα χρόνια ό,τι έγινε από τους ανθρώπους, μήτε να σβήσουν άδοξα έργα μεγάλα και θαυμαστά, πραγματοποιημένα άλλα

από τους Έλληνες και άλλα από τους βαρβάρους», εννοώντας τη σύγκρουση των λαών της Ασίας με τους Έλληνες, που είχε κορυφωθεί με τους Περσικούς Πολέμους. Ο Ηρόδοτος είναι ο πρώτος που προσπαθεί να διαχωρίσει τα αίτια από τις αφορμές του πολέμου, δείχνοντας έτσι την επιστημονική του συγκρότηση. Στο πέμπτο από τα εννέα βιβλία της *Ιστορίας* του (τα οποία ταξινόμησαν οι Αλεξανδρινοί φιλόλογοι) ξεκινά η αφήγηση των Περσικών με το ξέσπασμα της Ιωνικής επανάστασης και τελειώνει στο ένατο βιβλίο με την κατάληψη της Σηστού από τους Αθηναίους το 478 π.Χ. Ως πηγές χρησιμοποιεί προγενέστερους λογογράφους (Εκαταίος ο Μιλήσιος), επιγραφές, δημόσια έγγραφα και χρησμούς, εθνογραφικές και ιστορικές πληροφορίες αλλά και διηγήσεις (νουβέλες, θαύματα, όνειρα, ανέκδοτα) που τα προσθέτει στην *Ιστορία* του ως παρεκβάσεις. Η ποικιλία αυτή, ωστόσο, συνδυάζει γεγονότα με ανεξακρίβωτες πληροφορίες. Το ύφος του έργου πάντως είναι ζωντανό και αναπαραστατικό. Έγραψε στην ιωνική διάλεκτο, με πολλές ομηρικές λέξεις και εκφράσεις, που δίνουν στο έργο του χρώμα ποιητικό.

A.2.2 | ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ (πιθανόν 460-399 π.Χ.)

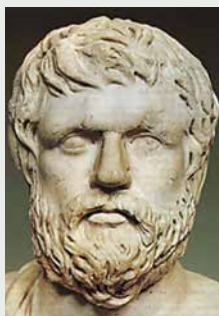
«Ιστορία: ένα “κτῆμα ἐς αἰί”»



Γεννήθηκε στον δήμο Αλίμου από πλούσια οικογένεια με καταγωγή από τη Θράκη και συγγένεια με το αριστοκρατικό γένος του Μιλτιάδη και του Κίμωνα. Πατέρας του ήταν ο Όλορος, πλούσιος Αθηναίος, που φρόντισε ώστε ο γιος του να λάβει εξαιρετική παιδεία και αγωγή. Δάσκαλοί του ήταν ο φιλόσοφος Αναξαγόρας και ο ρήτορας Αντιφώντας. Εκτός απ' αυτούς, επέδρασαν στην πνευματική του διαμόρφωση και άλλοι σοφοί, που συνέρρεαν τότε στην Αθήνα, όπως οι σοφιστές της πρώτης γενιάς, ο Πρωταγόρας, ο Γοργίας και ο Πρόδικος. Ο Θουκυδίδης εξορίστηκε από την Αθήνα, επειδή κατηγορήθηκε από τους Αθηναίους

ως υπαίτιος για την απώλεια της Αμφίπολης από τον Σπαρτιάτη στρατηγό Βρασιίδα. Είκοσι χρόνια έζησε εξόριστος, κάτι που του έδωσε τη δυνατότητα να δει και τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές με αντικειμενικότητα. Επέστρεψε στην πόλη του μετά το τέλος του πολέμου, αλλά σταμάτησε απότομα να καταγράφει τα γεγονότα. Η καταγραφή σταματά στα 411 π.Χ. Ο Θουκυδίδης προσπαθεί να ξεχωρίσει τα αίτια που προκάλεσαν τον πόλεμο και παρουσιάζει τα γεγονότα, τηρώντας μια χρονική ακολουθία και προσδιορίζοντας επακριβώς τις χρονιές στις οποίες αναφέρεται. Χαρακτηρίζεται από μεθοδικότητα και αμεροληψία. Το έργο του γίνεται ιδιαίτερα αναπαραστατικό μέσω της αξιοποίησης των δημηγοριών (βλ. Γλωσσάρι), στο πλαίσιο των οποίων εμφανίζει τα πρωταγωνιστικά πρόσωπα να μιλούν και να παραθέτουν τα επιχειρήματά τους. Το έργο του είναι γραμμένο στην παλαιότερη μορφή της αττικής διαλέκτου. Το ύφος της ιστορίας του είναι πεζό και απερίττο, αλλά βέβαια στις δημηγορίες δεν διστάζει να χρησιμοποιήσει ρητορικά σχήματα. Κύριο χαρακτηριστικό του είναι η πύκνωση του λόγου, η προσπάθεια με λίγες λέξεις να αποδοθούν όσο το δυνατό περισσότερα νοήματα. Η ίδια τάση τον οδήγησε να κατασκευάζει μεγάλες περιόδους με πολλές δευτερεύουσες προτάσεις.

A.2.3 | Ο ΞΕΝΟΦΩΝΤΑΣ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ



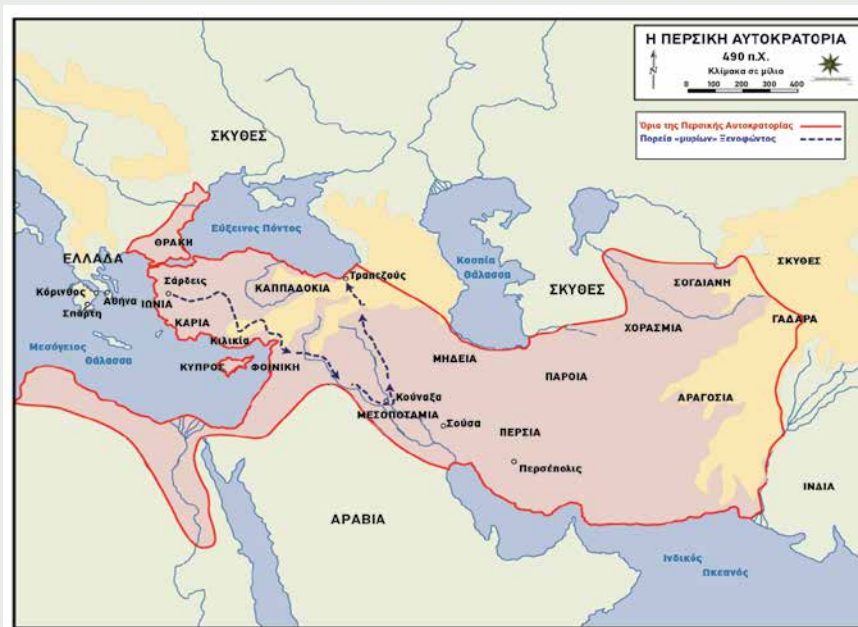
Ο Ξενοφώντας υπήρξε σημαντική στρατιωτική προσωπικότητα, αλλά και σπουδαίος ιστορικός συγγραφέας. Γεννήθηκε γύρω στο 430 π.Χ. στην Αθήνα. Ο πατέρας του, ο Γρύλλος, ήταν ευκατάστατος, είχε κτήματα στον δήμο των Ερχιέων (στη σύγχρονη περιοχή των Σπάτων) και ανήκε στην τάξη των Ιππέων. Ο Ξενοφώντας γεννιέται σε μία εποχή δύσκολη, γιατί το 431 π.Χ. ξεκινά ο Πελοποννησιακός Πόλεμος, η σύγκρουση δηλαδή μεταξύ των Αθηναίων (και των συμμάχων τους / Δηλιακή Συμμαχία) και των Σπαρτιατών (και των συμμάχων τους / Πελοποννησιακή συμμαχία).

Κατά την περίοδο της Νικίειου Ειρήνης (τέλος της Α΄ Φάσης του Πελοποννησιακού Πολέμου - 421 π.Χ.) ο Γρύλλος κρατά την οικογένειά του στην Αθήνα έχοντας ως κίνητρο την παροχή επίσημης παιδείας στον γιο του. Ο Ξενοφώντας εντρυφεί στα Ομηρικά Έπη, τους ηθικοπλαστικούς ποιητές, μαθαίνει μουσική, αλλά κυρίως ασχολείται με τη γυμναστική. Στην Αθήνα ο Ξενοφώντας γνωρίζεται με τον Σωκράτη και γίνεται μαθητής του. Μάλιστα, μεγάλο μέρος του συγγραφικού του έργου είναι αφιερωμένο σε αυτόν. Το έργο του συνιστά μια από τις κύριες πηγές από όπου αντλούμε πληροφορίες για τον τρόπο ζωής, τις πράξεις και τη διδασκαλία του μεγάλου φιλοσόφου.

Ο Ξενοφώντας απέβλεπε να ενταχθεί στην τάξη των Ιππέων - σώμα πλουσίων και αριστοκρατών, αφού μπορούσαν να προμηθευτούν οι ίδιοι το άλογό τους, έστω και με κρατική επιχορήγηση. Με τον πατέρα του επισκέπτονταν συχνά την Ερχεία και επέβλεπαν τα κτήματά τους. Ωστόσο, το 413 π.Χ., την εποχή που ο Ξενοφώντας περνούσε από την παιδική ηλικία στην εφηβεία, οι Σπαρτιάτες, επωφελούμενοι από την καταστροφή των Αθηναίων στη Σικελία (Β΄ Φάση Πελοποννησιακού Πολέμου - Σικελική Εκστρατεία: 415-413 π.Χ.) και με τη συνεργασία του Αθηναίου Αλκιβιάδη, ξανάρχισαν τον πόλεμο και κατέλαβαν τη Δεκέλεια, βόρεια της Αττικής, ώστε να εξορμούν και να καταστρέφουν την αθηναϊκή ύπαιθρο. Η κατάληψη της Δεκέλειας υπήρξε σταθμός τόσο για την αθηναϊκή ιστορία, όσο και για τη δική του ζωή. Η οικογένειά του δεν καταστράφηκε ολοσχερώς από τον πόλεμο, όμως ποτέ δεν μπόρεσε να επιστρέψει στην Ερχεία.

Το 405 π.Χ. ο αθηναϊκός στόλος καταστρέφεται ολοσχερώς στους Αιγός Ποταμούς και η Αθήνα παραδίδεται στον Λύσανδρο τον επόμενο χρόνο, κάτι που οδηγεί στη βίαιη απόπειρα ανατροπής της Δημοκρατίας. Ο Ξενοφώντας που μόλις έχει περάσει τα είκοσι ακολουθεί τη συντηρητική παράταξη. Στα *Ελληνικά* περιγράφει πώς η Αθήνα παραδόθηκε στον σπαρτιατικό στρατό υπό τον βασιλιά Άγι και στον σπαρτιατικό στόλο υπό τον Λύσανδρο, επειδή οι κάτοικοι κόντεψαν να πεθάνουν από την πείνα. Κατεδαφίστηκαν τα τείχη του Πειραιά και τα Μακρά τείχη που συνέδεαν το λιμάνι με την πόλη και ο λαός εξέλεξε Τριάντα εκπροσώπους «για να κωδικοποιήσουν τους νόμους των πατέρων τους με βάση τους οποίους θα θεσμοθετούσαν το πολίτευμα». Ο Ξενοφώντας δεν υπαινίσσεται ότι οι **Τριάκοντα** εξελέγησαν υπό πίεση, επειδή ο ίδιος και οι φίλοι του όντως ψήφισαν ελεύθερα υπέρ ενός μέτρου που πίστευαν ειλικρινά ότι θα επέφερε αναγκαίες μεταρρυθμίσεις και επειδή θεωρούσαν αποτυχημένο το πολίτευμα της δημοκρατίας. Ωστόσο, οι πολιτικές βιαιότητες στις οποίες προέβησαν

οι σκληροπυρηνικοί εκ των Τριάκοντα (με επικεφαλής τον Κριτία) δημιούργησε ρήγμα μεταξύ τους και διαφοροποίησε και τη στάση του Ξενοφώντα. Ο Ξενοφώντας υπήρξε άνθρωπος της δράσης, κάτι που τον οδήγησε να ακολουθήσει στρατιωτική σταδιοδρομία. Μετά την πτώση των Τριάκοντα Τυράννων και την αποκατάσταση της δημοκρατίας ο Ξενοφώντας αποδέχτηκε την πρόταση του Βοιωτού φίλου του Πρόξενου και αποφάσισε να καταταγεί στο μισθοφορικό στράτευμα του αντιβασιλέα της Περσίας, του Κύρου του Νεότερου, που σχεδίαζε να εκθρονίσει τον μεγαλύτερο αδερφό του Αρταξέρξη τον Β'. Ωστόσο, ο Κύρος σκοτώθηκε στη μάχη στα Κούναξα (401 π.Χ.) και μαζί του δολοφονήθηκαν και οι πιο σημαντικοί Έλληνες στρατηγοί, κάτι που ανάγκασε τον μισθοφορικό στρατό να υποχωρήσει διαμέσου της Ασίας προς το Βυζάντιο.



Στον χάρτη φαίνεται η διαδρομή που ακολούθησαν οι «Μύριοι» (10.000 Έλληνες μισθοφόροι) με επικεφαλής τον Ξενοφώντα προκειμένου να επιστρέψουν στην Ελλάδα, αφού βρέθηκαν απομονωμένοι στην Ασία μετά τον αιφνίδιο θάνατο του Κύρου (πβ. επίσης Ξενοφώντας, Κύρου Ανάβασις).

Ο Ξενοφώντας, που επελέγη μαζί με άλλους να ηγηθεί της μεγάλης αυτής υποχώρησης των «Μυρίων», οδήγησε με επιτυχία τους Έλληνες μισθοφόρους στις ακτές του Πόντου και κατόπιν στη Θράκη. Δεν ολοκληρώθηκαν όμως τότε οι περιπέτειές του στην Ασία.

Το 396 π.Χ. ακολούθησε τον βασιλιά της Σπάρτης Αγησίλαο στην εκστρατεία εναντίον της Περσίας. Ο Ξενοφώντας έτρεφε τεράστιο θαυμασμό για τον Αγησίλαο που μάλιστα δύο χρόνια αργότερα (394 π.Χ.) πολέμησε στο πλευρό του ενάντια στο αθηναϊκό στράτευμα.

Η πράξη του Ξενοφώντα να συμπαραταχθεί με τον Αγησίλαο ενάντια στους συμπατριώτες του Αθηναίους είχε ως συνέπεια την εξορία του, παρόλο που ορισμένες μαρτυρίες αναφέρουν ότι η απομάκρυνσή του συνδεόταν με τη συμμετοχή του στον στρατό του Κύρου. Όταν εξορίστηκε, ο Αγησίλαος τον βοήθησε παραχωρώντας του ένα κτήμα στην πόλη Σκιλλούντα (ή Σκιλλουντία ή Σκιλλούς, πόλη στην Ηλεία), όπου και έζησε για τα επόμενα είκοσι χρόνια. Εγκατέλειψε το κτήμα το 370 π.Χ, όταν οι Ηλείοι κατέλαβαν την πόλη. Ύστερα από την ήττα της Σπάρτης από τη Θήβα στη μάχη των Λεύκτρων (371 π.Χ.) κατέφυγε στην Κόρινθο. Η εξορία του ανακλήθηκε κάποια στιγμή, δεν γνωρίζουμε όμως αν ο Ξενοφώντας επέστρεψε ποτέ στην Αθήνα. Ο θάνατός του τοποθετείται γύρω στο 355 π.Χ.

■ **ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ:** Ο Ξενοφώντας ως συγγραφέας υπήρξε πολυγραφότατος. Το συγγραφικό του έργο χωρίζεται σε τρεις κατηγορίες:

A) Εκτενείς ιστορικές αφηγήσεις

- *Κύρου Ανάβασις:* Στο έργο περιγράφεται η κάθοδος των Μυρίων και η σωτηρία τους μετά την άτυχη εκστρατεία του Κύρου του νεότερου εναντίον του αδελφού του Αρταξέρξη του Β΄, βασιλιά της Περσίας. Ο Ξενοφώντας μάς μεταφέρει το κλίμα διάλυσης της περσικής αυτοκρατορίας, περιγράφει τη γεωγραφία της ευρύτερης περιοχής της Μ. Ασίας και πολλά εθνολογικά στοιχεία των λαών της περιοχής.
- *Ελληνικά:* Ιστορούνται τα γεγονότα της περιόδου 411 π.Χ. έως 362 π.Χ.
- *Αγησίλαος:* Είναι ένα εγκώμιο για τον βασιλιά της Σπάρτης Αγησίλαο.
- *Κύρου Παιδεία:* Παιδευτικό μυθιστόρημα, όπου ο Ξενοφώντας προβάλλει τη ζωή και το έργο του ιδρυτή της Περσικής αυτοκρατορίας, Κύρου. Παράλληλα, παρουσιάζει τη δική του αντίληψη για τον ρόλο του ηγέτη. Στο εν λόγω έργο τα γεγονότα περιγράφονται με μεγάλη ελευθερία, κάτι που το καθιστά περισσότερο ιστορικό μυθιστόρημα (λογοτεχνικό κείμενο), παρά αμιγώς ιστορικό έργο.

B) Σωκρατικά κείμενα

Τα έργα αυτά έχουν ως βάση τη διδασκαλία και τον βίο του φιλόσοφου Σωκράτη. Ο Ξενοφώντας προσπαθεί να αποδώσει τις ιδέες του δασκάλου του μέσα από τη δική του οπτική.

- *Απομνημονεύματα Σωκράτους:* Συλλογή από συζητήσεις που συγκροτούσαν κείμενο υπεράσπισης του Σωκράτη από τις επίσημες και ανεπίσημες κατηγορίες που είχαν διατυπωθεί εναντίον του. Στο έργο ο συγγραφέας απολογείται υπέρ του άδικα καταδικασθέντος φιλοσόφου και προσφέρει ένα απαύγασμα των βασικών του απόψεων.
- *Απολογία Σωκράτους:* Στόχος του έργου υπήρξε να εξηγήσει τους λόγους που οδήγησαν τον Σωκράτη στη θανατική καταδίκη. Είναι το μόνο από τα Σωκρατικά έργα, όπου ο Ξενοφώντας δεν υπήρξε αυτήκοος μάρτυρας.
- *Συμπόσιον:* Περιγράφεται η τυπική διασκέδαση ενός Αθηναίου αριστοκράτη.
- *Οικονομικός:* Μια πραγματεία με θέμα την άριστη διαχείριση ενός νοικοκυριού.

Γ) Τεχνικά, ηθικά και πολιτικά εγχειρίδια

- *Ιέρων:* Περιγράφονται οι διαφορές ανάμεσα στη ζωή ενός τυράννου και ενός πολίτη.
- *Περί Ιππικής:* Δίνονται οδηγίες για την εκπαίδευση και την περιποίηση των αλόγων.
- *Ιππαρχικός:* Στο έργο αυτό εξηγείται αναλυτικά ο τρόπος με τον οποίο θα πρέπει να διοικεί ένας Ίππαρχος (στρατιωτικό αξίωμα).
- *Πόροι ή περί προσόδων:* Μια προσπάθεια οικονομικής μελέτης των δημοσιονομικών της πόλης των Αθηνών.
- *Λακεδαιμονίων Πολιτεία:* Περιγράφει τη ζωή και την κοινωνία της Σπάρτης και εξηγεί τους λόγους για τους οποίους η Σπάρτη αναδείχθηκε εκείνη την εποχή ως η ισχυρότερη πόλη στην Ελλάδα.
- *Κυνηγετικός:* Στο έργο αυτό εξηγούνται τα βήματα οργάνωσης του κυνηγιού με σκύλους.

Τα θέματα με τα οποία ασχολείται διακρίνονται από ποικιλία, ωστόσο στα έργα του εντοπίζονται δύο κοινά στοιχεία: α) Η πολύ στενή σχέση τους με την προσωπική/βιωμένη εμπειρία του Αθηναίου ιστορικού και β) η έντονη τάση προς τον διδακτισμό.



ΕΡΓΑ
ΤΟΥ
ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ



Ο ΚΥΡΟΣ

■ **ΥΦΟΣ:** Ο Ξενοφώντας είναι ένας συγγραφέας που γοητεύει, καθώς συνδυάζει την απείριπτη έκφραση με τη λογοτεχνικότητα. Ο συνδυασμός της **απλότητας** με τον καλοπροαίρετο **διδασκισμό**, η **σαφήνεια** και η **ακρίβεια** της περιγραφής δομούν ένα κείμενο που χαρακτηρίζεται από **ζωντάνια** που –πολλές φορές– θυμίζει **δημοσιογραφική ανταπόκριση**. Ο Ξενοφώντας έχει την ικανότητα να αναπαριστά με δραματική ένταση σημαντικές σκηνές και να αποδίδει με ξεκάθαρο τρόπο τόσο τα γεγονότα, όσο και τις συναισθηματικές αντιδράσεις που αυτά προκαλούσαν.

B | Ξενοφώντας, *Ελληνικά*

Στις ιστορικές του συνθέσεις ο Ξενοφώντας βρίσκει τον καλύτερό του –συγγραφικό– εαυτό. Φαίνεται ότι επιχειρεί να συνεχίσει την αφήγηση του Θουκυδίδη στα επτά βιβλία των *Ελληνικών*, όπου παρουσιάζει την ελληνική ιστορία μεταξύ 411 π.Χ. και 362 π.Χ. Το έργο πρέπει να έχει γραφτεί σε δύο περιόδους. Τα βιβλία 1 & μέρος του 2ου (1.1.1.–2.3.10) μάλλον γράφτηκαν στα μέσα του 380 π.Χ. ενώ το υπόλοιπο του 2ου έως και το 7ο (2.3.11–7.5.27) πρέπει να είναι γραμμένα στα μέσα του 350 π.Χ.

Το έργο περιλαμβάνει δύο τμήματα. Το πρώτο (έως το χωρίο 2.3.9) πραγματεύεται το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου, ενώ το δεύτερο, τα γεγονότα που ακολούθησαν έως το 362 π.Χ. Συγκεκριμένα, το υπόλοιπο τμήμα του δεύτερου βιβλίου δίνει έμφαση στην περιγραφή της ιστορίας του καθεστώτος των Τριάκοντα Τυράννων έως την αποκατάσταση της δημοκρατίας το 403 π.Χ. Στο 3ο και 4ο βιβλίο και μέχρι το πρώτο κεφάλαιο του 5ου εξιστορούνται οι συγκρούσεις Σπάρτης και Περσίας και ο Κορινθιακός πόλεμος έως την Ανταλκίδειο ειρήνη (387/386 π.Χ.). Το τελευταίο μέρος του έργου (βιβλία 5ο - 7ο) παρουσιάζει τη σπαρτιατική ηγεμονία έως τη μάχη των Λεύκτρων (371 π.Χ.) και την ηγεμονία της Θήβας έως τη μάχη της Μαντίνειας (362 π.Χ.).

Η αφήγηση του Ξενοφόντα παρακολουθεί τις εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα από το 411 π.Χ. έως το 362 π.Χ. σε ολόκληρο τον ελληνικό κόσμο. Μεγαλύτερο τμήμα στο έργο, βέβαια, καταλαμβάνουν οι αναφορές στις δραστηριότητες της Σπάρτης, κάτι το οποίο λέγεται ότι δείχνει την ιδιαίτερη συμπάθεια που έτρεφε ο ιστορικός. Ωστόσο, ο Ξενοφώντας σε πολλές περιπτώσεις υιοθετεί κριτική προσέγγιση σε ό,τι αφορά τις επιλογές της Σπάρτης και δεν διστάζει να προβάλλει τις αστοχίες της. Η συχνή παρουσία της Σπάρτης στην αφήγηση των *Ελληνικών* προφανώς σχετίζεται και με τον πρωταγωνιστικό ρόλο που έπαιξε η πόλη την περίοδο που καλύπτει το έργο. Παράλληλα, δεν παραλείπει να κάνει αναφορά και στις ενέργειες και των άλλων μεγάλων ελληνικών πόλεων ούτως ώστε να ολοκληρωθούν τα λεγόμενα για τη Σπάρτη και στη συνέχεια να ακολουθήσουν όσα αφορούν τις άλλες πόλεις. Η έντονη μεταβολή που γνώρισε η Αθήνα, όταν έχασε μέσα σε λίγα χρόνια την ηγεμονική θέση της στην Ελλάδα, προσέφερε στον Ξενοφόντα ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον θέμα και μια καλή ευκαιρία να μιλήσει τόσο για την τέχνη της διακυβέρνησης, όσο και για τα χαρακτηριστικά που οφείλει να έχει ένας καλός αρχηγός στο επίπεδο των πόλεων-κρατών. Γενικά, τα *Ελληνικά* διακρίνονται από μία έντονη τάση επίκρισης των ελαττωμάτων όλων των κρατών, ιδίως όταν αυτά παρουσιάζουν κατακτητικές διαθέσεις.



ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ





Σύνδεση με τα προηγούμενα

Αφορμή για την έκρηξη του πολέμου, που έμελλε να σημαδέψει ανεξίτηλα την ιστορία του αρχαίου ελληνικού κόσμου, αποτέλεσε μια σειρά γεγονότων. Η πολιορκία της Ποτίδαιας το 432 π.Χ. από τους Αθηναίους, αποικίας των Κορινθίων (συμμάχων της Σπάρτης), αναμφίβολα συγκαταλέγεται μεταξύ των βασικών αιτιών που οδήγησαν στο ξέσπασμα του πολέμου. Η έκδοση του Μεγαρικού Ψηφίσματος λίγο αργότερα από την Αθήνα, με το οποίο απαγορευόταν στα Μέγαρα (σύμμαχο της Σπάρτης) να χρησιμοποιήσει τα λιμάνια των συμμάχων της Αθήνας για εμπόριο, η επίθεση της Θήβας (επίσης συμμάχου της Σπάρτης) στις Πλαταιές (σύμμαχο των Αθηναίων) και η εισβολή του Σπαρτιάτη βασιλιά Αρχίδαμου στην Αττική δείχνουν ότι ο πόλεμος έχει πλέον ξεκινήσει! Το έτος 429 π.Χ. η Αθήνα πλήττεται από τον φοβερό λοιμό που αφανίζει μεγάλο μέρος των κατοίκων της, μεταξύ των οποίων είναι και ο πολιτικός της ηγέτης, Περικλής. Ύστερα από μια περίοδο παρατεταμένων πολεμικών συγκρούσεων, Αθήνα και Σπάρτη αποφασίζουν να συνάψουν ειρήνη που θα διαρκούσε πενήντα έτη (Νικίειος Ειρήνη, 421 π.Χ.).

Ωστόσο, η εκστρατεία των Αθηναίων στη Σικελία το 415 π.Χ. αποτέλεσε αφορμή διακοπής της ειρηνικής περιόδου. Αν και την εκστρατεία οργανώνει μια από τις πιο εμβληματικές προσωπικότητες του Πελοποννησιακού Πολέμου, ο Αθηναίος στρατηγός Αλκιβιάδης, τελικά παραμονές της αναχώρησης του στόλου αυτός κατηγορείται για ασέβεια και καταφεύγει στη Σπάρτη ζητώντας άσυλο. Έτσι, την αρχηγία αναλαμβάνει ο Νικίας. Με αρχηγό τον Γύλιππο, ο σπαρτιατικός στόλος κερδίζει στις Συρακούσες τους Αθηναίους, εκτελώντας στη συνέχεια τον Νικία. Το καλοκαίρι του 411 π.Χ., μια ομάδα πραξικοπηματιών με αρχηγό τον Αντιφώντα πείθει την Εκκλησία του Δήμου ότι πρέπει να καταλυθεί η Δημοκρατία και στη θέση της να δημιουργηθεί ένα σώμα τετρακοσίων ολιγαρχικών. Λίγους μήνες αργότερα, η «Ολιγαρχία των Τετρακοσίων» δίνει τη θέση της στην «Αρχή των Πέντε Χιλιάδων», ενός πολιτεύματος που συνδυάζει τόσο δημοκρατικά όσο και ολιγαρχικά στοιχεία. Όλα τα παραπάνω μας διηγείται λεπτομερώς ο Θουκυδίδης, η αφήγησή του οποίου διακόπτεται απότομα το 411 π.Χ. Η φράση «*Μετὰ δὲ ταῦτα*», με την οποία αρχίζουν τα *Ἑλληνικά* του Ξενοφώντα δείχνει ότι συνεχίζει ακριβώς από εκεί που σταμάτησε ο προκάτοχός του.



Βιβλίο 1

Κεφάλαιο Α 1-3



1

ΕΝΟΤΗΤΑ

Περίγραμμα μαθήματος

Τι θα εξετάσουμε στην ενότητα:

- ▶ Το φθινόπωρο του 411 π.Χ. οι Αθηναίοι πληροφορούνται ότι οι Λακεδαιμόνιοι βρίσκονται «μια ανάσα» από τα εδάφη τους. Στέλνουν λοιπόν αμέσως ναυτική δύναμη, για να τους απομακρύνει. Τις αθηναϊκές δυνάμεις διοικεί ο Θυμοχάρης, ενώ αυτές των Σπαρτιατών ο Αγησανδρίδας.
- ▶ Τον χειμώνα του ίδιου έτους, ο Δωριέας, στρατηγός του Πελοποννησιακού στόλου, φτάνει στον Ελλήσποντο με δεκατέσσερα πλοία. Αμέσως οι Αθηναίοι κινούνται εναντίον του, αναγκάζοντάς τον να υποχωρήσει.

Τι θέλουμε να πετύχουμε:

- ▶ Να συνδέσουμε την αρχή των *Ἑλληνικῶν* του Ξενοφώντα με το τέλος των *Ἱστοριῶν* του Θουκυδίδη, αναδεικνύοντας ήδη από την αρχή του ξενοφώντειου έργου τα σημαντικότερα γεγονότα της τρίτης φάσης του Πελοποννησιακού Πολέμου, γνωστής και ως «Δεκελεικός Πόλεμος».
- ▶ Να σχηματίσουμε μια πρώτη εικόνα σχετικά με το πεδίο που θα διεξαχθούν μερικές από τις πιο σημαντικές μάχες της περιόδου που θα εξετάσουμε, τον Ελλήσποντο. Θα ευνοήσει η μάχη στη θάλασσα την Αθήνα, μια από τις πιο ισχυρές ναυτικές δυνάμεις του γνωστού τότε κόσμου;



Σύνοψη

Βρισκόμαστε στο φθινόπωρο του 411 π.Χ., λίγους μόλις μήνες μετά την εγκαθίδρυση της Ολιγαρχίας των Τετρακοσίων στην Αθήνα. Οι Αθηναίοι αντιλαμβάνονται ότι οι Λακεδαιμόνιοι πλέουν κατά μήκος της Αττικής και στέλνουν δύναμη με αρχηγό τον Θυμοχάρη, για να τους αντιμετωπίσει. Στη ναυμαχία που ακολουθεί, τα λιγοστά πλοία των Αθηναίων δεν καταφέρνουν να νικήσουν τον σπαρτιατικό στόλο, του οποίου ηγείται ο Αγησανδρίδας. Λίγο καιρό αργότερα, αρχές του χειμώνα, ένα τμήμα του σπαρτιατικού στόλου με επικεφαλής τον Δωριέα, γιο του γνωστού ολυμπιονίκη Διαγόρα, φτάνει στον Ελλήσποντο με δεκατέσσερα πλοία. Μόλις το αντιλαμβάνονται οι Αθηναίοι, σπεύδουν με είκοσι δικά τους να το αποκρούσουν. Στη θέα του αθηναϊκού στόλου, ο Δωριέας υποχωρεί αμέσως, κατευθυνόμενος προς το Ροίτειο. Όταν τους πλησίασαν οι Αθηναίοι, αμύνθηκαν τόσο από θάλασσα όσο και από στεριά, ώσπου οι Αθηναίοι αναχώρησαν για τη Μάδυτο.

Αρχαίο κείμενο

[1.1.1] Μετὰ δὲ ταῦτα οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον ἦλθεν ἐξ Ἀθηνῶν Θυμοχάρης ἔχων ναῦς ὀλίγας· καὶ εὐθὺς ἐναυμάχησαν αὐτῶν Λακεδαιμόνιοι καὶ Ἀθηναῖοι, ἐνίκησαν δὲ Λακεδαιμόνιοι ἡγουμένου Ἀγησανδρίδου. [1.1.2] μετ' ὀλίγον δὲ τούτων Δωριεὺς ὁ Διαγόρου ἐκ Ἰόδου εἰς Ἑλλάσποντον εἰσέπλει ἀρχομένου χειμῶνος τέτταρσι καὶ δέκα ναυσὶν ἅμα ἡμέρα, κατιδὼν δὲ ὁ τῶν Ἀθηναίων ἡμεροσκόπος ἐσήμηνε τοῖς στρατηγοῖς, οἱ δὲ ἀνηγάγοντο ἐπ' αὐτὸν εἴκοσι ναυσὶν, ἃς ὁ Δωριεὺς φυγὼν πρὸς τὴν γῆν ἀνεβίβαζε τὰς αὐτοῦ τριήρεις, ὡς ἤνοιγε, περὶ τὸ Ῥοίτειον. [1.1.3] ἐγγὺς δὲ γενομένων τῶν Ἀθηναίων ἐμάχοντο ἀπὸ τε τῶν νεῶν καὶ τῆς γῆς, μέχρι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέπλευσαν εἰς Μάδυτον πρὸς τὸ ἄλλο στρατόπεδον οὐδὲν πράξαντες.

Γλωσσικές παρατηρήσεις

Γραμματική

- **ἦλθεν**: γ' ενικό Οριστικής Αορίστου β' του ρήματος *ἔρχομαι*. **Ομόρριζα**: ερχομός, ἐλευση (ἀπὸ τὸν Μέλλοντα *ἐλεύσομαι*).
- **ναῦς**: αιτιατική πληθυντικού, ανώμαλο ουσιαστικό γ' κλίσης [*ἡ ναῦς* (= πλοίο), *τῆς νε-ώς, τῆ νη-ί, τὴν ναῦ-ν, ὡ ναῦ - αἱ νῆ-ες, τῶν νε-ῶν, ταῖς ναυ-σί, τὰς ναῦς, ὡ νῆ-ες*].
- **αὐτῶν**: επίρρημα: για ακόμα μία φορά, πάλι, εκ νέου.
- **εἰσέπλει**: γ' ενικό πρόσωπο, χρόνου Παρατατικού, *εἰς + πλέω*: εἰσέρχομαι σε λιμάνι (συν.: *καταπλέω*, αντιθ.: *ἀποπλέω, ἐκπλέω*). **Ομόρριζα**: πλεύση, ἀπόπλους, πλωτός.

- **ἡμεροσκόπος**: *ημερ(ο)-* + -σκοπος*, φρουρός που στέκεται σε ύψωμα, για να ελέγχει τις κινήσεις του εχθρού κατά τη διάρκεια της ημέρας, ο επιτηρητής. **Ομόρριζα** < *σκοπέω-σκοπῶ* (εξετάζω, προσέχω): σκέψη, σκοπός.
- **φυγῶν**: μετοχή Αορίστου β' του ρήματος *φεύγω*. **Αρχικοί χρόνοι**: Εν.: *φεύγω*, Πρτ.: *ἔφευγον*, Μέλλ.: *φεύξομαι, φευξοῦμαι*, Αόρ. β': *ἔφυγον*, Πρκ.: *πέφευγα*, Υπρσ.: *ἐπεφεύγειν*. **Ομόρριζα**: φυγή, φυγὰς.
- **γενομένων**: μετοχή Αορίστου β' του ρήματος *γίγνομαι*. **Αρχικοί χρόνοι**: Εν.: *γίγνομαι*, Πρτ.: *ἐγιγνόμην*, Μέλλ.: *γενήσομαι*, Αόρ. β': *ἐγενόμην*, Πρκ.: *γέγονα, γεγένημαι*, Υπρσ.: *ἐγεγενήμην ἢ ἐγεγόνειν*. **Ομόρριζα**: γέννηση, γενέθλια, γένος.

Συντακτικό

- **ἡγουμένου**: χρονική μετοχή, γενική ἀπόλυτη: το υποκείμενό της δεν έχει άλλη συντακτική θέση στην πρόταση. Η ἀπόλυτη μετοχή απαντάται συνήθως σε πτώση γενική ή σπανιότερα σε αιτιατική, ὁπότε ονομάζεται αιτιατική ἀπόλυτη.
- **ἐπ' αὐτόν**: εμπρόθετος προσδιορισμός της εχθρικής διάθεσης < *ἐπὶ + αὐτόν* στο ρήμα *ἀνηγάγοντο*.
- **ἃς ὁ Δωριεὺς... τὰς αὐτοῦ τριήρεις**: δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, προσδιορίζει τον ὄρο *ναυσὶν*. Εἰσάγεται με την αναφορική αντωνυμία *ἃς*. Εκφέρεται με Οριστική Παρατατικού (*ἀνεβίβαζε*).
- **γενομένων**: χρονική μετοχή, γενική ἀπόλυτη.



ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

Ερμηνευτικές – Πραγματολογικές παρατηρήσεις

- **Μετὰ δὲ ταῦτα οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον:** η αρχή των Ἑλληνικῶν. Με τη φράση αυτή ο Ξενοφώντας μάς δείχνει ότι αρχίζει την ιστορική διήγηση από εκεί που σταμάτησε ο Θουκυδίδης.
- **ἦλθεν ἐξ Ἀθηνῶν Θυμοχάρης:** Αθηναίος στρατηγός. Διοικητής του σπαρτιατικού στόλου αντίστοιχα είναι ο Αγησανδρίδας.
- **καὶ εὐθύς ἐναυμάχησαν αὐτίς Λακεδαιμόνιοι καὶ Ἀθηναῖοι:** πρόκειται για τη ναυμαχία της Ερέτριας, πόλης της Εύβοιας, που πραγματοποιήθηκε το φθινόπωρο του 411 π.Χ. μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης. Νικητές αναδείχθηκαν οι Λακεδαιμόνιοι. Η νίκη αυτή είχε μεγάλη σημασία για τους Πελοποννησίους, καθώς απέσπασαν από την Αθηναϊκή Συμμαχία την Εύβοια.
- **Δωριεὺς ὁ Διαγόρου ἐκ Ῥόδου εἰς Ἑλλάσποντον εἰσέπλει:** Ρόδιος στρατηγός και σύμμαχος των Πελοποννησίων, από τους οποίους μάλιστα εκτελέστηκε στη συνέχεια! Πλέει με δεκατέσσερα πλοία προς τον Ελλήσποντο, σκοπεύοντας να ενωθεί με τον στόλο του Μινδάρου (Σπαρτιάτης ναύαρχος, ανώτερος από τον Δωριέα στην ιεραρχία). Γίνεται όμως αντιληπτός από τους Αθηναίους, οι οποίοι κατευθύνονται εναντίον του με 20 πλοία. Αναγκάζεται λοιπόν να καταφύγει στο Ροίτειον, πόλη της Τρωάδας στον Ελλήσποντο.
- **μέχρι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέπλευσαν εἰς Μάδυτον:** η Μάδυτος, πόλη της ανατολικής Θράκης, η οποία το 465 π.Χ. προσαρτήθηκε στην Αθηναϊκή Συμμαχία. Ήταν σημαντικό λιμάνι και βάση των Αθηναίων κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου.

Παράλληλο κείμενο

Το παρακάτω απόσπασμα από το έργο Ἱστορίαι του Θουκυδίδη αναφέρεται στην κατάρρευση της δημοκρατίας εξαιτίας του πραξικοπήματος των Τετρακοσίων. Μια μέρα του φθινοπώρου, ενώ οι Αθηναῖοι είχαν συγκεντρωθεί στο θέατρο του Διονύσου, για να λύσουν πολιτικά θέματα σχετικά με την εξουσία των Τετρακοσίων, έγινε γνωστό πως ο Αγησανδρίδας παρέπλεε τις ακτές της Σαλαμίνας με 42 πλοία. Οι Αθηναῖοι, όταν το έμαθαν, έτρεξαν προς τον Πειραιά, καθώς θεώρησαν ότι η ασφάλεια της πόλης τους είχε μεγαλύτερη σημασία από τις εσωτερικές διαμάχες, γι' αυτό και μερικοί επιβιβάστηκαν στα έτοιμα πλοία, άλλοι προχώρησαν στην κατέλκυση άλλων, ενώ άλλοι έμειναν να υπερασπιστούν τα τείχη του Πειραιά.

[8.93.2] Πήγαν και τους βρήκαν μερικοί απεσταλμένοι των Τετρακοσίων και τους μίλησαν χωριστά. Προτρέψαν όσους φαίνονταν πιο λογικοί να μην κάνουν τίποτε και να συγκρατήσουν τους άλλους. Έλεγαν ότι θα δημοσιευτούν τα ονόματα των Πέντε Χιλιάδων από τους οποίους θα εκλέγονταν, εκ περιτροπής, οι Τετρακόσιοι. Δεν έπρεπε να κάνουν τίποτε που θα ήταν επικίνδυνο για την πολιτεία, ούτε να τη σπρώξουν στο έλεος του εχθρού. **[8.93.3]** Αφού πολλοί οπλίτες άκουσαν πολλά, ηρέμησαν και άρχισαν να ανησυχούν για την τύχη της πολιτείας. Συμφώνησαν να γίνει Εκκλησία, ορισμένη μέρα, στο θέατρο του Διονύσου, που να οδηγήσει σε συμφιλίωση.

[8.94.1] Όταν ήρθε η μέρα που θα γινόταν Εκκλησία στο θέατρο του Διονύσου και ενώ δεν είχαν ακόμα συγκεντρωθεί, έφτασε η πληροφορία ότι τα σαράντα δύο καράβια του Αγησανδρίδα είχαν φύγει από τα Μέγαρα και παραπλέαν τις ακτές της Σαλαμίνας. Τότε όλοι οι οπλίτες πίστεψαν ότι τα όσα έλεγαν ο Θηραμένης και οι οπαδοί του ήσαν σωστά, ότι ο στόλος αυτός προχωρούσε προς την Ηετιωνεία και ότι είχαν κάνει πολύ σωστά να κατεδαφίσουν το τείχος. **[8.94.2]** Ίσως ο Αγησανδρίδας ήταν συνεννοημένος και αρμένιζε στα νερά της Επιδαύρου, αλλά είναι φυσικό, ξέροντας την εσωτερική αναταραχή των Αθηναίων, να παραδοκεί για να φτάσει την κατάλληλη στιγμή. **[8.94.3]** Όταν έφτασε η πληροφορία, όλος ο λαός της Αθήνας έτρεξε στον Πειραιά γιατί κατάλαβαν ότι έπρεπε να παραμερίσουν τις εσωτερικές τους διαφορές και ν' αντιμετωπίσουν τον εχθρό που δεν τους απειλούσε πια από μακριά, αλλά μπροστά στο λιμάνι τους. Άλλοι έμπαιναν στα καράβια που ήσαν έτοιμα, άλλοι τραβούσαν τα καράβια που ήσαν στην στεριά και μερικοί ανέβαιναν στα τείχη ή πήγαιναν να φρουρήσουν το στόμιο του λιμανιού. **[8.95.1]** Αλλά τα πελοποννησιακά καράβια πέρασαν στ' ανοιχτά του Πειραιά, παράπλευσαν το Σούνιο και πήγαν ν' αράξουν μεταξύ του Θορικού και των Πρασιών, και μετά έφτασαν στον Ωρωπό. **[8.95.2]** Τότε οι Αθηναίοι αποφάσισαν να στείλουν αμέσως βοήθεια, για να σώσουν την σπουδαιότερη κτήση τους (από τότε που ο εχθρός κυριαρχούσε στην Αττική, η Εύβοια ήταν το παν γι' αυτούς). Αναγκάστηκαν να χρησιμοποιήσουν αγύμναστα πληρώματα –συνέπεια της εσωτερικής αναστάτωσης– κι έστειλαν καράβια στην Ερέτρια με στρατηγό τον Θυμοχάρη.

Μετάφραση Α. Βλάχος

Ασκήσεις – Δραστηριότητες

- Να εντοπίσετε τα απαρέμφατα του κειμένου και να καταγράψετε τη συντακτική λειτουργία τους.
- Ποια ουσιαστικά της α' και β' κλίσης βλέπετε στο κείμενο; Να τα καταγράψετε κι έπειτα να τα μεταφέρετε στις πλάγιες πτώσεις στον άλλο αριθμό.
- *ένανυμάχησαν, απέπλευσαν*: να γράψετε το β' πληθυντ. πρόσωπο, σε όλες τις εγκλίσεις, στον χρόνο που βρίσκονται τα ρήματα.
- Να εντοπίσετε τις μετοχές και: α) να τις μεταφέρετε στον άλλο αριθμό, β) να βρείτε

το υποκείμενο και τη συντακτική λειτουργία τους.

- Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της στήλης Α με τα σωστά της στήλης Β.

ΣΤΗΛΗ Α

χειμῶνος •
ναῦς •
πράξαντες •
ἡμέρα •
ναυσὶν •

ΣΤΗΛΗ Β

- αιτιατική πληθυντικού
- δοτική πληθυντικού
- γενική ενικού
- δοτική ενικού
- ονομαστική πληθυντικού



ΑΣΚΗΣΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ

- Με ποιες λέξεις του κειμένου συγγενεύουν ετυμολογικά οι παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: *κατάσχεση, διαμάχη, πραγματοποίηση, διορατικός*;
- Να γράψετε ένα ομόρριζο ουσιαστικό ή επίθετο της Νέας Ελληνικής για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου: *είσέπλει, ήγουμένου, ἀνηγάγοντο, κατιδών, νεών*.
- Να γράψετε στη στήλη 3 μια παράγωγη λέξη της Νέας Ελληνικής με την κατάληξη που περιέχεται στη στήλη 2 (λάβετε υπόψη τους αρχικούς χρόνους των ρημάτων):

ΣΤΗΛΗ 1	ΣΤΗΛΗ 2	ΣΤΗΛΗ 3
<i>ἦλθεν</i>	-ός	
<i>ἔχων</i>	-α	
<i>γενομένων</i>	-η	
<i>πράξαντες</i>	-μα	

- Να συνδέσετε κάθε λέξη στη στήλη 1 με τη σημασία της στη στήλη 2 (περισσεύουν τέσσερα στοιχεία στη στήλη 2).

ΣΤΗΛΗ 1

- αὔθις* •
- εὐθύς* •
- ἄμα* •
- ἐγγύς* •
- ὕστερον* •

ΣΤΗΛΗ 2

- πάλι
- ταυτόχρονα
- έπειτα
- αμέσως
- πριν
- χθες
- σήμερα
- αργά
- κοντά

- Ο Δωριέας ο Ρόδιος καταγόταν από σπουδαία γενιά ολυμπιονικών: Αναζητήστε στο διαδίκτυο πληροφορίες για τους Ολυμπιακούς Αγώνες και τα αθλήματα που αυτοί περιλάμβαναν. Εντοπίζετε ομοιότητες με τη σύγχρονη εποχή;

- Στα ερμηνευτικά – πραγματολογικά σχόλια της ενότητας αναφέρεται ότι η ναυμαχία μεταξύ Αθηναίων και Σπαρτιατών συνέβη το φθινόπωρο του 411 π.Χ. Το γνωρίζατε ότι οι μήνες στην αρχαία Ελλάδα είχαν διαφορετική ονομασία από τη σημερινή; Αναζητήστε στο διαδίκτυο τον μήνα γέννησής σας σύμφωνα με το αττικό ημερολόγιο!

Ανακεφαλαίωση – Αναστοχασμός

► Τι μελετήσαμε;

Το καλοκαίρι του 411 π.Χ. εγκαθιδρύεται στην Αθήνα ολιγαρχικό καθεστώς. Λίγους μήνες αργότερα, σε ναυμαχία που διεξάγεται στην Ερέτρια, οι Λακεδαιμόνιοι επικρατούν των Αθηναίων. Ένας από τους στρατηγούς των Λακεδαιμονίων, ο Δωριέας από τη Ρόδο, φτάνει στον Ελλήσποντο. Οι Αθηναίοι κινούνται εναντίον του με είκοσι πλοία, αναγκάζοντάς τον να υποχωρήσει στο Ροίτειον. Ακολουθεί μάχη, στην οποία οι Πελοποννήσιοι αμύνονται αποτελεσματικά. Στη συνέχεια οι Αθηναίοι αναχωρούν για τη Μάδυτο.



Περίγραμμα μαθήματος

Τι θα εξετάσουμε στην ενότητα:

- ▶ Δύο από τις πιο σημαντικές μορφές της τρίτης και τελευταίας φάσης του Πελοποννησιακού Πολέμου, ο Σπαρτιάτης Μίνδαρος και ο Αθηναίος Αλκιβιάδης αναμετρώνται στα παράλια της Αβύδου, πόλης στα στενά του Ελλήσποντου.
- ▶ Παρά τη διαμάχη Αθηναίων και Σπαρτιατών, μια μεγάλη δύναμη, γνώριμη από παλιά, αναμειγνύεται ενεργά στα γεγονότα, παίρνοντας το μέρος του ενός από τους δύο. Ποια είναι άραγε αυτή; Θα καθορίσει η συμμετοχή της την τελική έκβαση της αναμέτρησης;

Τι θέλουμε να πετύχουμε:

- ▶ Να συνδέσουμε τα γεγονότα της ενότητας με αυτά της προηγούμενης, σχηματίζοντας μια πρώτη εικόνα για τους πρωταγωνιστές, τα αντιμαχόμενα στρατόπεδα, τους συμμάχους και το τοπίο που συνθέτουν το σκηνικό της δράσης.
- ▶ Να προβληματιστούμε, μέσα από τις πληροφορίες που μας παρέχουν τα ερμηνευτικά – πραγματολογικά σχόλια της ενότητας, για τις συνθήκες που επικρατούν σε περίοδο πολέμου. Μήπως τελικά συμμαχίες και καταστάσεις είναι πολλές φορές περισσότερο «ρευστές» από όσο δείχνουν φαινομενικά;

Σύνοψη

Μετά τη μάχη μεταξύ Δωριέα και Αθηναίων, οι τελευταίοι αναχωρούν, όπως είδαμε, για τη Μάδυτο. Στο μεταξύ, ο Μίνδαρος, Σπαρτιάτης ναύαρχος και ηγέτης του στόλου των Πελοποννησίων, βρίσκεται στο Ίλιον, για να κάνει θυσία στην Αθηνά. Μόλις βλέπει τα όσα διαδραματίζονται, δίνει εντολή να αναχωρήσουν αμέσως, για να βοηθήσουν τον Δωριέα. Στα μέσα της απόστασης γίνεται αντιληπτός από τους Αθηναίους και ακολουθεί ναυμαχία στα παράλια της Αβύδου. Η μάχη διαρκεί από το πρωί μέχρι το βράδυ και το προβάδισμα εναλλάσσεται, έως τη στιγμή που καταφθάνει ο Αθηναίος στρατηγός Αλκιβιάδης με δεκαοκτώ πλοία. Οι Πελοποννήσιοι αμέσως υποχωρούν και κατευθύνονται προς τα παράλια της Αβύδου. Εκεί βρίσκεται το συμμαχικό περσικό ιππικό και πεζικό, υπό την ηγεσία του Φαρνάβαζου, για να τους βοηθήσει.



Ο ΧΡΟΝΟΣ
ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ
ΕΛΛΑΔΑ

Αρχαίο κείμενο

[1.1.4] Μίνδαρος δὲ κατιδὼν τὴν μάχην ἐν Ἰλίῳ θύων τῇ Ἀθηνᾶ, ἐβοήθει ἐπὶ τὴν θάλατταν, καὶ καθελκύσας τὰς ἑαυτοῦ τριήρεις ἀπέπλει, ὅπως ἀναλάβοι τὰς μετὰ Δωριέως. [1.1.5] οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀνταναγαγόμενοι ἐναυμάχησαν περὶ Ἄβυδον κατὰ τὴν ἡύονα, μέχρι δεΐλης ἐξ ἑωθινοῦ. καὶ τὰ μὲν νικόντων, τὰ δὲ νικωμένων, Ἀλκιβιάδης ἐπεισπλεῖ δυοῖν δεούσαις εἴκοσι ναυσίν. [1.1.6] ἐντεῦθεν δὲ φυγὴ τῶν Πελοποννησίων ἐγένετο πρὸς τὴν Ἄβυδον· καὶ ὁ Φαρνάβαζος παρεβοήθει, καὶ ἐπεισθαίνων τῷ ἵππῳ εἰς τὴν θάλατταν μέχρι δυνατὸν ἦν ἐμάχετο, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς αὐτοῦ ἵππεῦσι καὶ πεζοῖς παρεκελεύετο.



ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

Γλωσσικές παρατηρήσεις

Γραμματική

- **κατιδὼν**: μετοχή Αορίστου β΄ του συνηρημένου ρήματος *ὀράω-ὀρώ* = βλέπω. **Αρχικοί χρόνοι**: Εν.: *ὀρώ*, Πρτ.: *έώρων*, Μέλλ.: *ὄψομαι*, Αόρ. β΄: *εἶδον*, Πρκ.: *έώρακα/έώρακα-ὄπωπα*, Υπρσ.: *έωράκειν-ὀπώπειν*. **Ομόρριζα**: ὄραση, ιδέα, ορατότητα, εἶδωλο, ὄψη, οπτικός.
- **ἐβοήθει**: γ΄ ενικό Παρατατικού, ενεργητικής φωνής του συνηρημ. ρήματος β΄ τάξης *βοηθέω-βοηθῶ*.
- **ἑαυτοῦ**: γενική ενικού της αυτοπαθούς αντωνυμίας (*ἑαυτοῦ, -ῆς, -οῦ*) = το άτομο, το εγώ κάποιου, το συνειδητό εγώ (ουσ).
- **μέχρι**: καταχρηστικές προθέσεις λέγονται ὅσες χρησιμοποιούνται μόνο στη σύνταξη εμπρός από τις πλάγιες πτώσεις των πτωτικών (και ὄχι σε σύνθεση με ἄλλες λέξεις)· αυτές είναι οι ακόλουθες εννιά: α) με γενική: *ἄχρι, μέχρι, ἄνευ, χωρίς, πλήν,*
- *ένεκα* ἢ *ένεκεν* π.χ. *ἄχρι τῆς νυκτός, μέχρι τοῦδε* κτλ.)·β) με αιτιατική: *ὡς, νῆ, μά* (π.χ. *ὡς ἐμέ* = σ΄ εμένα, προς ἐμέ· *νῆ τὸν Δία· μά τοὺς θεοὺς*).
- **ἐντεῦθεν**: επίρρημα = ἀπό ἐδῶ, ἀντίθ.: *ἐκεῖθεν*.
- **ἐγένετο**: γ΄ ενικό Αορίστου β΄ του ρήματος *γίγνομαι* > *γίνομαι*. **Αρχικοί χρόνοι**: Εν.: *γίγνομαι*, Πρτ.: *ἐγιγνόμην*, Μέλλ.: *γενήσομαι*, Αόρ. β΄: *ἐγενόμην*, Πρκ.: *γένεγονα, γενένημαι*, Υπρσ.: *ἐγεγενήμην* ἢ *ἐγεγόνειν*. **Ομόρριζα**: γέννηση, γενέθλια, γένος.
- **παρεκελεύετο**: γ΄ ενικό Παρατατικού του αποθετικού ρήματος *παρακελεύομαι* = διατάζω κάποιον να κάνει κάτι, συμβουλεύω, παραγγέλλω. **Αρχικοί χρόνοι**: Εν.: *κελεύομαι*, Πρτ.: *ἐκελεύόμην*, Μέλλ.: *κελεύσομαι, κελευσθήσομαι* (Παθητικός), Αόρ.: *ἐκελευσάμην, ἐκελευσθην* (Παθητικός), Πρκ.: *κεκέλευσμαι, Υπρσ.: ἐκεκελεύσμην*. **Ομόρριζα**: κέλευσμα, κελευστής.

Συντακτικό

- **κατιδὼν**: χρονική μετοχή (εἶναι συνήθως σε χρόνο Αορίστο). Συνημμένη στο Υποκείμενο *Μίνδαρος*. Εκφράζει το προτερόχρονο σε σχέση με το ρήμα της πρότασης *ἐβοήθει*.
- **ὅπως ἀναλάβοι τὰς μετὰ Δωριέως**: δευτερεύουσα επιρρηματική τελική πρόταση. Εισάγεται με τον τελικό σύνδεσμο *ὅπως*. Εκφέρεται με Ευκτική του πлагίου λόγου. Λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός του σκοπού στο ρήμα της κύριας *ἀπέπλει*.
- **δυοῖν δεούσαις εἴκοσι**: επιθετικός προσδιορισμός στο *ναυσίν*. Ο τύπος *δυοῖν* βρίσκεται στον δυϊκό αριθμό (χρησιμοποιούνταν πέρα από τον ενικό και τον πληθυντικό αριθμό για να δηλώσει ἔννοιες που αποδίδονται σε ζεύγη). Μαζί με τον τύπο *δεούσαις* (μετοχή θηλυκού γένους του απρόσωπου ρήματος *δεῖ* → ἐδῶ σημαίνει «υπολείπεται» και ὄχι «πρέπει», ὅπως συνήθως) και το αριθμητικό *εἴκοσι* σημαίνει → λείπουν δύο για τα εἴκοσι → δεκαοκτώ.



ΧΡΟΝΟΓΡΑΜΜΗ
ΜΑΧΩΝ ΤΟΥ
411-410 Π.Χ.

Ερμηνευτικές – Πραγματολογικές παρατηρήσεις

- *Μίνδαρος δὲ κατιδὼν τὴν μάχην ἐν Ἰλίῳ δύων τῇ Ἀθηνᾷ*: όταν ο Δωριέας μπήκε στον Ελλήσποντο, προκειμένου να ενωθεί με τον στόλο του Μινδάρου, έγινε αντιληπτός από τους Αθηναίους. Ο Μίνδαρος, που βρισκόταν στον ναό της Αθηνάς στο Ἴλιον (θυμήσου την *Ιλιάδα* του Ομήρου), είδε όσα συνέβαιναν και έσπευσε αμέσως να τον βοηθήσει.
- *ἐναυμάχησαν περὶ Ἄβυδον*: πρόκειται για τη ναυμαχία της Αβύδου (Νοέμβριος του 411 π.Χ.), περιοχής στα στενά του Ελλήσποντου (εδώ βρίσκεται το Ροίτειον και η Μάδυτος που είδαμε στην προηγούμενη ενότητα). Αρχηγός των Πελοποννησίων είναι ο Σπαρτιάτης ναύαρχος Μίνδαρος, ενώ ναύαρχοι των Αθηναίων ο Θρασύβουλος και ο Θράσυλλος.
- *Ἀλκιβιάδης ἐπεισπλεῖ δυοῖν δεούσαις εἴκοσι ναυσίν*: στο σημείο αυτό εμφανίζεται μια από τις πιο σημαντικές προσωπικότητες (δεν θα ήταν καθόλου υπερβολή αν λέγαμε «η σημαντικότερη»!) του Πελοποννησιακού Πολέμου. Αθηναίος στρατηγός και πολιτικός, καταγόμενος από το ίδιο γένος με τον σπουδαίο πολιτικό ηγέτη της Αθήνας, Περικλή, άλλαξε «στρατόπεδο» περισσότερες από μία φορές, αφού στη συνέχεια τάχθηκε όχι μόνο με τους Σπαρτιάτες, αλλά ακόμα και με τους Πέρσες! Μια αμφιλεγόμενη προσωπικότητα, οι ικανότητες του οποίου όμως τον καθιστούν εξαιρετικά πολύτιμο για όποια πλευρά διασφαλίζει τις υπηρεσίες του.
- *ἐντεῦθεν δὲ φυγὴ τῶν Πελοποννησίων ἐγένετο πρὸς τὴν Ἄβυδον*: η μάχη μεταξύ των δύο αντιπάλων είναι σκληρή και αμφίροπη. Πότε προηγείται η μια παράταξη, πότε η άλλη. Όλα αυτά μέχρι τη στιγμή που φτάνει στην Αβυδο ο Αλκιβιάδης με δεκαοχτώ πλοία. Το ηθικό των Αθηναίων εκτοξεύεται στα ύψη, ενώ οι Πελοποννήσιοι υποχωρούν στη στεριά.
- *καὶ ὁ Φαρνάβαζος παρεβοήθει*: Πέρσης πολιτικός και στρατιωτικός, σύμμαχος των Σπαρτιατών. Την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε, οι Πέρσες βρίσκονται στο πλευρό των Σπαρτιατών. Μόλις ο Φαρνάβαζος βλέπει τους Πελοποννησίους να τρέπονται σε φυγή και να πλησιάζουν στη στεριά, παρατάσσει το πεζικό και το ιππικό για μάχη. Ο ίδιος μάλιστα, παρακινημένος από την έντονη επιθυμία να βοηθήσει τους συμμάχους του, μπήκε στο νερό ιππεύοντας.

Παράλληλο κείμενο

Λίγο πριν από τη ναυμαχία της Αβύδου, μεταξύ Σπαρτιατών και Αθηναίων πραγματοποιήθηκε μια ακόμα μάχη. Ο Θουκυδίδης μάς περιγράφει πολύ παραστατικά τη σύγκρουση που έμεινε στην ιστορία γνωστή ως «Ναυμαχία στο Κυνός Σήμα». Με μια πιο προσεκτική ανάγνωση θα παρατηρήσουμε ότι η συγκεκριμένη μάχη παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες με αυτήν της Αβύδου.

[8.104.2] Όταν κατάλαβαν ότι θα ναυμαχήσουν, οι Αθηναίοι ανάπτυξαν την παράταξή τους –εβδομήντα έξι καράβια– κοντά στην ακτή της Χερσονήσου από τον Ἴδακο έως τις Αρριανές. Οι Πελοποννήσιοι ανάπτυξαν την δική τους –ογδόντα έξι καράβια– από την Αβυδο έως τη Δάρδανο. **[8.104.3]** Στην δεξιά πτέρυγα των Πελοποννησίων ήσαν οι Συρακούσιοι

και στην αριστερή ήταν ο Μίνδαρος με τα ταχύτερα καράβια. Την αριστερή πτέρυγα των Αθηναίων τη διοικούσε ο Θράσυλος και τη δεξιά ο Θρασύβουλος. Οι άλλοι στρατηγοί ήταν εκεί που ο καθένας είχε ταχθεί. **[8.104.4]** Οι Πελοποννήσιοι βιάζονταν ν' αρχίσουν πρώτοι την επίθεση και, με την αριστερή τους πτέρυγα, να υπερφαλαγγίσουν τη δεξιά των Αθηναίων και να τους εμποδίσουν να βγουν στην ανοιχτή θάλασσα, ενώ θα απωθούσαν την κεντρική τους παράταξη, για να τη ρίξουν στην στεριά, που δεν ήταν μακριά. Οι Αθηναίοι κατάλαβαν τον σκοπό τους και επεκτείναν τη γραμμή τους προς το μέρος όπου ο εχθρός ήθελε να τους αποκλείσει και κατόρθωσαν να τον ξεπεράσουν πλέοντας πιο γρήγορα. **[8.104.5]** Η αριστερή τους πτέρυγα είχε ξεπεράσει το ακρωτήριο που ονομάζεται Κυνός Σήμα. [...] **[8.105.1]** Οι Πελοποννήσιοι έκαναν επίθεση στο κέντρο, απώθησαν τ' αθηναϊκά καράβια στη στεριά, όπου αποβιβάστηκαν και αυτοί κι η επιτυχία τους ήταν σπουδαία. **[8.105.2]** Το κέντρο δεν μπορούσε να το βοηθήσει ούτε ο Θρασύβουλος με την δεξιά πτέρυγα, επειδή τον πίεζαν πολυάριθμα καράβια του εχθρού, ούτε ο Θράσυλος με την αριστερή πτέρυγα, επειδή το ακρωτήριο Κυνός Σήμα δεν τον άφηνε να δει τι γινόταν κι επειδή τον πίεζαν συρακουσιανά και άλλα καράβια, που δεν ήταν λιγότερα από τα δικά του. Όταν, όμως, οι Πελοποννήσιοι με τη νίκη τους αυτή άρχισαν απρόσεκτα να καταδιώκουν εδώ κι εκεί τα απομονωμένα καράβια, ένα τμήμα της παράταξής τους σκόρπισε. **[8.105.3]** Όταν ο Θρασύβουλος και οι δικοί του το κατάλαβαν, έπαψαν να επεκτείνουν την παράταξή τους και, κάνοντας μια γρήγορη αναστροφή πορείας, έκαναν αντεπίθεση κι έτρεψαν σε φυγή τα απέναντί τους εχθρικά καράβια. Ύστερα βρήκαν σκόρπια τα πελοποννησιακά καράβια στο σημείο όπου είχαν νικήσει, τους έκαναν επίθεση και τους προκάλεσαν πανικό χωρίς καν να πολεμήσουν. Οι Συρακούσιοι που είχαν και αυτοί αρχίσει να υποχωρούν μπροστά στα καράβια του Θρασύλου, βλέποντας τον υπόλοιπο στόλο να υποχωρεί, τράπηκαν κι εκείνοι σε φυγή.

Μετάφραση Α. Βλάχος

Ασημένιος στατήρας
του Σατράπη της Φρυγίας
Φαρνάβαζου



Ασκήσεις – Δραστηριότητες



ΑΣΚΗΣΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ

- Ποια ουσιαστικά εντοπίζετε στο κείμενο; Να γράψετε τις πλάγιες πτώσεις τους και στους δύο αριθμούς.
- *κατιδών*: γράψτε τις πλάγιες πτώσεις της μετοχής, στον χρόνο που βρίσκεται και στα 3 γένη.
- *ὅπως ἀναλάβοι τὰς μετὰ Δωριέως*: να αναγνωρίσετε συντακτικά τη δευτερεύουσα πρόταση (είδος, εκφορά, λειτουργία).
- *ἀναλάβοι*: να γίνει χρονική και εγκλιτική αντικατάσταση του ρήματος.
- Ποιους επιρρηματικούς προσδιορισμούς εντοπίζετε; Εξετάστε τη συντακτική λειτουργία τους.

ΣΤΗΛΗ Α

κατιδών

•

θύων

•

καθελκύσας

•

νικώντων

•

νικωμένων

•

ΣΤΗΛΗ Β

• μετοχή Ενεστώτα (Μ.Φ.)
συνηρημένου ρήματος

• μετοχή Αορίστου

• μετοχή Αορίστου β΄

• μετοχή Ενεστώτα (Ε.Φ.)
συνηρημένου ρήματος

• μετοχή Ενεστώτα

- Να γράψετε ένα ομόρριζο ουσιαστικό ή επίθετο της Νέας Ελληνικής για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου: *ἀναλάβοι*, *ἀνταναγαγόμενοι*, *ἐπεισπλεῖ*.
- Να γράψετε στη στήλη 3 την παράγωγη λέξη της Ν.Ε. με την κατάληξη της στήλης 2.

ΣΤΗΛΗ 1	ΣΤΗΛΗ 2	ΣΤΗΛΗ 3
<i>κατιδών</i>	-ση	
<i>ἐπεισπλεῖ</i>	-ση	
<i>ἐγένετο</i>	-α	
<i>ἐπεισθαίνων</i>	-μα	

ΣΤΗΛΗ 1

κατιδών

•

ἐντεῦθεν

•

ἐπεισθαίνων

•

παρεκελεύετο

•

καθελκύσας

•

ΣΤΗΛΗ 2

• από εδῶ

• διέταζε

• ελκύνοντας

• από εκεί

• μόλις είδε

• εισερχόμενος

• αφού έσυρε

- *μέχρι δειλῆς ἐξ ἑωθινοῦ*: ο Ξενοφώντας αναφέρει ότι η ναυμαχία μεταξύ Αθηναίων και Σπαρτιατών κράτησε από το πρωί μέχρι το βράδυ. Έχετε αναρωτηθεί πώς υπολόγιζαν οι αρχαίοι Έλληνες την ώρα;

Αναζητήστε στο διαδίκτυο σε ποια μέρη διακρινόταν ένα «εικοσιτετράωρο», όπως θα λέγαμε σήμερα, και πώς κατάφερναν να είναι τόσο ακριβείς στον υπολογισμό του χρόνου.

Ανακεφαλαίωση – Αναστοχασμός

▶ Τι μελετήσαμε;

Ο Σπαρτιάτης αρχιστράτηγος Μίνδαρος, μόλις είδε τη συμπλοκή μεταξύ Αθηναίων και Δωριέων, έσπευσε αμέσως να βοηθήσει τον δεύτερο. Ακολουθεί ναυμαχία και κανείς από τους δύο αντιπάλους δεν καταφέρνει να αποκτήσει ξεκάθαρο προβάδισμα. Όλα αυτά μέχρι τη στιγμή που φτάνει στο σημείο ο Αθηναίος στρατηγός Αλκιβιάδης. Αμέσως οι Πελοποννήσιοι τρέπονται σε φυγή και κατευθύνονται προς τη στεριά. Εκεί τους περιμένουν το ιππικό και το πεζικό των Περσών.

Βιβλίο 1

Κεφάλαιο Α 7-Δ 10

Περιληπτικά



3

ΕΝΟΤΗΤΑ

411-410 π.Χ.: μετά τη ναυμαχία στην Άβυδο, οι Αθηναίοι αιχμαλωτίζουν τριάντα πελοποννησιακά πλοία και αναχωρούν για τη Σηστό.¹ Αφήνουν στον Ελλήσποντο μόνο σαράντα πλοία, ενώ τα υπόλοιπα αποπλέουν προς διάφορους προορισμούς. Παράλληλα, ο Θράσυλλος αναχωρεί για την Αθήνα, με σκοπό να ζητήσει επιπλέον στόλο. Στο μεταξύ, ο Τισσαφέρνης,² ο οποίος φτάνει στον Ελλήσποντο, δέχεται την επίσκεψη του Αλκιβιάδη, τον οποίο όμως αιχμαλωτίζει, αφού έχει εντολή να πολεμάει τους Αθηναίους. Έναν μήνα μετά ο Αλκιβιάδης δραπετεύει και λίγο αργότερα συναντά τον Θηραμένη³ και τον Θρασύβουλο, οι οποίοι έρχονται για ενίσχυση. Οι δυνάμεις των Αθηναίων απαριθμούν πλέον ογδόντα έξι πλοία. Μόλις μαθαίνουν ότι ο Μίνδαρος και ο Φαρνάβαζος είναι στην Κύζικο,⁴ ξεκινούν για εκεί. Ακολουθεί ναυμαχία⁵ το 410 π.Χ. μεταξύ Αθηναίων από τη μια πλευρά και Πελοποννησίων και Συρακουσίων από την άλλη, στην οποία σκοτώνεται ο Μίνδαρος. Ωστόσο, παρά την ήττα των Πελοποννησίων, στο πλευρό τους παραμένει ο Φαρνάβαζος, ο οποίος τους στηρίζει οικονομικά. Το ίδιο έτος, ο βασιλιάς της Σπάρτης, Άγις,⁶ ξεκινά από τη Δεκέλεια, όπου είχαν χτίσει οχυρό οι Σπαρτιάτες, και φτάνει μέχρι την Αθήνα, όπου τον απωθεί όμως ένα αθηναϊκό στράτευμα υπό την ηγεσία του Θράσυλλου. Ο Άγις συνειδητοποιεί ότι δεν έχει σημασία να αποκόψει τον εφοδιασμό της Αθήνας μόνο από στεριά αλλά και από θάλασσα. Έπρεπε λοιπόν οι Σπαρτιάτες να καταλάβουν τις περιοχές από όπου ερχόταν το σιτάρι. Στέλνει λοιπόν τον Κλέαρχο⁷ στο Βυζάντιο και την Καλχηδόνα.⁸

410-409 π.Χ.: ο Θράσυλλος με μια δύναμη πέντε χιλιάδων ανδρών πολιορκεί πόλεις της Μικράς Ασίας συγκεντρώνοντας λάφυρα. Επόμενος στόχος του... η Έφεσος,⁹ πόλη της Μικράς Ασίας. Μόλις ο Τισσαφέρνης μαθαίνει τα σχέδιά του, σπεύδει αμέσως στην Έφεσο. Ακολουθεί μάχη, στην οποία οι Εφέσιοι, οι δυνάμεις του Τισσαφέρνη και οι Συρακούσιοι επικρατούν των Αθηναίων. Οι τελευταίοι, αφού συλλέγουν τους νεκρούς τους, αναχωρούν για τον Ελλήσποντο και

- ¹ Πόλη στα στενά του Ελλήσποντου. Το 478 π.Χ., όταν συγκροτήθηκε η Δηλιακή Συμμαχία, η πόλη τίθεται υπό αθηναϊκή ηγεμονία και αναγκάζεται να πληρώνει φόρο υποτέλειας. Το 404 π.Χ., έτος λήξης του Πελοποννησιακού Πολέμου, περιέρχεται στην κυριαρχία των Σπαρτιατών και στη συνέχεια των Περσών.
- ² Αξιωματικός του περσικού στρατού και σατράπης της Λυδίας, περιοχής στη Μικρά Ασία. Σύμμαχος των Σπαρτιατών.
- ³ Αθηναίος πολιτικός και στρατηγός. Μετριοπαθής ολιγαρχικός, που συχνά μεταπηδούσε στην πλευρά των δημοκρατικών. Θα αποτελέσει έναν από τους Τριάκοντα Τυράννους, όπως θα δούμε στη συνέχεια.
- ⁴ Πόλη στα στενά του Ελλήσποντου, κοντά στη Σηστό.
- ⁵ Πρόκειται για την περίφημη ναυμαχία της Κυζίκου, η οποία λήγει με τη νίκη των Αθηναίων. Αρχηγό του αθηναϊκού στόλου είναι ο Αλκιβιάδης, ο Θρασύβουλος και ο Θράσυλλος, ενώ των Πελοποννησίων και των Συρακουσίων ο Μίνδαρος.
- ⁶ Βασιλιάς της Σπάρτης την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε. Στην αρχαιότητα επικρατούσε η άποψη ότι ο γιος του, ο Λεωτυχίδης, ήταν στην πραγματικότητα παιδί του Αλκιβιάδη!
- ⁷ Σπαρτιάτης στρατηγός, από τους πλέον έμπιστους του Άγιδος.
- ⁸ Πόλεις στα στενά του Ελλήσποντου.
- ⁹ Πόλη στη Μικρά Ασία. Εδώ βρισκόταν ο Ναός της Αρτέμιδος, ένα από τα επτά θαύματα του αρχαίου κόσμου.





τη Λέσβο. Αράζοντας τον στόλο τους στην τελευταία, βλέπουν να περνούν από μπροστά τους οι Συρακούσιοι, τους οποίους πριν από λίγο πολέμησαν. Ο Θράσυλλος αιχμαλωτίζει τέσσερα από τα είκοσι πέντε πλοία τους και στέλνει τα πληρώματά τους στην Αθήνα, και συγκεκριμένα στα λατομεία του Πειραιά, από όπου και θα αποδράσουν στη συνέχεια. Στο μεταξύ, Αλκιβιάδης και Θράσυλλος βρίσκονται μαζί με τα στρατεύματά τους στη Λάμψακο.¹⁰

409-408 π.Χ.: οι Αθηναίοι υπό την ηγεσία του Αλκιβιάδη πολιορκούν την Καλχηδόνα και το Βυζάντιο (στις οποίες θα αναφερθούμε λεπτομερέστερα σε επόμενη ενότητα). Στην Καλχηδόνα, χτίζουν ξύλινο τείχος προς τη μεριά της θάλασσας, προκειμένου να αποκλείσουν την πρόσβαση από και προς την πόλη. Ακολουθεί μάχη στην οποία οι Αθηναίοι επικρατούν των Πελοποννησίων, και των στρατευμάτων του Φαρνάβαζου. Ο Ιπποκράτης,¹¹ στρατηγός των Πελοποννησίων, σκοτώνεται στη μάχη, ενώ ο Φαρνάβαζος διαφεύγει. Μετά την Καλχηδόνα, στόχος του Αλκιβιάδη είναι το Βυζάντιο. Εκεί βρισκόταν ο Σπαρτιάτης στρατηγός Κλέαρχος. Μόλις λοιπόν ο τελευταίος αναχωρεί από την πόλη για να συναντήσει τον Φαρνάβαζο, ο Αλκιβιάδης βρίσκει ευκαιρία και, πλησιάζοντας με δόλο πέντε κατοίκους, τους δωροδοκεί, με σκοπό να του ανοίξουν το βράδυ κρυφά τις πύλες της πόλης. Έτσι, μετά την Καλχηδόνα, και το Βυζάντιο βρίσκεται υπό αθηναϊκή κυριαρχία.

408-407 π.Χ.: ο Φαρνάβαζος πληροφορείται τα γεγονότα του Βυζαντίου, ενώ ξεχειμωνιάζει στη Φρυγία. Την άνοιξη κινεί ξανά προς τον βασιλιά της Περσίας, ωστόσο στη μέση της διαδρομής συναντά τους πρέσβεις των Λακεδαιμονίων και μαθαίνει ότι οι Πελοποννήσιοι έχουν πάρει από τον βασιλιά της Περσίας όσα ήθελαν. Εν τω μεταξύ, διοικητής όλης της παραθαλάσσιας περιοχής της Μικράς Ασίας έχει διοριστεί ο Πέρσης Κύρος, σύμμαχος των Λακεδαιμονίων. Στην Αθήνα από την άλλη, εκλέγονται στρατηγοί ο Αλκιβιάδης, ο Θρασύβουλος και ο Κόνων.¹²



Αντίγραφο του ναού της Αρτέμιδος στην Κωνσταντινούπολη.

Η σημερινή τοποθεσία του ναού της Αρτέμιδος στην Έφεσο.



¹⁰ Πόλη στα στενά του Ελλήσποντου.

¹¹ Σπαρτιάτης στρατηγός.

¹² Αθηναίος στρατηγός. Μετά το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου γίνεται διοικητής του στόλου των Περσών.



Περίγραμμα μαθήματος

Τι θα εξετάσουμε στην ενότητα:

- ▶ Θα δούμε τις ενέργειες στις οποίες προβαίνει ο Αλκιβιάδης αμέσως μετά την εκλογή του στη θέση του στρατηγού. Γιατί η επιστροφή του στον Πειραιά την ημέρα των Πλυντηρίων θεωρείται «κακός οιωνός»;
- ▶ Ο Ξενοφώντας κάνει εκτενή αναφορά στον Αλκιβιάδη και τις απόψεις του κόσμου ως προς το πρόσωπό του. Για ποιον λόγο μπορεί όμως να εξορίστηκε στο παρελθόν μια τόσο σημαντική προσωπικότητα;

Τι θέλουμε να πετύχουμε:

- ▶ Να συνδέσουμε τις πληροφορίες της συγκεκριμένης ενότητας με σημαντικά γεγονότα του παρελθόντος, με στόχο να φωτίσουμε άγνωστες μέχρι τώρα πτυχές της ιστορίας μας.
- ▶ Να σχηματίσουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για την ίσως πιο εμβληματική –και αμφιλεγόμενη– προσωπικότητα του Πελοποννησιακού Πολέμου και να αξιολογήσουμε την κατάσταση που περιγράφει ο Ξενοφώντας.

Σύνοψη

Βρισκόμαστε στο έτος 407 π.Χ. Αμέσως μετά την εκλογή του ως στρατηγού, ο Αλκιβιάδης, αφού εξασφαλίζει τα απαραίτητα χρήματα, αναχωρεί με είκοσι πλοία από τη Σάμο για την Πάρο. Στη συνέχεια, από εκεί πηγαίνει στο Γύθειο με διπλό σκοπό: να κατασκοπεύσει τους Λακεδαιμονίους, οι οποίοι ναυπηγούν στόλο, αλλά και να μάθει αν το κλίμα είναι πλέον ευνοϊκό για την επιστροφή του από την εξορία. Επιστρέφει λοιπόν στον Πειραιά, την ημέρα που γιορτάζονται τα «Πλυντήρια» και το άγαλμα της θεάς Αθηνάς είναι ακόμα σκεπασμένο. Η συγκυρία αυτή αντιμετωπίστηκε από πολλούς με καχυποψία, αφού επικρατούσε η αντίληψη ότι η συγκεκριμένη ημέρα αποτελούσε την πιο ακατάλληλη στιγμή, για να συμβεί μια σημαντική αλλαγή στην πόλη. Ο Ξενοφώντας μάς παρουσιάζει πολύ παραστατικά τις απόψεις του κόσμου ως προς το πρόσωπο του Αλκιβιάδη. Άλλοι τον θεωρούν ως τον κορυφαίο Αθηναίο πολίτη, η εξορία του οποίου ήταν άδικη και στέρησε σε μια δύσκολη στιγμή από την Αθήνα τον ικανότερο όλων. Άλλοι πάλι πιστεύουν ότι ευθύνεται όχι μόνο για τις μέχρι τώρα συμφορές της πόλης, αλλά και για όσες θα ακολουθήσουν στο μέλλον.



ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΑ
ΑΞΙΩΜΑΤΑ
ΚΑΙ ΡΟΛΟΙ
ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ
ΑΘΗΝΑ

Αρχαίο κείμενο

ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

[1.4.11] Ἀλκιβιάδης δὲ ἐκ τῆς Σάμου ἔχων τὰ χρήματα κατέπλευσεν εἰς Πάρον ναυσὶν εἴκοσιν, ἐκεῖθεν δ' ἀνήχθη εὐθὺς Γυθείου ἐπὶ κατασκοπὴν τῶν τριήρων, ἃς ἐπυνθάνετο Λακεδαιμονίους αὐτόθι παρασκευάζειν τριάκοντα, καὶ τοῦ οἴκαδε κατάπλου ὅπως ἡ πόλις πρὸς αὐτὸν ἔχοι. [1.4.12] ἐπεὶ δὲ ἑώρα ἑαυτῷ εὐνοῦν οὕσαν καὶ στρατηγὸν αὐτὸν ἡρημένον καὶ ἰδίᾳ μεταπεμπομένους τοὺς ἐπιτηδείους, κατέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ ἡμέρᾳ ἧ Πλυντήρια ἦγεν ἡ πόλις, τοῦ ἔδους κατακεκαλυμμένου τῆς Ἀθηνᾶς, ὃ τινες οἰωνίζοντο ἀνεπιτήδειον εἶναι καὶ αὐτῷ καὶ τῇ πόλει. Ἀθηναίων γὰρ οὐδεὶς ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐδενὸς σπουδαίου ἔργου τολμήσει ἂν ἄψασθαι. [1.4.13] καταπλέοντος δ' αὐτοῦ ὃ τε ἐκ τοῦ Πειραιῶς καὶ ὁ ἐκ τοῦ ἄστεως ὄχλος ἠθροίσθη πρὸς τὰς ναῦς, θαυμάζοντες καὶ ἰδεῖν βουλόμενοι τὸν Ἀλκιβιάδην, λέγοντες οἱ μὲν ὡς κράτιστος εἴη τῶν πολιτῶν καὶ μόνος οὐ δικαίως φύγοι, ἐπιβουλευθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ἔλαττον ἐκείνου δυναμένων μοχθηρότερα τε λεγόντων καὶ πρὸς τὸ αὐτῶν ἴδιον κέρδος πολιτευόντων, ἐκείνου ἀεὶ τὸ κοινὸν αὖξοντος καὶ ἀπὸ τῶν αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ τῆς πόλεως δυνατοῦ. [1.4.14] ἐθέλοντος δὲ τότε κρίνεσθαι παραχρῆμα τῆς αἰτίας ἄρτι γεγενημένης ὡς ἠσεβηκότος εἰς τὰ μυστήρια, ὑπερβαλλόμενοι οἱ ἐχθροὶ τὰ δοκοῦντα δίκαια εἶναι ἀπόντα αὐτὸν ἐστέρησαν τῆς πατρίδος. [1.4.15] ἐν ᾧ χρόνῳ ὑπὸ ἀμηχανίας δουλεύων ἠναγκάσθη μὲν θεραπεύειν τοὺς ἐχθίστους, κινδυνεύων ἀεὶ παρ' ἐκάστην ἡμέραν ἀπολέσθαι· τοὺς δὲ οἰκειοτάτους πολίτας τε καὶ συγγενεῖς καὶ τὴν πόλιν ἅπασαν ὀρῶν ἐξαμαρτάνουσαν, οὐκ εἶχεν ὅπως ὠφελοῖη φυγῇ ἀπειργόμενος. [1.4.16] οὐκ ἔφασαν δὲ τῶν οἰώνπερ αὐτὸς ὄντων εἶναι καινῶν δεῖσθαι πραγμάτων οὐδὲ μεταστάσεως· ὑπάρχειν γὰρ ἐκ τοῦ δήμου αὐτῷ μὲν τῶν τε ἡλικιωτῶν πλέον ἔχειν τῶν τε πρεσβυτέρων μὴ ἐλαττοῦσθαι, τοῖς δ' αὐτοῦ ἐχθροῖς τοιοῦτοις δοκεῖν εἶναι οἷοιςπερ πρότερον, ὕστερον δὲ δυνασθεῖσιν ἀπολλύναι τοὺς βελτίστους, αὐτοὺς δὲ μόνους λειφθέντας δι' αὐτὸ τοῦτο ἀγαπᾶσθαι ὑπὸ τῶν πολιτῶν ὅτι ἑτέροις βελτίοισιν οὐκ εἶχον χρῆσθαι. [1.4.17] οἱ δέ, ὅτι τῶν παροικομένων αὐτοῖς κακῶν μόνος αἴτιος εἴη, τῶν τε φοβερῶν ὄντων τῇ πόλει γενέσθαι μόνος κινδυνεύσοι ἡγεμῶν καταστῆναι.

Νεοελληνική απόδοση

[1.4.11] Ο Αλκιβιάδης πήρε μαζί του χρήματα και πήγε με είκοσι πλοία από τη Σάμο στην Πάρο· αποκεί τράβηξε ίσια για το Γύθειο, με σκοπό να συλλέξει πληροφορίες για τα τριάντα πολεμικά που είχε μάθει ότι ναυπηγούσαν εκεί οι Λακεδαιμόνιοι, αλλά και για τις διαθέσεις των Αθηναίων στο ζήτημα της επιστροφής του. **[1.4.12]** Βλέποντας ότι τούτες ήταν ευνοϊκές, ότι τον είχαν εκλέξει στρατηγό κι ότι οι φίλοι του τού μηνούσαν ιδιωτικά να γυρίσει, μπήκε στον Πειραιά τη μέρα που η πόλη γιόρταζε τα Πλυντήρια και που το άγαλμα της Αθηνάς ήταν ολόκληρο σκεπασμένο· μερικοί το θεώρησαν κακό σημάδι και για τον ίδιο και για την πόλη, επειδή κανένας Αθηναίος δεν θα τολμούσε να καταπιαστεί, τέτοια μέρα, με σπουδαία υπόθεση. **[1.4.13]** Την ώρα που έμπαινε στο λιμάνι, ο κοσμάκης του Πειραιά και της Αθήνας μαζεύτηκε κοντά στο πλοίο, όλος θαυμασμό και περιέργεια ν' αντικρίσει τον Αλκιβιάδη. Άλλοι έλεγαν πως ήταν ο καλύτερος πολίτης της Αθήνας κι ο μόνος που είχε εξοριστεί άδικα, εξαιτίας των ραδιουργιών ανθρώπων που δεν είχαν ούτε τη δική του ικανότητα ούτε την ευγλωττία – αυτών που στην πολιτική φρόντιζαν τα δικά τους συμφέροντα, εκείνος όμως πάντοτε υπηρετούσε το σύνολο μ' όλες τις δυνάμεις τις δικές του και της πόλης. **[1.4.14]** κι ενώ τότε εκείνος, ευθύς ως κατηγορήθηκε γι' ασέβεια προς τα Μυστήρια, ζήτησε να δικαστεί αμέσως – πράγμα που φαινόταν δίκαιο – αυτό οι εχθροί του το ανέβαλαν και διάλεξαν τον καιρό που έλειπε για να τον στερήσουν από την πατρίδα του. **[1.4.15]** αυτό το διάστημα αναγκάστηκε – αιχμάλωτος των περιστάσεων – να κολακεύει τους χειρότερους του εχθρούς, διακινδυνεύοντας κάθε μέρα τη ζωή του· κι ενώ έβλεπε τους πιο αγαπητούς του συμπολίτες και συγγενείς κι ολόκληρη την πόλη να κάνουν λάθη, εξόριστος καθώς ήταν δεν είχε τρόπο να τους βοηθήσει. **[1.4.16]** άλλωστε, δήλωναν, άνθρωποι σαν κι αυτόν δεν έχουν ανάγκη από επαναστάσεις και πολιτειακές μεταβολές· το δημοκρατικό πολίτευμα του εξασφαλίζει υπεροχή πάνω στους συνομηλικούς του κι ισοτιμία με τους γεροντότερους, ενώ απ' την άλλη δείχνει τους εχθρούς του όμοιους ακριβώς μ' αυτό που ήταν και πριν – άνθρωποι οι οποίοι μόλις τους δόθηκε η ευκαιρία εξόντωνσαν τους καλύτερους πολίτες, και που μια κι έμειναν μονάχοι ο κόσμος αρκέστηκε σ' αυτούς μόνο και μόνο επειδή δεν υπήρχαν άλλοι καλύτεροι. **[1.4.17]** Άλλοι πάλι έλεγαν ότι ήταν ο μόνος υπαίτιος για όλα τα κακά που τους είχαν συμβεί στο παρελθόν, κι ήταν πιθανό να προκαλέσει αυτός μονάχος του κι όλες τις μελλοντικές καταστροφές που θα απειλούσαν την πόλη.

Μετάφραση Ρ. Ρούφος

Ερμηνευτικές – Πραγματολογικές παρατηρήσεις

- *Άλκιβιάδης δὲ ἐκ τῆς Σάμου ἔχων τὰ χρήματα:* πριν πάει στην Αθήνα ο Αλκιβιάδης σταματάει στη Σάμο για να πάρει 20 πλοία. Στη συνέχεια πλέει προς τον Κεραμεικό κόλπο (νοτιοδυτική Μικρά Ασία), όπου συγκεντρώνει 100 τάλαντα, και αναχωρεί για το Γύθειο στην Πελοπόννησο, με σκοπό να κατασκοπεύσει τους Λακεδαιμονίους και να μάθει ποια ήταν η διάθεση των συμπολιτών του ως προς το πρόσωπό του.

- **κατέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ ἡμέρα ἧ Πλυντήρια ἦγεν ἡ πόλις:** την ημέρα άφιξης του Αλκιβιάδη στην Αθήνα, η πόλη γιόρταζε τα «Πλυντήρια». Πρόκειται για γιορτή αφιερωμένη στην Αθηνά, η οποία τελούνταν την 25η ημέρα του μήνα Θαργηλίωνα (περίπου μέσα Μαΐου με μέσα Ιουνίου) και κατά την οποία καθαριζόταν το ξόανο (ξύλινο ομοίωμα) της θεάς. Η μέρα θεωρούνταν «αποφράδα» (δυσοίωνη, δεν έπρεπε να γίνεται λόγος για αυτήν) και οποιοδήποτε σημαντικό συμβάν ανήμερα της τελετής, όπως η άφιξη του Αλκιβιάδη, ερμηνευόταν ως κακό σημάδι.
- **ὡς κράτιστος εἶη τῶν πολιτῶν καὶ μόνος οὐ δικαίως φύγοι:** στο σημείο αυτό γίνεται αναφορά στην καταδίκη και την αναγκαστική διαφυγή του Αλκιβιάδη –προκειμένου να σώσει τη ζωή του– πριν από οκτώ χρόνια. Λίγο πριν από την αναχώρηση του αθηναϊκού στόλου για τη Σικελία, ιδέα της οποίας εμπνευστής ήταν ο Αλκιβιάδης, βρέθηκαν σε ολόκληρη την πόλη σπασμένα τα πρόσωπα και οι φαλλοί από τις Ερμαϊκές Στήλες (πέτρινα ομοιώματα του θεού Ερμή). Πολιτικοί αντίπαλοι και μέλη του ιερατείου, που ήταν αντίθετοι με την πραγματοποίηση της εκστρατείας τη δεδομένη χρονική στιγμή, ονόμασαν ως υπαίτιο για αυτήν την ιεροσυλία τον Αλκιβιάδη. Υπό τον φόβο ωστόσο ότι ο στρατός θα τον υπερασπιστεί, αποφασίστηκε να δικαστεί, αφού επιστρέψει από τη Σικελία. Όταν ο στόλος των Αθηναίων έφτασε στη Σικελία, ο Αλκιβιάδης παρατήρησε πως εκεί βρισκόταν ένα από τα ιερά πλοία της Αθήνας, η τριήρης Σαλαμινία, με σκοπό να τον φέρει στην Αθήνα για να δικαστεί. Ο Αλκιβιάδης είπε στους κήρυκες ότι θα επιστρέψει με δικό του πλοίο, αλλά στην πορεία διέφυγε στους Θουρίους. Παρά την απουσία του, καταδικάστηκε σε θάνατο.
- **τῶν τε φοβερῶν ὄντων τῇ πόλει γενέσθαι μόνος κινδυνεύσοι ἡγεμῶν καταστῆναι:** ανάμεσα στο κοινό που συγκεντρώθηκε, για να παρακολουθήσει την άφιξη του Αλκιβιάδη, δεν υπήρχαν μόνο φανατικοί υποστηρικτές του. Υπήρχαν και ορκισμένοι εχθροί, που πίστευαν πως ο ίδιος θα είναι η αιτία για όσες συμφορές πλήξουν την πόλη στο μέλλον. Αν αναλογιστούμε ότι ο κατά τ' άλλα ικανότατος, Αθηναίος στο παρελθόν είχε προδώσει επανειλημμένα την πόλη του στους Σπαρτιάτες, αλλά και στους Πέρσες, μάλλον δικαιολογημένη κρίνεται η αντίδρασή τους.

Παράλληλο κείμενο

Το παρακάτω απόσπασμα προέρχεται την ιστορική καταγραφή του Θουκυδίδη και αναφέρεται στα όσα ακολούθησαν στην Αθήνα μετά τον βανδαλισμό των Ερμών.

[6.27.1] Αλλά στο μεταξύ συνέβηκε όλοι οι λίθινοι Ερμαί της Αθήνας (είναι οι τετράγωνες αυτές στήλες που κατά το τοπικό έθιμο βρίσκονται μπροστά σε ιδιωτικές κατοικίες αλλά και σε ιερά) να βρεθούν οι περισσότεροι σε μια μόνο νύχτα μέσα, με τα πρόσωπά τους σπασμένα. **[6.27.2]** Κανείς δεν γνώριζε τους ενόχους, αλλά προκηρύχθηκαν δημοσία μεγάλες αμοιβές για να τους ανακαλύψουν και ψήφισαν, επίσης, ότι οποιοσδήποτε, είτε πολίτης είτε ξένος είτε δούλος ήξερε καμιάν άλλη ιεροσυλία, έπρεπε να την καταγγείλει χωρίς φόβο για το άτομό του. **[6.27.3]** Θεωρούσαν το πράγμα εξαιρετικά σοβαρό, γιατί νόμιζαν ότι ήταν κακό σημάδι για την εκστρατεία και ότι ήταν εκδήλωση συνωμοσίας για να γίνει επανάσταση και ν' ανατραπεί η δημοκρατία.

[6.28.1] Μερικοί μέτοικοι και υπηρέτες, χωρίς ν' αποκαλύψουν τίποτε για τους Ερμάς, έκαναν μια καταγγελία για προγενέστερους ακρωτηριασμούς άλλων αγαλμάτων, τους οποίους, για διασκέδαση, είχαν κάνει μεθυσμένοι νεαροί και αποκάλυψαν ταυτόχρονα ότι σε μερικά σπίτια γίνονταν παρωδίες των Μυστηρίων της Ελευσίνας. Μεταξύ άλλων, κατηγορούσαν και τον Αλκιβιάδη. **[6.28.2]** Υιοθετούσαν την κατηγορία οι εχθροί του Αλκιβιάδη, επειδή ήταν εμπόδιο για να γίνουν αυτοί ηγέτες των δημοκρατικών. Νομίζοντας ότι αν πετύχαιναν να τον διώξουν από την πολιτεία, θα γίνονταν αυτοί αρχηγοί της, εξόγκωσαν την κατηγορία και φώναζαν παντού ότι και η παρωδία των Μυστηρίων και ο ακρωτηριασμός των Ερμών είχαν σκοπό την ανατροπή του πολιτεύματος. Έλεγαν ότι τίποτε απ' όλα αυτά δεν είχε γίνει χωρίς την ανάμειξή του και πρόσθεταν για επιχείρημα την εν γένει διαγωγή του, περιφρονητική του νόμου και αντιδημοκρατική.

[6.29.1] Ο Αλκιβιάδης αντίκρουσε τις κατηγορίες και ήταν έτοιμος, προτού ξεκινήσει για την εκστρατεία (είχαν τελειώσει όλες οι προετοιμασίες) να δικαστεί για το αν είχε πάρει μέρος στις ιεροσυλίες και αν τούτο αποδεικνυόταν, τότε να τιμωρηθεί, αν όμως αθωνόταν, να μείνει στρατηγός. **[6.29.2]** Εξόρκιζε τους συμπολίτες του να μη δώσουν πίστη σε διαβολές όσο θ' απουσίαζε, αλλά να τον θανατώσουν αμέσως αν ήταν ένοχος. Ήταν φρονιμότερο, έλεγε, να μην τον στείλουν στρατηγό σε μια τόσο σπουδαία εκστρατεία, όσο εκκρεμούσε εναντίον του τέτοια κατηγορία, προτού την ξεκαθαρίσουν.

[6.29.3] Αλλά οι εχθροί του φοβόνταν ότι θα είχε την υποστήριξη του στρατού αν γινόταν δίκη αμέσως, και ότι ο λαός θα ήταν μαλακός απέναντί του και θα του έδειχνε επιείκεια, επειδή για χάρη του είχαν δεχτεί οι Αργείοι και μερικοί Μαντινείς, να ξεκινήσουν για την εκστρατεία. Γι' αυτό και απέκρουαν την πρότασή του βάζοντας άλλους ρήτορες που υποστήριζαν ότι ο Αλκιβιάδης έπρεπε να φύγει και να μην καθυστερεί τον στόλο να ξεκινήσει. Όταν γύριζε, τότε θα παρουσιαζόταν σε δίκη μέσα σε τακτή προθεσμία. Σκοπός τους ήταν να τον ανακαλέσουν και να παρουσιαστεί σε δίκη όταν θα είχαν φουντώσει οι εναντίον του κατηγορίες, πράγμα που θα ήταν ευκολότερο να προκαλέσουν όσο εκείνος θα έλειπε. Αποφασίστηκε, λοιπόν, να φύγει ο Αλκιβιάδης.

Μετάφραση Α. Βλάχος



Ανακεφαλαίωση – Αναστοχασμός

► Τι μελετήσαμε;

Ο Ξενοφώντας «επιβραδύνει» τη ροή της αφήγησης των γεγονότων, για να μας παρουσιάσει την επιστροφή του Αλκιβιάδη στον Πειραιά ανήμερα των «Πλυνηρίων». Η ημέρα άφιξής του αντιμετωπίζεται από πολλούς ως «κακός οϊωνός» για την πόλη. Οι αντικρουόμενες απόψεις του λαού της Αθήνας αποδίδονται πολύ γλαφυρά από τον Ξενοφώντα. Θεωρείτε δίκαιη ή άδικη την εξορία του με βάση όσα μελετήσαμε;



Περίγραμμα μαθήματος

Τι θα εξετάσουμε στην ενότητα:

- ▶ Το πλοίο που μεταφέρει τον Αλκιβιάδη καταφθάνει στο λιμάνι του Πειραιά. Ωστόσο εκείνος εξακολουθεί να τηρεί επιφυλακτική στάση και δεν αποβιβάζεται αμέσως.
- ▶ Αντικρίζοντας συγγενικά και φιλικά πρόσωπα ανάμεσα στο πλήθος, ο Αθηναίος στρατηγός παίρνει την απόφαση να αποβιβαστεί. Ποια θα είναι άραγε η τύχη του πίσω στην πόλη, που οκτώ χρόνια πριν τον είχε καταδικάσει σε θάνατο;

Τι θέλουμε να πετύχουμε:

- ▶ Παρακολουθώντας προσεκτικά τις εξελίξεις και τη στάση του Αλκιβιάδη απέναντι σε αυτές, να αναπλάσουμε στον νου μας το σκηνικό της υποδοχής του στο λιμάνι του Πειραιά.
- ▶ Λειτουργώντας ως Αθηναίοι πολίτες που συμμετέχουν ενεργά στη διακυβέρνηση της πόλης τους, και λαμβάνοντας υπόψη τα γεγονότα του παρελθόντος, να προβληματιστούμε σχετικά με τη στάση που θα τηρούσαμε απέναντι στο συγκεκριμένο συμβάν.

Σύνοψη

Το πλοίο που μεταφέρει τον Αλκιβιάδη αγκυροβολεί επιτέλους στο λιμάνι του Πειραιά (407 π.Χ.). Ωστόσο ο Αθηναίος στρατηγός και πολιτικός κρατά επιφυλακτική στάση και δεν αποβιβάζεται αμέσως από αυτό. Αφού εξετάζει προσεκτικά την κατάσταση, φοβούμενος τους εχθρούς που λίγα μόλις χρόνια πριν τον είχαν καταδικάσει, παραμένει όρθιος στο κατάστρωμα, περιμένοντας να δει αν μέσα στο πλήθος που είχε συγκεντρωθεί βρίσκονται φιλικά πρόσωπα. Μόλις αντικρίζει τον ξάδερφό του Ευρυπτόλεμο, μαζί με φίλους και άλλα μέλη της οικογένειάς του, αποφασίζει να κατέβει στη στεριά. Αμέσως κατευθύνεται προς την Αθήνα με τη συνοδεία στρατού.

Αρχαίο κείμενο

[1.4.18] Ἀλκιβιάδης δὲ πρὸς τὴν γῆν ὀρμισθεὶς ἀπέβαινε μὲν οὐκ εὐδύς, φοβούμενος τοὺς ἐχθρούς· ἐπαναστὰς δὲ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἐσκόπει τοὺς αὐτοῦ ἐπιτηδεῖους, εἰ παρεΐησαν. [1.4.19] κατιδὼν δὲ Εὐρυπτόλεμον τὸν Πεισιάνακτος, αὐτοῦ δὲ ἀνεψιόν, καὶ τοὺς ἄλλους οἰκείους καὶ τοὺς φίλους μετ' αὐτῶν, τότε ἀποβάς ἀναβαίνει εἰς τὴν πόλιν μετὰ τῶν παρεσκευασμένων, εἴ τις ἄπτοιτο, μὴ ἐπιτρέπειν.



ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

Γλωσσικές παρατηρήσεις

Γραμματική

- **ὀρμισθεὶς**: μετοχή Παθητικού Αορίστου του ρήματος *ὀρμίζω* (προσορμίζω, δένω καλά το καράβι, έρχομαι στη στεριά). **Αρχικοί χρόνοι**: Εν.: *ὀρμίζω*, Πρτ.: *ὄρμιζον*, Μέλλ.: *ὀρμιῶ*, Αόρ.: *ὄρμισα*, / Μέση Φωνή: Εν.: *ὀρμίζομαι*, Πρτ.: *ὄρμιζόμην*, Μέλλ.: *ὀρμιούμαι*, Αόρ.: *ὄρμισάμην* και (σπανιότερα) *ὄρμισθην*, Πρκ.: *ὄρμισμαι*. **Ομόρριζα**: αυθόρμητος, ορμητήριο, ορμή, ορμόνη.
- **ἀπέβαινε**: γ' ενικό Οριστικής Παρατατικού του ρήματος *ἀποβαίνω* < ἀπό + βαίνω. **Αρχικοί χρόνοι**: Εν.: *βαίνω*, Πρτ.: *ἔβαινον*, Μέλλ.: *θήσομαι*, Αόρ.: *ἔβην*, Πρκ.: *θέθηκα*, Υπρσ.: *έβεθήκειν*. **Ομόρριζα**: βατός, βάση, βαθμός, βάθρο, βωμός.
- **ἐσκόπει**: γ' ενικό Παρατατικού του συνηρημένου ρήματος *σκοπέω-σκοπῶ* (παρατηρῶ, εξετάζω προσεκτικά). **Ομόρριζα**: σκέψη, σκοπός, κατάσκοπος. Το ρήμα είναι εύχρηστο στον Ενεστώτα και τον Παρατατικό.
- **κατιδὼν**: μετοχή αρσενικού γένους Αορίστου β' του ρήματος *καθοράω-καθορῶ* < (κατά) καθ- + ὀράω-ὀρῶ. **Αρχικοί χρόνοι**: Εν.: *ὀρῶ*, Πρτ.: *ἑώραν*, Μέλλ.: *ὄψομαι*, Αόρ. β': *εἶδον*, Πρκ.: *ἑώρακα/ἑώρακα-ὄπωπα*, Υπρσ.: *ἑώρακειν-ὀπώπειν*. **Ομόρριζα**: ὄραση, διορατικός, ιδέα, ὄραμα, ὄψη.
- **αὐτῶν**: *αὐτός*, *-ή*, *-ό*, οριστική ή επαναληπτική αντωνυμία. Το αρσενικό και το ουδέτερο γένος κλίνονται σύμφωνα με τη β' κλίση, ενώ το θηλυκό σύμφωνα με την α'.

Συντακτικό

- **πρὸς τὴν γῆν**: εμπρόθετος προσδιορισμός της κατεύθυνσης σε τόπο.
- **ἐπὶ τοῦ καταστρώματος**: εμπρόθετος προσδιορισμός της στάσης σε τόπο.
- **εἰς τὴν πόλιν**: εμπρόθετος προσδιορισμός της κίνησης σε τόπο.
- **μετὰ τῶν παρεσκευασμένων**: εμπρόθετος προσδιορισμός της συνοδείας.
- **εἰ παρεΐησαν / εἴ τις ἄπτοιτο**: στη μια περίπτωση ο σύνδεσμος *εἰ* (εισάγει δευτερεύουσες υποθετικές και πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις) έχει τόνο, ενώ στην άλλη όχι.

Αυτό συμβαίνει γιατί στην αρχαία ελληνική υπάρχουν συγκεκριμένες λέξεις, οι οποίες συμπεριφέρονται τόσο στενά με τη λέξη που προηγείται, ώστε να αντιμετωπίζονται τονικά ως «μία»! Ο τόνος μεταφέρεται από τη δεύτερη λέξη στην πρώτη, όπως στο παράδειγμα (*εἴ τις*). Συχνά εγκλιτικά της Α.Ε. είναι οι τύποι των προσωπικών αντωνυμιών (*μοῦ*, *μοί*, *μὲ* - *σοῦ*, *σοί*, *σέ*), η αόριστη αντωνυμία *τις* - *τι* και ὅλοι οι δισύλλαβοι τύποι της Οριστικής Ενεστώτα των ρημάτων: *εἶμί* (= εἶμαι) και *φημί* (= λέγω).



ΕΞΕΧΟΝΤΕΣ
ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ ΚΑΤΑ
ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ
ΤΩΝ ΜΗΔΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΤΟΥ
ΠΕΛΟΠΟΝ-
ΝΗΣΙΑΚΟΥ
ΠΟΛΕΜΟΥ

Ερμηνευτικές – Πραγματολογικές παρατηρήσεις

- **φοβούμενος τούς έχθρους:** ο Αλκιβιάδης δεν είχε εχθρούς μόνο στην Αθήνα. Όταν πληροφορήθηκε ότι ο Θεσσαλός, γιος του γνωστού στρατηγού και πολιτικού Κίμωνα (πατέρας του ήταν ο Ξακουστός στρατηγός Μιλτιάδης που νίκησε τους Πέρσες στη μάχη του Μαραθώνα), είχε προσλάβει ρήτορες, με στόχο να πείσουν τον λαό πως ο Αλκιβιάδης έπρεπε να δικαστεί, αφού γυρίσει από τη Σικελία, και όχι πριν, δραπέτευσε (όπως είδαμε στην προηγούμενη ενότητα) στους Θούριους της Κάτω Ιταλίας. Οι Αθηναίοι μάλιστα έταξαν το ποσό του ενός ταλάντου σε όποιον κατάφερνε να σκοτώσει τους υπαίτιους για τη βεβήλωση των Ερμών. Στη συνέχεια, από εκεί κατέφυγε στη Σπάρτη όπου και βρήκε άσυλο, αφού έπεισε τους Σπαρτιάτες ότι είναι πιο χρήσιμος ως σύμμαχος, παρά ως αντίπαλος. Οι φήμες ωστόσο ότι ο Λεωτυχίδας, γιος του βασιλιά της Σπάρτης, Άγι, ήταν δικό του παιδί, ανάγκασαν τον Αλκιβιάδη να εγκαταλείψει τη Σπάρτη και να αναζητήσει προστασία στο πλευρό του Πέρση σατράπη Τισσαφέρνη (θυμάστε πού τον συναντήσαμε:).
- **τότε αποβάς αναβαίνει εις την πόλιν:** αυτό που πρέπει να γνωρίζουμε όσον αφορά την επιστροφή του Αλκιβιάδη στην Αθήνα, είναι πως μετά το συμβάν με τις Ερμαϊκές στήλες αυτή δεν ήταν η πρώτη φορά που του επιτράπηκε η είσοδος στην πόλη. Το 411/410 π.Χ., όταν η Τυραννία των Τετρακοσίων αντικαταστάθηκε από την Αρχή των Πέντε Χιλιάδων, το νέο καθεστώς του επιτρέπει την επάνοδο στην πόλη. Σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια αυτή να πειστούν τα αθηναϊκά σώματα έπαιξε ο Αθηναίος στρατηγός Θρασύβουλος, που θεωρούσε ότι οι Αθηναίοι μπορούν να εκμεταλλευτούν προς όφελός τους την επιρροή που ασκεί στο περσικό στρατόπεδο ο Αλκιβιάδης. Μια επιστροφή ωστόσο, χάρη στις μεθοδεύσεις ενός άλλου προσώπου, δεν άρμοζε σε μια προσωπικότητα του διαμετρήματος του Αλκιβιάδη... Η επιστροφή του στην ίδια του την πατρίδα, η οποία τον αδίκησε και τον ανάγκασε κακήν κακώς να την εγκαταλείψει, θα έπρεπε να είναι πιο εντυπωσιακή!

Παράλληλο κείμενο

Όπως αναφέρει ο Θουκυδίδης στο Θ' Βιβλίο των Ιστοριών του, μετά τα γεγονότα του 415 π.Χ. και τη βεβήλωση των Ερμών, το 407 π.Χ. αποφασίστηκε –δεν ήταν η πρώτη φορά– να γυρίσει στην Αθήνα ο Αλκιβιάδης, ο –κατά πολλούς– «ικανότερος των πολιτών», από την εξορία. Το 411 π.Χ., και ενώ στην Αθήνα επικρατεί το πολίτευμα της Αρχής των Τετρακοσίων, ο Θρασύβουλος, όντας πλέον αρχηγός των επαναστατημένων δημοκρατικών στρατηγών που βρίσκονται στη Σάμο, εκφράζει ανοιχτά την πεποίθηση πως έφτασε πλέον η στιγμή να ανακληθεί από την εξορία ο Αλκιβιάδης.

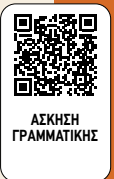
[8.81.1] Οι Αθηναίοι αρχηγοί στη Σάμο και ιδιαίτερα ο Θρασύβουλος, ο οποίος είχε πάντα την ίδια γνώμη από τότε που είχε πρωτοστατήσει στη μεταπολίτευση, ότι δηλαδή έπρεπε να ανακληθεί ο Αλκιβιάδης, κατόρθωσαν τέλος, κάνοντας Εκκλησία, να πείσουν τους περισσότερους στρατιώτες. Ψήφισαν να τον ανακαλέσουν και να τον αμνηστεύσουν. Ο Θρασύβουλος πήρε καράβι, πήγε εκεί που ήταν ο Τισσαφέρνης και έφερε πίσω στη Σάμο τον Αλκιβιάδη, έχοντας την πεποίθηση ότι η μόνη σωτηρία ήταν να μεταστρέψει τον Τισσαφέρνη για να γίνει φίλος των Αθηναίων και να εγκαταλείψει τους Πελοποννησίους. **[8.81.2]** Έγινε Εκκλησία όπου ο Αλκιβιάδης διατύπωσε παράπονα για την εξορία του και τις ταλαιπωρίες που είχε υποστεί,

και μετά μίλησε πολύ για την πολιτική κατάσταση, δίνοντάς τους μεγάλες ελπίδες για τα όσα θα συνέβαιναν μελλοντικά και υπερβάλλοντας πολύ την επιρροή του στον Τισσαφέρνη, ώστε να φοβίσει τους ολιγαρχικούς της Αθήνας και να διαλυθούν γρήγορα οι πολιτικοί σύλλογοι και ταυτόχρονα να ενισχύσει την επιβολή του στους στρατιώτες της Σάμου και να τους ενθαρρύνει, ενώ οι εχθροί θ' άρχιζαν να έχουν μεγάλες αμφιβολίες για τον Τισσαφέρνη και θα έχαναν τις ελπίδες τους. **[8.81.3]** Με μεγάλα, λοιπόν, λόγια ο Αλκιβιάδης υποσχέθηκε στους στρατιώτες ότι ο Τισσαφέρνης τον είχε διαβεβαιώσει πως αν οι Αθηναίοι του εμπνεύσουν εμπιστοσύνη, και όσο του έμεναν χρήματα, δεν θα τους άφηνε να στερηθούν, ακόμα και αν, τελικά, θα χρειαζόταν να πουλήσει το ίδιο το κρεβάτι του. Ότι τον φοινικικό στόλο που ήταν κιάλας στην Άσπενδο, θα τον φέρει για να ενισχύσει τους Αθηναίους και όχι τους Πελοποννησίους. Τέλος, ότι ο Τισσαφέρνης θα είχε εμπιστοσύνη στους Αθηναίους μόνον όταν ο Αλκιβιάδης γυρίσει σώος στη Σάμο και του εγγυηθεί για τη φιλία των Αθηναίων. **[8.82.1]** Αφού τ' άκουσαν αυτά και άλλα πολλά, οι στρατιώτες τον εκλέξαν αμέσως στρατηγό μαζί με τους προηγούμενους και του ανάθεσαν τη γενική διαχείριση των υποθέσεων. Και τη στιγμή εκείνη κανείς τους δεν θα άλλαζε με τίποτα στον κόσμο την διπλή ελπίδα που είχε, δηλαδή τη δική του σωτηρία και την τιμωρία των Τετρακοσίων. Και ήσαν έτοιμοι, περιφρονώντας τον εχθρό που ήταν τότε αντίκρου τους, να ξεκινήσουν αμέσως για τον Πειραιά. **[8.82.2]** Παρόλο ότι πολλοί επιμέναν σ' αυτό, ο Αλκιβιάδης αντιτάχθηκε, με όλη του τη δύναμη, στην πρόταση να φύγουν για τον Πειραιά, αφήνοντας πίσω τους τον εχθρό που ήταν τόσο κοντά. Είπε ότι πρώτ' απ' όλα έπρεπε να φροντίσουν για τον πόλεμο, αφού τον είχαν εκλέξει στρατηγό, και να πάει να βρει τον Τισσαφέρνη για τη συνέχισή του. **[8.82.3]** Έφυγε αμέσως από την Εκκλησία για να πάει στον σατράπη, ώστε να δημιουργήσει την εντύπωση ότι συζητούσε μαζί του όλα τα ζητήματα, αλλά και για να παρουσιαστεί μπροστά του με κύρος ηγέτη, αφού είχε μόλις εκλεγεί στρατηγός, που θα μπορούσε από τότε και ύστερα είτε να τον βλάψει, είτε να τον εξυπηρετήσει. Έτσι ο Αλκιβιάδης ήταν σε θέση να εκφοβίζει τον Τισσαφέρνη με τους Αθηναίους και τους Αθηναίους με τον Τισσαφέρνη.

Μετάφραση Ά. Βλάχος

Ασκήσεις – Δραστηριότητες

- Βρείτε στο κείμενο τους εμπρόθετους προσδιορισμούς.
- Καταγράψτε τα ουσιαστικά και τα επίθετα της β' κλίσης και μεταφέρετέ τα στην ίδια πτώση στον άλλο αριθμό.
- *όρμισθείς, φοβούμενος, κατιδών*: να γράψετε τον αντίστοιχο τύπο κάθε μετοχής στον άλλο αριθμό.
- Να εντοπίσετε τις μετοχές του κειμένου και να καταγράψετε τη συντακτική λειτουργία τους.
- *όρμισθείς, αναβαίνει*: λαμβάνοντας υπόψη τους αρχικούς χρόνους να σχηματίσετε τα απαρέμφορα και τις μετοχές στον ίδιο χρόνο και τη φωνή που βρίσκονται.



- Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της στήλης Α με τα σωστά της στήλης Β.

ΣΤΗΛΗ Α	ΣΤΗΛΗ Β
<i>εὐθύς</i>	• ουσιαστικό γ' κλίσης
<i>καταστρώματος</i>	• απαρέμφατο ενεστώτα
<i>φοβούμενος</i>	• μετοχή Αορίστου Ε.Φ.
<i>ἀποβάς</i>	• μετοχή Ενεστώτα Μ.Φ.
<i>ἐπιτρέπειν</i>	• χρονικό επίρρημα

- Να συνδέσετε κάθε λέξη στη στήλη Α με τη σημασία της στη στήλη Β. Περισεύουν δύο στοιχεία στη στήλη Β.

ΣΤΗΛΗ Α	ΣΤΗΛΗ Β
<i>ὄρμισθεις</i>	• παρατηρούσε
<i>εὐθύς</i>	• φίλοι
<i>ἐσκόπει</i>	• αμέσως
<i>ἐπιτηδείους</i>	• θα άγγιζε
<i>ἄπτοιτο</i>	• σκόπευε
	• αφού προσορμίστηκε
	• ὄρμησε

- Με ποιες λέξεις του κειμένου συγγενεύουν ετυμολογικά οι παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής; *βήμα, ανάσταση, οιωνοσκόπος, επιτροπή, σκεύασμα.*
- Να γράψετε ένα ομόρριζο ουσιαστικό ή επίθετο της Νέας Ελληνικής για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις που περιέχονται στο κείμενο: *οἰκείους, ἄπτοιτο, ἀποβάς* (μετοχή Αορίστου του ρ. *βαίνω*).

- Να σχηματίσετε στη στήλη 3 από τις παρακάτω λέξεις της στήλης 1 μία παράγωγη λέξη της Νέας Ελληνικής με την κατάληξη που περιέχεται στη στήλη 2.

ΣΤΗΛΗ 1	ΣΤΗΛΗ 2	ΣΤΗΛΗ 3
<i>ἐσκόπει</i>	-βολή	
<i>κατιδών</i>	-τός	
<i>ὄρμισθεις</i>	-ικός	
<i>ἐπιτρέπειν</i>	-τός	

- Βρίσκεστε στο έτος 407 π.Χ. και είστε μεταξύ των πολιτών που παρακολουθούν την άφιξη του Αλκιβιάδη στον Πειραιά. Το μεγαλύτερο μέρος του πλήθους τον υποδέχεται ως θριαμβευτή και σωτήρα. Δεν λείπουν ωστόσο και εκείνοι που τηρούν μια πιο επιφυλακτική στάση απέναντί του. Λαμβάνοντας υπόψη τη δεινή θέση στην οποία βρίσκεται η Αθήνα τη δεδομένη χρονική στιγμή, αφού χωριστείτε

σε δύο ομάδες, αναπτύξτε η καθεμία την επιχειρηματολογία υπέρ και κατά της επιστροφής του Αλκιβιάδη.

- Οι Αθηναίοι υποσχέθηκαν το ποσό του ενός ταλάντου σε όποιον αιχμαλώτιζε ή σκότωνε τους υπεύθυνους για το ανατριχιαστικό συμβάν με τις Ερμαϊκές στήλες. Αναζητήστε στο διαδίκτυο πληροφορίες σχετικά με τα νομίσματα των αρχαίων Ελλήνων και τις υποδιαίρεσεις τους.

Ανακεφαλαίωση – Αναστοχασμός

▶ Τι μελετήσαμε;

Ο Αλκιβιάδης επιστρέφει το 407 π.Χ. στην Αθήνα, οκτώ χρόνια μετά την έναρξη της επιχείρησης της Σικελικής Εκστρατείας. Οι αντιδράσεις του κοινού ποικίλλουν. Υπερισχύουν ωστόσο εκείνοι που θεωρούν την άφιξή του μια «αχτίδα φωτός» για την πόλη. Θα δικαιωθούν οι προσδοκίες τους ή ο «ικανότερος των Αθηναίων» θα επιβεβαιώσει όσους φοβούνται τις καταστροφικές συνέπειες της επιστροφής του;

Βιβλίο 1

Κεφάλαιο Δ 20-21

6

ΕΝΟΤΗΤΑ

Περίγραμμα μαθήματος

Τι θα εξετάσουμε στην ενότητα:

- ▶ Μετά την αποβίβασή του στον Πειραιά, ο Αλκιβιάδης οδηγείται στην Αθήνα. Στη Συνέλευση του λαού και στη Βουλή, υποστηρίζει ανοιχτά πως στο παρελθόν αδικήθηκε, αφού ποτέ δεν είχε ασεβήσει. Στη συνέχεια οι Αθηναίοι τον εκλέγουν αρχιστράτηγο με πλήρη εξουσία.
- ▶ Αρχική του κίνηση είναι η πραγματοποίηση της πομπής των Ελευσινίων Μυστηρίων –για πρώτη φορά– από τη στεριά. Τρεις μήνες αργότερα, εκστρατεύει εναντίον της Άνδρου, με σκοπό να επαναφέρει το νησί στην Αθηναϊκή Συμμαχία.

Τι θέλουμε να πετύχουμε:

- ▶ Να είμαστε σε θέση να συνδέσουμε τα γεγονότα του παρελθόντος με αυτά της ενότητας που εξετάζουμε, και να κατανοήσουμε πως ακόμα και σε δύσκολους καιρούς για την πόλη, τα όργανα της Δημοκρατίας (Εκκλησία του Δήμου, Βουλή) λειτουργούν πάντα σύμφωνα με όσα πρεσβεύει το πολίτευμα.
- ▶ Με αφορμή την αναφορά του Ξενοφώντα στην Άνδρο, να προβληματιστούμε σχετικά με τη στάση της Αθήνας απέναντι στους συμμάχους της. Μήπως υπάρχει κάποια αντίφαση ανάμεσα στη στάση αυτή και τα ιδεώδη της Δημοκρατίας;

Σύνοψη

Αμέσως μετά την άφιξή του στο λιμάνι του Πειραιά, ο Αλκιβιάδης οδηγείται με τη συνοδεία στρατού στην πόλη της Αθήνας. Εκεί, αφού εκφράζει στην Εκκλησία του Δήμου και στη Βουλή την απογοήτευσή του για την άδικη καταδίκη του πριν από οκτώ περίπου χρόνια, υποστηρίζει ότι ποτέ δεν υπήρξε ασεβής. Οι συμπολίτες του τον εκλέγουν αρχιστράτηγο με ευρύτατη εξουσία, καθώς τον θεωρούν ικανό να επαναφέρει την πόλη στο παλιό της μεγαλείο. Πρώτη του ενέργεια ήταν να οδηγήσει την πομπή των Ελευσινίων Μυστηρίων από τη στεριά, βάζοντας μάλιστα όλο τον στρατό να τη συνοδεύσει. Μέχρι τη στιγμή εκείνη, σε περίοδο πολέμου, αυτή γινόταν από τη θάλασσα. Τρεις μήνες έπειτα από όλα αυτά, οργανώνει εκστρατευτικό σώμα, αποτελούμενο από χίλιους πεντακόσιους οπλίτες, εκατόν πενήντα ιππείς και εκατό πλοία, και εκστρατεύει εναντίον της Άνδρου, συμμαχικής πόλης που πρόσφατα αποστάτησε από την Αθηναϊκή Συμμαχία. Τον Αλκιβιάδη συνοδεύουν ο Αριστοκράτης και ο Αδείμαντος, οι οποίοι είχαν εκλεγεί στρατηγοί για τις δυνάμεις της ξηράς.

Αρχαίο κείμενο

[1.4.20] ἐν δὲ τῇ βουλῇ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπολογησάμενος ὡς οὐκ ἠσεβήκει, εἰπὼν δὲ ὡς ἠδίκηται, λεχθέντων δὲ καὶ ἄλλων τοιούτων καὶ οὐδενὸς ἀντειπόντος διὰ τὸ μὴ ἀνασχέσθαι ἂν τὴν ἐκκλησίαν, ἀναρρηθεὶς ἀπάντων ἡγεμὼν αὐτοκράτωρ, ὡς οἶός τε ὦν σῶσαι τὴν προτέραν τῆς πόλεως δύναμιν, πρότερον μὲν τὰ μυστήρια τῶν Ἀθηναίων κατὰ δάλατταν ἀγόντων διὰ τὸν πόλεμον, κατὰ γῆν ἐποίησεν ἐξαγαγὼν τοὺς στρατιώτας ἅπαντας· [1.4.21] μετὰ δὲ ταῦτα κατελέξατο στρατιάν, ὀπλίτας μὲν πεντακοσίους καὶ χιλίους, ἰππέας δὲ πεντήκοντα καὶ ἑκατόν, ναῦς δ' ἑκατόν. καὶ μετὰ τὸν κατάπλουν τρίτῳ μηνὶ ἀνήχθη ἐπ' ἄνδρον ἀφεστηκυῖαν τῶν Ἀθηναίων, καὶ μετ' αὐτοῦ Ἀριστοκράτης καὶ Ἀδείμαντος ὁ Λευκολοφίδου συνεπέμφθησαν ἡρημένοι κατὰ γῆν στρατηγοί.

Γλωσσικές παρατηρήσεις

Γραμματική

- **εἰπὼν**: μετοχή Αορίστου β' του ρήματος λέγω (εἰπὼν, -οῦσα, -όν). Η μετοχή στο αρσενικό γένος κλίνεται ως εξής: ὁ εἰπὼν, τοῦ εἰπόντος, τῷ εἰπόντι, τὸν εἰπόντα, (ῶ) εἰπὼν, οἱ εἰπόντες, τῶν εἰπόντων, τοῖς εἰποῦσι(ν), τοὺς εἰπόντας, (ῶ) εἰπόντες.
- **λεχθέντων**: μετοχή Παθητικού Αορίστου του ρήματος λέγομαι (λεχθεῖς, λεχθεῖσα, λεχθέν).
Αρχικοί χρόνοι (Μ.Φ.): Εν.: λέγομαι, Πρτ.: ἐλεγόμην, Μέλλ.: λέξομαι, λεχθήσομαι (Παθητικός), ῥηθήσομαι (Παθητικός), Αόρ.: ἐρρήθη, ἐλέχθη (Παθητικός), Πρκ.: εἴρημαι, Υπρσ.: εἰρήμην. **Ομόρριζα**: λέξη, ρήμα, ρητός, ἀπόρητος.
- **ἀπάντων**: τριτόκλιτο επίθετο, στη γενική πληθυντικού (ἅπας, ἅπασα, ἅπαν) > ἅπας < ἅ- αδροιστικό+ πᾶς = ὅλοι, ὅλες, ὅλα ανεξαιρέτως.
- **πρότερον**: χρονικό επίρρημα, ἀπό πριν.
- **συνεπέμφθησαν**: γ' πληθυντικό πρόσωπο, Παθητικού Αορίστου του ρήματος συμπέμπω. Το ρήμα σημαίνει στέλνω μαζί ή συγχρόνως, συναποστέλλω. **Αρχικοί χρόνοι απλού ρήματος (Ε.Φ.)**: Εν.: πέμπω, Πρτ.: ἔπεμπον, Μέλλ.: πέμψω, Αόρ.: ἔπεμψα, Πρκ.: πέπομφα, Υπρσ.: ἐπεπόμφην. / **Μ.Φ.** Εν.: πέμπομαι, Πρτ.: ἐπεπόμην, Μέλλ.: πέμψομαι, πεμφθήσομαι (Παθητικός), Αόρ.: ἐπεμψάμην, ἐπέμφθη (Παθητικός), Πρκ.: πέπεμμαι, Υπρσ.: ἐπεπέμμην. **Ομόρριζα**: πομπός, πομπή.

Συντακτικό

- **ἐν δὲ τῇ βουλῇ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ**: εμπρόθετος προσδιορισμός του τόπου.
- **ἀπάντων**: Οι λέξεις πᾶς, ἅπας, σύμπας, ὅλος, μόνος, ἕκαστος, αὐτός, ἄκρος, μέσος, ἔσχατος, καθώς και οι αντωνυμίες ἕκαστος, ἑκάτερος, ἕτερος, ὅταν δεν ἔχουν ἄρθρο, εἶναι **κατηγορηματικοί** προσδιορισμοί. Ὄταν οι λέξεις ὁμως αὐτές εἶναι ἑναρθρες, λειτουργοῦν ως **επιθετικοί** προσδιορισμοί.
- **διὰ τὸν πόλεμον**: εμπρόθετος προσδιορισμός της αιτίας. Αξίζει να σημειωθεί ὅτι η πρόθεση διὰ, ὅταν συντάσσεται με αιτιατική, δηλώνει αιτία (για, εξαιτίας) ἢ σκοπό (για).
- **μετὰ δὲ ταῦτα**: εμπρόθετος προσδιορισμός του χρόνου.
- **μετ' αὐτοῦ**: εμπρόθετος προσδιορισμός της συνοδείας/συμμετοχής.



ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

Ερμηνευτικές – Πραγματολογικές παρατηρήσεις

■ **ἐν δὲ τῇ βουλῇ:** το 594 π.Χ. οι Αθηναίοι αναθέτουν στον Σόλωνα, έναν από τους επτά σοφούς της αρχαιότητας, να θεσπίσει νόμους για την πόλη. Ένα από τα πιο τολμηρά, αλλά και δραστικά μέτρα του ήταν η ίδρυση ενός νομοθετικού σώματος, της *Βουλῆς των Τετρακοσίων*. Καθεμιά από τις 4 φυλές εκπροσωπούνταν ισότιμα με εκατό μέλη. Δικαίωμα εκλογής είχαν πολίτες που είχαν συμπληρώσει το 30ό έτος της ηλικίας τους και προέρχονταν από συγκεκριμένη οικονομική τάξη.

Το 508/507 π.Χ. ο «πατέρας της Δημοκρατίας» Κλεισθένης καταργεί τις 4 παλιές φυλές και δημιουργεί 10 νέες, στις οποίες δίνει ονόματα επώνυμων ηρώων της εποχής. Αυξάνει ακόμα τον αριθμό των βουλευτών. Πλέον η Βουλή αποτελείται από 500 πολίτες (50 από κάθε φυλή).

■ **καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ:** η Εκκλησία του Δήμου ήταν το βασικό όργανο της Δημοκρατίας και η κύρια δημοκρατική συνέλευση στην αρχαία Αθήνα. Πραγματοποιούνταν συνελεύσεις 40 φορές τον χρόνο. Τα μέρη στα οποία διεξαγόταν ήταν η Αρχαία Αγορά, η Πνύκα και το Θέατρο του Διονύσου. Σε αυτήν λαμβάνουν μέρος όλοι οι Αθηναίοι πολίτες άνω των είκοσι ετών.

■ **ἡγεμῶν αὐτοκράτωρ:** ανώτατη στρατιωτική αρχή της Αθήνας την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε αποτελούν οι *δέκα στρατηγοί*. Αυτοί εκλέγονται με απόφαση της *Εκκλησίας του Δήμου*. Κάθε φυλή εκπροσωπείται από έναν στρατηγό. Ωστόσο σε περιπτώσεις εξαιρετικών εθνικών κινδύνων η Εκκλησία έχει το δικαίωμα να εκλέξει έναν στρατηγό με πλήρη εξουσία σε θέματα πολέμου, αποδίδοντάς του τον τίτλο *αὐτοκράτωρ*. Αυτό συμβαίνει και στην περίπτωση του Αλκιβιάδη.

■ **ἐπ' Ἄνδρον ἀφεστηκυῖαν τῶν Ἀθηναίων:** Ἄνδρος (νησί των Κυκλάδων), κατά την περίοδο των Περσικών Πολέμων, πολέμησε στο πλευρό των Περσών. Μετά την επικράτηση των Ελλήνων, γίνεται μέλος της Δηλιακής Συμμαχίας. Όταν ξεκίνησε ο Πελοποννησιακός Πόλεμος, το νησί πολεμούσε στο πλευρό των Αθηναίων. Μετά την αποτυχία της Σικελικής Εκστρατείας αποστατεί και τάσσεται στο πλευρό της Σπάρτης. Ο Αλκιβιάδης εκστρατεύει στην Ἄνδρο, με σκοπό να την επαναφέρει στην Αθηναϊκή Συμμαχία.



10 ΦΥΛΕΣ

Παράλληλο κείμενο

Μια από τις πιο ξεχωριστές προσωπικότητες της αρχαιότητας αποτελεί δίχως καμία αμφιβολία ο Αθηναίος στρατηγός και πολιτικός ηγέτης της δημοκρατικής παράταξης, Θεμιστοκλής. Έχοντας λάβει μέρος στη μάχη του Μαραθώνα (490 π.Χ.), τη ναυμαχία του Αρτεμισίου (480 π.Χ.) και αποτελώντας τον σημαντικότερο παράγοντα της νίκης των Ελλήνων επί των Περσών στη Ναυμαχία της Σαλαμίνας, αποκτά τεράστια φήμη. Αυτή, όπως είναι φυσικό, «γεννά» τον φθόνο αρκετών συμπολιτών του, με αποτέλεσμα το 471 π.Χ. να εξοστρακιστεί και να καταφύγει στο Άργος. Αφού αναγκάζεται να εγκαταλείψει και το Άργος, πηγαίνει αρχικά στην Κέρκυρα, και από εκεί στην Ήπειρο, στον βασιλιά Ἄδμητο, για να καταλήξει τελικά στην Αυλή του Πέρση βασιλιά Αρταξέρξη. Η φιλία του με τον Πausanία, βασιλιά της Σπάρτης, ο οποίος είχε κατηγορηθεί για «μηδισμό», σίγουρα διευκόλυνε τους κατηγορούς του. Τα παρακάτω αποσπάσματα προέρχονται από το έργο Θεμιστοκλή του Πλουτάρχου.



Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ
ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ
ΜΕΤΑ ΤΟΝ
ΟΣΤΡΑΚΙΣΜΟ
ΤΟΥ

Κατηγορία εσχάτης προδοσίας

[23.1] Όταν εξορίστηκε από την πατρίδα του ο Θεμιστοκλής και τον καιρό που έμενε στο Άργος, τα όσα έγιναν τότε με τον Πausανία έδωσαν νέες αφορμές στους εχθρούς του να τον κατηγορήσουν. Αυτός που τον κατάγγειλε για προδοσία ήταν ο Λεωβώτης, ο γιος του Αλκμαίωνα από τον δήμο της Αγρυλής, συγχρόνως όμως τον κατηγορούσαν και οι Σπαρτιάτες. **[23.2]** Γιατί ο Πausανίας, όταν σχεδίαζε εκείνη τη γνωστή προδοσία του, στην αρχή έκρυβε τα σχέδιά του από τον Θεμιστοκλή, αν και ήταν φίλος του. Όταν όμως τον είδε εξορισμένο από την πόλη του και αγανακτισμένο, πήρε το θάρρος και του πρότεινε να συμπράξει και αυτός στις ενέργειές του. Του έδειξε μάλιστα και έγγραφα του βασιλιά των Περσών και τον εξερέθιζε εναντίον των Ελλήνων, λέγοντας πως είναι κακοί και αχάριστοι. **[23.3]** Αυτός όμως δε δέχτηκε την πρόταση του Πausανία και αρνήθηκε ολότελα τη συμμετοχή του, μα σε κανέναν δε φανέρωνε όσα του είπε ούτε κατάγγειλε την πράξη, γιατί πίστευε ή πως ο Πausανίας θα σταματήσει μόνος του κάθε άλλη ενέργειά του ή πως με άλλο τρόπο θα φανερωθεί, αφού επιζητούσε πράγματα παράδοξα και επικίνδυνα. **[23.4]** Όταν όμως ύστερ' απ' αυτά ο Πausανίας θανατώθηκε, βρέθηκαν μερικές επιστολές και έγγραφα σχετικά με τις ενέργειές του αυτές που γεννούσαν υποψίες για τον Θεμιστοκλή. Και φώναζαν εναντίον του οι Λακεδαιμόνιοι και τον κατηγορούσαν όσοι συμπολίτες του τον φθονούσαν, ενώ αυτός δεν ήταν παρών και αναγκαζόταν να απολογείται με έγγραφες εκθέσεις με τις οποίες αναιρούσε προπάντων τις προηγούμενες κατηγορίες. **[23.5]** Και έγραφε ότι, αφού οι ίδιοι οι αντίπαλοί του τον κατηγορούν προς τους συμπολίτες του πως πάντοτε ζητεί να εξουσιάζει και πως δεν είναι το φυσικό του ούτε και θέλει να βρίσκεται κάτω από την εξουσία άλλου, πώς θα μπορούσε ποτέ να πουλήσει τον εαυτό του μαζί με όλη την Ελλάδα σε βαρβάρους και μάλιστα σ' εχθρούς; **[23.6]** Μολαταύτα η εκκλησία του δήμου τελικά πείστηκε από τους κατηγορούς και έστειλε ανθρώπους με την εντολή να τον πιάσουν και να τον φέρουν, για να δικαστεί σε κοινό συνέδριο των Ελλήνων. [...]

Ο ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ ΣΤΗΝ ΕΞΟΡΙΑ (κεφ. 24-25) Στον βασιλιά των Μολοσσών

[24.1] Εκείνος το κατάλαβε και πρόφτασε να περάσει στην Κέρκυρα, που άλλοτε την είχε ευεργετήσει. Γιατί, όταν ορίστηκε διαιτητής των Κερκυραίων που είχαν κάποια διαφορά με τους Κορινθίους, κατάφερε να διαλύσει την έχθρα τους με την κρίση που έβγαλε να πληρώσουν οι Κορινθίοι είκοσι τάλαντα και να κυβερνούν από κοινού τη Λευκάδα, που ήταν αποικία και των δύο λαών. **[24.2]** Απ' εκεί πήγε στην Ήπειρο· και, επειδή οι Αθηναίοι και οι Λακεδαιμόνιοι άρχισαν να τον καταδιώκουν, ρίχτηκε σε προσπάθειες επικίνδυνες και απελπιστικές. Σκέφτηκε να καταφύγει στον Άδμητο, τον βασιλιά των Μολοσσών. [...] **[24.7]** Έπειτα δεν ξέρω πώς, ξεχνώντας αυτά που έγραψε ή παριστάνοντας πως ο Θεμιστοκλής ξέχασε όλους και όλα, γράφει πως τράβηξε για τη Σικελία και ζήτησε από τον Ιέρωνα τον τύραννο τη θυγατέρα του σε γάμο με την υπόσχεση να φέρει τους Έλληνες στην εξουσία του και πως, επειδή ο Ιέρων αρνήθηκε, πέρασε προς την Ασία.

[...] Η παρουσίαση στον βασιλιά των Περσών

[28.1] Επιτέλους ο Θεμιστοκλής οδηγήθηκε στα ανάκτορα και παρουσιάστηκε στον βασιλιά. Τον προσκύνησε και στάθηκε σιωπηλός, ως τη στιγμή που ο βασιλιάς έδωσε διαταγή στο διερμηνέα να τον ρωτήσει ποιος είναι· και, όταν ο διερμηνέας τον ρώτησε, ο Θεμιστοκλής είπε: **[28.2]** «Έρχομαι σ' εσένα, βασιλιά, εγώ ο Θεμιστοκλής ο Αθηναίος, εξορισμένος και διωγμένος από τους Έλληνες. Σ' εμένα χρωστούν οι Πέρσες πολλά κακά, μα περισσότερα καλά, γιατί εμπόδισα την καταδίωξή τους, όταν η Ελλάδα είχε αποφύγει πια τον κίνδυνο και η σωτηρία της πατρίδας μου μού έδωσε την ευκαιρία να προσφέρω και σ' εσάς κάποιαν υπηρεσία».

Μετάφραση Μ. Χ. Οικονόμου

Ασκήσεις – Δραστηριότητες

- Βρείτε στο αρχαίο κείμενο όλους τους εμπρόθετους προσδιορισμούς.
- Εντοπίστε τα ουσιαστικά της γ' κλίσης και μεταφέρετέ τα στην ίδια πτώση στον άλλο αριθμό.
- Εντοπίστε τα πρωτόκλιτα ουσιαστικά και γράψτε τις πλάγιες πτώσεις στον ίδιο αριθμό.
- Να εντοπίσετε τις μετοχές ενεργητικού Αορίστου β' και Παθητικού Αορίστου. Στη συνέχεια να γράψετε την ονομαστική στον αριθμό που βρίσκονται.

- *ἀνασχέσθαι, σῶσαι*: να σχηματίσετε τις μετοχές στον ίδιο χρόνο και τη φωνή που βρίσκονται τα απαρέμφατα.
- Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της στήλης Α με τα σωστά της στήλης Β.

ΣΤΗΛΗ Α

ἀπολογησάμενος

ἐξαγαγών

ἤρημένοι

ἀναρρηθεις

ἀγόντων

ΣΤΗΛΗ Β

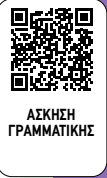
• μετοχή Παρακειμένου

• μετοχή Παθητικού Αορίστου

• μετοχή Ενεστώτα

• μετοχή Αορίστου Μ.Φ.

• μετοχή Αορίστου β'



ΑΣΚΗΣΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ

- Με ποιες λέξεις του κειμένου συγγενεύουν ετυμολογικά οι παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής; *παιδαγωγός, εκλεκτός, άνοιξη, σχολείο, αδίκημα*.
- Να γράψετε ένα ομόρριζο ουσιαστικό ή επίθετο της Νέας Ελληνικής για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις που περιέχονται στο κείμενο: *ἀντειπόντος, ἀγόντων, συνεπέμφθησαν, ἐποίησεν*.
- Να σχηματίσετε στη στήλη 3 από τις παρακάτω λέξεις της στήλης 1 μια παράγωγη λέξη της Νέας Ελληνικής με την κατάληξη που περιέχεται στη στήλη 2:

ΣΤΗΛΗ 1	ΣΤΗΛΗ 2	ΣΤΗΛΗ 3
<i>ἡδίκηται</i>	-α	
<i>ἀνασχέσθαι</i>	-μα	
<i>ἀναρρηθεις</i>	-τος	
<i>ἐξαγαγών</i>	-ή	

- Να συνδέσετε κάθε λέξη στη στήλη Α με τη σημασία της στη στήλη Β. Περισεύουν δύο στοιχεία στη στήλη Β.

ΣΤΗΛΗ Α

ἀφεστηκυῖαν

ἀναρρηθεις

ἐξαγαγών

συνεπέμφθησαν

ἅπαντας

ΣΤΗΛΗ Β

• αφού ονομάστηκε

• προηγουμένως

• στάλθηκαν μαζί

• αφού αναρριχήθηκε

• που είχε αποστατήσει

• αφού έβγαλε

• όλους ανεξαιρέτως

- Γνωρίζετε ότι ένα από τα μεγαλύτερα –κατά πολλούς το μεγαλύτερο– «αίνιγμα» του αρχαίου κόσμου είναι τα Ελευσίνια Μυστήρια; Αναζητήστε στο διαδίκτυο πληροφορίες σχετικά με τη συγκεκριμένη ιεροτελεστία, ώστε να ρίξουμε φως στο μυστήριο!
- Στο παράλληλο κείμενο γίνεται αναφορά σε μια από τις πιο σημαντικές στρατιωτικές φουσιογνώμιες της αρχαίας Ελλάδας, τον Θεμιστοκλή. Ως αρχιστράτηγος των Ελλήνων

στη ναυμαχία της Σαλαμίνας, πέτυχε μια από τις πιο καθοριστικές νίκες στη μακραίωνη ιστορία της Ελλάδας. Δεν είναι άλλωστε λίγοι αυτοί που υποστήριξαν ότι, αν η Ελλάδα έχανε τη συγκεκριμένη μάχη, η μοίρα του δυτικού κόσμου θα ήταν διαφορετική... Αναζητήστε πληροφορίες σχετικά με τη ναυμαχία της Σαλαμίνας και στη συνέχεια να τις παρουσιάσετε στους/στις συμμαθητές/τριές σας.

Ανακεφαλαίωση – Αναστοχασμός

▶ Τι μελετήσαμε;

Ο Ξενοφώντας με την καθαρότητα της έκφρασης και τη σαφήνεια που τον διακρίνουν, καταφέρνει να τονίσει την πλήρη μεταβολή της τύχης του Αλκιβιάδη. Από καταδικασμένος σε θάνατο, λόγω ασέβειας (όπως μας αναφέρει ο Θουκυδίδης στο έργο του *Ιστορίαι*) σε αρχιστράτηγο με πλήρη εξουσία και υπεύθυνος για την πομπή μιας θρησκευτικής τελετής. Θα είναι άραγε η εκ νέου ενεργή ανάμειξή του στα δρώμενα της πόλης ικανή να φέρει τη νίκη στους Αθηναίους;



Αρχαία Αγορά:
ένα από τα μέρη
όπου συνεδρίαζε
η Εκκλησία
του Δήμου.

Βιβλίο 1

Κεφάλαιο Δ 22-ΣΤ 38

Περιληπτικά



7

ΕΝΟΤΗΤΑ

407 π.Χ.: Ο Αλκιβιάδης αποβιβάζει τον στρατό του στην Άνδρο. Ακολουθεί μάχη, στην οποία επικρατούν οι Αθηναίοι. Αφού παραμένει για λίγες μέρες ακόμα στην Άνδρο, κατευθύνεται στη Σάμο,¹ προκειμένου να τη χρησιμοποιήσει ως βάση για τις πολεμικές του επιχειρήσεις. Στο μεταξύ, οι Λακεδαιμόνιοι τοποθετούν επικεφαλής του στόλου τους τον Λύσανδρο. Αυτός, αφού επισκέπτεται τον Κύρο, του εκφράζει τα παράπονά του για τη στάση του Τισσαφέρνη, και τον παρακαλεί να βοηθήσει τους Λακεδαιμονίους όσο περισσότερο μπορεί. Σε αυτό το αίτημα του Λυσάνδρου, ο Κύρος απαντά πως θα κάνει ό,τι περνά από το χέρι του για να ενισχύσει την προσπάθεια των Σπαρτιατών. Δεν μπορεί ωστόσο να υπερβεί το ποσό των τριών χιλιάδων δραχμών τον μήνα για κάθε σπαρτιατικό πλοίο, όπως άλλωστε είχε συμφωνηθεί εξαρχής. Στη συνέχεια όμως, αυξάνει κατά έναν οβολό² τον ημερήσιο μισθό κάθε ναύτη, φτάνοντάς τον στους τέσσερις συνολικά.

Οι Αθηναίοι προβληματίζονται από τη γενναιόδωρη χρηματοδότηση του Κύρου προς τους Λακεδαιμονίους, και ζητούν από τον Τισσαφέρνη να μεσολαβήσει για χάρη τους και να συμβουλευσει τον Κύρο να μην ενισχύσει καμιά από τις δύο ελληνικές παρατάξεις, προκειμένου να εξαντληθούν από τη μεταξύ τους φιλονικία. Αυτό, όπως πολύ εύκολα θα μπορούσαμε να φανταστούμε, αποτελούσε μέρος του σχεδίου του Αλκιβιάδη (ποιου άλλου!). Ο τελευταίος, μόλις πληροφορείται ότι ο Θρασύβουλος μάχεται στη Φώκαια,³ αφήνει υπεύθυνο τον Αντίοχο⁴ και σπεύδει σε βοήθειά του. Ο Αντίοχος όμως παρακούει την εντολή του Αλκιβιάδη να μη χτυπήσει τα πλοία του Λυσάνδρου και επιτίθεται. Ακολουθεί ναυμαχία στο Νότιον,⁵ όπου επικρατούν οι Λακεδαιμόνιοι υπό τις οδηγίες του Λυσάνδρου. Μόλις φτάνουν τα νέα στην Αθήνα, οι Αθηναίοι οργίζονται και καταλογίζουν την ευθύνη στον Αλκιβιάδη. Εκλέγουν λοιπόν δέκα νέους στρατηγούς (θυμάστε όσα είδαμε σχετικά με τους στρατηγούς στην προηγούμενη ενότητα:), τον Κόνω-

- 1** Μετά την καταστροφή του στόλου στη Σικελία, οι Αθηναίοι στέλνουν τις ναυτικές δυνάμεις που απέμειναν στη Σάμο, με σκοπό να δημιουργήσουν εκεί ναυτική βάση. Όταν ανατράπηκε το 411 π.Χ. η δημοκρατία στην Αθήνα, οι δημοκρατικοί του νησιού επικρατούν των ολιγαρχικών και εκλέγουν αρχιστράτηγο τον Θρασύβουλο.
- 2** Αρχαίο ελληνικό νόμισμα χαμηλής αξίας. Οκτώ χαλκοί = ένας οβολός, έξι οβολοί = μία δραχμή, εκατό δραχμές = μία μνα, εξήντα μνες = ένα τάλαντο.
- 3** Πόλη της Μικράς Ασίας. Ο Θρασύβουλος αναγκάστηκε να λύσει την πολιορκία εξαιτίας της μάχης στο Νότιον.
- 4** Προσωπικός κυβερνήτης του Αλκιβιάδη. Προσπάθησε να εφαρμόσει την ίδια τακτική που εφάρμοσε ο Αλκιβιάδης στην Κύζικο, φανερώνοντας έναν μικρό αριθμό πλοίων στον αντίπαλο, για να τον δελεάσει να του επιτεθεί.
- 5** Περιοχή στην Έφεσο της Μ. Ασίας. Ο Αλκιβιάδης αφήνει ογδόντα πλοία στο Νότιον και ο ίδιος πηγαίνει να βοηθήσει τον Θρασύβουλο. Παρόλο που για την ήττα ευθύνεται ολοκληρωτικά ο Αντίοχος, οι Αθηναίοι κατηγορήσαν τον Αλκιβιάδη. Η ήττα στο Νότιον είχε ως αποτέλεσμα την εξορία και το τέλος του Αλκιβιάδη από την πολιτική ζωή της Αθήνας.



ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ



ΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ
ΣΤΗΝ
ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

ΣΠΑΡΤΙΑΤΕΣ
ΠΟΛΙΤΕΣ

να, τον Διομέδοντα, τον Λέοντα, τον Περικλή, τον Ερασινίδα, τον Αριστοκράτη, τον Αρχέστρατο, τον Πρωτόμαχο, τον Θράσυλλο και τον Αριστογέννη.

406 π.Χ.: λήγει η θητεία του Λυσάνδρου και η Σπάρτη τοποθετεί αρχηγό του στόλου τον Καλλικρατίδα.⁶ Πολλοί υποστηρικτές του Λυσάνδρου εναντιώθηκαν σε αυτήν την απόφαση, υποστηρίζοντας την ανεπάρκεια του Καλλικρατίδα, χωρίς ωστόσο αποτέλεσμα. Στη συνέχεια, ο Καλλικρατίδας επισκέπτεται τον Κύρο και του ζητάει χρήματα για τη συντήρηση του στόλου. Ο Κύρος όμως του απαντάει πως θα πρέπει να περιμένει λίγες μέρες. Τότε ο Καλλικρατίδας ενοχλημένος αποχωρεί, βάζοντας πλήρη για τη Λέσβο, και συγκεκριμένα την πόλη Μήθυμνα που βρίσκεται υπό αθηναϊκή κυριαρχία. Αφού κατέλαβε την πόλη, αιχμαλωτίζει και πουλά ως δούλους όλους τους Αθηναίους φρουρούς. Στο μεταξύ, βλέπει τον στόλο του Κόνωνα, ο οποίος έχει μαζί του από τους δέκα στρατηγούς τον Ερασινίδα και τον Λέοντα, και τους επιτίθεται, αναγκάζοντάς τους να αναζητήσουν καταφύγιο στο λιμάνι της Μυτιλήνης της Λέσβου. Τον εγκλωβισμένο Κόνωνα⁷ επιχειρεί να σώσει –χωρίς αποτέλεσμα όμως– ένας άλλος από τους δέκα στρατηγούς, ο Διομέδων. Οι Αθηναίοι στέλνουν για ενίσχυση περισσότερα από εκατόν πενήντα πλοία (εκατόν δέκα δικά τους, ενώ τα υπόλοιπα τα συγκέντρωσαν από τη Σάμο και από άλλους συμμάχους). Ο Καλλικρατίδας, μόλις πληροφορείται αυτά, αφήνει στη Μυτιλήνη πενήντα μόλις πλοία και με τα άλλα εκατόν είκοσι (είχαν συνολικά περίπου εκατόν εβδομήντα), αγκυροβολεί απέναντι από τις Αργινούσες (τρία νησάκια στη Μικρά Ασία). Εκεί τυχαίνει να βρίσκεται και ο στόλος των Αθηναίων. Ακολουθεί σύγκρουση, η γνωστή Ναυμαχία των Αργινουσών,⁸ στην οποία επικρατούν οι Αθηναίοι. Οι Αθηναίοι παρά τη νίκη, χάνουν είκοσι πέντε πλοία, μαζί με τα πληρώματά τους, τα οποία εξαιτίας της σφοδρής κακοκαιρίας δεν καταφέρνουν να περισυλλέξουν. Στην ίδια μάχη, ο Καλλικρατίδας πέφτει στη θάλασσα και σκοτώνεται.



Στα αριστερά διακρίνονται οι Αργινούσες. Εδώ αναμετρήθηκε ο σπαρτιατικός και ο αθηναϊκός στόλος το 406 π.Χ.

- 6** Σπαρτιάτης ναύαρχος, επικεφαλής του Πελοποννησιακού στόλου. Μετά τον θάνατό του στη Ναυμαχία των Αργινουσών την ηγεσία αναλαμβάνει και πάλι ο Λύσανδρος.
- 7** Αθηναίος στρατηγός. Μετά την απομάκρυνση του Αλκιβιάδη το 406 π.Χ. θα αναλάβει την αρχηγία του στόλου της Αθήνας.
- 8** Η ήττα της Σπάρτης στη Ναυμαχία των Αργινουσών είχε ως αποτέλεσμα την πρόταση συνθηκολόγησης εκ μέρους της. Οι Αθηναίοι την απορρίπτουν αμέσως, αφού τη θεωρούν ασύμφορη. Τα γεγονότα της συγκεκριμένης μάχης θα αποτελέσουν την αφορμή για τις συνταρακτικές εξελίξεις που θα ακολουθήσουν στο στρατόπεδο των Αθηναίων.

Περίγραμμα μαθήματος

Τι θα εξετάσουμε στην ενότητα:

- ▶ Η νίκη των Αθηναίων στις Αργινούσες «στιγματίζεται» από τη μη περισυλλογή των νεκρών και των ναυαγών. Στην Αθήνα ξεσπούν αντιδράσεις και ο λαός κατηγορεί τους στρατηγούς. Αρχίζει ένας κύκλος δικαστικής διαμάχης.
- ▶ Οι στρατηγοί υποδεικνύουν ως υπαίτιους τους τριηράρχες Θηραμένη και Θρασύβουλο. Η δεύτερη ημέρα της δίκης συμπύπτει με τη γιορτή των Απατουρίων, κατάσταση από την οποία επιδιώκει να ωφεληθεί ο Θηραμένης. Θα καταφέρει άραγε να επικρατήσει απέναντι σε όλους τους στρατηγούς;

Τι θέλουμε να πετύχουμε:

- ▶ Να παρακολουθήσουμε τις εξελίξεις στο στρατόπεδο των Αθηναίων μετά τη ναυμαχία στις Αργινούσες, αξιολογώντας ως σκεπτόμενοι Αθηναίοι πολίτες την κατάσταση.
- ▶ Αφού λάβουμε υπόψη τους ισχυρισμούς των δύο πλευρών, του Θηραμένη από τη μια και των Αθηναίων στρατηγών από την άλλη, να προβληματιστούμε σχετικά με τις ενέργειες της κάθε πλευράς, προκειμένου να υπερασπίσει τη θέση της. Θα είναι η μεγάλη νίκη απέναντι στον σπαρτιατικό στόλο αρκετή για τη σωτηρία των κατηγορούμενων στρατηγών;

Σύνοψη

Η σφοδρή κακοκαιρία κατά τη διάρκεια της Ναυμαχίας των Αργινουσών δεν επέτρεψε στους Αθηναίους να περισυλλέξουν τους νεκρούς και τους ναυαγούς τους – ενέργεια που στην Αθήνα θεωρήθηκε εγκληματική. Η ευθύνη πέφτει στους στρατηγούς (πλην του Κώνωνα) που είχαν εκλεγεί στη θέση του Αλκιβιάδη. Αποφασίζεται να καθαιρεθούν και να εκλεγούν πάλι στον Κώνωνα δύο νέοι στρατηγοί, ο Αδείμαντος και ο Φιλοκλής. Από τους προηγούμενους, στην Αθήνα επιστρέφουν ο Περικλής, ο Διομέδων, ο Λυσίας, ο Αριστοκράτης, ο Θράσυλλος κι ο Ερασινίδης. Ο Πρωτόμαχος και ο Αριστογένης δεν επέστρεψαν. Στο μεταξύ, ο Αρχέδημος, αρχηγός των Δημοκρατικών, καταγγέλλει τον Ερασινίδα με αποτέλεσμα αρχικά να προφυλακιστεί μόνο αυτός. Στη συνέχεια όμως, έπειτα από πρόταση του Τιμοκράτη, θα φυλακιστούν και οι υπόλοιποι. Η θέση τους γίνεται ακόμα πιο δύσκολη, όταν ο Θηραμένης δείχνει στην Εκκλησία του Δήμου ένα γράμμα, το οποίο του είχαν δώσει οι στρατηγοί να μεταφέρει στην Αθήνα, και στο οποίο ως μοναδικό υπαίτιο κατονόμαζαν την τρικυμία. Όταν έφτασε η στιγμή να απολογηθούν, υπέδειξαν δημόσια ως υπεύθυνους τους τριηράρχες Θρασύβουλο και Θηραμένη, αρχίζοντας σταδιακά να μεταπέιθουν τον λαό. Για κακή τους τύχη όμως μετά την πρώτη μέρα της δίκης έτυχε να συμπέσουν τα «Απατούρια» με αποτέλεσμα να «φορτιστεί» ξανά η ατμόσφαιρα.



Αρχαίο κείμενο



ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

[1.7.1] Οί δ' ἐν οἴκῳ τούτους μὲν τοὺς στρατηγούς ἔπαυσαν πλὴν Κόνωνος· πρὸς δὲ τούτῳ εἴλοντο Ἀδείμαντον καὶ τρίτον Φιλοκλέα. **[1.7.2]** τῶν δὲ ναυμαχησάντων στρατηγῶν Πρωτόμαχος μὲν καὶ Ἀριστογένης οὐκ ἀπῆλθον εἰς Ἀθήνας, τῶν δὲ ἕξ καταπλευσάντων, Περικλέους καὶ Διομέδοντος καὶ Λυσίου καὶ Ἀριστοκράτους καὶ Θρασύλλου καὶ Ἐρασινίδου, Ἀρχέδημος ὁ τοῦ δήμου τότε προεστηκώς ἐν Ἀθήναις καὶ τῆς διωβελίας ἐπιμελόμενος Ἐρασινίδῃ ἐπιβολὴν ἐπιβαλὼν κατηγορεῖ ἐν δικαστηρίῳ, φάσκων ἕξ Ἑλλησπόντου αὐτὸν ἔχειν χρήματα ὄντα τοῦ δήμου· κατηγορεῖ δὲ καὶ περὶ τῆς στρατηγίας, καὶ ἔδοξε τῷ δικαστηρίῳ δῆσαι τὸν Ἐρασινίδην. **[1.7.3]** μετὰ δὲ ταῦτα ἐν τῇ βουλῇ διηγοῦντο οἱ στρατηγοὶ περὶ τε τῆς ναυμαχίας καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ χειμῶνος. Τιμοκράτους δ' εἰπόντος ὅτι καὶ τοὺς ἄλλους χρῆ δεθέντας εἰς τὸν δῆμον παραδοθῆναι, ἡ βουλὴ ἔδθησε. **[1.7.4]** μετὰ δὲ ταῦτα ἐκκλησία ἐγένετο, ἐν ἧ τῶν στρατηγῶν κατηγοροῦν ἄλλοι τε καὶ Θηραμένης μάλιστα, δίκαιους εἶναι λόγον ὑποσχεῖν διότι οὐκ ἀνεῖλοντο τοὺς ναυαγούς. ὅτι μὲν γὰρ οὐδενὸς ἄλλου καθήπτοντο, ἐπιστολὴν ἐπεδείκνυε μαρτύριον ἣν ἔπεμψαν οἱ στρατηγοὶ εἰς τὴν βουλὴν καὶ εἰς τὸν δῆμον, ἄλλο οὐδὲν αἰτιώμενοι ἢ τὸν χειμῶνα. **[1.7.5]** μετὰ ταῦτα δὲ οἱ στρατηγοὶ βραχέως ἕκαστος ἀπελογήσατο, οὐ γὰρ προὔτεδῃ σφίσι λόγος κατὰ τὸν νόμον, καὶ τὰ πεπραγμένα διηγοῦντο, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἐπὶ τοὺς πολεμίους πλέοιεν, τὴν δὲ ἀναίρεσιν τῶν ναυαγῶν προστάζαιεν τῶν τριηράρχων ἀνδράσιν ἱκανοῖς καὶ ἐστρατηγηκόσιν ἤδη, Θηραμένει καὶ Θρασυβούλῳ καὶ ἄλλοις τοιούτοις· **[1.7.6]** καὶ εἶπερ γέ τινας δέοι, περὶ τῆς ἀναίρεσεως οὐδένα ἄλλον ἔχειν αὐτοὺς αἰτιάσασθαι ἢ τούτους οἷς προσετάχθη, καὶ οὐχ ὅτι γε κατηγοροῦσιν ἡμῶν, ἔφασαν, ψευσόμεθα φάσκοντες αὐτοὺς αἰτίους εἶναι, ἀλλὰ τὸ μέγεθος τοῦ χειμῶνος εἶναι τὸ κωλύσαν τὴν ἀναίρεσιν. τούτων δὲ μάρτυρας παρείχοντο τοὺς κυβερνήτας καὶ ἄλλους τῶν συμπλεόντων πολλούς, τοιαῦτα λέγοντες ἔπειδον τὸν δῆμον· **[1.7.7]** ἐβούλοντο δὲ πολλοὶ τῶν ἰδιωτῶν ἐγγυᾶσθαι ἀνιστάμενοι· ἔδοξε δὲ ἀναβαλέσθαι εἰς ἑτέραν ἐκκλησίαν (τότε γὰρ ὁπὲ ἦν καὶ τὰς χεῖρας οὐκ ἂν καδεώρων), τὴν δὲ βουλὴν προβουλεύσασαν εἰσενεγκεῖν ὅτῳ τρόπῳ οἱ ἄνδρες κρίνοιτο. **[1.7.8]** Μετὰ δὲ ταῦτα ἐγένετο Ἀπατούρια, ἐν οἷς οἱ τε πατέρες καὶ οἱ συγγενεῖς σύνεισι σφίσι αὐτοῖς, οἱ οὖν περὶ τὸν Θηραμένην παρεσκεύασαν ἀνθρώπους μέλανα ἱμάτια ἔχοντας καὶ ἐν χρῶ κεκαρμένους πολλοὺς ἐν ταύτῃ τῇ ἑορτῇ, ἵνα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἤκοιεν, ὡς δὴ συγγενεῖς ὄντες τῶν ἀπολωλότων, καὶ Καλλίξεινον ἔπεισαν ἐν τῇ βουλῇ κατηγορεῖν τῶν στρατηγῶν.

Νεοελληνική απόδοση

[1.7.1] Οι Αθηναίοι καθαίρεσαν αυτούς τους στρατηγούς εκτός από τον Κόνωνα· κοντά σε τούτον διόρισαν τον Αδείμαντο και τον Φιλοκλή. **[1.7.2]** Από τους στρατηγούς που είχαν πάρει μέρος στη ναυμαχία ο Πρωτόμαχος κι ο Αριστογένης δεν επέστρεψαν στην Αθήνα, ήρθαν όμως έξι – ο Περικλής, ο Διομέδων, ο Λυσίας, ο Αριστοκράτης, ο Θράσυλλος κι ο Ερασινίδης. Ο Αρχέδημος, αρχηγός της δημοκρατικής μερίδας τότε στην Αθήνα κι επιμελητής της διανομής των δύο οβολών, κατήγγειλε τον Ερασινίδα στο δικαστήριο και πέτυχε να του επιβληθεί προδικαστικό πρόστιμο, με τον ισχυρισμό ότι κατακρατούσε χρήματα που είχε εισπράξει στον Ελλησποντο για λογαριασμό του δημοσίου· τον κατηγορήσε ακόμα και για τη διαγωγή του σαν στρατηγού. Το δικαστήριο αποφάσισε να φυλακίσει τον Ερασινίδα. **[1.7.3]** Κατόπιν οι στρατηγοί έδωσαν αναφορά στη Βουλή για τη ναυμαχία και για τη σφοδρότητα της τρικυμίας. Με πρόταση του Τιμοκράτη η Βουλή αποφάσισε να φυλακιστούν κι οι υπόλοιποι στρατηγοί και να παραπεμφθούν στη Συνέλευση του λαού. **[1.7.4]** Έπειτα συνεδρίασε η Συνέλευση, όπου κι άλλοι κατηγορήσαν τους στρατηγούς, ιδιαίτερα όμως ο Θηραμένης: έπρεπε να λογοδοτήσουν, είπε, γιατί δεν περιμάζεψαν τους ναυαγούς. Σαν απόδειξη ότι δεν έριχναν την ευθύνη σε κανέναν άλλο, παρουσίασε το γράμμα που 'χαν στείλει στη Βουλή και στη Συνέλευση, όπου ανέφεραν ως μόνη δικαιολογία την τρικυμία.

[1.7.5] Τότε απολογήθηκαν ένας ένας οι στρατηγοί –σύντομα, γιατί δεν τους δόθηκε ο νόμιμος χρόνος– και διηγήθηκαν τι είχαν κάνει: οι ίδιοι, είπαν, κίνησαν να επιτεθούν στον εχθρό, αναθέτοντας την περισυλλογή των ναυαγών σε μερικούς τριηράρχους, ανθρώπους ικανούς και που είχαν προϋπηρετήσει σαν στρατηγοί – τον Θηραμένη, τον Θρασύβουλο κι άλλους σαν κι αυτούς. **[1.7.6]** Αν κάποιος έπρεπε οπωσδήποτε να κατηγορηθούν σχετικά με την περισυλλογή των ναυαγών, δεν ήταν άλλοι από κείνους στους οποίους είχε ανατεθεί. «Αλλά μόλο που μας κατηγορούν» είπαν «εμείς δε θα πούμε βέβαια ψέματα ότι εκείνοι φταίνε. Η δύναμη της τρικυμίας ήταν που εμπόδισε την περισυλλογή των ναυαγών». Επικαλέστηκαν και μάρτυρες για τούτα τους κυβερνήτες των πλοίων και πολλούς άλλους συμπολεμιστές τους. Τα λόγια τους άρχισαν να πείθουν τον λαό. **[1.7.7]** τόσο που σηκώθηκαν κάμποσοι πολίτες, πρόθυμοι να εγγυηθούν γι' αυτούς. Επειδή ωστόσο ήταν κιάλας αργά και δε θα ξεχώριζαν τα υψωμένα χέρια, αποφασίστηκε ν' αναβληθεί η υπόθεση γι' άλλη συνεδρίαση· στο μεταξύ η Βουλή θα ετοιμάζε εισήγηση για το πώς έπρεπε να δικαστούν οι κατηγορούμενοι.

[1.7.8] Έπειτα γιορτάστηκαν τα Απατούρια, όπου συνηθίζουν να συγκεντρώνονται τα μέλη των φρατριών κι οι συγγενείς. Σ' αυτή τη γιορτή οι άνθρωποι του Θηραμένη κανόνισαν με πολλούς, από κείνους που ήταν ντυμένοι στα μαύρα κι είχαν ξυρισμένα τα κεφάλια τους, να πάνε στη Συνέλευση και να παραστήσουν τους συγγενείς των θυμάτων· παράλληλα έπεισαν τον Καλλίξενο να κατηγορήσει τους στρατηγούς στη Βουλή.

Μετάφραση Ρ. Ρούφος



Ερμηνευτικές – Πραγματολογικές παρατηρήσεις

- **τοὺς στρατηγοὺς ἔπαυσαν πλὴν Κόνωνος:** κατά τη διάρκεια της ναυμαχίας ο Κόνων βρισκόταν εγκλωβισμένος στο λιμάνι της Μυτιλήνης από τα πενήντα περίπου πλοία που είχε αφήσει πίσω ο Καλλικρατίδας. Αυτός είναι και ο λόγος που οι Αθηναίοι δεν του επέρριψαν ευθύνες για τη μη περισυλλογή των ναυαγών και των νεκρών.
- **Πρωτόμαχος μὲν καὶ Ἀριστογένης οὐκ ἀπήλθον εἰς Ἀθήνας:** από τους οκτώ στρατηγούς που είχαν στείλει οι Αθηναίοι ως ενίσχυση στον Κόνωνα, οι δύο δεν επέστρεψαν στην Αθήνα. Αυτοί ήταν ο Πρωτόμαχος και ο Αριστογένης, οι οποίοι θεώρησαν ότι η καταδίκη τους σε θάνατο ήταν βέβαιη. Έτσι, διέφυγαν! Οι συμπολίτες τους, ωστόσο, εξέλαβαν την ενέργεια αυτή ως πράξη ενοχής.
- **Περικλέους:** πρόκειται για τον Περικλή τον νεότερο, γιο του μεγάλου πολιτικού ηγέτη της Αθήνας, Περικλή (σωστά θυμάστε! Πρόκειται για τον «χρυσό αιώνα» του Περικλή).
- **ἔδοξε τῷ δικαστηρίῳ δῆσαι τὸν Ἐρασινίδην:** όταν μετά τη νίκη των Αθηναίων προέκυψε το δίλημμα αν πρέπει να περισυλλέξουν τους νεκρούς ή να σπεύσουν αμέσως σε βοήθεια του Κόνωνα, ο Ερασινίδης υποστήριξε ότι προέχει να σωθεί ο Κόνων και να καταδιωχθεί ο εχθρός.
- **Θηραμένης:** Αθηναίος πολιτικός, μετριοπαθής ολιγαρχικός που συχνά μεταπηδούσε από τη μια πολιτική παράταξη στην άλλη. Άλλοτε τασσόταν με τους ολιγαρχικούς και άλλοτε με τους δημοκρατικούς. Αποτελεί ένα από τα κεντρικά πρόσωπα του έργου μας!
- **ἐπιστολὴν ἐπέδεικνυε μαρτύριον ἣν ἔπεμψαν:** μετά τη ναυμαχία στις Αργινούσες, οι στρατηγοί δίνουν στον Θηραμένη μια επιστολή, στην οποία αναφέρεται ότι εξαιτίας της σφοδρής κακοκαιρίας είναι αδύνατη η περισυλλογή των νεκρών και τον στέλνουν πίσω στην Αθήνα. Στην επιστολή ωστόσο δεν κατονομάζεται ως υπαίτιος κάποιος άλλος παρά μόνο η κακοκαιρία. Αυτό ακριβώς χρησιμοποίησε ο Θηραμένης ως επιχείρημα, για να υπερασπιστεί τον εαυτό του και να κατηγορήσει όσους παρευρίσκονταν εκεί τη στιγμή εκείνη.
- **Θηραμένει καὶ Θρασυβούλῳ:** παρότι στο παρελθόν είχαν εκλεγεί στρατηγοί, στην προκειμένη περίπτωση συνοδεύουν τους στρατηγούς ως τριηράρχες (κυβερνήτες πλοίου).
- **ἐγίγνετο Ἀπατούρια:** η δεύτερη ημέρα της δίκης των Αθηναίων στρατηγών συμπίπτει με τη γιορτή των *Απατουρίων*. Γιορτή –περισσότερο– πολιτικού, θρησκευτικού αλλά και οικογενειακού χαρακτήρα, η οποία λάμβανε χώρα την 11η του μήνα Πυανεψιώνος (περίπου μέσα Οκτώβρη με μέσα Νοέμβρη). Η οικογενειακή αυτή διάσταση της γιορτής έδωσε πιο εύκολα την ευκαιρία στον Θηραμένη να φορτίσει συναισθηματικά την ατμόσφαιρα και να στρέψει την κατάσταση προς όφελός του.
- **Ἀρχέδημος... Τιμοκράτης... Καλλίξεινος:** πρόκειται για δημαγωγούς. Εκμεταλλεύονταν καταστάσεις και συγκυρίες, για να εξυπηρετήσουν προσωπικά οφέλη. Στην περίπτωση αυτή ενεργούν προς όφελος του Θηραμένη.

Παράλληλο κείμενο

Η Άπολογία Σωκράτους, έργο του Ξενοφώντα, αναφέρεται στην απολογία του σημαντικότερου φιλοσόφου της αρχαιότητας και δασκάλου του Ξενοφώντα, Σωκράτη, ενώπιον του δικαστηρίου, πριν από την τελική απόφαση και την καταδίκη του σε θάνατο. Τρεις Αθηναίοι δημαγωγοί, ο Μέλητος, ο Άνυτος και ο Λύκων, μηνύουν τον Σωκράτη με την πρόφαση ότι διαφθείρει τους νέους με τη διδασκαλία του και είναι ασεβής απέναντι στους θεούς. Παρακάτω περιγράφεται η αδιάφορη στάση του φιλοσόφου για την έκβαση της δίκης.

Νομίζω ότι αξίζει να μνημονεύσουμε τη στάση που αποφάσισε να τηρήσει ο Σωκράτης, όταν παραπέμφθηκε σε δίκη, τόσο σχετικά με την απολογία όσο και με τον θάνατό του. Και άλλοι βέβαια έχουν γράψει για το ζήτημα αυτό και όλοι έχουν αποδώσει τη μεγαληγορία του· πράγμα που φανερώνει ότι όντως έτσι μίλησε ο Σωκράτης. Αλλά ότι θεωρούσε προτιμότερο τον θάνατο από τη ζωή του, αυτό δεν το διευκρίνισαν, με αποτέλεσμα η μεγαληγορία του να φαίνεται κάπως αστόχαστη. Ο Ερμογένης όμως του Ιππονίκου, ένας από τους φίλους του, μας έχει δώσει γι' αυτόν τέτοιες πληροφορίες, ώστε ή μεγαληγορία του να φαίνεται σύμφωνη με τη σκέψη του. Καθώς τον έβλεπε, λέει, να μιλάει για τα πάντα εκτός από τη δίκη του, «Σωκράτη» του είπε «δεν έπρεπε άραγε να σκεφτείς και τι θα πεις στην απολογία σου;» Κι εκείνος αποκρίθηκε πρώτα «Δεν νομίζεις λοιπόν ότι έχω περάσει όλη τη ζωή μου μελετώντας την απολογία μου;» Κι όταν ο Ερμογένης τον ρώτησε «Πώς αυτό;» «Επειδή» απάντησε «στη ζωή μου όλη δεν έχω κάμει κανένα άδικο· κι αυτό νομίζω ότι είναι η καλύτερη μελέτη απολογίας». Κι όταν εκείνος ξαναπήρε τον λόγο για να του πει «Δεν βλέπεις ότι τα αθηναϊκά δικαστήρια πολλές φορές έχουν θανατώσει αθώους, παραπλανημένα από τα λόγια τους, ενώ πολλές φορές έχουν απαλλάξει ενόχους είτε επειδή τα λόγια τούς κίνησαν τον οίκτο είτε επειδή τους γοήτευσαν;», ο Σωκράτης αποκρίθηκε «νομίζεις τάχα παράξενο που και ο θεός ακόμα θεωρεί ότι είναι προτιμότερο να πεθάνω τώρα; Δεν ξέρεις ότι ως σήμερα δεν έχω παραχωρήσει σε κανέναν το προνόμιο να έχει ζήσει καλύτερα από μένα; Και το πιο ευχάριστο, ήξερα ότι έχω ζήσει ολόκληρη τη ζωή μου με ευσέβεια και δικαιοσύνη· καμάρωνα λοιπόν τον εαυτό μου και έβρισκα ότι και οι σύντροφοί μου είχαν την ίδια γνώμη για μένα. Αλλά τώρα, αν προχωρήσω ακόμα σε ηλικία, ξέρω ότι κατ' ανάγκη θα υποστώ τα επακόλουθα των γηρατειών και θα βλέπω χειρότερα και θα ακούω λιγότερο και δυσκολότερα θα μαθαίνω και ευκολότερα θα ξεχνώ όσα έμαθα. Και αν αισθάνομαι ότι γίνομαι χειρότερος και ελεεινολογώ συνεχώς τον εαυτό μου, συνέχισε ο Σωκράτης, πώς θα μπορώ πια να χαίρομαι τη ζωή μου; Ίσως μάλιστα, πρόσθεσε, ο θεός από ευμένεια φροντίζει να πεθάνω όχι μόνο στην κατάλληλη ηλικία, αλλά και με τον ευκολότερο δυνατό τρόπο. Γιατί, αν τώρα καταδικαστώ, είναι φανερό ότι θα μου δοθεί η δυνατότητα να λάβω τον θάνατο που όχι μόνο έχει κριθεί από όσους έχουν ασχοληθεί με το θέμα ευκολότερος αλλά και στοιχίζει στους φίλους λιγότερες φροντίδες και μεγαλύτερο πόνο για τον χαμό αυτών που πεθαίνουν. Διότι, όταν κανείς δεν αφήνει τίποτε άσχημο ούτε δυσάρεστο στις σκέψεις των συντρόφων του και φεύγει από τη ζωή με το σώμα υγιές και την ψυχή γεμάτη φιλικά αισθήματα, πώς γίνεται να μην είναι οδυνηρή η στέρησή του;

Μετάφραση Α. Σιδέρη

Ανακεφαλαίωση – Αναστοχασμός

▶ Τι μελετήσαμε:

Η «επόμενη μέρα» της νίκης των Αθηναίων συνοδεύεται από έντονες αντιδράσεις εξαιτίας της εγκατάλειψης των ναυαγών και των νεκρών. Οι Αθηναίοι στρατηγοί βρίσκονται σε δεινή θέση. Μια θέση που γίνεται ακόμα πιο δύσκολη, όταν κάνουν το λάθος να κατηγορήσουν ανοιχτά στην Εκκλησία του Δήμου τον Θηραμένη. Ο τελευταίος επωφελείται από το κλίμα θρήνου που επικρατεί στην πόλη, με αφορμή τη γιορτή των Απατουρίων, και αρχίζει αμέσως να καταστρώνει τα σχέδιά του...



Πομπή ανδρών,
πιθανόν σε Απατούρια.
Αττικός ερυθρόμορφος
κύλικας, περ. 480 π.Χ.

Βιβλίο 1

Κεφάλαιο Z 9-15



9

ΕΝΟΤΗΤΑ

Περίγραμμα μαθήματος

Τι θα εξετάσουμε στην ενότητα:

- ▶ Η έντονη συναισθηματική φόρτιση που προκαλεί η γιορτή των Απατουρίων δίνει την ευκαιρία στον Καλλίξενο να προτείνει παράνομα στη Βουλή να ψηφίσουν οι Αθηναίοι ανά φυλή, υπέρ ή κατά των στρατηγών.
- ▶ Οι ενέργειες του Καλλίξενου βρίσκουν εμπόδιο στο πρόσωπο του Ευρυπτόλεμου. Αθηναίοι που θεωρούν παράνομη τη διαδικασία προτείνουν να δικαστούν μαζί με τους στρατηγούς και οι μηνυτές. Θα έχει άραγε αποτέλεσμα η προσπάθειά τους;

Τι θέλουμε να πετύχουμε:

- ▶ Να κατανοήσουμε πώς οι ενέργειες των δημαγωγών παραβιάζουν τις αρχές της Δημοκρατίας και να έρθουμε για πρώτη φορά σε επαφή με όργανα του πολιτεύματος, των οποίων την ύπαρξη πιθανόν να αγνοούσαμε μέχρι σήμερα.
- ▶ Να προβληματιστούμε, ως Αθηναίοι πολίτες, για τη στάση των συμπολιτών μας απέναντι στις αδικίες των δημαγωγών και του Θηραμένου.

Σύνοψη

Η τέλεση της γιορτής των Απατουρίων δίνει την ευκαιρία στους δημαγωγούς που ενεργούν προς όφελος του Θηραμένου να εκμεταλλευτούν την οργή που επικρατεί στο πλήθος και να τη στρέψουν κατά των κατηγορουμένων. Έτσι, με πρόταση του δημαγωγού Καλλίξενου, η Βουλή προτείνει να στηθούν δύο κάλπες, μια για όσους θέλουν να ψηφίσουν υπέρ, και μια για όσους θέλουν να ψηφίσουν κατά. Στη συνέχεια, όλοι οι πολίτες της Αθήνας, ψηφίζοντας κατά φυλές, θα αποφασίσουν για την ενοχή ή την αθώωση των στρατηγών. Σε περίπτωση που αυτοί κριθούν ένοχοι, θα πρέπει να οδηγηθούν στους Έντεκα, να δημευτούν οι περιουσίες τους και το ένα δέκατο αυτών να αφιερωθεί στη θεά Αθηνά. Τότε, εμφανίζεται ξαφνικά κάποιος, ο οποίος υποστηρίζει ότι κατάφερε να σωθεί από το ναυάγιο στις Αργινούσες επιπλέοντας πάνω σε ένα βαρέλι. Σύμφωνα με τα λεγόμενά του, τελευταία επιθυμία όσων ναυαγών βρίσκονταν τριγύρω του ήταν να πληρώσουν οι ένοχοι με τη ζωή τους και να αποδοθεί δικαιοσύνη. Τη στιγμή εκείνη επεμβαίνει ο Ευρυπτόλεμος και κατηγορεί τον Καλλίξενο για την παρουσίαση παράνομης πρότασης στη Βουλή. Μια πρόταση, την οποία οι μηνυτές αναγκάστηκαν να αποσύρουν, όταν ένας Αθηναίος πολίτης πρότεινε μαζί με τους κατηγορουμένους να δικαστούν και οι μηνυτές. Ωστόσο, όταν ανέβηκε ξανά στο βήμα ο Καλλίξενος, ξεσήκωσε το πλήθος, με αποτέλεσμα οι πρυτάνεις να αναγκαστούν να προχωρήσουν σε παράνομη δίκη. Όλοι... εκτός από τον μεγάλο φιλόσοφο Σωκράτη, που δήλωσε ότι δεν θα πάει ενάντια στον νόμο.

Αρχαίο κείμενο

ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

[1.7.9] ἐντεῦθεν ἐκκλησίαν ἐποίουν, εἰς ἣν ἡ βουλὴ εἰσήνεγκε τὴν ἑαυτῆς γνώμην Καλλιξένου εἰπόντος τήνδε· Ἐπειδὴ τῶν τε κατηγορούντων κατὰ τῶν στρατηγῶν καὶ ἐκείνων ἀπολογουμένων ἐν τῇ προτέρᾳ ἐκκλησίᾳ ἀκηκόασι, διαψηφίσασθαι Ἀθηναίους ἅπαντας κατὰ φυλάς· δεῖναι δὲ εἰς τὴν φυλὴν ἐκάστην δύο ὑδρίας· ἐφ' ἐκάστη δὲ τῇ φυλῇ κήρυκα κηρύττειν, ὅτῳ δοκοῦσιν ἀδικεῖν οἱ στρατηγοὶ οὐκ ἀνελόμενοι τοὺς νικήσαντας ἐν τῇ ναυμαχίᾳ, εἰς τὴν προτέραν ψηφίσασθαι, ὅτῳ δὲ μή, εἰς τὴν ὑστέραν· **[1.7.10]** ἂν δὲ δόξωσιν ἀδικεῖν, θανάτῳ ζημιῶσαι καὶ τοῖς ἔνδεκα παραδοῦναι καὶ τὰ χρήματα δημεῦσαι, τὸ δ' ἐπιδέκατον τῆς θεοῦ εἶναι. **[1.7.11]** παρῆλθε δὲ τις εἰς τὴν ἐκκλησίαν φάσκων ἐπὶ τεύχους ἀλφίτων σωθῆναι· ἐπιστέλλειν δ' αὐτῷ τοὺς ἀπολλυμένους, ἐὰν σωθῆ, ἀπαγγεῖλαι τῷ δήμῳ ὅτι οἱ στρατηγοὶ οὐκ ἀνείλοντο τοὺς ἀρίστους ὑπὲρ τῆς πατρίδος γενομένους. **[1.7.12]** τὸν δὲ Καλλίξεινον προσεκαλέσαντο παράνομα φάσκοντες συγγεγραφέναι Εὐρυπτόλεμός τε ὁ Πεισιάνακτος καὶ ἄλλοι τινές, τοῦ δὲ δήμου ἔνιοι ταῦτα ἐπῆρουν, τὸ δὲ πλῆθος ἐβόα δεινὸν εἶναι εἰ μή τις ἐάσει τὸν δῆμον πράττειν ὃ ἂν βούληται. **[1.7.13]** καὶ ἐπὶ τούτοις εἰπόντος Λυκίσκου καὶ τούτους τῇ αὐτῇ ψήφῳ κρίνεσθαι ἤπερ καὶ τοὺς στρατηγούς, ἐὰν μὴ ἀφῶσι τὴν κλῆσιν, ἐπεθορύβησε πάλιν ὁ ὄχλος, καὶ ἠναγκάσθησαν ἀφιέναι τὰς κλήσεις. **[1.7.14]** τῶν δὲ πρυτάνεων τινων οὐ φασκόντων προδήσειν τὴν διαψήφισιν παρὰ τὸν νόμον, αὐτῶν Καλλίξενος ἀναβάς κατηγορεῖ αὐτῶν τὰ αὐτά. οἱ δὲ ἐβόων καλεῖν τοὺς οὐ φάσκοντας. **[1.7.15]** οἱ δὲ πρυτάνεις φοβηθέντες ὠμολόγουν πάντες προδήσειν πλὴν Σωκράτους τοῦ Σωφρονίσκου· οὗτος δ' οὐκ ἔφη ἀλλ' ἢ κατὰ νόμον πάντα ποιήσειν.



Ο Αλκιβιάδης διδάσκεται από τον Σωκράτη. Φρανσουά-Αντρέ Βενσάν, 1776. Στα δεξιά εικονίζεται το σωκρατικό «δαιμόνιον», η δύναμη που, όπως υποστήριζε ο Σωκράτης, κατοικούσε μέσα του και του υποδείκνυε το σωστό. Αυτό το «δαιμόνιον» έγινε αφορμή να κατηγορηθεί ο φιλόσοφος για ασέβεια.



Νεοελληνική απόδοση

[1.7.9] Κατόπιν συγκάλεσαν τη Συνέλευση, όπου η Βουλή εισηγήθηκε –με πρόταση του Καλλιξένου– τ' ακόλουθα: «Μια και στην προηγούμενη συνεδρίαση είχαν ακούσει οι Αθηναίοι και τις κατηγορίες κατά των στρατηγών και τις απολογίες τους, να ψηφίσουν τώρα όλοι κατά φυλές· για κάθε φυλή να στηθούν δύο κάλπες, και σε καθεμιά φυλή να διαλαλήσει ο κήρυκας ότι όποιος θεωρεί τους στρατηγούς ενόχους επειδή δεν περιμάζεψαν τους νικητές της ναυμαχίας πρέπει να ρίξει την ψήφο του στην πρώτη κάλλη, κι όποιος δεν τους θεωρεί ενόχους στη δεύτερη· [1.7.10] αν κριθούν ένοχοι να τιμωρηθούν με θάνατο και να παραδοθούν στους Έντεκα, οι περιουσίες τους να δημευτούν και το ένα δέκατο ν' αφιερωθεί στη Θεά».

[1.7.11] Παρουσιάστηκε στη Συνέλευση κάποιος λέγοντας ότι είχε σωθεί πάνω σ' ένα βαρέλι αλεύρι, κι ότι οι μελλοθάνατοι του 'χαν αφήσει παραγγελία, αν γλιτώσει, ν' αναφέρει στον λαό ότι οι στρατηγοί δεν περιμάζεψαν εκείνους που 'χαν φανεί οι πιο άξιοι της πατρίδας. [1.7.12] Ωστόσο ο Ευρυπτόλεμος του Πεισιάνακτος και κάποιοι άλλοι μήνυσαν τον Καλλίξενο ότι είχε υποβάλει παράνομη πρόταση. Μερικοί από τον λαό τους επιδοκίμασαν, αλλά οι πιο πολλοί φώναξαν ότι είναι ανήκουστο να μην αφήνουν τον λαό να κάνει ό,τι θέλει. [1.7.13] Πάνω σ' αυτό πρότεινε ο Λυκίσκος να δικαστούν κι οι μηνυτές στην ίδια ψηφοφορία με τους στρατηγούς αν δεν αποσύρουν τη μήνυση, και μπροστά στις φωνές επιδοκίμασias του όχλου εκείνοι αναγκάστηκαν ν' αποσύρουν τις μηνύσεις. [1.7.14] Μερικοί από τους πρυτάνεις αρνήθηκαν να προχωρήσουν σε παράνομη ψηφοφορία· και πάλι ανέβηκε στο βήμα ο Καλλίξενος και τους κατηγορήσε με τον ίδιο τρόπο, κι ο κόσμος φώναξε να μηνυθούν όσοι αρνούνται. [1.7.15] Τότε οι πρυτάνεις φοβήθηκαν και δέχτηκαν να γίνει η ψηφοφορία – όλοι εκτός από τον Σωκράτη του Σωφρονίσκου, που δήλωσε ότι τίποτα δεν θα κάνει αντίθετα με τον νόμο.

Μετάφραση: Π. Ρούφος



Η ΨΗΦΟΦΟΡΙΑ
ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ
ΑΘΗΝΑ

Ερμηνευτικές – Πραγματολογικές παρατηρήσεις

- **διαψηφίσασθαι Αθηναίους ἅπαντας κατὰ φυλάς:** πρόκειται για τις δέκα φυλές που προέκυψαν μετά τις μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη (θυμάστε σε ποια ενότητα αναφερθήκαμε ξανά σε αυτές:). Κάθε φυλή παίρνει, όπως είδαμε, το όνομά της από έναν μυθικό ήρωα. Κάθε φυλή ήταν χωρισμένη σε τρεις υποκατηγορίες που ονομάζονταν *τριπτύες*. Η πρώτη *τριπτύς* αφορούσε το *ἄστυ* (το εσωτερικό δηλαδή της πόλης), η δεύτερη τη *μεσογαία* και η τρίτη τα *παράλια*. Έτσι κάθε φυλή αποτελούνταν από πολίτες που προέρχονταν και από τις τρεις *τριπτύες*, ώστε να εξαλειφθούν οι κοινωνικές διακρίσεις, που είχαν προκύψει από τις μεταρρυθμίσεις του Σόλωνα, ο οποίος διαίρεσε τον λαό με βάση το ετήσιο εισόδημα.
- **δεινὰ δὲ εἰς τὴν φυλὴν ἐκάστην δύο ὑδρίας:** στην αρχαία Ελλάδα ο τρόπος ψηφοφορίας παρουσιάζει τόσο σημαντικές ομοιότητες με σήμερα, όσο και διαφορές. Ο μοναδικός τρόπος για να ψηφίσει ένας Αθηναίος πολίτης ήταν να είναι παρών στην Εκκλησία του Δήμου, που πραγματοποιούνταν, όπως έχουμε ήδη δει, σε τρία μέρη: την Πνύκα, το αρχαίο θέατρο

του Διονύσου και την αρχαία αγορά. Δικαίωμα ψήφου είχαν αυστηρά και μόνο οι Αθηναίοι πολίτες. Γυναίκες, μέτοικοι και δούλοι αποκλείονταν από τη διαδικασία. Παρόλο που για τη λήψη μιας απόφασης στην Εκκλησία του Δήμου η ψηφοφορία ήταν φανερή και γινόταν με ανάταση χειρών, στην περίπτωση ποινικών δικών η ψηφοφορία ήταν μυστική. Για κάθε φυλή στήνονταν δύο υδρίες, δοχεία νερού δηλαδή, τα οποία χρησίμευαν και ως ψηφοδόχοι. Οι ποινές σε περίπτωση καταδίκης ήταν δύο: πρόστιμο ή θάνατος. Ποινή φυλάκισης, όπως την εννοούμε σήμερα, δεν υπήρχε, παρά μόνο σε περιπτώσεις οφειλής χρέους προς το δημόσιο, και αυτό μέχρι να αποπληρωθεί το ποσό ή μέχρι να τελεστεί η θανατική ποινή. Σε κάθε Αθηναίο πολίτη δίνονταν δύο πέτρες, για να ρίξει σε καθεμία από τις υδρίες. Η μία ήταν συμπαγής και περιείχε την ετυμηγορία του, ενώ η άλλη είχε μια τρύπα στη μέση. Με τον τρόπο αυτόν δεν θα μπορούσε κανείς, ο οποίος παρακολουθούσε τη δίκη, να καταλάβει ποια ήταν ποια. Στο τέλος οι ψήφοι καταμετρούνταν από εφορευτική επιτροπή αποτελούμενη από εννέα πολίτες, οι οποίοι επιλέγονταν το ίδιο πρωινό πριν από τη Συνέλευση. Έτσι ήταν σχεδόν αδύνατη η πιθανότητα δωροδοκίας τους.

- **καὶ τοῖς ἔνδεκα παραδοῦναι καὶ τὰ χρήματα δημεῦσαι:** οι Ἐνδεκα, στους οποίους κάνει αναφορά ο Ξενοφώντας, αποτελούσαν ένα είδος αστυνομίας της εποχής. Ήταν κληρωτοί άρχοντες με ετήσια θητεία, οι οποίοι ήταν υπεύθυνοι για την επίβλεψη των φυλακών, την εκτέλεση θανατικών και άλλων ποινών.
- **πάντες προδήσειν πλὴν Σωκράτους τοῦ Σωφρονίσκου:** ο μοναδικός από τους πρυτάνεις που αρνήθηκε την επικύρωση της πρότασης του Καλλίξενου ήταν ο φιλόσοφος Σωκράτης, αφού θεωρούσε ότι η πραγματοποίηση μιας ψηφοφορίας για όλους τους στρατηγούς μαζί ήταν παράνομη. Η ειρωνεία της υπόθεσης είναι ότι ο ίδιος επτά περίπου χρόνια αργότερα θα καταδικαστεί σε θάνατο, πίνοντας το κώνειο, από την Εκκλησία του Δήμου.

Παράλληλο κείμενο

Στο παρακάτω απόσπασμα που προέρχεται από την Ἀπολογία Σωκράτους του Ξενοφώντα, παρουσιάζεται η στάση του φιλοσόφου μετά την εις βάρος του καταδικαστική απόφαση και εν αναμονή της εκτέλεσης της θανατικής ποινής. Ο Σωκράτης, που μέχρι τελευταία στιγμή αρνείται σθεναρά, σε αντίθεση με τους άλλους πρυτάνεις, να υπερψηφίσει μια παράνομη απόφαση, θα καταδικαστεί σε θάνατο από τους συμπολίτες του το 399 π.Χ. Η παρακαταθήκη ωστόσο του Αθηναίου φιλοσόφου είναι τέτοια που έμελλε να επηρεάσει ανεξίτηλα την πορεία της ανθρωπίνης διάνοησης. Άλλωστε, όπως έδειξε η ιστορία, δεν είναι και λίγες οι φορές που η δικομανία του λαού της Αθήνας τον οδήγησε να σφάλλει εις βάρος σπουδαίων προσωπικοτήτων...

Κι αφού μίλησε έτσι, αποχώρησε με βλέμμα φαιδρό και ανάλογη στάση και βάδισμα, ακριβώς όπως ταίριαζε σε όσα είχε πει. Και καθώς είδε τους συνοδούς του δακρυσμένους, «τι είναι αυτά» είπε «στ' αλήθεια τώρα σας πήραν τα δάκρυα; Δεν το ξέρατε από καιρό ότι, από τη στιγμή που γεννήθηκα, ήμουν καταδικασμένος από τη φύση σε θάνατο; Αν βέβαια χάνομαι πρόωρα, σε στιγμή που πλήθος αγαθά ετοιμάζονται να με κατακλύσουν,

είναι φανερό ότι ταιριάζει η λύπη και σε μένα και σε όσους μ' αγαπούν· αν όμως φτάνω στο τέλος της ζωής μου όταν μόνο βάσανα με περιμένουν, πιστεύω ότι όλοι σας πρέπει να χαίρεστε για την καλή μου τύχη». Και κάποιος Απολλόδωρος που έτυχε να βρίσκεται εκεί, πολύ αφοσιωμένος σ' αυτόν πλην όμως αφελής, είπε τότε: «Αλλά για ένα πράγμα εγώ τουλάχιστον λυπάμαι πάρα πολύ, Σωκράτη: που σε βλέπω να πεθαίνεις άδικα». Και ο Σωκράτης τού χάρησε, καθώς λένε, το κεφάλι και «πολυαγαπημένο Απολλόδωρε» του είπε «θα προτιμούσες να με δεις να πεθαίνω δίκαια αντί άδικα;» και συνάμα γέλασε λέγοντας αυτά. Διηγούνται επίσης ότι, βλέποντας τον Άνυτο να περνά, «να» είπε «ένας άνθρωπος που καμαρώνει σαν να έχει κάμει κανένα μεγάλο και ωραίο κατόρθωμα με το να με οδηγήσει στον θάνατο, επειδή εγώ, βλέποντας ότι η πόλη τον τιμούσε με τα μεγαλύτερα αξιώματα, είπα ότι δε χρειάζεται να μάθει στον γιο του την τέχνη του βυρσοδέψη. Τον ταλαίπωρο!» πρόσθεσε· «δε φαίνεται να ξέρει ότι όποιος από τους δυο μας έχει επιτελέσει έργα που θα παραμείνουν για πάντα χρησιμότερα και ωραιότερα, αυτός είναι και ο νικητής. Αλλά μια και ο Όμηρος» συνέχισε «έχει δώσει σε μερικούς μελλοθάνατους τη δύναμη να προβλέπουν τα μέλλοντα, θέλω κι εγώ να προφητέψω κάτι. Έχω για λίγο συναστραφεί τον γιο του Άνυτου και μου φάνηκε ότι δεν έχει αδύναμο πνεύμα· προφητεύω λοιπόν ότι δε θα μείνει στο δουλοπρεπές επάγγελμα για το οποίο τον προόρισε ο πατέρας του· κι επειδή δε θα έχει κανέναν σοβαρό άνθρωπο να τον φροντίζει, θα υποκύψει σε κάποιο επαίσχυντο πάθος και θα βυθιστεί πολύ βαθιά μέσα στην αθλιότητα». Και τα λόγια του αυτά δε διαψεύστηκαν: ο νεαρός το έριξε στο πιστό και ούτε νύχτα ούτε μέρα δε σταματούσε να πίνει και τελικά δεν αξιώθηκε να προσφέρει τίποτε ούτε στην πόλη του ούτε στους φίλους ούτε στον εαυτό του. Όσο για τον Άνυτο, εξαιτίας της αξιοθρήνητης παιδείας που είχε δώσει στον γιο του και εξαιτίας της δικής του αφροσύνης, ακόμα και μετά τον θάνατό του έχει κακή φήμη. Ο Σωκράτης εξάλλου, πλέκοντας το εγκώμιο του εαυτού του στο δικαστήριο, κίνησε τον φθόνο των δικαστών και τους παρότρυνε ακόμα περισσότερο να τον καταδικάσουν.

Μετάφραση Α. Σιδέρη

Ανακεφαλαίωση – Αναστοχασμός

► Τι μελετήσαμε;

Η εναντίωση των στρατηγών στον Θηραμένη μέχρι στιγμής δεν δικαιώνει την πράξη τους αυτή. Η επιρροή που ασκούν είναι τέτοια που εξαγριώνει το πλήθος, κάνοντάς το μάλιστα να παραβιάζει τους νόμους της ίδιας της πόλης. Οι στρατηγοί βρίσκουν έναν απρόσμενο σύμμαχο στο πρόσωπο του Ευρυπτόλεμου, χωρίς ωστόσο ιδιαίτερο αποτέλεσμα από όσο φαίνεται. Θα επιβεβαιωθεί το δυσόιωνο μέλλον των έξι στρατηγών ή η γενέτειρα της Δημοκρατίας θα αναλογιστεί την ύστατη στιγμή το αδίκημα που πάει να επιτρέψει;



ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ



Ο ΣΟΚΡΑΤΗΣ
ΚΑΙ
ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ
ΚΕΙΜΕΝΑ

Μετά την άρνηση του Σωκράτη να διαπράξει αδίκημα ενάντια στους νόμους της πόλης, τον λόγο παίρνει ο Ευρυπτόλεμος, ο οποίος ανεβαίνει στο βήμα. Αρχίζει έτσι μια προσπάθεια να μεταπείσει τον αθηναϊκό λαό, υπερασπιζόμενος τους στρατηγούς. Αρχικά, καθιστά σαφές ότι παρά τον συγγενικό δεσμό που τον συνδέει με τον Περικλή και τη φιλία του με τον Διομέδοντα, θα τους κατηγορήσει για τα σφάλματά τους ενώπιον του λαού. Τους καταλογίζει λοιπόν ότι παρά την προθυμία των υπόλοιπων στρατηγών να στείλουν αναφορά στη Βουλή, εκείνοι τους απέτρεψαν, λέγοντας ότι, ενώ πρόσταξαν τον Θηραμένη και τον Θρασύβουλο να περισυλλέξουν τους νεκρούς με σαράντα εφτά πλοία, εκείνοι το αρνήθηκαν. Αναγνωρίζει δημόσια την ευθύνη των παραπάνω στρατηγών, προτρέπει ωστόσο τους συμπολίτες τους να προβούν σε οποιαδήποτε ενέργεια, αφού πρώτα λάβουν υπόψη τόσο τους θεϊκούς νόμους, όσο και αυτούς της πόλης. Θεωρεί λοιπόν δίκαιο να δοθεί περιθώριο μιας ημέρας, είτε στον κάθε στρατηγό ξεχωριστά είτε σε όλους μαζί, προκειμένου να απολογηθούν.¹

Στη συνέχεια, ο Ευρυπτόλεμος τους υπενθυμίζει το ψήφισμα του Κανωνού, σύμφωνα με το οποίο όποιος είναι υπόδικος απέναντι στην πόλη των Αθηνών θα πρέπει δεμένος να απολογηθεί ενώπιον του λαού. Σε περίπτωση που βρεθεί ένοχος τιμωρείται με ρίψη στο βάραθρο και δημεύεται η περιουσία του, με το ένα δέκατο αυτής να πηγαίνει στη Θεά. Αν πάλι κάποιος κατηγορείται για ιεροσυλία ή προδοσία, η ποινή είναι να μην τον θάψουν εντός της Αθήνας και η περιουσία του να δημευτεί και σε αυτήν την περίπτωση. Προτείνει λοιπόν να δικαστούν οι στρατηγοί είτε με τον έναν είτε με τον άλλον νόμο, και πρώτος απ' όλους ο Περικλής. Αν κάνουν αυτά, τότε και οι ένοχοι (σε περίπτωση που κριθούν) θα λάβουν την ποινή που τους αξίζει, αλλά και οι αθώοι θα απαλλαγούν από μια κατηγορία, για την οποία δεν ευθύνονται. Πάνω απ' όλα όμως ο ίδιος ο αθηναϊκός λαός δεν θα διαπράξει μια αδικία, για την οποία στην πορεία σίγουρα θα μετανιώσει, αφού θα έχει θανατώσει² εκείνους που νίκησαν τους Λακεδαιμόνιους, παίρνο-

- 1 Στην αρχαία Ελλάδα ο χρόνος που είχε ο κατηγορούμενος στη διάθεσή του για να απολογηθεί ισοδυναμούσε με το άδειασμα μιας κλεψύδρας, που διαρκούσε λίγα μόλις λεπτά (περίπου έξι). Συνήγοροι υπεράσπισης δεν υπήρχαν, παρά μόνο σε εξαιρετικά σπάνιες περιπτώσεις που ο κατηγορούμενος δεν μπορούσε να υπερασπιστεί ο ίδιος τον εαυτό του.
- 2 Οι πιο συνηθισμένοι τρόποι εκτέλεσης ενός κρατούμενου στην αρχαία Αθήνα ήταν τρεις: η ρίψη σε βάραθρο, χαράδρα δηλαδή, όπου ο κατηγορούμενος πέθαινε είτε από λιμοκτονία είτε από τα τραύματα που επέφερε η ρίψη, η δηλητηρίαση με κώνειο και ο *άποτυμπανισμός*, μια μέθοδος που έμοιαζε αρκετά με τη σταύρωση. Αυτό που σίγουρα θα μας προκαλεί εντύπωση είναι ότι όλες τους έχουν ένα κοινό στοιχείο: την απουσία του αίματος! Αυτό συνέβαινε για τον απλούστατο λόγο ότι οι αρχαίοι Έλληνες θεωρούσαν μίasma το να κυθεί αίμα εντός της πόλης τους.

ντάς τους μάλιστα εβδομήντα πλοία. Τους υπενθυμίζει ακόμα την περίπτωση του Αρίσταρχου,³ ο οποίος έλαβε ως διορία για να απολογηθεί μια ολόκληρη μέρα.

Τέλος, επιστρέφει στο θέμα των κατηγοριών, αναφέροντας ότι μετά τη νίκη και την επιστροφή του αθηναϊκού στόλου στη στεριά, ο Διομέδων πρότεινε να περισυλλέξουν τους νεκρούς, ο Ερασινίδης να χτυπήσουν με όλες τους τις δυνάμεις τα απομεινάρια του εχθρικού στόλου, ενώ ο Θράσυλλος και τα δύο. Αναφέρει ότι εκείνοι που είναι υπεύθυνοι για τους κακούς χειρισμούς που αφορούν τον εχθρό θα πρέπει να λογοδοτήσουν για τις κακές αποφάσεις τους. Αντίστοιχα όμως, θα πρέπει να λογοδοτήσουν και όσοι δεν υπάκουσαν τις εντολές των στρατηγών για περισυλλογή των ναυαγών, υποδεικνύοντας έτσι ως υπαίτιους τον Θηραμένη και τον Θρασύβουλο. Καταλογίζει ακόμα σε όλους το ελαφρυντικό της τρικυμίας, η οποία δεν τους άφησε να ολοκληρώσουν την αποστολή τους, τονίζοντας ότι μεταξύ των ναυαγών βρισκόταν και ένας από τους στρατηγούς που τώρα κινδυνεύουν να καταδικαστούν σε θάνατο!

Μόλις ολοκληρώθηκε η αγόρευση του Ευρυπτόλεμου, ο ίδιος προτείνει να δικαστούν οι στρατηγοί ξεχωριστά ο καθένας, σύμφωνα με το ψήφισμα του Κανωνού. Η Βουλή από την άλλη προτείνει να δικαστούν όλοι με ψηφοφορία. Απόφαση η οποία και επικρατεί τελικά. Οι προβλέψεις του Ευρυπτόλεμου επαληθεύτηκαν και οι Αθηναίοι πράγματι λίγο αργότερα μετάβιωσαν για τη θανάτωση των στρατηγών. Κατηγορούν λοιπόν όσους τους ξεγέλασαν –μεταξύ αυτών είναι και ο Καλλίξενος– φυλακίζοντάς τους. Κατά τη διάρκεια κάποιων ταραχών ωστόσο αυτοί δραπετεύουν. Ο Καλλίξενος πέθανε λίγο καιρό αργότερα από την πείνα, όταν επέστρεψε και πάλι στην Αθήνα.⁴

Ο θάνατος
του Σωκράτη.
Πίνακας
του Ζακ-Λουί
Νταβίντ (1787)



- 3 Το 411 π.Χ. μια ομάδα Κορινθίων και Βοιωτών πολιορκούσε την Οινόη, αθηναϊκό φρούριο κοντά στη Βοιωτία. Ο Αρίσταρχος (αποτέλεσε και έναν από τους Τετρακοσίους, όταν ανατράπηκε η Δημοκρατία το 411 π.Χ.), αφού ήρθε κρυφά σε συνεννόηση με τους πολιορκητές, έπεισε τους κατοίκους της Οινόης ότι οι Αθηναίοι είχαν συνθηκολογήσει με τους Λακεδαιμονίους και ένας από τους όρους ανακωχής ήταν η παράδοση της Οινόης στους Βοιωτούς.
- 4 Όταν το 403 π.Χ., μετά το τέλος του Πελοποννησιακού Πολέμου και την αποκατάσταση της Δημοκρατίας στην Αθήνα, δόθηκε αμνηστία σε όσους είχαν διαπράξει στο παρελθόν αδικήματα εναντίον της πόλης, ο Καλλίξενος επέστρεψε στην Αθήνα και προσπάθησε να αναμειχθεί ξανά ενεργά στην πολιτική. Η περιφρόνηση ωστόσο των συμπολιτών του προς το πρόσωπό του τον οδήγησε σε τέτοιο σημείο θλίψης που σταμάτησε να τρώει και πέθανε από ασιτία.



ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

Όσο ήταν καλοκαίρι οι άνδρες του Ετεόνικου,¹ οι οποίοι βρίσκονταν στη Χίο, επιβίωναν δουλεύοντας σε χωράφια και τρώγοντας καρπούς. Όταν έφτασε όμως χειμώνας, πολλοί στρατιώτες άρχισαν να συνωμοτούν, κρυφά από τον Ετεόνικο, και αποφάσισαν να καταλάβουν την πόλη. Σήμα οπτικό μεταξύ των συνωμοτών θα αποτελούσε ένα κομμάτι καλάμι, το οποίο θα κρατούσε όποιος είχε συμφωνήσει με το παραπάνω σχέδιο. Όταν ο Ετεόνικος ανακάλυψε αυτές τις ενέργειες, τήρησε επιφυλακτική στάση. Μια από τις επόμενες μέρες συνάντησε έναν άρρωστο που κρατούσε καλάμι και τον σκότωσε. Όταν οι στρατιώτες του τον ρώτησαν γιατί το έκανε, αυτός απάντησε: «επειδή είχε καλάμι». Αμέσως όλοι πέταξαν τα καλάμια και εγκατέλειψαν το σχέδιο.

Ο Ετεόνικος στη συνέχεια ζητάει από τους Χιώτες να του δώσουν χρήματα, για να πληρώσει τον μισθό των στρατιωτών. Σε μια σύσκεψη στην Έφεσο, οι Χιώτες² και άλλοι σύμμαχοι αποφασίζουν να στείλουν στη Σπάρτη πρέσβεις ζητώντας να ανατεθεί η αρχηγία του στόλου στον Λύσανδρο, εξαιτίας της νίκης στο Νότιον. Οι Λακεδαιμόνιοι λαμβάνουν υπόψη τα αιτήματά τους, εκλέγοντας τον Λύσανδρο, στη θέση του υπαρχηγού όμως, και δίνοντας την αρχηγία στον Άρακο³. Επόμενη κίνηση του Λυσάνδρου είναι να φωνάξει τον Ετεόνικο από τη Χίο στο πλευρό του, ενώ ο ίδιος πηγαίνει στον Κύρο της Περσίας⁴ με σκοπό να ζητήσει οικονομική βοήθεια. Οι Αθηναίοι στο μεταξύ ετοιμάζουν τον στόλο τους στη Σάμο,⁵ την οποία χρησιμοποιούν ως ορμητήριο, για να κάνουν επιδρομές στα εδάφη του Πέρση Βασιλιά. Πλάι στους αρχηγούς που εξέλεξαν μετά την καθαίρεση των στρατηγών των Αργινουσών, εκλέγουν επιπλέον τρεις: τον Μένανδρο, τον Τυδέα και τον Κηφισόδοτο.

Την ίδια περίοδο, ο Λύσανδρος αναχωρεί από τη Ρόδο,⁶ όπου βρισκόταν, για τον Ελλησποντο και συγκεκριμένα για τη Λάμψακο, σύμμαχο των Αθηναίων. Ενισχύσεις ακολουθούσαν τον Λύσανδρο και από τη στεριά, υπό την ηγεσία του Θώρακα.⁷ Αφού κάνουν επιδρομή στην πόλη λοιπόν, την κατακτούν. Οι Αθηναίοι, οι οποίοι βρίσκονταν στον Ελαιούντα της Χερσονήσου, μόλις έμαθαν τα νέα της Λαμψάκου, έβαλαν πλώρη για τη Σηστό, με σκοπό να εφοδιαστούν, και από εκεί πηγαίνουν στους Αιγός Ποταμούς.⁸

- 1** Σπαρτιάτης στρατηγός και ένας από τους πλέον έμπιστους του Λυσάνδρου.
- 2** Η Χίος αποτελούσε μέλος της πανελληνίας συμμαχίας (Δηλιακή Συμμαχία) που σχηματίστηκε μετά τη λήξη των Περσικών Πολέμων. Στη συνέχεια, θα επαναστατήσει εναντίον της Αθήνας· η πολιορκία όμως θα λυθεί, όταν θα την υπερσασπιστεί η Σπάρτη. Στο εξής η Χίος θα είναι σύμμαχος των Λακεδαιμονίων.
- 3** Σύμφωνα με τον νόμο της Σπάρτης δεν μπορούσε να εκλεγεί το ίδιο πρόσωπο στη θέση του ναυάρχου δύο φορές. Επί της ουσίας όμως επικεφαλής είναι ο Λύσανδρος.
- 4** Είχε διοριστεί διοικητής της παραθαλάσσιας επικράτειας της Μικράς Ασίας. Είναι γιος του βασιλιά της Περσίας, Δαρείου Β΄ και νεότερος αδελφός του Αρταξέρξη Β΄. Τα δύο αδέρφια θα έρθουν σε εμπόλεμη σύγκρουση.
- 5** Ισχυρός σύμμαχος των Αθηναίων και η μοναδική πόλη-κράτος που στάθηκε μέχρι τέλους στο πλευρό τους.
- 6** Η Ρόδος είχε ενισχύσει την Αθήνα κατά τη διάρκεια της Σικελικής Εκστρατείας. Μετά την ήττα των Αθηναίων στη Σικελία θα μεταπηδήσει στο στρατόπεδο των Σπαρτιατών, ενισχύοντάς τους οικονομικά και με την παροχή πλοίων.
- 7** Σπαρτιάτης στρατηγός, διοικητής του στρατού των Αβυδηνών.
- 8** Περιοχές που βρίσκονται στα στενά του Ελλησποντου. Ο Ξενοφώντας αρχίζει να «στήνει» το σκηνικό που θα διεξαχθεί η τελική μάχη μεταξύ Αθηναίων και Σπαρτιατών, όπως θα δούμε πολύ σύντομα.



Περίγραμμα μαθήματος

Τι θα εξετάσουμε στην ενότητα:

- ▶ Η τελική μάχη μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης είναι πλέον γεγονός! Ποιος θα είναι άραγε ο νικητής ενός πολέμου που έμελλε να σημαδέψει με την έκβασή του την ιστορία αρχαίου και σύγχρονου κόσμου;
- ▶ Ένας «παλιός γνώριμος» θα επιδιώξει να φέρει με τις συμβουλές του τη νίκη στο στρατόπεδο της Αθήνας. Η «τελευταία πράξη» του Πελοποννησιακού Πολέμου έχει ως επακόλουθο ενέργειες αντεκδίκησης και μαζικές εκτελέσεις. Θα σημάνει η ήττα στους Αιγός ποταμούς τον πλήρη αφανισμό του ηττημένου;

Τι θέλουμε να πετύχουμε:

- ▶ Να συνειδητοποιήσουμε μέσα από τις ενέργειες του καθενός από τους αντιπάλους ότι σε έναν πόλεμο υπάρχουν αξίες και νόμοι που υπερισχύουν ακόμη και ενός νικηφόρου αποτελέσματος. Επακόλουθο της καταπάτησής τους είναι η έναρξη ενός φαύλου κύκλου αντεκδίκησης και βιαιοπραγιών.
- ▶ Να αξιολογήσουμε από τη δική μας οπτική γωνία τις ενέργειες των δύο πόλεων-κρατών πριν από και μετά τη ναυμαχία στους Αιγός ποταμούς και να προβληματιστούμε σχετικά με το αν οι πράξεις της καθεμιάς ταιριάζει ή αντιτίθεται σε όσα πρεσβεύει το πολίτευμά της.

Σύνοψη

Το σκηνικό της μάχης έχει μεταφερθεί στα στενά του Ελλήσποντου, με τους Λακεδαιμονίους να βρίσκονται στην πρόσφατα κατακτημένη Λάμψακο, και τους Αθηναίους στους Αιγός ποταμούς, περιοχή απέναντι από τη Λάμψακο. Την επόμενη ημέρα, ο Λύσανδρος δίνει εντολή στα πληρώματα να προετοιμαστούν σαν να πρόκειται να ναυμαχήσουν. Τα διατάζει ωστόσο να μην ανοικτούν και να μην αντιδράσουν στις προκλήσεις των Αθηναίων, οι οποίοι για τέσσερις μέρες διαδοχικά παρατάσσουν τον στόλο τους έξω από το λιμάνι της Λαμψάκου. Στο μεταξύ, ο -εξόριστος πλέον- Αλκιβιάδης, που βλέπει από τον πύργο του στη Σηστό όσα συμβαίνουν, προτρέπει τους Αθηναίους να αγκυροβολήσουν στο μέρος που βρίσκεται και ο ίδιος. Στις συμβουλές αυτές του Αλκιβιάδη θα εναντιωθούν οι νέοι στρατηγοί των Αθηναίων.

Την πέμπτη ημέρα ο Λύσανδρος διατάζει όσους ακολουθούν τον αθηναϊκό στόλο, μόλις δουν τον εχθρό να είναι διασκορπισμένοι στη Χερρόνησο (από εκεί εφοδιάζονται καθημερινά οι Αθηναίοι), να γυρίσουν πίσω, υψώνοντας στα μέσα της διαδρομής τις ασπίδες τους ως σινιάλο. Αμέσως, ο Λύσανδρος δίνει το παράγγελμα για επίθεση. Την ίδια στιγμή οι Αθηναίοι, οι οποίοι βρίσκονται διασκορπισμένοι, τρέχουν στα πλοία τους. Όσοι δεν κατάφεραν να διαφύγουν αιχμαλωτίζονται από τον Λύσανδρο και μεταφέρονται στη Λάμψακο. Εκεί, οι Λακεδαιμόνιοι εκτελούν όλους τους αιχμαλώτους, εκτός από τον Αδείμαντο. Μεταξύ των θυμάτων του Λυσάνδρου βρίσκεται και ο Φιλοκλής.



Ο ΛΥΣΑΝΔΡΟΣ

Αρχαίο κείμενο



ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

[2.1.22] Λύσανδρος δὲ τῇ ἐπιούσῃ νυκτί, ἐπεὶ ὄρθρος ἦν, ἐσήμηνεν εἰς τὰς ναῦς ἀριστοποιησαμένους εἰσβαίνειν, πάντα δὲ παρασκευασάμενος ὡς εἰς ναυμαχίαν καὶ τὰ παραβλήματα παραβάλλον, προεῖπεν ὡς μηδεὶς κινήσοιτο ἐκ τῆς τάξεως μηδὲ ἀνάξοιτο. **[2.1.23]** οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἅμα τῷ ἡλίῳ ἀνίσχοντι ἐπὶ τῷ λιμένι παρετάξαντο ἐν μετώπῳ ὡς εἰς ναυμαχίαν. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀντανήγαγε Λύσανδρος, καὶ τῆς ἡμέρας ὄψῃ ἦν, ἀπέπλευσαν πάλιν εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς. **[2.1.24]** Λύσανδρος δὲ τὰς ταχίστας τῶν νεῶν ἐκέλευσεν ἔπεσθαι τοῖς Ἀθηναίοις, ἐπειδὴν δὲ ἐκβῶσι, κατιδόντας ὅ τι ποιούσιν ἀποπλεῖν καὶ αὐτῷ ἐξαγγεῖλαι. καὶ οὐ πρότερον ἐξεβίβασεν ἐκ τῶν νεῶν πρὶν αὐταὶ ἦκον. ταῦτα δ' ἐποίησε τέτταρας ἡμέρας· καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπανήγοντο. **[2.1.25]** Ἀλκιβιάδης δὲ κατιδὼν ἐκ τῶν τειχῶν τοὺς μὲν Ἀθηναίους ἐν αἰγιαλῷ ὀρμούντας καὶ πρὸς οὐδεμιᾷ πόλει, τὰ δ' ἐπιτήδεια ἐκ Σηστοῦ μετιόντας πεντεκαίδεκα σταδίους ἀπὸ τῶν νεῶν, τοὺς δὲ πολεμίους ἐν λιμένι καὶ πρὸς πόλει ἔχοντας πάντα, οὐκ ἐν καλῷ ἔφη αὐτοὺς ὀρμεῖν, ἀλλὰ μεθορμίσαι εἰς Σηστὸν παρήνει πρὸς τε λιμένα καὶ πρὸς πόλιν· οὗ ὄντες ναυμαχήσετε, ἔφη, ὅταν βούλησθε. **[2.1.26]** οἱ δὲ στρατηγοί, μάλιστα δὲ Τυδεὺς καὶ Μένανδρος, ἀπιέναι αὐτὸν ἐκέλευσαν· αὐτοὶ γὰρ νῦν στρατηγεῖν, οὐκ ἐκείνον. καὶ ὁ μὲν ᾤχετο. **[2.1.27]** Λύσανδρος δ', ἐπεὶ ἦν ἡμέρα πέμπτη ἐπιπλέουσι τοῖς Ἀθηναίοις, εἶπε τοῖς παρ' αὐτοῦ ἐπομένοις, ἐπὶν κατιδῶσιν αὐτοὺς ἐκβεβηκότας καὶ ἐσκεδασμένους κατὰ τὴν Χερρόνησον, ὅπερ ἐποίουν πολὺ μᾶλλον καθ' ἐκάστην ἡμέραν, τά τε σιτία πόρρωθεν ὠνούμενοι καὶ καταφρονούντες δὴ τοῦ Λυσάνδρου, ὅτι οὐκ ἀντανήγεν, ἀποπλέοντας τοῦμπαλιν παρ' αὐτὸν ἄραι ἀσπίδα κατὰ μέσον τὸν πλοῦν. οἱ δὲ ταῦτα ἐποίησαν ὡς ἐκέλευσε. **[2.1.28]** Λύσανδρος δ' εὐθὺς ἐσήμηνε τὴν ταχίστην πλεῖν· συμπαρήει δὲ καὶ Θώραξ τὸ πεζὸν ἔχων. Κόνων δὲ ἰδὼν τὸν ἐπίπλου, ἐσήμηνεν εἰς τὰς ναῦς βοηθεῖν κατὰ κράτος. διεσκεδασμένων δὲ τῶν ἀνδρῶπων, αἱ μὲν τῶν νεῶν δίκροτοι ἦσαν, αἱ δὲ μονόκροτοι, αἱ δὲ παντελῶς κεναί· ἡ δὲ Κόνωνος καὶ ἄλλαι περὶ αὐτὸν ἑπτὰ πλήρεις ἀνήχθησαν ἀθρόαι καὶ ἡ Πάραλος, τὰς δ' ἄλλας πάσας Λύσανδρος ἔλαβε πρὸς τῇ γῆ. τοὺς δὲ πλείστους ἄνδρας ἐν τῇ γῆ συνέλεξεν· οἱ δὲ καὶ ἔφυγον εἰς τὰ τειχύδρια. **[2.1.29]** Κόνων δὲ ταῖς ἐννεά ναυσὶ φεύγων, ἐπεὶ ἔγνω τῶν Ἀθηναίων τὰ πράγματα διεφθαρμένα, κατασχὼν ἐπὶ τὴν Ἀβαρνίδα τὴν Λαμφάκου ἄκραν ἔλαβεν αὐτόθεν τὰ μεγάλα τῶν Λυσάνδρου νεῶν ἰστία, καὶ αὐτὸς μὲν ὀκτὼ ναυσὶν ἀπέπλευσε παρ' Εὐαγόραν εἰς Κύπρον, ἡ δὲ Πάραλος εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπαγγέλουσα τὰ γεγονότα. **[2.1.30]** Λύσανδρος δὲ τὰς τε ναῦς καὶ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τᾶλλα πάντα εἰς Λάμφακον ἀπήγαγεν, ἔλαβε δὲ καὶ τῶν στρατηγῶν ἄλλους τε καὶ Φιλοκλέα καὶ Ἀδείμαντον. ἡ δ' ἡμέρα ταῦτα κατειργάσατο, ἔπεμψε Θεόπομπον τὸν Μιλήσιον ληστὴν εἰς Λακεδαίμονα ἀπαγγελοῦντα τὰ γεγονότα, ὃς ἀφικόμενος τριταῖος ἀπήγγειλε. ►

Νεοελληνική απόδοση

[2.1.22] Τ' άλλο πρωί με τα χαράματα ο Λύσανδρος έδωσε παράγγελμα στα πληρώματα να φάνε και να επιβιβαστούν· αφού έκαναν όμως όλες τις προετοιμασίες για ναυμαχία και σήκωσαν τις λινάτσες στα πλευρά των πλοίων, πρόσταξε να μην κουνηθεί κανένα από τη θέση του μήτε ν' ανοικτεί. **[2.1.23]** Με την ανατολή του ήλιου οι Αθηναίοι παρατάχτηκαν κατά μέτωπο έξω από το λιμάνι, έτοιμοι για ναυμαχία· όταν ωστόσο πέρασε η μέρα δίχως ο Λύσανδρος να βγει να τους απαντήσει, επέστρεψαν στους Αιγός Ποταμούς. **[2.1.24]** Τότε ο Λύσανδρος πρόσταξε τα γοργότερα καράβια του ν' ακολουθήσουν τους Αθηναίους, να παρατηρήσουν τι θα κάνουν μετά την αποβίβασή τους και να γυρίσουν να του αναφέρουν. Στο μεταξύ, ώσπου να επιστρέψουν αυτά, δεν έβγαλε τα πληρώματα από τα πλοία. Τέσσερις μέρες ακολούθησε αυτή την τακτική, και κάθε φορά οι Αθηναίοι έβγαζαν τον στόλο τους στο πέλαγο. **[2.1.25]** Ο Αλκιβιάδης ωστόσο έβλεπε από τον πύργο του τους Αθηναίους αραγμένους σ' ανοικτή ακρογιαλιά, μακριά από πόλη, κι αναγκασμένους ν' ανεφοδιάζονται από τη Σηστό που απείχε δεκαπέντε στάδια – ενώ ο εχθρός ναυλοχούσε σε λιμάνι, κοντά σε πόλη, και δεν του 'λειπε τίποτα. Είπε λοιπόν στους Αθηναίους ότι δεν είχαν αγκυροβολήσει σε κατάλληλο μέρος και τους συμβούλεψε να μεταφερθούν στη Σηστό, όπου θα 'χαν λιμάνι και πόλη: «Αποκεί» τους είπε «μπορείτε να ναυμαχήσετε όποτε θελήσετε».

[2.1.26] Οι στρατηγοί όμως –και ιδίως ο Τυδεύς κι ο Μένανδρος– τον έδιωξαν λέγοντας ότι τη διοίκηση είχαν τώρα αυτοί κι όχι εκείνος. Κι ο Αλκιβιάδης έφυγε. **[2.1.27]** Την πέμπτη μέρα που παρουσιάστηκαν οι Αθηναίοι, ο Λύσανδρος έδωσε διαταγές σ' εκείνους που έστελνε ξοπίσω τους: μόλις τους έβλεπαν ν' αποβιβάζονται και να σκορπίζουν στη Χερσόνησο (πράγμα που οι Αθηναίοι έκαναν κάθε μέρα κυρίως επειδή αναγκάζονταν ν' αγοράζουν τροφές από μακριά, αλλά κι επειδή περιφρονούσαν τον Λύσανδρο που δεν έβγαине να τους αντιμετωπίσει), να γυρίσουν πίσω και στα μισά της διαδρομής να σηκώσουν ψηλά μιαν ασπίδα. Οι διαταγές του εκτελέστηκαν. **[2.1.28]** Τότε ο Λύσανδρος έδωσε αμέσως παράγγελμα να ξεκινήσει ο στόλος με τη μεγαλύτερη δυνατή ταχύτητα· ο θώραξ ακολουθούσε κι αυτός, με το πεζικό. Όταν ο Κόνων είδε τον εχθρό να πλησιάζει, παρήγγειλε να τρέξουν αμέσως όλοι στα καράβια. Καθώς όμως είχαν σκορπίσει τα πληρώματα, άλλα πλοία βρέθηκαν με δύο σειρές κωπηλάτες μονάχα, άλλα με μία κι άλλα αδειανά. Το πλοίο του Κόνωνα κι άλλα επτά κοντινά του, που βρέθηκαν επανδρωμένα, βγήκαν όλα μαζί σ' ανοικτά με την «Πάραλο»· όλα τ' άλλα έμειναν στον γιαλό κι έπεσαν στα χέρια του Λυσάνδρου. Το μεγαλύτερο μέρος του στρατού αιχμαλωτίστηκε στη στεριά, αν και μερικοί βρήκαν καταφύγιο στα οχυρώματα. **[2.1.29]** Καθώς έφευγε με τα εννιά πλοία του, ο Κόνων κατάλαβε πως η Αθήνα ήταν χαμένη. Αποβιβάστηκε λοιπόν στην Αβαρνίδα, το ακρωτήριο της Λαμψάκου, και πήρε τα μεγάλα πανιά των πλοίων του Λυσάνδρου που βρίσκονταν εκεί· ύστερα ο ίδιος με οχτώ πλοία έβαλε πλώρη για την Κύπρο, στον βασιλιά Ευαγόρα, κι η «Πάραλος» για την Αθήνα, ν' αναγγείλει τα γεγονότα.

[2.1.30] Στο μεταξύ ο Λύσανδρος οδήγησε τα πλοία, τους αιχμαλώτους (ανάμεσα σ' αυτούς ήταν ο Φιλοκλής, ο Αδείμαντος κι άλλοι στρατηγοί) και τ' άλλα λάφυρα στη Λάμψακο. Την ίδια μέρα της νίκης του εξάλλου έστειλε τον Θεόπομπο τον Μιλήσιο, τον κουρσάρο, ν' αναγγείλει τα γεγονότα στη Λακεδαίμονα· αυτός έφτασε εκεί τη μεθεπόμενη μέρα κι έδωσε αναφορά. ►

Αρχαίο κείμενο [συνέχεια]

[2.1.31] μετὰ δὲ ταῦτα Λύσανδρος ἀδροίσας τοὺς συμμάχους ἐκέλευσε βουλευέσθαι περὶ τῶν αἰχμαλώτων. ἐνταῦθα δὴ κατηγορίαι ἐγίνοντο πολλαὶ τῶν Ἀθηναίων, ἃ τε ἤδη παρενομήκεσαν καὶ ἃ ἐψηφισμένοι ἦσαν ποιεῖν, εἰ κρατήσειαν τῇ ναυμαχίᾳ, τὴν δεξιὰν χεῖρα ἀποκόπτειν τῶν ζωγρηθέντων πάντων, καὶ ὅτι λαβόντες δύο τριήρεις, Κορινθίαν καὶ Ἀνδρίαν, τοὺς ἄνδρας ἐξ αὐτῶν πάντας κατακρημνίσειαν· Φιλοκλῆς δ' ἦν στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, ὃς τούτους διέφθειρεν. **[2.1.32]** ἐλέγετο δὲ καὶ ἄλλα πολλά, καὶ ἔδοξεν ἀποκτεῖναι τῶν αἰχμαλώτων ὅσοι ἦσαν Ἀθηναῖοι πλὴν Ἀδειμάντου, ὅτι μόνος ἐπελάβετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ περὶ τῆς ἀποτομῆς τῶν χειρῶν ψηφίσματος· ἠτιάθη μέντοι ὑπὸ τινων προδοῦναι τὰς ναῦς. Λύσανδρος δὲ Φιλοκλέα πρῶτον ἐρωτήσας, ὃς τοὺς Ἀνδρίους καὶ Κορινθίους κατεκρημνισε, τί εἶη ἄξιος παθεῖν ἀρξάμενος εἰς Ἑλληνας παρανομεῖν, ἀπέσφαξεν.

Ερμηνευτικές – Πραγματολογικές παρατηρήσεις

- **προεῖπεν ὡς μηδεὶς κινήσοιτο ἐκ τῆς τάξεως μηδὲ ἀνάξοιτο:** στο σημεῖο αὐτὸ φαίνεται γιὰ μίᾳ ἀκόμα φορὰ ἡ ἰκανότητα τοῦ Λυσάνδρου στὸ πεδίο τῆς μάχης. Ἀντὶ νὰ δώσει ἐντολή γιὰ κατὰ μέτωπο σύγκρουση με τὸν ἰσχυρὸ στόλο τῶν Ἀθηναίων, ἐνεργεῖ με βᾶση τὴ στρατηγική, παρατηρώντας τὶς καθημερινές συνήθειες τοῦ ἐχθροῦ. Γιὰ τέσσερις μέρες παραβλέπει τὶς προκλήσεις τοῦ καὶ μόλις βρίσκει τὴν κατάλληλη στιγμή, ἐπιτίθεται στὰ ἀποδιοργανωμένα πληρώματα, ἐξασφαλίζοντας ἔτσι τὴ νίκη.
- **Ἀλκιβιάδης δὲ κατιδών:** μετὰ τὴ ναυμαχία στὸ Νότιον, ὁ Ἀλκιβιάδης ἐξορίστηκε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ἀφοῦ θεωρήθηκε υπεύθυνος γιὰ τὴν ἥττα τῶν Ἀθηναίων (θυμάστε τὶ ἀκριβῶς συνέβη καὶ ἀν ἡ εὐθύνη τῆς ἥττας ἦταν ὄντως τοῦ Ἀλκιβιάδη;). Πλέον μένει στὴ Σηστό, ἀπέχοντας ἀπὸ τὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς πόλης. Αὐτὸς εἶναι ὁ μοναδικὸς ποὺ ἀντιλήφθηκε ἀμέσως τὸ πλεονέκτημα τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ὁ μόνος ἰκανὸς νὰ ἀναμετρηθεῖ με τὸν Λύσανδρο (ὅπως φάνηκε ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος). Οἱ Ἀθηναῖοι ὠστόσο –γιὰ μίᾳ ἀκόμα φορὰ μετὰ τὴ δίκη τῶν στρατηγῶν– θὰ πάρουν τὴ λάθος ἀπόφαση, ἀγνοώντας τὸν... Μία ἀπόφαση ποὺ, ἀν ἦταν διαφορετικὴ, δὲν ἀποκλείεται νὰ τοὺς ἀναδείκνυε νικητὲς τοῦ πολέμου!
- **πεντεκαίδεκα σταδίου ἀπὸ τῶν νεῶν:** τὸ στάδιον ἀποτελεῖ ἀρχαία μονάδα μέτρησης μήκους καὶ ἰσοῦται με 182 μέτρα. Βλέποντας τοὺς Ἀθηναῖους νὰ διανύουν καθημερινὰ ἀπόσταση περισσότερη ἀπὸ δύομισὶ χιλιόμετρα (15 x 182) γιὰ νὰ ἐφοδιαστούν, τοὺς συμβουλεύει νὰ μετακινηθοῦν στὴ Σηστό, ὅπου βρίσκεται καὶ ὁ ἴδιος, ὥστε νὰ βρίσκονται κοντὰ καὶ σὲ πόλη καὶ σὲ λιμάνι. Μία ἀνεση ποὺ εἶχε ἤδη διασφαλίσει ὁ Λύσανδρος γιὰ τὸν στόλο τοῦ.
- **ἡ δὲ Κόνωνος καὶ ἄλλαι περὶ αὐτὸν ἐπτὰ πλήρεις ἀνήχθησαν ἀδρόαι καὶ ἡ Πάραλος:** μόλις ἐννέα ἀθηναϊκὰ πλοῖα κατάφεραν νὰ διαφύγουν μετὰ τὴν ἐφοδο τοῦ Λυσάνδρου. Με-

Νεοελληνική απόδοση [συνέχεια]

[2.1.31] Έπειτα ο Λύσανδρος συγκέντρωσε τους συμμάχους και τους είπε να συσκεφθούν για την τύχη των αιχμαλώτων. Τότε κατηγορήθηκαν για πολλά οι Αθηναίοι: για εγκλήματα που είχαν κάνει και γι' άλλα που είχε ψηφίσει η Συνέλευσή τους να κάνουν αν κέρδιζαν τη ναυμαχία – να κόψουν το δεξί χέρι σ' όλους τους αιχμαλώτους. Τους κατηγορήσαν κι ότι είχαν ρίξει στη θάλασσα ολόκληρο το πλήρωμα των πολεμικών που 'χαν στα χέρια τους, ενός ανδριώτικου κι ενός κορινθιακού· ο Φιλοκλής ήταν ο Αθηναίος στρατηγός που τους εξόντωσε. [2.1.32] Ειπώθηκαν κι άλλα πολλά, κι αποφασίστηκε να εκτελέσουν όσους αιχμαλώτους ήταν Αθηναίοι εκτός από τον Αδείμαντο (αυτός μονάχος, στη Συνέλευση, είχε εναντιωθεί στο κόψιμο των χεριών – μερικοί μάλιστα τον κατηγορήσαν ότι προδίδει τον στόλο). Ο Λύσανδρος ρώτησε πρώτο τον Φιλοκλή ποιά τιμωρία τού άξιζε –αυτού, που πρώτος παραβίασε τους νόμους του πολέμου ανάμεσα στους Έλληνες– και κατόπιν τον έσφαξε.

Μετάφραση Ρ. Ρούφος

ταξύ αυτών η Πάραλος, ένα από τα ιερά πλοία της Αθήνας, και το πλοίο στο οποίο επέβαινε ο Κόνων. Ο Κόνων μαζί με τα υπόλοιπα επτά κατευθύνεται στον βασιλιά της Κύπρου Ευαγόρα, σύμμαχο της Αθήνας, ενώ η Πάραλος στην Αθήνα, για να αναγγείλει τα δυσάρεστα γεγονότα.

- **ἀπήγαγεν, ἔλαβε δὲ καὶ τῶν στρατηγῶν ἄλλους τε καὶ Φιλοκλέα καὶ Ἀδείμαντον:** ανάμεσα στους αιχμαλώτους που μετέφερε ο Λύσανδρος πίσω στη Λάμψακο (βάση πλέον του σπαρτιατικού στόλου) βρίσκονται ο Φιλοκλής και ο Αδείμαντος. Αν και δεν γίνεται λόγος για τον Τυδέα, τον Μένανδρο και τον Κηφισόδοτο, υποθέτουμε ότι πιθανότατα βρίσκονται μεταξύ των αιχμαλώτων.
- **τὴν δεξιὰν χεῖρα ἀποκόπτειν:** οι Αθηναίοι είχαν αποφασίσει ότι, αν νικήσουν στη ναυμαχία, θα κόψουν το δεξί χέρι όλων των αιχμαλώτων. Η συγκεκριμένη πληροφορία ωστόσο αμφισβητείται έντονα από τον ιστορικό Πλούταρχο στο έργο του *Λύσανδρος*, όπου υποστηρίζεται ότι οι Αθηναίοι δεν θα έκοβαν ολόκληρο το χέρι, αλλά μόνο τον αντίχειρα του δεξιού χεριού. Έτσι, οι αιχμάλωτοι θα μπορούσαν να κωπηλατήσουν, υπηρετώντας πιθανόν ως σκλάβοι στα αθηναϊκά πλοία, όχι όμως και να πιάσουν σπαθί ή δόρυ. Ο μοναδικός που αντιτάχθηκε σε αυτήν την πρόταση των Αθηναίων ήταν ο Αδείμαντος. Γι' αυτόν τον λόγο ο Λύσανδρος του χάρισε τη ζωή.
- **δύο τριήρεις, Κορινθίαν καὶ Ἀνδρίαν, τοὺς ἄνδρας ἐξ αὐτῶν πάντας κατακρημνίσαιαν:** όταν οι Αθηναίοι συνέλαβαν δύο εχθρικά πλοία, ένα από την Άνδρο και ένα από την Κόρινθο, έριξαν όλους τους άνδρες στη θάλασσα. Την εντολή να θανατωθούν είχε δώσει ο Φιλοκλής, ο οποίος στη συνέχεια εκτελείται από τον Λύσανδρο.

Παράλληλο κείμενο

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, ένα από τα μεγαλύτερα χαρίσματα του Αλκιβιάδη, εκτός από το ότι υπήρξε ένας ικανότατος στρατηγός, ήταν το γεγονός ότι διέθετε ισχυρό το ένστικτο της επιβίωσης. Δεν είναι λίγες οι φορές που για να αποφύγει τον θάνατο μεταπήδησε είτε στην πλευρά των Σπαρτιατών είτε σε αυτήν των Περσών, συμβουλευόντάς τους. Στο παρακάτω απόσπασμα από την εξιστόρηση του Θουκυδίδη ο Αλκιβιάδης συμβουλεύει τους Λακεδαιμονίους να εκστρατεύσουν στη Σικελία και να αντιμετωπίσουν τους Αθηναίους.

[6.92.3] Είμαι εξόριστος, ναι! Αλλά για ν' αποφύγω την μοχθηρία εκείνων που μ' έδιωξαν και όχι για να αποφύγω την δυνατότητα να σας ωφελήσω, αν με ακούσετε. Χειρότεροι εχθροί δεν είναι εκείνοι οι οποίοι, σαν και σας, έβλαψαν τους εχθρούς τους, αλλά εκείνοι οι οποίοι ανάγκασαν τους φίλους να γίνουν εχθροί. **[6.92.4]** Δεν αισθάνομαι πατριωτισμό όταν με αδικούν, τον αισθάνομαι εκεί που ασκώ με ασφάλεια τα πολιτικά μου δικαιώματα. Ούτε αισθάνομαι ότι έχω πια πατρίδα και ότι, τώρα, ενεργώ εναντίον της. Αντίθετα, νομίζω πως δεν έχω πια πατρίδα και θέλω να την ανακτήσω. Καλός πατριώτης δεν είναι εκείνος ο οποίος, αφού έχασε άδικα την πατρίδα του, αρνιέται να βαδίσει εναντίον της, αλλά εκείνος που προσπαθεί από πάθος να την ανακτήσει με κάθε τρόπο. **[6.92.5]** Έχω την αξίωση, Λακεδαιμόνιοι, να με μεταχειριστείτε χωρίς δισταγμό σε κάθε κίνδυνο και σε κάθε ταλαιπωρία. Και σκεφθείτε αυτό που όλοι τώρα λένε, ότι, αφού όταν ήμουν εχθρός σας μπορούσα να σας βλάψω πολύ, τώρα που είμαι φίλος σας μπορώ να σας ωφελήσω εξαιρετικά, αφού τα των Αθηναίων τα ξέρω καλά, ενώ τα δικά σας τα υπέθετα μόνο. Και τώρα, έχοντας συνείδηση ότι συσκέπτεστε για τα ύψιστα συμφέροντά σας, μην διστάσετε να στείλετε στρατό στην Σικελία και στην Αττική, ώστε με μικρές δυνάμεις να σώσετε σπουδαία συμφέροντα και να καταστρέψετε οριστικά και την δύναμη που έχουν τώρα οι Αθηναίοι και όσην επιδιώκουν ν' αποκτήσουν στο μέλλον. Μετά θα μπορείτε να ζείτε με απόλυτη ασφάλεια και η Ελλάδα ολόκληρη θα δεχτεί την ηγεμονία σας, όχι με τη βία αλλά εκούσια και από φιλικά προς εσάς αισθήματα.

Μετάφραση Α. Βλάχος

Ανακεφαλαίωση – Αναστοχασμός

▶ Τι μελετήσαμε:

Η προσπάθεια του Αλκιβιάδη να δώσει τη νίκη στην Αθήνα δεν εκτιμήθηκε δεόντως από τους Αθηναίους στρατηγούς. Η στρατηγική ιδιοφυΐα του Λυσάνδρου υπερίσχυσε των επιπόλαιων ενεργειών των Αθηναίων αρχηγών χρίζοντας νικητή του Πελοποννησιακού Πολέμου τη Σπάρτη. Εντούτοις, εννέα πλοία κατάφεραν να διαφύγουν. Υπάρχει περιθώριο αντίδρασης από τη μεριά της Αθήνας ή η ήττα αυτή σημαίνει «τέλος εποχής» για μια πόλη, της οποίας το μεγαλείο παραμένει αζεπέραστο μέχρι σήμερα;

Βιβλίο 2

Κεφάλαιο Β 1-2

Περιληπτικά

13

ΕΝΟΤΗΤΑ

Αφού ρύθμισε την κατάσταση στη Λάμψακο¹ ο Λύσανδρος, κατευθύνθηκε προς το Βυζάντιο και την Καλχηδόνα.² Παρόλο που οι συγκεκριμένες πόλεις ήταν σύμμαχοι της Αθήνας, οι κάτοικοι υποδέχτηκαν τον Σπαρτιάτη στρατηγό με μεγάλη προθυμία. Οι Αθηναίοι είχαν εγκαταστήσει φρουρές σε αυτές τις περιοχές, ωστόσο ο Λύσανδρος επέτρεψε με σπονδή³ στους φρουρούς να αποχωρήσουν από το νησί. Μεταξύ αυτών που αποχώρησαν βρίσκονταν και όσοι είχαν προδώσει το Βυζάντιο στον Αλκιβιάδη.⁴ Αυτοί, αφού πρώτα αναχώρησαν για τον Πόντο, στη συνέχεια κατευθύνθηκαν προς την Αθήνα, όπου και έγιναν Αθηναίοι πολίτες. Αυτό που πρέπει να επισημάνουμε, ωστόσο, είναι ότι ο Λύσανδρος σε καμία περίπτωση δεν ενήργησε απερίσκεπτα ή γενναιόδωρα, επιτρέποντας σε ολόκληρο τον αθηναϊκό πληθυσμό απλά να αποχωρήσει. Τους δίνει τη δυνατότητα να αναχωρήσουν, υπό τον όρο μοναδικός προορισμός να είναι η Αθήνα. Ο Σπαρτιάτης στρατηγός γνωρίζει πολύ καλά ότι όσο περισσότεροι συγκεντρωθούν στην πόλη και τον Πειραιά, τόσο πιο σύντομα η συμφόρηση αυτή θα οδηγήσει σε έλλειψη τροφίμων επομένως και αναγκαστική παράδοση της πόλης. Αφού αφήνει πίσω ως αρμοστή⁵ τον Σπαρτιάτη Σθενέλαο, ο ίδιος αναχωρεί ξανά για τη Λάμψακο, με σκοπό να επισκευάσει τα πλοία του.



- 1** Ο Λύσανδρος κατέπλευσε εναντίον της Λαμψάκου, συμμάχου –μέχρι πρότινος– των Αθηναίων. Αφού την κατέκτησε, εγκαθιστά στο νησί μια ομάδα δέκα ολιγαρχικών (δεκαρχία), προκειμένου να διασφαλίσει ότι δεν θα υπάρξει ανατροπή του ολιγαρχικού καθεστώτος.
- 2** Στόχος του ήταν η αποδυνάμωση της Αθήνας. Για τον λόγο αυτό δεν ενεργεί απερίσκεπτα. Με την κατάκτηση δύο συμμαχικών πόλεων της Αθήνας, όχι μόνο αποδυναμώνει στρατιωτικά και πολιτικά τους Αθηναίους, αλλά θέτει υπό τον έλεγχό του δύο πόλεις με πολύ σημαντική γεωγραφική θέση. Το Βυζάντιο είχε κατακτηθεί από τον Αλκιβιάδη το έτος 409 π.Χ., ενώ την Καλχηδόνα (πόλη της Βιθυνίας που βρισκόταν απέναντι από το Βυζάντιο) είχε κατακτήσει ο Αθηναίος στρατηγός Θρασύβουλος.
- 3** Ο όρος *σπονδή* (ενικός αριθμός) παραπέμπει στη ρίψη του κρασιού στο έδαφος ως προσφορά προς τους θεούς. Στον πληθυντικό αριθμό (*αί σπονδαι*) υποδηλώνει την επίσημη συμφωνία, τη συνθήκη ειρήνης, την ανακωχή (επειδή κατά τη σύναψη συμφωνίας έκαναν σπονδές στους θεούς). Εδώ ο Ξενοφώντας, αναφέροντας τον όρο *ύποσπόνδους* στο πρωτότυπο κείμενο, εννοεί πως η συμφωνία που επέτρεπε την αναχώρηση των Αθηναίων φρουρών για την Αθήνα, συνοδεύτηκε από *σπονδές*.
- 4** Αναφέρεται στους προδότες που άνοιξαν κρυφά τις πύλες της πόλης το βράδυ και παρέδωσαν το Βυζάντιο στον Αλκιβιάδη.
- 5** Πρόκειται για στρατιωτικούς κυβερνήτες που τοποθετούσε μια πόλη στις υποτελείς της, προκειμένου να σταθεροποιήσει την ηγεμονία της. Στην περίπτωσή μας, ο Λύσανδρος θέλει να κρατήσει τις περιοχές υποταγμένες στη Σπάρτη. Γι' αυτό αφήνει κατά την αναχώρησή του υπεύθυνο τον Σθενέλαο.

Περίγραμμα μαθήματος

Τι θα εξετάσουμε στην ενότητα:

- ▶ Θα δούμε πώς αντέδρασαν οι Αθηναίοι, μόλις πληροφορήθηκαν τη συντριβή στους Αιγός ποταμούς – σε ποιες ενέργειες προέβησαν.
- ▶ Θα δούμε πώς ο Ξενοφώντας συνδέει αριστοτεχνικά, μέσα από μια σύντομη ιστορική αναδρομή, τις βιαιότητες των Αθηναίων στο παρελθόν με την παρούσα κατάσταση.

Τι θέλουμε να πετύχουμε:

- ▶ Να συναισθανθούμε, μέσα από τα μάτια των ηττημένων, το πάντα επίκαιρο αίσθημα του φόβου που προκαλεί μια εμπόλεμη σύγκρουση και να προσπαθήσουμε να ερμηνεύσουμε τη στάση των Αθηναίων.
- ▶ Να κατανοήσουμε πώς μέσα από την άμεση κινητοποίηση των Αθηναίων, στο άκουσμα της είδησης που έφερε η Πάραλος, διαφαίνονται οι μηχανισμοί λειτουργίας και οι θεσμοί της δημοκρατίας.

Σύνοψη

Η Πάραλος φτάνει το βράδυ στην Αθήνα, για να αναγγείλει την καταστροφή του αθηναϊκού στόλου στους Αιγός ποταμούς. Η απογοήτευση και ο φόβος κατακλύζουν τους Αθηναίους. Αισθάνονται ότι οι Λακεδαιμόνιοι θα συμπεριφερθούν εκδικητικά, ως αντίποινα στις παλιότερες δικές τους πράξεις απέναντι στους κατοίκους της Μήλου, της Ιστιαίας, της Σκιώνης, της Τορώνης και της Αίγινας. Οι ενδιάθετες όμως δημοκρατικές αξίες εμφανίζονται ως άμεσα αντανακλαστικά και το επόμενο πρωί συγκαλούν συνέλευση, για να αντιμετωπίσουν την κατάσταση.

Αρχαίο κείμενο

[2.2.3] Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις τῆς Παράλου ἀφικομένης νυκτὸς ἐλέγετο ἡ συμφορά, καὶ οἰμωγὴ ἐκ τοῦ Πειραιῶς διὰ τῶν μακρῶν τειχῶν εἰς ἄστῦ διῆκεν, ὁ ἕτερος τῷ ἑτέρῳ παραγγέλλων ὥστ' ἐκείνης τῆς νυκτὸς οὐδεὶς ἐκοιμήθη, οὐ μόνον τοὺς ἀπολωλότας πενθοῦντες, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἔτι αὐτοὶ ἑαυτοὺς, πείσεσθαι νομίζοντες οἷα ἐποίησαν Μηλίους τε Λακεδαιμονίων ἀποίκους ὄντας, κρατήσαντες πολιορκία, καὶ Ἰστιαῖας καὶ Σκιωναίους καὶ Τορωναίους καὶ Αἰγινήτας καὶ ἄλλους πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων. [2.2.4] τῇ δ' ὑστεραία ἐκκλησίαν ἐποίησαν, ἐν ᾗ ἔδοξε τοὺς τε λιμένας ἀποχωῶσαι πλὴν ἑνὸς καὶ τὰ τείχη εὐτρεπίζειν καὶ φυλακὰς ἐφιστάναι καὶ τᾶλλα πάντα ὡς εἰς πολιορκίαν παρασκευάζειν τὴν πόλιν. καὶ οὗτοι μὲν περὶ ταῦτα ἦσαν.



ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

Γλωσσικές παρατηρήσεις

Γραμματική

- **ἀφικομένης**: < αρχ. ἀφικνοῦμαι < ἀπό + ἴκνοῦμαι = φθάνω
- **οἰμωγή**, -ῆς: θηλυκό = θρήνος, ολοφυρμός, οδυρμός που συνοδεύεται από κραυγές.
- **τοὺς ἀπολωλότας**: μετοχή Παρακειμένου, γένους αρσενικού, του ρ. ἀπόλλυμαι = χάνομαι, καταστρέφομαι.
- **μᾶλλον**: πιθανότητα, χρησιμοποιείται και για να προσδώσει έναν βαθμό αβεβαιότητας σε μια απόφαση. **Βαθμοὶ επιρρήματος**: Θετικός: *μάλα*, Συγκριτικός: *μᾶλλον*, Υπερθετικός: *μάλιστα*.
- **πείσεσθαι**: απαρέμφατο Μέλλοντα του ρήμ. *πάσχω* = παθαίνω.

Συντακτικό

- **τῇ ὑστεραία**: δοτική του χρόνου.
 - **πλὴν ἑνός**: εμπρόθετος προσδιορισμός της εξαίρεσης.
 - **ἐν ᾗ ἔδοξε... παρασκευάζειν τὴν πόλιν**: δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, προσδιορίζει τον ὄρο *ἐκκλησίαν*.
- Εισάγεται με την αναφορική αντωνυμία *ᾗ*. Εκφέρεται με Οριστική Αορίστου (*ἔδοξε*). Υπάρχει εδώ απρόσωπη σύνταξη λόγω του απροσώπου ρήματος *δοκεῖ*.

Ερμηνευτικές – Πραγματολογικές παρατηρήσεις

- **ἐκ τοῦ Πειραιῶς διὰ τῶν μακρῶν τειχῶν εἰς ἄστῦ διῆκεν**: τα Μακρά Τείχη ἦταν αμυντικὰ τείχη τῆς πόλης τῶν Ἀθηνῶν που χτίστηκαν μεταξύ 461 π.Χ. καὶ 455 π.Χ., τα οποία οχύρωναν τὴν πρόσβαση ἀπὸ τὸν κύριο οικισμό πρὸς τοὺς δύο βασικούς λιμένες τῆς, τὸν Πειραιά καὶ τὸ Φάληρο. Αποτελούνταν ἀπὸ δύο τείχη, τὸ «Βόρειο» (ἢ «Ἐξωθεν») καὶ τὸ «Μέσον» Τείχος (ἢ «Φαληρικό») σε παράλληλη διάταξη, μήκους 40 σταδίων (7 χλμ.), καὶ σε μεταξύ τους ἀπόσταση ἑνὸς σταδίου (182 μ.), που ὁμως φθάνοντας στὸν Πειραιά περιέκλειαν ολόκληρη τὴν Ἀκτῆ, συμπεριλαμβανομένων τοῦ οικισμοῦ καὶ τῶν τριῶν λιμένων, με κύριο ἀκριβῶς στόχο νὰ προστατευτεῖ ἡ ἐπικοινωνία τῆς Ἀθήνας με τὸ ἐπίνειό τῆς. Ἐκτὸς ὁμως τῶν δύο παράλληλων αὐτῶν τειχῶν υπήρχε καὶ τρίτο, τὸ «Νότιον», που ἀπὸ τὴν Ἀθήνα κατέληγε στὸ δευτερεύον λιμάνι



ΜΙΑ ΑΛΛΗ ΜΑΧΗ

του Φαλήρου στο σημερινό Παλιό Φάληρο, που περιλαμβανόταν όμως στα Μακρά Τείχη. Επειδή αρχικά το Βόρειο και το Μέσον ήταν τα πρώτα που κτίστηκαν και που περιέκλειαν τα δύο τότε επίενα της Αθήνας, τον Πειραιά και το Φάληρο, ονομάστηκαν Μακρά Τείχη. Κατά τα έτη 446-443 π.Χ. ο Περικλής ενισχύει την ήδη υπάρχουσα οχύρωση με την ανέγερση ενός τρίτου τείχους, του «Νοτίου», το οποίο βρισκόταν ανάμεσα στο «Φαληρικόν» και το «Βόρειο» Τείχος.

- **οἷα ἐποίησαν... Μηλίους καὶ Ἰστιαίᾱς καὶ Σκιωναίους καὶ Τορωναίους καὶ Αἰγινήτας:** η συμπεριφορά των Αθηναίων ήταν αλαζονική, βίαιη και απάνθρωπη απέναντι στους κατοίκους αυτών των περιοχών, όταν αποφάσισαν να αποστατήσουν από την Αθηναϊκή Συμμαχία ή να ακολουθήσουν φιλολακωνική πολιτική. Ειδικότερα, οι Αθηναίοι σκότωσαν όλους τους Μηλίους, πούλησαν τα γυναικόπαιδα ως σκλάβους και εγκατέστησαν αθηναϊκή φρουρά στην περιοχή. Στην Ιστιαία και την Αίγινα έδιωξαν όλους τους κατοίκους, ενώ στη Σκιώνη και την Τορώνη οι Αθηναίοι σκότωσαν όλους τους άντρες.
- **ἐν ᾗ ἔδοξε τοὺς τε λιμένας ἀποχωῶσαι πλὴν ἐνός:** αναφέρεται στα τρία μεγάλα λιμάνια του Πειραιά, τον Κάνθαρο (σημερινό κεντρικό λιμάνι του Πειραιά και μεγαλύτερο από τα άλλα δύο), τη Ζέα (σημερινό Πασαλιμάνι) και τη Μουνυχία (σημερινό Μικρολίμανο). Μόλις πληροφορήθηκαν την είδηση της ήττας στους Αιγός ποταμούς, οι Αθηναίοι έσπευσαν να επικωματώσουν όλα τα λιμάνια του Πειραιά εκτός από το «Εμπόριον», μια από τις τρεις ζώνες του Κανθάρου, όπου γίνονταν η μεταφορά και η αποθήκευση εμπορευμάτων.

Παράλληλο κείμενο

Το έτος 416/415 π.Χ. οι Αθηναίοι αποφασίζουν να εντάξουν στη Συμμαχία τους τη Μήλο, αποικία των Λακεδαιμονίων. Αποτέλεσμα της αντιπαράθεσης αυτής είναι η σφαγή ολόκληρου του ανδρικού πληθυσμού του νησιού και η υποδούλωση γυναικών και παιδιών. Δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη φράση: «εμείς κυριαρχούμε στη θάλασσα», ποια αντίφαση εντοπίζετε στο παρακάτω απόσπασμα από τον διάλογο μεταξύ Αθηναίων και Μηλίων (όπως παρουσιάζεται στις Ιστορίες του Θουκυδίδη);

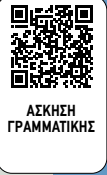
[5.109.1] ΑΘΗΝ. Εγγύηση για εκείνον που καλείται να συμπολεμήσει με κάποιον, δεν είναι τα φιλικά αισθήματα αυτών που τον καλούν, αλλά η υπεροχή σε υλικά μέσα και αυτό εφαρμόζουν, περισσότερο από κάθε άλλον, οι Λακεδαιμόνιοι, οι οποίοι έχουν τόσο λίγη εμπιστοσύνη στις ίδιες τους δυνάμεις, ώστε μόνο με πολλούς συμμάχους εκστρατεύουν εναντίον των γειτόνων τους. Δεν φαίνεται, επομένως, πιθανόν να στείλουν στρατό σ' ένα νησί, ενώ εμείς κυριαρχούμε στη θάλασσα.

[5.110.1] ΜΗΛ. Έχουν, όμως, συμμάχους οι οποίοι θα μπορέσουν να μας στείλουν βοήθεια. Το Κρητικό πέλαγος είναι μεγάλο και είναι πολύ δύσκολο για εκείνον που κυριαρχεί στη θάλασσα, να ασκεί έλεγχο, ενώ είναι πιο εύκολο να του διαφύγουν όσοι το επιχειρήσουν. Αλλά και αν αποτύχαιναν σ' αυτό, θα μπορούσαν οπωσδήποτε να στραφούν εναντίον του εδάφους σας και εναντίον εκείνων από τους συμμάχους σας στους οποίους δεν πήγε ο Βρασιδάς. Και τότε θα πρέπει να πολεμήσετε όχι πια για να κυριέψετε ένα μέρος που δεν σας ανήκει, αλλά για να προστατέψετε την συμμαχία σας και τη δική σας γη.

Μετάφραση Α. Βλάχος

Ασκήσεις – Δραστηριότητες

- Βρείτε στο κείμενο όλους τους εμπρόθετους προσδιορισμούς.
- Καταγράψτε τα επίθετα της γ' κλίσης και μεταφέρετέ τα στην ίδια πτώση στον άλλο αριθμό.
- *άφικομένης, νομίζοντες, όντας*: να γράψετε τις μετοχές σε όλους τους χρόνους, στο γένος, στην πτώση, στον αριθμό και στη φωνή που βρίσκονται.
- Να εντοπίσετε τα απαρέμφατα του κειμένου και να καταγράψετε τη συντακτική λειτουργία τους.
- *έκοιμήθη, έποίησαν*: να σχηματίσετε τα απαρέμφατα και τις μετοχές στον ίδιο χρόνο και τη φωνή που βρίσκονται.



- Να βρείτε με ποιες λέξεις του κειμένου συγγενεύουν ετυμολογικά οι παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: *πειθήνιος, ρήμα, νόμισμα, παράκληση, σκεύασμα*.
- Να γράψετε ένα ομόρριζο ουσιαστικό ή επίθετο της Νέας Ελληνικής για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις που περιέχονται στο κείμενο: *συμφορά, λιμένας, έποίησαν, εύτρεπίζειν, παρασκευάζειν*.
- Να σχηματίσετε στη στήλη 3 από τις παρακάτω μετοχές της στήλης 1 μια παράγωγη λέξη της Νέας Ελληνικής με την κατάληξη που περιέχεται στη στήλη 2:

ΣΤΗΛΗ 1	ΣΤΗΛΗ 2
<i>άστν</i>	
<i>άλλους</i>	
<i>ύστεραία</i>	
<i>άποίκους</i>	
<i>πόλιν</i>	

- Να συνδέσετε κάθε λέξη στη στήλη 1 με τη σημασία της στη στήλη 2. Περισεύουν δύο στοιχεία στη στήλη 2.

ΣΤΗΛΗ 1	ΣΤΗΛΗ 2	ΣΤΗΛΗ 3
<i>πενθοῦντες</i>	-ος	
<i>παραγγέλλον</i>	-α	
<i>νομίζοντες</i>	-α	
<i>άφικομένης</i>	-η	

ΣΤΗΛΗ 1

- *άπολωλότας*
- *κρατήσαντες*
- *εύτρεπίζειν*
- *οίμωγή*
- *έδοξε*

ΣΤΗΛΗ 2

- διακεκριμένος
- θρήνος
- προετοιμάζω
- κυρίαρχοι
- φάνηκε καλό
- να ευπρεπίζω
- χαμένοι



- Στην αρχαιότητα η Πάραλος ήταν ένα από τα έξι «ιερά πλοία» της Αθηναϊκής Δημοκρατίας. Αναζητήστε στο διαδίκτυο τα άλλα πέντε πλοία και καταγράψτε τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ τους.
- Η αντίδραση των Αθηναίων μετά την είδηση της καταστροφής στους Αιγός ποταμούς παρουσιάζεται με παραστατικότητα και δραματικότητα από τον Ξενοφώντα. Ποιες γλωσσικές επιλογές και εκφραστικά μέσα επιλέγει ο ιστορικός, για να αναδειχθεί η συναισθηματική φόρτιση των Αθηναίων;
- Το έργο του Ξενοφώντα περιλαμβάνει πλήθος ελληνικών τοπωνυμίων που χρησιμοποιούνται απaráλλακτα στη σύγχρονη εποχή. Βρείτε στο διαδίκτυο πώς παρουσιάζονται τα ακόλουθα τοπωνύμια:
 1. Ιστιαία
 2. Σκιώνη
 3. Τορώνη
- Βρίσκεστε στην Αθήνα μετά την καταστροφή στους Αιγός ποταμούς. Την επόμενη μέρα καλείστε να λάβετε εσείς οι ίδιοι μέρος στη συνέλευση, όπου θα αποφασίσετε για το μέλλον της πόλης. Χωριστείτε σε ομάδες και προτείνετε η καθεμιά από μια δράση με σκοπό όχι μόνο τη σωτηρία της πόλης αλλά και την επανάκτηση της ηγεμονικής της δύναμης.

Ανακεφαλαίωση – Αναστοχασμός

▶ Τι μελετήσαμε;

Η «επόμενη μέρα» της ήττας στους Αιγός Ποταμούς φέρνει τους Αθηναίους αντιμέτωπους με τον κίνδυνο του αφανισμού. Στο πλαίσιο της εξασφάλισης της επιβίωσής τους δρουν χωρίς καθυστέρηση, σεβόμενοι ακόμα και την ύστατη στιγμή τα όργανα της Δημοκρατίας (Εκκλησία του Δήμου).

Βιβλίο 2

Κεφάλαιο Β 5-15

Περιληπτικά

15

ΕΝΟΤΗΤΑ

Όσο οι Αθηναίοι σχεδιάζουν τις επόμενες ενέργειές τους μετά την ήττα στους Αιγός ποταμούς, ο Λύσανδρος καταφθάνει με διακόσια πλοία στη Λέσβο, για να ρυθμίσει την κατάσταση στο νησί. Αφού το πέτυχε, στέλνει τον Ετεόνικο με δέκα πλοία στη Θράκη. Ο τελευταίος κατορθώνει να κάνει ολόκληρη την περιοχή σύμμαχο της Σπάρτης. Στο μεταξύ, όλοι οι σύμμαχοι της Αθήνας την εγκαταλείπουν μετά την ήττα στους Αιγός ποταμούς. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η Σάμος, η οποία παραμένει μέχρι τέλους στο πλευρό της. Ο Λύσανδρος ειδοποιεί τον βασιλιά της Σπάρτης, Άγι, ο οποίος βρίσκεται στη Δεκέλεια, ότι έρχεται με διακόσια πλοία. Την ίδια στιγμή ο άλλος βασιλιάς της Σπάρτης,¹ ο Πausανίας,² συγκεντρώνει όλους τους μάχιμους Πελοποννησίους –εκτός από τους Αργείους– και εκστρατεύει στην Αττική, όπου εγκαθίσταται στην Ακαδημία. Ο Λύσανδρος επιστρέφει την Αίγινα³ στους κατοίκους της, όπως ακριβώς είχε κάνει στο παρελθόν και με τη Μήλο.⁴ Κατόπιν λεηλατεί τη Σαλαμίνα και από εκεί αγκυροβολεί στον Πειραιά με εκατόν πενήντα πλοία, αποκλείοντας την είσοδο και έξοδο από το λιμάνι.

Η κατάσταση που επικρατεί εντός Αθήνας είναι απελπιστική... Στερημένοι από στόλο, τρόφιμα και συμμαχούς, οι Αθηναίοι πιστεύουν ότι έφτασε η ώρα να «πληρώσουν» για όλες τις αδικίες εις βάρος των μικρότερων πόλεων στο παρελθόν. Παρά τις αντιξοες συνθήκες όμως, λόγος για συνθηκολόγηση δεν γίνεται ούτε κατά διάνοια. Αποφασίζουν έτσι να στείλουν πρεσβεία στον Άγι, ζητώντας του να γίνουν σύμμαχοι της Σπάρτης, χωρίς ωστόσο να γκρεμίσουν τα



- ¹ Όπως αναφέρει ο Πλάτων στους *Νόμους* του, η Σπάρτη δεν είχε έναν, αλλά δύο βασιλιάδες. Σε καιρό πολέμου, ο ένας από τους δύο επιλεγόταν από τους εφόρους ως αρχιστράτηγος, ενώ ο άλλος παρέμενε πίσω, ώστε να μη μείνει ποτέ η πόλη χωρίς βασιλιά. Ο λόγος που ο Ξενοφώντας στο έργο του *Λακεδαιμονίων Πολιτεία* αναφέρει μόνο έναν βασιλιά είναι γιατί μάλλον δεν λάμβανε υπόψη αυτόν που υπηρετούσε ως αρχιστράτηγος.
- ² Ένας εκ των δύο βασιλιάδων της Σπάρτης. Εγγονός του θρυλικού βασιλιά Πausανία που πολέμησε τους Πέρσες στη μάχη των Πλαταιών. Μετά την εγκαθίδρυση της Τυραννίας των Τριάκοντα στην Αθήνα, θα ταχθεί με το μέρος του εξόριστου Αθηναίου στρατηγού Θρασύβουλου, βοηθώντας τον να αποκαταστήσει τη Δημοκρατία. Η εναντίωσή του αυτή στα σχέδια του Λυσάνδρου ώθησε τους Εφόρους να τον εισαγάγουν σε δίκη, με την απόφαση ωστόσο να είναι αθωωτική.
- ³ Ο ανταγωνισμός ανάμεσα στη Σπάρτη και την Αθήνα για την κυριαρχία στον ελλαδικό χώρο έφερε την Αίγινα στο πλευρό των Πελοποννησίων. Η ανάγκη ελέγχου του Σαρωνικού, σε περίπτωση πολέμου με τη Σπάρτη, οδήγησε την Αθήνα να κυριεύσει την Αίγινα το 457 π.Χ. Δεκαοχτώ περίπου χρόνια αργότερα (429 π.Χ.), όταν πλέον έχει ξεκινήσει ο Πελοποννησιακός Πόλεμος, οι Αθηναίοι απομακρύνουν όλο τον πληθυσμό της Αίγινας και εγκαθιστούν αθηναϊκές κληρουχίες, για να έχουν τον πλήρη έλεγχο του νησιού. Το 404 π.Χ. ο Λύσανδρος επιστρέφει στους Αιγινήτες το νησί τους· λίγοι όμως είναι αυτοί που πρόθυμα επιστρέφουν, αφού πέρασαν πλέον περίπου εικοσι πέντε χρόνια από τότε που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τον τόπο τους.
- ⁴ Το 415 π.Χ. η Αθήνα απαιτεί την πλήρη υποταγή της Μήλου. Όταν οι κάτοικοι του νησιού αρνούνται να παραδοθούν και να πληρώνουν φόρο υποτέλειας στους Αθηναίους, οι τελευταίοι αφού καταλάβουν το νησί, κατασφάζουν ολόκληρο τον ανδρικό πληθυσμό και πωλούν τα γυναικόπαιδα ως δούλους. Στη συνέχεια τοποθετούν περίπου πεντακόσιους οικιστές στο νησί, ώστε να έχουν τον πλήρη έλεγχο. Με τη λήξη του Πελοποννησιακού Πολέμου ο Λύσανδρος απομακρύνει τους Αθηναίους οικιστές και επιστρέφει το νησί στους κατοίκους του (βλ. Ερμηνευτικές παρατηρήσεις στην προηγούμενη ενότητα).

Μακρά Τείχη⁵ και κρατώντας τον Πειραιά. Ο Άγις τους τονίζει ότι δεν είναι υπεύθυνος για τέτοια ζητήματα και τους παραπέμπει στους εφόρους,⁶ οι οποίοι όμως προτρέπουν τους Αθηναίους πρέσβεις να βάλουν μυαλό και τότε μόνο να έρθουν ξανά στη Σπάρτη. Η απόγνωση επανέρχεται στο στρατόπεδο της Αθήνας, που πλέον είναι βέβαιη ότι ο εχθρός δεν θέλει απλώς να τους υποδουλώσει, αλλά να τους εξοντώσει πλήρως! Πραγματοποιείται λοιπόν νέα Συνέλευση, στην οποία ένας Αθηναίος πολίτης, ο Αρχέστρατος, προτείνει να αποδεχτούν οποιοδήποτε όρο προβάλλει η Σπάρτη, ακόμα και αν αυτό σημαίνει ότι πρέπει να γκρεμιστούν τα Μακρά Τείχη σε μήκος δέκα σταδίων το καθένα. Μέσα στη γενική απογοήτευση και οργή που επικρατούν στην Αθήνα, όπως είναι φυσικό, η πρόταση αυτή αποδοκιμάζεται έντονα και ο Αρχέστρατος φυλακίζεται. Στο εξής απαγορεύεται ρητά η διατύπωση οποιασδήποτε παρόμοιας πρότασης στην Εκκλησία του Δήμου.



Σαμιακού τύπου διήρης (Σάμαινα), 6ος αιώνας π.Χ., μοντέλο στο Τεχνολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης

- 5** Πρόκειται για δύο αμυντικά τείχη που ένωναν την Αθήνα με τα δύο λιμάνια της: τον Πειραιά και το Φάληρο. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 440 π.Χ. οι Αθηναίοι προσθέτουν στα δύο προϋπάρχοντα ένα τρίτο τείχος (βλ. και ερμηνευτικές παρατηρήσεις της ενότητας 14).
- 6** Πρόκειται για πέντε αξιωματούχους που αποτελούσαν την ανώτατη αρχή της σπαρτιατικής πολιτείας. Ακόμα και οι βασιλιάδες τοποθετούνται ιεραρχικά κάτω από τους Πέντε Εφόρους. Είχαν μάλιστα το δικαίωμα να παραμένουν καθισμένοι, όταν περνούσαν από μπροστά τους οι βασιλιάδες. Η εξουσία τους ήταν τόσο μεγάλη που μπορούσαν να επιβάλουν θανατική ποινή, πρόστιμα ή ποινή φυλάκισης. Ωστόσο ακόμα και η δύναμη των εφόρων δεν ήταν άνευ περιορισμών. Είχαν δικαίωμα εκλογής μόνο μια φορά και αξιολογούνταν για τα πεπραγμένα τους από τους διαδόχους τους, οι οποίοι είχαν μάλιστα το δικαίωμα να τους επιβάλουν ακόμα και θανατική ποινή, αν έκριναν ότι έχουν διαπράξει κάποιο σοβαρό αδίκημα κατά τη διάρκεια της θητείας τους.



Περίγραμμα μαθήματος

Τι θα εξετάσουμε στην ενότητα:

- ▶ Θα δούμε πώς οι Αθηναίοι αποφάσισαν να χειριστούν την απαίτηση των Σπαρτιατών να κατεδαφιστούν τα Μακρά Τείχη και ποια ήταν η στάση του Λυσάνδρου.
- ▶ Μια ιδιαίτερα σημαντική προσωπικότητα, ο Θηραμένης, παίρνει τον λόγο στην Εκκλησία του Δήμου. Ποια η σχέση του με τη Σπάρτη και σε ποιες ενέργειες προβαίνει, για να δώσει λύση στο πρόβλημα;

Τι θέλουμε να πετύχουμε:

- ▶ Να κατανοήσουμε ότι για μια ακόμα φορά, παρά τη δεινή θέση στην οποία βρίσκεται η Αθήνα, οποιαδήποτε απόφαση της πόλης λαμβάνεται πάντα μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες. Ανώτατη αρχή της δημοκρατίας αποτελεί η Εκκλησία του Δήμου.
- ▶ Να «σκιαγραφίσουμε» την προσωπικότητα του νέου «ήρωα», του Θηραμένη, και να προβληματιστούμε για τις πολιτικές σκοπιμότητες που μπορεί αυτός να εξυπηρετεί.

Σύνοψη

Ο Θηραμένης αυτοπροτείνεται στη συνέλευση να συναντήσει τον Λύσανδρο, για να εξακριβώσει τις προθέσεις του. Δίπλα στον Λύσανδρο ο Θηραμένης χρονοτριβεί με σκοπό την εξαθλίωση των Αθηναίων και ουσιαστικά την άνευ όρων παράδοσή τους στους Λακεδαιμονίους. Τέσσερις μήνες αργότερα, επιστρέφει τελικά στην Αθήνα, αποκρύπτει την προδοσία και πείθει τη συνέλευση να διαπραγματευτεί ξανά για την επόμενη μέρα.

Αρχαίο κείμενο

[2.2.16] Τοιούτων δὲ ὄντων Θηραμένης εἶπεν ἐν ἐκκλησίᾳ ὅτι εἰ βούλονται αὐτὸν πέμψαι παρὰ Λύσανδρον, εἰδὼς ἤξει Λακεδαιμονίους πότερον ἐξανδραποδίσασθαι τὴν πόλιν βουλόμενοι ἀντέχουσι περὶ τῶν τειχῶν ἢ πίστεως ἔνεκα. πεμφθεὶς δὲ διέτριβε παρὰ Λυσάνδρῳ τρεῖς μῆνας καὶ πλείω, ἐπιτηρῶν ὅποτε Ἀθηναῖοι ἔμελλον διὰ τὸ ἐπιλελοιπέναι τὸν σῖτον ἅπαντα ὃ τι τις λέγοι ὁμολογήσειν. **[2.2.17]** ἐπεὶ δὲ ἦκε τετάρτῳ μηνί, ἀπήγγειλεν ἐν ἐκκλησίᾳ ὅτι αὐτὸν Λύσανδρος τέως μὲν κατέχοι, εἶτα κελεύοι εἰς Λακεδαίμονα ἵεναι· οὐ γὰρ εἶναι κύριος ὧν ἐρωτῶτο ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τοὺς ἐφόρους. μετὰ ταῦτα ἤρέθη πρεσβευτῆς εἰς Λακεδαίμονα αὐτοκράτωρ δέκατος αὐτός.

Γλωσσικές παρατηρήσεις

Γραμματική

- **ὄντων**: μετοχή Ενεστώτα, γένους ουδετέρου, πτώσης γενικής, αριθμού πληθυντικού του ρήμ. **εἰμί**. **Αρχικοί χρόνοι**: Εν.: *εἰμί*, Πρτ.: *ἦ* και *ἦν*, Μέλλ.: *ἔσομαι*, Αόρ. β'. *ἔγενόμην*, Πρκ. *γένεσθαι*, Υπρσ. *ἔγενόνειν*. **Ομόρριζα**: ουσία, γένος, γενέθλια, γέννηση, γεγονός.
- **εἶπεν**: γ' ενικό, Οριστικής Αορίστου β' του ρήμ. λέγω. **Αρχικοί χρόνοι**: Εν.: *λέγω*, Πρτ.: *ἔλεγον*, Μέλλ.: *λέξω-ἔρω*, Αόρ.: *εἶπον* (β') / *ἔλεξα* / *εἶπα*, Πρκ.: *εἶρηκα*, Υπρσ.: *εἶρήκειν*. **Ομόρριζα**: λέξη, λόγος, ρήμα.
- **ἐρωτῶτο**: γ' ενικό Ευκτικής, Ενεστώτα, Μέσης Φωνής του συνηρημένου ρήματος α' τάξης ἐρωτῶμαι.
- **ἐφόρους**: < ἐπί + ὄραω: αυτοί που επιβλέπουν, που εποπτεύουν, ἐπόπτες, φρουροί, κυβερνήτες.
- **πρεσβευτής**: ετερόκλιτο ουσιαστικό. Στον ενικό: ὁ πρεσβευτής, τοῦ πρεσβευτοῦ, τῶ πρεσβευτῆ κτλ. (κατά την α' κλίση), στον πληθυντικό οἱ πρέσβεις, τῶν πρέσβων, τοῖς πρέσβεσι κτλ.) (κατά τη γ' κλίση).
- **ἤρέθη**: εκλέχτηκε. **Αρχικοί χρόνοι**: Εν.: *αἰροῦμαι*, Πρτ.: *ἤρούμην*, Μέλλ.: *αἰρήσομαι*, & *αἰρεθήσομαι* (Παθ.), Αόρ.: *εἰλόμην* (β') & *ἤρεθην* (Παθ.), Πρκ.: *ἤρημαι*, Υπρσ.: *ἤρήμην*. **Ομόρριζα**: αἵρεση, διαιρετός, αφαίρεση.

Συντακτικό

- **πότερον ἐξανδραποδίσασθαι... ἢ πίστεως ἔνεκα**: πλάγια ερωτηματική πρόταση, διμελής (*πότερον... ἢ*), ολικής άγνοιας. Αντικείμενο στη μετοχή *εἰδὼς*. Εκφέρεται με Οριστική, γιατί δηλώνει το πραγματικό.
- **πίστεως ἔνεκα**: εμπρόθετος προσδιορισμός του σκοπού. Η πρόθεση *ἔνεκα* χρησιμοποιείται για δήλωση συνήθως αναγκαστικού αιτίου, και σπανιότερα τελικού· (σε λόγια χρήση, με γενική) εξαιτίας, λόγω.
- **ὅποτε Ἀθηναῖοι ἔμελλον διὰ τὸ ἐπιλελοιπέναι τὸν σῖτον ἅπαντα... ὁμολογήσειν**: πλάγια ερωτηματική πρόταση, μερικής άγνοιας. Αντικείμενο στη μετοχή *ἐπιτηρῶν*. Εκφέρεται με Οριστική, γιατί δηλώνει το πραγματικό.
- **ὧν ἐρωτῶτο ὑπ' αὐτοῦ**: δευτερεύουσα αναφορική ονοματική πρόταση. Γενική αντικειμενική στο *κύριος*. (Η γενική αντικειμενική συντάσσεται με ρήματα που δηλώνουν: Μνήμη-λήθη, επιμέλεια-αμέλεια, επιτυχία-αποτυχία, επιθυμία-συμμετοχή-πλησμονή-απόλαυση, έναρξη-λήξη, αρχή-εξουσία (εδῶ: *κύριος*), αίσθηση, χωρισμό-απομάκρυνση-αποχή-απαλλαγή-στέρηση, διαφορά-σύγκριση-υπεροχή / Σύνθετα ρήματα με τις προθέσεις: *ἀπό, ἐκ, κατά, περί, πρό, ὑπέρ*.)



ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

Ερμηνευτικές – Πραγματολογικές παρατηρήσεις

- *Τοιούτων δὲ ὄντων Θηραμένης εἶπεν ἐν ἐκκλησίᾳ ὅτι εἰ βούλονται αὐτὸν πέμψαι παρὰ Λύσανδρον:* η κατάσταση που επικρατεί στην Αθήνα είναι απελπιστική. Η έλλειψη εφοδίων εξαιτίας των ενεργειών του Λυσάνδρου, η συσσώρευση του λαού στον Πειραιά και την πόλη, απαιτούν άμεσες και αποτελεσματικές ενέργειες. Αν κρίνουμε από τη μοίρα του Αρχέστρατου (βλ. προηγούμενη ενότητα), η αποδοχή των όρων των Σπαρτιατών δεν αποτελεί επιλογή. Τη δύσκολη αυτή αποστολή αναλαμβάνει λοιπόν να ολοκληρώσει ο Αθηναίος στρατηγός και πολιτικός Θηραμένης, μεσολαβώντας μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης. Ιδιαίτερα ικανός χειριστής του λόγου και φιλόπατρις, αλλά και ιδιαίτερα ασταθής στις πολιτικές του απόψεις, συχνά μεταπηδούσε από τη μια πολιτική παράταξη στην άλλη. Για τον λόγο αυτόν ο Κριτίας, ηγετικό μέλος των *Τριάκοντα Τυράννων* όπως θα δούμε στην πορεία, τον αποκαλούσε συχνά *κόθορνον* (υπόδημα που χρησιμοποιούσαν οι ηθοποιοί στο αρχαίο θέατρο και το οποίο ταίριαζε εξίσου και στα δύο πόδια). Συμμετείχε τόσο στην εγκαθίδρυση του ολιγαρχικού κινήματος των *Τετρακοσίων* το 411 π.Χ., όσο και στο τυραννικό καθεστώς των *Τριάκοντα*, ως ένα μάλιστα από τα ηγετικά τους στελέχη.
- *εἰδὼς ἤξει Λακεδαιμονίους πότερον ἐξανδραποδίσασθαι τὴν πόλιν βουλόμενοι ἀντέχουσι περὶ τῶν τειχῶν ἢ πίστεως ἔνεκα:* με τη χρήση της πλάγιας ερωτηματικής πρότασης (*πότερον... ἢ*), ο Ξενοφώντας προβάλλει με παραστατικότητα τον προβληματισμό των Αθηναίων. Τι από τα δύο επιδιώκουν οι Σπαρτιάτες με την κατεδάφιση των Μακρῶν Τειχῶν: την υποδούλωση (*ἐξανδραποδίσασθαι*) της Αθήνας μέσω της απώλειας της αμυντικής της οχύρωσης ή απλώς μια εγγύηση (*πίστεως ἔνεκα*) ότι στο μέλλον η Αθήνα δεν θα κινηθεί απειλητικά εναντίον της Σπάρτης; Αξίζει να τονίσουμε ότι μετά τη λήξη των Περσικών Πολέμων, η Σπάρτη κάθε άλλο παρά σύμφωνη ήταν με την ανέγερση των Μακρῶν Τειχῶν, αφού έτσι θα ενισχυόταν αμυντικά η Αθήνα.
- *διέτριβε παρὰ Λυσάνδρῳ τρεῖς μῆνας καὶ πλείω:* ο Θηραμένης σκόπιμα χρονοτριβούσε τρεις μήνες στο πλευρό του Λυσάνδρου. Γνώριζε πολύ καλά πως όσο περισσότερο εξαντλούνταν οι συμπολίτες του, τόσο πιο εύκολα θα αποδέχονταν όποια αιτήματα αυτός τους έφερνε.
- *οὐ γὰρ εἶναι κύριος ὧν ἐρωτᾶτο ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τοὺς ἐφόρους:* όταν ο Θηραμένης επέστρεψε στην Αθήνα, για να αιτιολογήσει το μεγάλο χρονικό διάστημα της απουσίας του, ισχυρίστηκε ότι ο Λύσανδρος δεν τον άφηνε να αποχωρήσει νωρίτερα. Στη συνέχεια τον παρέπεμψε στους πέντε εφόρους (βλ. Ενότητα 16, υποσημείωση 6).
- *αὐτοκράτωρ:* ανώτατο αξίωμα που δινόταν συνήθως σε στρατηγούς. Σήμαινε την απόλυτη ελευθερία στη λήψη αποφάσεων πάνω σε θέματα πολέμου (όπως η σύναψη ειρήνης).

Παράλληλο κείμενο

Το παρακάτω κείμενο αποτελεί απόσπασμα από τον δικανικό λόγο *Κατὰ Ἐρατοσθένους*, ο οποίος εκφωνήθηκε από τον ίδιο τον Λυσία το 403 π.Χ., και έχει μάλιστα χαρακτηριστεί ως ο σπουδαιότερος λόγος του. Ο Λυσίας κατηγορεί τον Ερατοσθένη ότι ως ένας από τους Τριάκοντα προκάλεσε τον φόνο του αδελφού του, του Πολέμαρχου. Ανάμεσα στα ονόματα, στα οποία κάνει αναφορά ο Λυσίας, βλέπουμε και αυτό του Θηραμένη.

[73] Σηκώθηκε λοιπόν τότε ο Θηραμένης και πρότεινε να αναθέσετε τη διακυβέρνηση της πόλης σε τριάντα άντρες και να υιοθετήσετε το πολιτικό σύστημα που παρουσίασε ο Δρακοντίδης. Εσείς όμως, παρόλο που βρισκόσασταν κάτω από τέτοια πίεση, δείχνετε με φωνές σας ότι δε σκοπεύετε να δεχτείτε τις προτάσεις τους. Γιατί ξέρατε ότι εκείνη τη μέρα είχατε συγκεντρωθεί για να αποφασίσετε για τη δουλειά ή την ελευθερία σας. **[74]** Και ο Θηραμένης, δικαστές, (και για όλα αυτά θα έχω μάρτυρες εσάς τους ίδιους) δήλωσε ότι ο ίδιος δε δίνει καμιά σημασία στις αποδοκίμασιές σας, επειδή ήξερε ότι πολλοί από τους Αθηναίους ακολουθούσαν την ίδια πολιτική μ' αυτόν, και εξάλλου οι προτάσεις του έβρισκαν σύμφωνους τον Λύσανδρο και τους Λακεδαιμονίους. Μετά από εκείνον σηκώθηκε ο Λύσανδρος, που είπε πολλά και διάφορα και ακόμα ότι σας είχε απέναντί του ένοχους για παράβαση των συνθηκών, και ότι, επομένως, τώρα δεν πρόκειται να αποφασίσετε για το πολίτευμα, αλλά για τη σωτηρία σας, αν δε συμμορφωθείτε με τις προτάσεις του Θηραμένη. **[75]** Απ' όσους βρίσκονταν στη συνέλευση, όσοι ήταν τίμιοι πολίτες, επειδή είχαν αντιληφθεί τη σκευωρία και το αδιέξοδο, άλλοι έμειναν εκεί και σώπασαν, ενώ άλλοι σηκώθηκαν και έφυγαν, έχοντας τουλάχιστον τη συναίσθηση ότι δεν ψήφισαν τίποτε επιζήμιο για την πόλη. Και μόνο ελάχιστοι, που ήταν και φαύλοι και κακόβουλοι, επιδοκίμασαν με την ψήφο τους τις εντολές που είχαν δοθεί. **[76]** Συγκεκριμένα, είχαν πάρει γραμμή να ψηφίσουν δέκα άντρες που είχε υποδείξει ο Θηραμένης, δέκα που πρότειναν αυτοί που είχαν χρηματίσει έφοροι και δέκα από τους παρόντες. Αντιλαμβάνονταν τόσο καλά την αδυναμία σας και ήταν τόσο βέβαιοι για τη δύναμή τους, ώστε ήξεραν από πριν τα όσα θα διεξάγονταν στη συνέλευση.

Μετάφραση Ν. Χ. Χουρμουζιάδης



Ο Περικλής αγορεύων από της Πνυκός, τοιχογραφία του Φίλιπ φον Φολτζ (1860), ανάκτορο Μαξιμιλιανέουμ (Maximilianeum Palace), Μόναχο.

Ασκήσεις – Δραστηριότητες

- Αναζητήστε τα ουσιαστικά της γ' κλίσης στο απόσπασμα και γράψτε τις πλάγιες πτώσεις του ενικού και του πληθυντικού αριθμού.
- *εἶπεν*: να γράψετε το γ' πληθυντικό πρόσωπο σε όλους τους χρόνους του ρήματος και το γ' ενικό πρόσωπο σε όλες τις εγκλίσεις του ίδιου χρόνου.
- *Τοιούτων δὲ ὄντων, πεμφθεὶς δὲ διέτριβε, ἡρέθη πρεσβευτής*: να μεταφέρετε όλους τους κλιτούς τύπους στον αντίθετο αριθμό.
- Βρείτε όλους τους εμπρόθετους επιρρηματικούς προσδιορισμούς και χαρακτηρίστε τον συντακτικό τους ρόλο στο απόσπασμα.

- Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της στήλης Α με τα κατάλληλα της στήλης Β.

ΣΤΗΛΗ Α

- *τετάρτῳ*
- *ὅτι*
- *ὅτι*
- *εἶτα*
- *ἐπεὶ*

ΣΤΗΛΗ Β

- αναφορική αντωνυμία
- ειδικός σύνδεσμος
- τακτικό αριθμητικό
- χρονικό επίρρημα
- χρονικός σύνδεσμος



ΑΣΚΗΣΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ

- Να βρείτε με ποιες λέξεις του αρχαίου κειμένου συνδέονται ετυμολογικά οι ακόλουθες λέξεις: *ανούσιος, σχέση, ρήση, οπτικός, είδηση, εμπιστοσύνη*.
- Να γράψετε ένα ομόρριζο ουσιαστικό ή επίθετο της Νέας Ελληνικής για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις που περιέχονται στο κείμενο: *πέμψαι, ἀντέχουσι, βουλόμενοι, πλείω*.
- Να σχηματίσετε στη στήλη 3 από τις παρακάτω λέξεις της στήλης 1 μια παράγωγη λέξη της Νέας Ελληνικής με την κατάληξη που περιέχεται στη στήλη 2:

ΣΤΗΛΗ 1	ΣΤΗΛΗ 2	ΣΤΗΛΗ 3
<i>ἔμελλον</i>	-ος	
<i>πεμφθεὶς</i>	-ος	
<i>ἐπιλελοιπέναι</i>	-η	
<i>ὁμολογήσειν</i>	-α	

- Να συνδέσετε κάθε λέξη στη στήλη 1 με τη σημασία της στη στήλη 2. Περισεύουν δύο στοιχεία στη στήλη 2.

ΣΤΗΛΗ 1

- *βούλονται*
- *ἐξανδραποδίσασθαι*
- *κελεύοι*
- *ἡρέθη*
- *αὐτός*

ΣΤΗΛΗ 2

- διατάζει
- να υποδουλώσουν
- άνδρες μαζί
- θέλουν
- απομακρύνθηκε
- ο ίδιος
- εκλέχθηκε

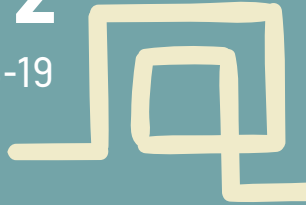
- Βρίσκεστε στη θέση του Θηραμένη. Ποιοι λόγοι και ποια κίνητρα σας οδήγησαν να προδώσετε την πατρίδα σας; Αναζητήστε στο διαδίκτυο παρόμοιες περιπτώσεις στην αρχαία ή/και σύγχρονη ιστορία.
- Είστε τα μέλη της συνέλευσης του λαού της Αθήνας που πρέπει να λάβουν τις κρίσιμες αποφάσεις για το μέλλον της πόλης. Κάποιος από εσάς θα κληθεί να μεταβεί στη Σπάρτη και να διαπραγματευτεί.

Χωριστείτε σε ομάδες και αποφασίστε τα παρακάτω: α) ποια πέντε χαρακτηριστικά πρέπει να έχει το άτομο που θα σας εκπροσωπήσει, β) ποιους όρους θα πρέπει να θέσει το άτομο αυτό στον Λύσανδρο για την συνθηκολόγηση, γ) με ποια επιχειρήματα θα προσπαθήσει να τον πείσει.

Ανακεφαλαίωση – Αναστοχασμός

▶ Τι μελετήσαμε;

Μετά τις πρόσφατες εξελίξεις, ο κλοιός έχει αρχίσει να στενεύει ασφυκτικά γύρω από το αθηναϊκό στρατόπεδο. Η Σπάρτη παρουσιάζεται ανυποχώρητη στο αίτημά της για κατεδάφιση των Μακρών Τειχών και η Αθήνα φαίνεται ότι βρίσκεται σε αδιέξοδο. Από τη δύσκολη αυτή κατάσταση αναλαμβάνει με δική του πρωτοβουλία να τη βγάλει ο Θηραμένης. Ως υπεύθυνος των διαπραγματεύσεων πλέον, περνά τρεις μήνες κοντά στον Λύσανδρο και επιστρέφει τον τέταρτο. Θα ωφεληθούν άραγε οι ενέργειές του την πατρίδα του ή η καταστροφή είναι αναπόφευκτη για την Αθήνα;



Περίγραμμα μαθήματος

Τι θα εξετάσουμε στην ενότητα:

- ▶ Ο Λύσανδρος στέλνει τον Αθηναίο ολιγαρχικό εξόριστο Αριστοτέλη, να μεταφέρει στους εφόρους ότι από στιγμή σε στιγμή καταφθάνει ο Θηραμένης, προκειμένου να διαπραγματευτεί τη σύναψη ειρήνης.
- ▶ Αμέσως μετά την άφιξη του Θηραμένη και των άλλων εννέα πρέσβων στη Σπάρτη, συγκαλείται συνέλευση. Κορίνθιοι, Θηβαίοι και πολλοί άλλοι Έλληνες προτείνουν τον αφανισμό της Αθήνας. Θα καταφέρει άραγε η αθηναϊκή πρεσβεία να εξασφαλίσει ειρήνη με ευνοϊκούς όρους για την πόλη της;

Τι θέλουμε να πετύχουμε:

- ▶ Να κατανοήσουμε ότι σε περίοδο πολέμου η μοίρα του ηττημένου ή του ασθενέστερου συχνά εξαρτάται από την κρίση του νικητή ή του ισχυρού. Μεταξύ ηγεμονίας στον ελλαδικό χώρο και πλήρους αφανισμού υπάρχει μια λεπτή γραμμή, την οποία η Αθήνα κινδυνεύει να περάσει...
- ▶ Να συνειδητοποιήσουμε ότι σε έναν πόλεμο οι άδικες ενέργειες και οι λανθασμένοι χειρισμοί του παρελθόντος μπορούν πολλές φορές να καθορίσουν το μέλλον μιας πόλης – ακόμη και όταν πρόκειται για μια δύναμη του μεγέθους της Αθήνας.

Σύνοψη

Αμέσως μετά την εκλογή του ως «αυτοκράτορας», ο Θηραμένης αναχωρεί μαζί με τους υπόλοιπους Αθηναίους πρέσβεις για τη Σπάρτη. Ο Αριστοτέλης, Αθηναίος εξόριστος ολιγαρχικός, στέλνεται από τον Λύσανδρο στους πέντε εφόρους, ώστε να τους διαμηνύσει ότι σύντομα θα τους επισκεφτεί ο Θηραμένης. Το εγχείρημα της σύναψης ειρήνης, με τους καλύτερους δυνατούς όρους για την Αθήνα, αρχίζει να φαντάζει ολοένα και πιο δύσκολο. Στο συμβούλιο που ακολουθεί, οι Θηβαίοι και οι Κορίνθιοι, σύμμαχοι της Σπάρτης και θανάσιμοι εχθροί της Αθήνας, καθώς και εκπρόσωποι άλλων ελληνικών πόλεων, προτείνουν τον αφανισμό της αθηναϊκής πόλης.

Αρχαίο κείμενο

[2.2.18] Λύσανδρος δὲ τοῖς ἐφόροις ἔπεμψεν ἀγγελοῦντα μετ' ἄλλων Λακεδαιμονίων Ἀριστοτέλην, φυγάδα Ἀθηναῖον ὄντα, ὅτι ἀποκρίναιτο Θηραμένει ἐκείνους κυρίους εἶναι εἰρήνης καὶ πολέμου. [2.2.19] Θηραμένης δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις ἐπεὶ ἦσαν ἐν Σελλασίᾳ, ἐρωτώμενοι δὲ ἐπὶ τίνι λόγῳ ἤκοιεν εἶπον ὅτι αὐτοκράτορες περὶ εἰρήνης, μετὰ ταῦτα οἱ ἔφοροι καλεῖν ἐκέλευον αὐτούς. ἐπεὶ δ' ἦκον, ἐκκλησίαν ἐποίησαν, ἐν ᾗ ἀντέλεγον Κορίνθιοι καὶ Θηβαῖοι μάλιστα, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων, μὴ σπένδεσθαι Ἀθηναίους, ἀλλ' ἐξαιρεῖν.

Γλωσσικές παρατηρήσεις

Γραμματική

- **ἔπεμψεν**: γ' ενικό Οριστικής Αορίστου του ρήμ. *πέμπω* (= στέλνω). **Αρχικοί χρόνοι**: Εν.: *πέμπω*, Πρτ.: *ἔπεμπον*, Μέλλ.: *πέμφω*, Αόρ.: *ἔπεμψα*, Πρκ.: *πέπομφα*, Υπρσ.: *ἐπεπόμφειν*. **Ομόρριζα**: πομπός, πομπή, εκπομπή.
- **ἀγγελοῦντα**: μετοχή Μέλλοντα, γένους αρσενικού, αριθμού ενικού, πτώσης αιτιατικής του ρημ. *ἀγγέλλω*. **Αρχικοί χρόνοι**: Εν.: *ἀγγέλλω*, Πρτ.: *ἤγγελλον*, Μέλλ.: *ἀγγελῶ*, Αόρ.: *ἤγγειλα*, Πρκ.: *ἤγγελκα*, Υπρσ.: *ἤγγέλκειν*. Αντίστοιχα στη Μέση Φωνή: *ἀγγέλλομαι*, *ἤγγελλόμην*, *ἀγγελθήσομαι*, *ἤγγελάμην* / *ἤγγέλην*, *ἤγγελμαι*, *ἤγγέλην*. **Ομόρριζα**: αγγελία, αγγελιαφόρος, παράγγελμα, ἄγγελος.
- **φυγάδα**: διγενές μονοκατάληκτο επίθετο, γ' κλίσης, ὁ, ἡ *φυγάς*.
- **ἤκοιεν**: γ' πληθυντικό Ευκτικής Ενεστώτα του ρημ. *ἤκω* (= φτάνω, απλώνω το χέρι).
- **ἐρωτώμενοι**: μετοχή Ενεστώτα, γένους αρσενικού, πληθυντικού αριθμού, πτώσης ονομαστικής του ρημ. *ἐρωτάομαι-ῶμαι* (= με ρωτούν, ρωτάω κάτι).
- **ἐποίησαν**: γ' πληθυντικό Οριστικής Αορίστου του ρημ. *ποιέω-ποιῶ* (μεσοπαθητική φωνή: *ποιέομαι > ποιούμαι*).
- **Ἑλλήνων**: ενρινόληκτο ουσιαστικό γ' κλίσης (ὁ Ἕλληνας), μονόθεμο.

Συντακτικό

- **ἀγγελοῦντα**: τελική μετοχή. Συνημμένη στο αντικείμενο του ρήματος *Ἀριστοτέλην*. Τι προσέχουμε: οι τελικές μετοχές βρίσκονται συνήθως σε χρόνο Μέλλοντα (όπως εδώ) και συνοδεύονται από ρήμα κίνησης (*ἔπεμψεν*).
- **ἐπὶ τίνι λόγῳ ἤκοιεν**: πλάγια ερωτηματική πρόταση, μερικής άγνοιας. Αντικείμενο στη μετοχή *ἐρωτώμενοι*. Εισάγεται με την ερωτηματική αντωνυμία *τίνι* (*τίς*, *τίνος*, *τίνι*, *τίνα*). Εκφέρεται με Ευκτική του πλαγίου λόγου, γιατί εξαρτάται από ρήμα ιστορικού χρόνου (*εἶπον*).
- **ἐν ᾗ ἀντέλεγον Κορίνθιοι... ἀλλ' ἐξαιρεῖν**: δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, προσδιορίζει τον όρο *ἐκκλησίαν*. Εκφέρεται με Οριστική, γιατί δηλώνει το πραγματικό.
- **μάλιστα**: επιρρηματικός προσδιορισμός του ποσού, υπερθετικός βαθμός (θετικός: *μάλα*, συγκριτικός: *μᾶλλον*).
- **ἐν ᾗ**: εμπρόθετος προσδιορισμός του χρόνου στο ρήμα *ἀντέλεγον*.



ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

Ερμηνευτικές – πραγματολογικές παρατηρήσεις

- *ἔπεμψεν ἀγγελοῦντα μετ' ἄλλων Λακεδαιμονίων Ἀριστοτέλην*: πρόκειται για εξόριστο Αθηναίο ολιγαρχικό, ο οποίος είχε βρει καταφύγιο στη Σπάρτη. Στη συνέχεια, όταν υπήρξε αλλαγή καθεστώτος και επιβολή τυραννίας στην Αθήνα, αναδείχθηκε ένας από τους *Τριάκοντα Τυράννους*.
- *ὅτι ἀποκρίναιτο Θηραμένει ἐκείνους κυρίους εἶναι εἰρήνης καὶ πολέμου*: όπως είδαμε στην προηγούμενη ενότητα, αφού ο Θηραμένης παρέμεινε τρεις μήνες κοντά στον Λύσανδρο, ο τελευταίος του απάντησε ότι υπεύθυνοι να διαχειριστούν θέματα ειρήνης και πολέμου για τη Σπάρτη είναι οι έφοροι. Στέλνει λοιπόν τον Αριστοτέλη στους εφόρους, για να τους προετοιμάσει για την άφιξη του Θηραμένη.
- *ἐπεὶ ἦσαν ἐν Σελλασίᾳ*: περιοχή της Λακωνίας, βόρεια της Σπάρτης. Διατηρεί την ίδια ονομασία μέχρι και σήμερα. Εδώ συνάντησε ο Θηραμένης και οι άλλοι πρέσβεις (δέκα στο σύνολο, όπως είδαμε και στην προηγούμενη ενότητα) αντιπροσωπεία της Σπάρτης. Αφού τους εξήγησαν τον λόγο που είχαν έρθει, οι έφοροι έδωσαν εντολή να τους επιτραπεί η είσοδος.
- *ἐκκλησίαν ἐποίησαν, ἐν ᾗ ἀντέλεγον Κορίνθιοι καὶ Θηβαῖοι μάλιστα*: μόλις οι Αθηναίοι πρέσβεις έφτασαν στην πόλη, πραγματοποιήθηκε συνέλευση του λαού, στην οποία πήραν μέρος οι Κορίνθιοι, οι Θηβαίοι, αλλά και πολλοί ακόμα Έλληνες. Ας μην ξεχνάμε ότι Κορίνθιοι και Θηβαίοι αποτελούν ορκισμένους εχθρούς της Αθήνας κατά την περίοδο του Πελοποννησιακού Πολέμου. Πριν από την περίοδο 431-404 π.Χ. μάλιστα, είχε προηγηθεί μια ακόμη εμπόλεμη σύγκρουση. Αυτή έγινε από το 460 μέχρι το 446/445 π.Χ. και κύριοι αντίπαλοι ήταν η Αθήνα και η Κόρινθος, ενώ στο πλαίσιο του πολέμου αυτού, οι Αθηναίοι συγκρούστηκαν το έτος 447 π.Χ. με τους Θηβαίους στην Κορώνεια, όπου και ηττήθηκαν.
- *μη σπένδεσθαι Ἀθηναίοις, ἀλλ' ἐξαιρεῖν*: Θηβαίοι, Κορίνθιοι και πολλοί άλλοι Έλληνες, αντιπροτείνουν να μη συνθηκολογήσουν με τους Αθηναίους, αλλά να τους αφανίσουν!



ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ
460-446/445 π.Χ.

Παράλληλο κείμενο

Το 428 π.Χ. η Μυτιλήνη αποφασίζει να αποστατήσει από την Αθηναϊκή Συμμαχία. Ένα χρόνο αργότερα η Αθήνα την υποτάσσει, αποφασίζοντας να θανατώσει ολόκληρο τον ανδρικό πληθυσμό και να πουλήσει ως δούλους τις γυναίκες και τα παιδιά. Προτού εφαρμοστούν ωστόσο οι παραπάνω αποτρόπαιες ενέργειες, αποφασίζεται το θέμα να τεθεί εκ νέου προς ψήφιση στην Εκκλησία του Δήμου. Όπως διηγείται ο Θουκυδίδης, οι Αθηναίοι αποφασίζουν να χαρίσουν τη ζωή των Μυτιληναίων παρά την επιμονή του Κλέωνα, ενός από τους πιο ισχυρούς πολιτικούς της εποχής, στην απόφαση για θανάτωσή τους.

[3.40.5] Πάρτε την απόφαση να τους τιμωρήσετε όπως πρέπει και μη φανείτε, σεις που διαφύγατε τον κίνδυνο, λιγότερο άπονοι από εκείνους που τον δημιούργησαν. Σκεφθείτε πώς

θα σας είχαν ασφαλώς μεταχειριστεί εκείνοι αν σας είχαν νικήσει, αφού μάλιστα εκείνοι πρώτοι μεταχειρίστηκαν την βία. [3.40.6] Όσοι, χωρίς αιτία, αρχίζουν εχθροπραξίες, προσπαθούν να καταστρέψουν ολότελα τον αντίπαλό τους και τούτο επειδή φοβούνται τον κίνδυνο που θ' αντιπροσώπευαν γι' αυτούς αν δεν τους αφάνιζαν ως τον τελευταίο, γιατί εκείνος που, χωρίς αιτία, υφίσταται μια επίθεση, γίνεται χειρότερος εχθρός, αν σωθεί, από εκείνον που ήταν πάντα εχθρός. [3.40.7] Μη γίνετε, λοιπόν, προδότες του εαυτού σας και θυμηθείτε, όσο μπορείτε καλύτερα, τη στιγμή που σας χτύπησαν. Σκεφθείτε ότι τότε θα είχατε δώσει το παν για να μπορέσετε να τους συντρίψετε κι ανταποδώστε τώρα τα ίδια, χωρίς να σκεφθείτε την τωρινή τους δυστυχία και χωρίς να λησμονείτε τον κίνδυνο που σας απείλησε τότε. Πρέπει, όχι μόνο να τους τιμωρήσετε σκληρά, αλλά και να γίνουν παράδειγμα για τους άλλους συμμάχους, ώστε να ξέρουν ότι ποινή της αποστασίας θα είναι ο θάνατος. Αν αυτό το νιώσουν καλά, τότε θα βρίσκεστε σπανιότερα στην ανάγκη να παραμελείτε τον πόλεμο εναντίον των εχθρών σας για ν' αγωνίζεστε εναντίον των συμμάχων σας».

[3.41.1] Αυτά, περίπου, είπε ο Κλέων. Αμέσως ύστερα ανέβηκε στο βήμα ο Διόδοτος του Ευκράτους, που είχε υποστηρίξει ζωηρά την αντίθετη άποψη στην πρώτη Εκκλησία, δηλαδή να μην εκτελεστούν οι Μυτιληναίοι, και είπε τα εξής:

[3.42.1] «Δεν θα κατηγορήσω εκείνους που θέλησαν να συζητηθεί και πάλι το ζήτημα των Μυτιληναίων και δεν θα επαινέσω εκείνους που νομίζουν ότι είναι κακό να επαναλαμβάνεται η συζήτηση, όταν πρόκειται για σπουδαιότατα πράγματα, και νομίζω ότι δύο στοιχεία είναι βλαβερά όταν πρέπει να λάβει κανείς μια ορθή απόφαση: η βιασύνη κι ο θυμός. Η πρώτη έχει, συνήθως, σύντροφο την ανοησία, ο δεύτερος την αμορφωσιά και τη στενοκεφαλιά. [...]

Μετάφραση Α. Βλάχος



Αθήνα και Δηλιακή Συμμαχία (κίτρινο), Πελοποννησιακή Συμμαχία (κόκκινο), Περσική Αυτοκρατορία (μοβ), ουδέτερες ελληνικές πόλεις - κράτη (μπλε) και Μακεδονία (πορτοκαλί) λίγο πριν από το ξέσπασμα του Πελοποννησιακού Πολέμου το 431 π.Χ.



Ασκήσεις – Δραστηριότητες

- Να γράψετε το γ' ενικό πρόσωπο της ευκτικής όλων των χρόνων: *ἔπεμψεν, εἶπον, ἐποίησαν*.
- Αναζητήστε τους εμπρόθετους προσδιορισμούς του κειμένου και χαρακτηρίστε τους συντακτικά.
- *φυγάδα, πρέσβεις, αὐτούς*: Να γραφούν οι πλάγιες πτώσεις και στους δύο αριθμούς.
- Να χαρακτηρίσετε συντακτικά τις λέξεις: *οἱ ἄλλοι, καλεῖν, ἐκκλησίαν, τῶν Ἑλλήνων, μὴ σπένδεσθαι*.
- Να μεταφέρετε όλους τους κλιτούς τύπους του κειμένου στον άλλο αριθμό.

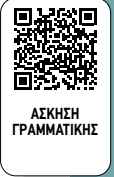
- Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της στήλης 1 με τα σωστά της στήλης 2.

ΣΤΗΛΗ Α

- *καλεῖν*
- *σπένδεσθαι*
- *ἤκοιεν*
- *ἀντέλεγον*
- *εἶπον*

ΣΤΗΛΗ Β

- Απαρέμφατο Ενεστώτα Μέσης Φωνής
- Οριστική Παρατατικού
- Ευκτική Ενεστώτα
- Οριστική Αορίστου β'
- Απαρέμφατο Ενεστώτα Ενεργητικής Φωνής



ΑΣΚΗΣΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ

- Να γράψετε δύο παράγωγες στη Νέα Ελληνική για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις που περιέχονται στο κείμενο: *ἀγγελοῦντα, ἀποκρίναιτο, ἔφοροι, ἐξαιρεῖν*.
- Να σχηματίσετε στη στήλη 3 από τις παρακάτω λέξεις της στήλης 1 μια παράγωγη λέξη της Νέας Ελληνικής με την κατάληξη που περιέχεται στη στήλη 2:

ΣΤΗΛΗ 1	ΣΤΗΛΗ 2	ΣΤΗΛΗ 3
<i>ἐρωτώμενοι</i>	-α	
<i>καλεῖν</i>	-η	
<i>ἀντέλεγον</i>	-ος	
<i>σπένδεσθαι</i>	-η	

- Να συνδέσετε κάθε λέξη στη στήλη 1 με τη σημασία της στη στήλη 2. Περισεύουν δύο στοιχεία στη στήλη 2.

ΣΤΗΛΗ 1

- *ἤκοιεν*
- *σπένδεσθαι*
- *ἀποκρίναιτο*
- *ἐκέλευον*
- *ἀγγελοῦντα*

ΣΤΗΛΗ 2

- απάντησε
- κατοικούν
- έρχονται
- διέταζαν
- συνθηκολογούν
- να διαμηνύσει
- να παρέμβει

- Αναζητήστε πληροφορίες στο διαδίκτυο για τη συμπεριφορά-στάση της Αθήνας απέναντι στην Κόρινθο και τη Θήβα κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου. Οι Θηβαίοι και οι Κορίνθιοι αρνούνται να συνθηκολογήσουν και ζητούν επιτακτικά την ολοκληρωτική καταστροφή σας. Βρίσκεστε

αντιμέτωποι με αυτή την κατάσταση και πρόκειται να συναντήσετε αντιπροσωπεία των Θηβαίων και Κορινθίων. Ποια διπλωματικά τεχνάσματα και ποιες αντιπροτάσεις έχετε στη φαρέτρα σας, ώστε να κερδίσετε μια «τίμια» συνθηκολόγηση; Συζητήστε στην τάξη και παρουσιάστε πέντε αντιπροτάσεις σωτηρίας.

Ανακεφαλαίωση – Αναστοχασμός

- ▶ Τι μελετήσαμε;

Ο Θηραμένης και οι υπόλοιποι Αθηναίοι πρέσβεις φτάνουν στη Σπάρτη. Στη συνέλευση των Λακεδαιμονίων και των συμμάχων τους, οι Κορίνθιοι και οι Θηβαίοι ζητούν την καταστροφή της Αθήνας. Έχουν όμως την ίδια γνώμη και οι Σπαρτιάτες;

ΕΝΟΤΗΤΑ 18

Βιβλίο 2

Κεφάλαιο Β 20-21



Περίγραμμα μαθήματος

Τι θα εξετάσουμε στην ενότητα:

- ▶ Οι προτάσεις των Θηβαίων, των Κορινθίων και των άλλων συμμάχων για αφανισμό της Αθήνας απορρίπτονται αμέσως από την επικεφαλής της Πελοποννησιακής Συμμαχίας. Για ποιον λόγο όμως θα μπορούσε η Σπάρτη να αρνηθεί την εξάλειψη του μισητού της αντιπάλου;
- ▶ Η Σπάρτη ανακοινώνει τους όρους υπό τους οποίους θα δεχόταν να συνάψει ειρήνη με την Αθήνα· όροι που ανακοινώνονται από την αθηναϊκή πρεσβεία αμέσως μετά την επιστροφή της στην πόλη.

Τι θέλουμε να πετύχουμε:

- ▶ Επαναφέροντας στη μνήμη μας πληροφορίες για την πιο ένδοξη σελίδα στην ιστορία της αρχαίας Ελλάδας, τους Περσικούς Πολέμους, να είμαστε σε θέση να ερμηνεύσουμε καλύτερα τη στάση της Σπάρτης στο Συμβούλιο.
- ▶ Να σχηματίσουμε μέσα από τις αντιδράσεις των Αθηναίων πολιτών μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για τις συνθήκες που επικρατούν στην πόλη. Θα συμφωνήσει η Αθήνα με τους -ταπεινωτικούς- όρους της Σπάρτης, προκειμένου να εξασφαλίσει τη σωτηρία της;

Σύνοψη

Στο συμβούλιο που πραγματοποιείται στη Σπάρτη, Κορίνθιοι, Θηβαίοι και άλλοι σύμμαχοι προτείνουν την πλήρη υποδούλωση της Αθήνας. Στο αίτημα αυτό η επικεφαλής της Πελοποννησιακής Συμμαχίας, Σπάρτη, απαντάει αρνητικά, ξαφνιάζοντας αρκετούς από τους παρευρισκόμενους. Λόγος της άρνησης αυτής δεν είναι άλλος από την τεράστια προσφορά της Αθήνας κατά τη διάρκεια του μεγαλύτερου κινδύνου που απείλησε ποτέ την Ελλάδα. Δέχονται λοιπόν να γίνει ειρήνη, αρκεί η Αθήνα: 1) να κατεδαφίσει τα Μακρά Τείχη και τα Τείχη του Πειραιά, 2) να παραδώσει στη Σπάρτη όλα της τα πλοία εκτός από δώδεκα, 3) να έχει τους ίδιους φίλους και εχθρούς με τους Λακεδαιμονίους και 4) να τους ακολουθεί όπου κι αν αυτοί εκστρατεύουν. Αυτό ακριβώς ήταν το μήνυμα που μετέφεραν ο Θηραμένης και οι άλλοι πρέσβεις επιστρέφοντας στην Αθήνα, ο πληθυσμός της οποίας βιώνει συνθήκες απόλυτης εξαθλίωσης...



Αρχαίο κείμενο

[2.2.20] Λακεδαιμόνιοι δὲ οὐκ ἔφασαν πόλιν Ἑλληνίδα ἀνδραποδιεῖν μέγα ἀγαθὸν εἶργασμένην ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις γενομένοις τῇ Ἑλλάδι, ἀλλ' ἐποιοῦντο εἰρήνην ἐφ' ᾧ τὰ τε μακρὰ τεῖχη καὶ τὸν Πειραιᾶ καθελόντας καὶ τὰς ναῦς πλὴν δώδεκα παραδόντας καὶ τοὺς φυγάδας καθέντας τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον νομίζοντας Λακεδαιμονίους ἔπεσθαι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὅποι ἂν ἠγῶνται. [2.2.21] Θηραμένης δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πρέσβεις ἐπανέφερον ταῦτα εἰς τὰς Ἀθήνας. εἰσιόντας δ' αὐτοὺς ὄχλος περιεχεῖτο πολὺς, φοβούμενοι μὴ ἄπρακτοι ἦκοιεν· οὐ γὰρ ἔτι ἐνεχώρει μέλλειν διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολλυμένων τῷ λιμῶ.



Γλωσσικές παρατηρήσεις

Γραμματική

- **ἔφασαν**: γ' πληθυντικό Οριστικής Παρατατικού του ρήμ. *φημί* (= λέω).
- **πόλιν**: αιτιατική ενικού του ουσιαστικού της γ' κλίσης ἢ πόλις: *τῆς πόλεως, τῇ πόλει, τὴν πόλιν, ᾧ πόλι, αἱ πόλεις, τῶν πόλεων, ταῖς πόλεσι(ν), τὰς πόλεις, ᾧ πόλεις*.
- **μεγίστοις**: δοτική πληθυντικού, αρσενικού γένους (εδώ), υπερθετικός βαθμός του επιθέτου *ὁ μέγας, ἡ μεγάλη, τὸ μέγα*. Συγκριτικός βαθμός: *ὁ, ἡ μείζων, τὸ μείζον*. Υπενθύμιση: Ο συγκριτικός βαθμός κλίνεται σύμφωνα με τη γ' κλίση > *ὁ μείζων, -ονος*.
- **ἐποιοῦντο**: γ' πληθυντικό Οριστικής Παρατατικού του συνηρημένου ρήμ. *ποιέομαι-ποιοῦμαι*. Παρατατικός: *ἐποιοῦμην, ἐποιοῦ, ἐποιεῖτο, ἐποιοῦμεθα, ἐποιεῖσθε, ἐποιοῦντο*.
Αρχικοί χρόνοι: Εν.: *ποιοῦμαι*, Πρτ.: *ἐποιοῦμην*, Μέλλ.: *ποιήσομαι*, Αόρ.: *ἐποίησάμην*, Πρκ.: *πεποίημαι*, Υπρσ.: *ἐπεποιήμην*. **Ομόρριζα**: ποίημα, ποιητής, αρτοποιεῖο.

- **τείχη**: αιτιατική πληθυντικού του ουσιαστικού της γ' κλίσης *τὸ τεῖχος, τοῦ τεύχους, τῷ τεύχει, τὸ τεῖχος, ᾧ τεύχος, τὰ τεύχη, τῶν τευχῶν, τοῖς τεύχεσι, τὰ τεύχη, ᾧ τεύχη*.
- **νομίζοντας**: μετοχή Ενεστώτα, αρσενικού γένους, αιτιατικής πτώσης, του ρήμ. *νομίζω*.
Αρχικοί χρόνοι: Εν.: *νομίζω*, Πρτ.: *ἐνόμιζον*, Μέλλ.: *νομιῶ*, Αόρ.: *ἐνόμισα*, Πρκ.: *νενόμικα*, Υπρσ.: *ἐνενομίκειν*. **Ομόρριζα**: νόμισμα, νόμος.
- **πρέσβεις**: ετερόκλιτο ουσιαστικό. Στον ενικό: *ὁ πρεσβευτής, τοῦ πρεσβευτοῦ, τῷ πρεσβευτῇ* κτλ. (κατά την α' κλίση), στον πληθυντικό *οἱ πρέσβεις, τῶν πρέσβεων, τοῖς πρέσβεσι* κτλ.) (κατά τη γ' κλίση).
- **ἐπανέφερον**: γ' πληθυντικό Οριστικής Παρατατικού του ρήμ. *ἐπαναφέρω* > *ἐπί* + *ἀνά* + *φέρω*. **Αρχικοί χρόνοι**: Εν.: *φέρω*, Πρτ.: *ἔφερον*, Μέλλ.: *οἴσω*, Αόρ. β': *ἤνεγκον*, Πρκ.: *ἐνήνοχα*, Υπρσ.: *ἐνήνοχειν*. **Ομόρριζα**: οισοφάγος, αναφορά, επαναφορά.

Συντακτικό

- **ἐν τοῖς κινδύνοις**: εμπρόθετος προσδιορισμός της κατάστασης στο *γενομένοις*.
- **ἀλλ' ἐποιοῦντο εἰρήνην**: κύρια πρόταση. Συνδέεται παρατακτικά με την προηγούμενη μέσω του αντιθετικού συνδέσμου *ἀλλά*.
- **ἐφ' ᾧ... κατὰ θάλατταν**: δευτερεύουσα απαρεμφατική συμπερασματική πρόταση που δη-

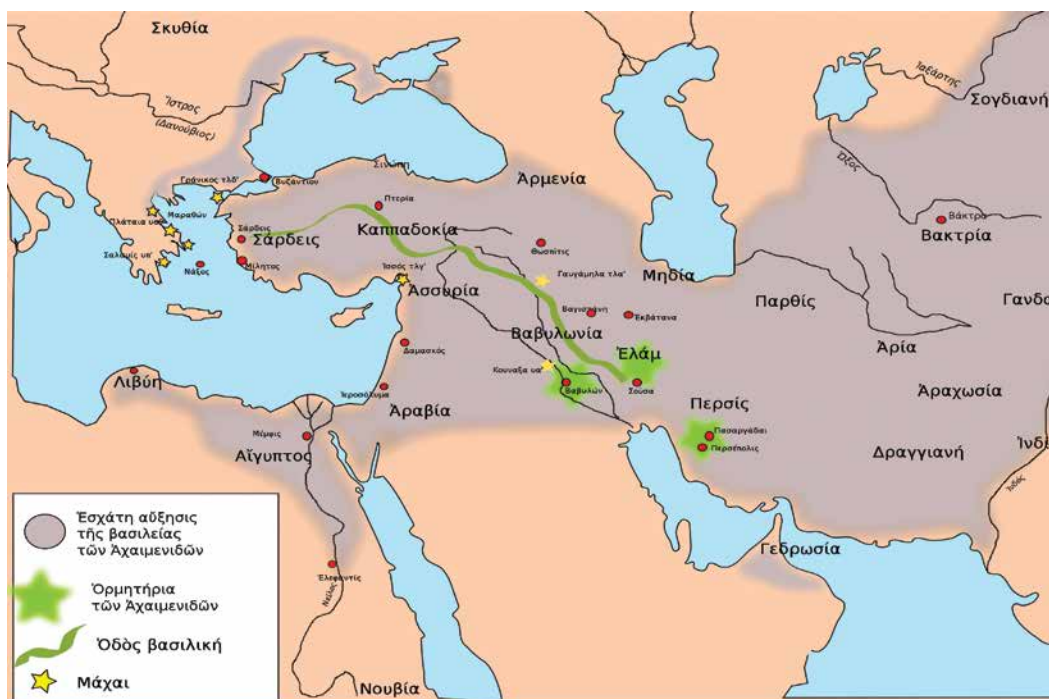
λώνει ὄρο - προϋπόθεση (Οἱ συμπερασματικές προτάσεις, εκτός από ρήμα, μπορούν να εκφέρονται και με απαρέμφατο).

- **ὅποι ἂν ἠγῶνται**: δευτερεύουσα αναφορικοῦποθετική πρόταση. Εισάγεται με το αναφορικό επίρρημα *ὅποι*, που φανερώνει τύπο.

Ερμηνευτικές – Πραγματολογικές παρατηρήσεις

- **Λακεδαιμόνιοι... ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις:** εντύπωση προκαλούν η μεγαλοψυχία που επιδεικνύει η Σπάρτη και η αντίδρασή της απέναντι στην αλαζονική και μικροπρεπή στάση της Κορίνθου και της Θήβας. Οι μέγιστοι κίνδυνοι, στους οποίους κάνει αναφορά ο Ξενοφώντας δεν είναι άλλοι από τους Περσικούς Πολέμους (499-479 π.Χ.), και τους πολέμους της Δηλιακής Συμμαχίας εναντίον των Περσών (477-449 π.Χ.). Παρότι μισητοί αντίπαλοι, η Σπάρτη δεν ξεχνά την τεράστια προσφορά της Αθήνας την περίοδο εκείνη.
- **ἐφ' ᾧ... ἡγῶνται:** στο σημείο αυτό ο Ξενοφώντας αναφέρει τους όρους των Λακεδαιμονίων, προκειμένου να δεχτούν να συνάψουν ειρήνη με τους Αθηναίους. Ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δώσουμε στους χρόνους που χρησιμοποιεί ο ιστορικός. Οι μετοχές *καδελόντας*, *παραδόντας* και *καθέντας* σε χρόνο Αόριστο, φανερώνουν ότι οι ενέργειες στις οποίες αναφέρονται οι συγκεκριμένες τρεις μετοχές θα γίνουν μία και μόνο φορά. Αντίθετα, η χρήση της μετοχής *νομίζοντας* σε Ενεστώτα, δείχνει ότι το να έχουν οι Αθηναίοι τους ίδιους εχθρούς και φίλους με τους Σπαρτιάτες είναι όρος με παντοτινή ισχύ! Ένα ακόμα σημείο στο οποίο πρέπει να προσδώσουμε ιδιαίτερη προσοχή είναι η χρήση του απαρεμφάτου *ἔπεσθαι*, που αποτελεί και τον πιο βασικό όρο. Η χρήση του σε Ενεστώτα υποδηλώνει επίσης την παντοτινή ισχύ του όρου. Γι' αυτό και αναφέρεται τελευταίος.

Επομένως: *καδελόντας*, *παραδόντας*, *καθέντας* → προκαταρκτικοί όροι ειρήνης.
ἔπεσθαι → βασικός όρος ειρήνης.



Η Περσική Αυτοκρατορία. Απέναντι σε αυτήν την υπερδύναμη επικράτησε η Ελλάδα κατά τους Περσικούς Πολέμους.

Παράλληλο κείμενο

Μετά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο, στον ελλαδικό χώρο ακολουθεί ένας ακόμα μεγάλος πόλεμος, στον οποίο εμπλέκονται αρκετές ελληνικές πόλεις-κράτη: ο Κορινθιακός Πόλεμος (395 -387 π.Χ.), με αντιπάλους τη Σπάρτη και τους συμμάχους της από τη μια, και από την άλλη μια συμμαχία Αθηναίων, Κορινθίων, Θηβαίων, Άργους και Περσίας. Ο πόλεμος λήγει το 387 π.Χ. με την υπογραφή της «Ανταλκιδείου Ειρήνης», η οποία πήρε το όνομά της από τον Σπαρτιάτη ναύαρχο Ανταλκίδα. Τα αποσπάσματα που ακολουθούν προέρχονται από το 5ο Βιβλίο των Έλληνικῶν του Ξενοφώντα.

Έτσι, όταν ο Τιρίβαζος παρήγγειλε να παρουσιαστούν όσοι ήθελαν ν' ακούσουν τους όρους ειρήνης που πρότεινε ο Βασιλεύς, όλοι βιάστηκαν να πάνε. Αφού συγκεντρώθηκαν, ο Τιρίβαζος τους έδειξε τη βασιλική σφραγίδα και διάβασε το ακόλουθο κείμενο:

«Ο Βασιλεύς Αρταξέρξης κρίνει δίκαιο να του ανήκουν οι πόλεις της Ασίας, κι από τα νησιά οι Κλαζομενές και η Κύπρος. Οι άλλες ελληνικές πόλεις, μεγάλες και μικρές, ν' αφεθούν ανεξάρτητες εκτός από τη Λήμνο, την Ίμβρο και τη Σκύρο, που όπως και παλιά θ' ανήκουν στους Αθηναίους. Όσους δεν δεχτούν τούτη την ειρήνη θα τους πολεμήσω μαζί μ' εκείνους που τη δέχονται και στη στεριά και στη θάλασσα, με πλοία και με χρήματα».

Όταν τ' άκουσαν αυτά οι πρέσβεις των πόλεων, πήγαν να τ' αναφέρουν ο καθένας στην πόλη του. Ενώ όμως οι άλλοι ορκίστηκαν να τηρήσουν τούτους τους όρους, οι Θηβαίοι διατύπωσαν την αξίωση να ορκιστούν για λογαριασμό όλων των Βοιωτών. Ο Αγησίλαος ωστόσο δήλωσε πως δεν θα δεχτεί τους όρκους των παρά μόνο αν ορκιστούν, καθώς ακριβώς έλεγε το κείμενο του Βασιλέως, ότι η καθεμιά πόλη –μικρή ή μεγάλη– θα είναι ανεξάρτητη. Οι πρέσβεις των Θηβαίων πάλι υποστήριζαν ότι δεν είχαν τέτοια εξουσιοδότηση. «Τότε», τους είπε ο Αγησίλαος, «να πάτε να ρωτήσετε τους δικούς σας. Και να τους ειδοποιήσετε ακόμα ότι αν δεν τα κάνουν αυτά, θα μείνουν έξω από τη συνθήκη ειρήνης». Τότε οι Θηβαίοι πρέσβεις έφυγαν.

[...] Ύστερα απ' αυτά οι πόλεις ορκίστηκαν να τηρήσουν τη συνθήκη ειρήνης που είχε προτείνει ο Βασιλεύς, και διαλύθηκαν οι στρατοί και οι στόλοι. Έτσι έγινε ειρήνη ανάμεσα στους Λακεδαιμονίους και στους Αθηναίους και στους συμμάχους, για πρώτη φορά από τότε που πολεμούσαν έπειτα από το γκρέμισμα των Μακρών Τειχών. Αν και σ' αυτόν τον πόλεμο οι Λακεδαιμόνιοι δεν είχαν υπερτερήσει των αντιπάλων τους, ωστόσο χάρη στη λεγόμενη Ειρήνη του Ανταλκίδα το γόητρό τους αυξήθηκε: καθώς έγιναν υπέρμαχοι των προτάσεων ειρήνης του Βασιλέως και υποστήριξαν την ανεξαρτησία των πόλεων, απέκτησαν καινούργιο σύμμαχο, την Κόρινθο, εξασφάλισαν την ανεξαρτησία των βοιωτικών πόλεων από τους Θηβαίους –που ήταν παλιά τους επιδίωξη– κι έδωσαν τέλος στην προσάρτηση της Κορίνθου από τους Αργείους, με την απειλή ότι θα κηρύξουν επιστράτευση εναντίον τους αν δεν εγκαταλείψουν την πόλη.

Μετάφραση Ρ. Ρούφος

Ασκήσεις – Δραστηριότητες



ΑΣΚΗΣΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ

- *πόλιν Ἑλληνίδα, μεγίστοις κινδύνοις*: να κλιθούν οι συνεκφορές και στους δύο αριθμούς.
- *γενομένοις, νομίζοντας*: να αντικατασταθούν χρονικά οι μετοχές στον αριθμό, την πτώση και το γένος που βρίσκονται.
- *ἐπανάφερον*: να αντικαταστήσετε χρονικά το ρήμα, στο β' ενικό πρόσωπο στην Ενεργητική Φωνή.
- Να εντοπίσετε τρία τριτόκλιτα ουσιαστικά και να γράψετε τις πλάγιες πτώσεις στον ενικό και πληθυντικό αριθμό.

- *ταῦτα*: να κλίνετε την αντωνυμία στον ενικό και πληθυντικό αριθμό και των τριών γενών.
- Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της στήλης Α με τα σωστά της στήλης Β.

ΣΤΗΛΗ Α

- *ἡγῶνται*
- *καλεῖν*
- *ἤκοιεν*
- *παραδόντας*

ΣΤΗΛΗ Β

- Μετοχή
- Υποτακτική
- Απαρέμφατο
- Ευκτική

- Να γράψετε ένα ομόρριζο ουσιαστικό ή επίθετο της Νέας Ελληνικής για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου: *γενομένοις, ἐποιοῦντο, ἡγῶνται, ἐνεχώρει*.
- Να σχηματίσετε στη στήλη 3 από τις παρακάτω μετοχές της στήλης 1 μια παράγωγη λέξη της Νέας Ελληνικής με την κατάληξη που περιέχεται στη στήλη 2.

ΣΤΗΛΗ 1	ΣΤΗΛΗ 2	ΣΤΗΛΗ 3
<i>ἐποιοῦντο</i>	-η	
<i>ἐπανάφερον</i>	-ά	
<i>νομίζοντας</i>	-μα	
<i>μέλλειν</i>	-ικός	

- Να συνδέσετε κάθε λέξη στη στήλη 1 με τη σημασία της στη στήλη 2. Περισεύουν δύο στοιχεία στη στήλη 2.

ΣΤΗΛΗ 1

- *ἀνδραποδιεῖν*
- *καδελόντας*
- *ἔπεσθαι*
- *εἰσιόντας*
- *ἡγῶνται*

ΣΤΗΛΗ 2

- να ακολουθούν
- οδηγούν
- μπαίνοντας
- αφού κατεδαφίσουν
- να υποδουλώσουν
- εισάγουν
- καθαρίζουν

- Ο Ξενοφώντας αναφέρει ότι η Σπάρτη απέρριψε αμέσως το αίτημα των Κορινθίων και των Θηβαίων, σεβόμενη την καθοριστική συμβολή της Αθήνας κατά τη διάρκεια των Περσικών Πολέμων. Αφού χωριστείτε σε δύο ομάδες, αναζητήστε πληροφορίες, η πρώτη,

σχετικά με την περίοδο 499–479 π.Χ., και η δεύτερη σχετικά με την περίοδο 477–449 π.Χ. Στη συνέχεια, με τη βοήθεια του καθηγητή/-τριας σας να παρουσιάσετε επιγραμματικά σε ένα αρχείο Powerpoint ή Word τα γεγονότα που θεωρείτε πιο σημαντικά από κάθε περίοδο.

Ανακεφαλαίωση – Αναστοχασμός

► Τι μελετήσαμε;

Η πρόταση της Κορίνθου και της Θήβας βρίσκει αντίθετη τη Σπάρτη. Η πλήρης υποδούλωση της γενέτειρας της Δημοκρατίας και του Θεάτρου «αντισταθμίζεται» από μια σειρά –ταπεινωτικών κατά τ' άλλα– όρων. Η αθηναϊκή πρεσβεία επιστρέφει, ανακοινώνοντας τις απαιτήσεις των Λακεδαιμονίων.

Περίγραμμα μαθήματος

Τι θα εξετάσουμε στην ενότητα:

- ▶ Την ανακοίνωση των όρων ειρήνης στον εξαντλημένο λαό της Αθήνας και την προσωπική τοποθέτηση του Θηραμένη σχετικά με την απόφαση που πρέπει να λάβουν οι συμπολίτες του.
- ▶ Τις ενέργειες στις οποίες προβαίνουν ταχύτατα οι Αθηναίοι και την ατμόσφαιρα που επικρατεί πλέον στην πόλη μετά την επιστροφή της πρεσβείας.

Τι θέλουμε να πετύχουμε:

- ▶ Μέσα από τα λεγόμενα του Θηραμένη να «σκιαγραφίσουμε» καλύτερα την προσωπικότητα ενός πολιτικού που θα μας απασχολήσει έντονα αργότερα. Μήπως η πρόταση που διατύπωσε μπροστά στον λαό της Αθήνας αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου σχεδίου;
- ▶ Λαμβάνοντας υπόψη τις αντιδράσεις που εκδηλώνονται στο τέλος, και τις αντιλήψεις που επικρατούν, να προβληματιστούμε για ποιον λόγο μπορεί πολλοί πολίτες της Αθήνας να υποδέχτηκαν πανηγυρικά τις εξελίξεις. Θα δικαιωθούν άραγε οι προσδοκίες τους;

Σύνοψη

Η αθηναϊκή πρεσβεία που είχε σταλεί στη Σπάρτη με στόχο τη σύναψη ειρήνης επιστρέφει στην πόλη. Η κατάσταση που επικρατεί στην Αθήνα είναι τέτοια που δεν αφήνει πολλά περιθώρια στους Αθηναίους. Πράγματι, η πείνα οδηγεί τους κατοίκους της πόλης να αποδεχτούν και τους τέσσερις όρους της Σπάρτης. Σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη αυτή διαδραματίζει ο Θηραμένης που παρουσιάζει την αποδοχή των όρων της Σπάρτης ως μονόδρομο (τώρα καταλαβαίνουμε ακόμα καλύτερα για ποιον λόγο χρονοτριβούσε τρεις μήνες κοντά στον Λύσανδρο!). Στο μεταξύ, ο Λύσανδρος καταφθάνει στον Πειραιά, οι εξόριστοι ολιγαρχικοί επιστρέφουν, ενώ μέσα σε κλίμα απερίγραπτης χαράς αρχίζει η κατεδάφιση των Μακρών Τειχών, η οποία μάλιστα συνοδεύεται από τους ήχους του αυλού!

Αρχαίο κείμενο

[2.2.22] τῆ δὲ ὑστεραία ἀπήγγελλον οἱ πρέσβεις ἐφ' οἷς οἱ Λακεδαιμόνιοι ποιοῖντο τὴν εἰρήνην· προηγόρει δὲ αὐτῶν Θηραμένης, λέγων ὡς χρὴ πείθεσθαι Λακεδαιμονίους καὶ τὰ τεῖχη περιαιρεῖν. ἀντειπόντων δὲ τινων αὐτῶ, πολὺ δὲ πλειόνων συνεπαινεσάντων, ἔδοξε δέχεσθαι τὴν εἰρήνην. [2.2.23] μετὰ δὲ ταῦτα Λύσανδρός τε κατέπλει εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ οἱ φυγάδες κατῆσαν καὶ τὰ τεῖχη κατέσκαπτον ὑπ' αὐλητρίδων πολλῇ προθυμίᾳ, νομίζοντες ἐκείνην τὴν ἡμέραν τῆ Ἑλλάδι ἄρχειν τῆς ἐλευθερίας.

Γλωσσικές παρατηρήσεις

Γραμματική

- **ἀπήγγελλον**: γ' πληθυντικό Οριστικής Παρατατικού του ρήμ. ἀπό + ἀγγέλλω (εδώ: αναφέρω). **Αρχικοί Χρόνοι**: Πρτ.: ἤγγελλον, Μέλλ.: ἀγγελῶ, Αόρ.: ἤγγειλα, Πρκ.: ἤγγελκα, Υπρσ.: ἤγγέλκειν. **Ομόρριζα**: απαγγελία, αγγελιαφόρος, ἄγγελος. Προσοχή! Όταν το τελευταίο φωνήεν της πρόθεσης «συγκρούεται» με το αρχικό φωνήεν του ρήματος ἀπό + ἀγγέλλω) κατά την αύξηση θα «αποχωρήσει» το φωνήεν της πρόθεσης.
- **προηγόρει**: γ' ενικό Οριστικής Παρατατικού του συνηρημένου ρήμ. προηγορέω-ῶ. Κλίνεται κατά το ποιέω-ῶ!
- **περιαιρεῖν**: απαρέμφατο Ενεστώτα του ρήμ. περι + αἰρέω-ῶ (= συλλαμβάνω, κυριεύω). **Αρχικοί Χρόνοι**: Πρτ.: ἤρουν, Μέλλ.: αἰρήσω, Αόρ. β': εἶλον, Πρκ.: ἤρηκα, Υπρσ.: ἤρήκειν. **Ομόρριζα**: αἵρεση, ἀναίρεση, διαίρεση.
- **πλειόνων**: γενική πληθυντικού, αρσενικού γένους του επιθέτου ὁ, ἡ πλείων, τὸ πλέον. Συγκριτικός βαθμός του ὁ πολὺς, ἡ πολλή, τὸ πολὺ (θετικός). Υπερθετικός: ὁ πλεῖστος, ἡ πλείστη, τὸ πλεῖστον. Ο συγκριτικός βαθμός κλίνεται σύμφωνα με τη γ' κλίση: ὁ, ἡ πλείων, -ονος, -ι, -α, ὃ πλέον.

Συντακτικό

- **τῆ δὲ ὑστεραία**: δοτική του χρόνου.
- **ἐφ' οἷς**: εμπρόθετος προσδιορισμός της συμφωνίας.
- **ὡς χρὴ πείθεσθαι Λακεδαιμονίους καὶ τὰ τεῖχη περιαιρεῖν**: δευτερεύουσα ειδική πρόταση, Αντικείμενο της μετοχής λέγων. Τι προσέχουμε: το χρὴ ως απρόσωπο ρήμα θα πάρει ως Υποκείμενο απαρέμφατο (εδώ: πείθεσθαι).
- **ἀντειπόντων**: αιτιολογική μετοχή, με Υποκείμενο τινων. Τι προσέχουμε: το Υποκείμενο της μετοχής τίθεται πάντα στην ίδια πτώση με τη μετοχή (εδώ: γενική απόλυτη).
- **συνεπαινεσάντων**: αιτιολογική μετοχή, με Υποκείμενο πλειόνων. Επίσης γενική απόλυτη.
- **ἔδοξε**: απρόσωπο ρήμα (Αόριστος του ρήμ. δοκεῖ). Ως απρόσωπο ρήμα δέχεται ως Υποκείμενο ένα απαρέμφατο ή μια δευτερεύουσα πρόταση (εδώ απαρέμφατο: δέχεσθαι). Συχνά υπάρχει δίπλα μια δοτική, η οποία ονομάζεται *δοτική προσωπική του κρίνοντος προσώπου*.
- **ὑπ' αὐλητρίδων**: εμπρόθετος προσδιορισμός της συνοδείας.
- **τῆ Ἑλλάδι**: δοτική προσωπική χαριστική. Προσοχή! Αν η δοτική προσωπική δήλωνε βλάβη προσώπου, αντί για ωφέλεια, θα ήταν δοτική προσωπική αντιχαριστική.



ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

Ερμηνευτικές – Πραγματολογικές παρατηρήσεις

- *προηγόρει δὲ αὐτῶν Θηραμένης, λέγων ὡς χρή πείθεσθαι Λακεδαιμονίοις*: αμέσως μετά την επιστροφή της στην Αθήνα, όπως είδαμε, η πρεσβεία περικυκλώνεται από τους πολίτες, οι οποίοι εξαντλημένοι από την πείνα ανυπομονούν να μάθουν αν εξασφάλισε κάποια ευνοϊκή συμφωνία με τη Σπάρτη. Τον λόγο παίρνει πρώτος ο Θηραμένης, που τονίζει ότι πρέπει οπωσδήποτε να δεχτούν τους όρους που προτείνουν οι Λακεδαιμόνιοι. Η χρονοτριβή του Θηραμένη στο πλάι του Λυσάνδρου για τρεις μήνες, μόνο τυχαία δεν ήταν απ' ό,τι φαίνεται. Όλα πάνε σύμφωνα με το σχέδιό του... Οι συμπολίτες του είναι διατεθειμένοι να αποδεχτούν όποιους όρους κι αν τους παρουσιάσει, ενώ ο ίδιος θα φαντάζει «σωτήρας» στα μάτια τους.
- *μετὰ δὲ ταῦτα Λύσανδρός τε κατέπλει εἰς τὸν Πειραιᾶ*: τη στιγμή εκείνη ο Λύσανδρος πολιορκούσε τη Σάμο, σύμμαχο της Αθήνας. Με το που πληροφορείται ότι οι Αθηναίοι αποδέχονται τους όρους της Σπάρτης, λύνει την πολιορκία και κατευθύνεται αμέσως προς τον Πειραιά.
- *ὑπ' αὐλητρίδων*: η κατεδάφιση των τειχῶν γίνεται μέσα σε κλίμα γιορτής. Οι Σπαρτιάτες και οι ολιγαρχικοί φίλοι τους προσκαλούν αυλητρίδες να παίξουν, όπως ακριβῶς συνέβαινε στα συμπόσια και τα γλέντια.
- *νομίζοντες ἐκείνην τὴν ἡμέραν τῇ Ἑλλάδι ἄρχειν τῆς ἐλευθερίας*: οι Ἕλληνες θεώρησαν ότι η πτώση της Αθήνας θα είναι η αρχή της ελευθερίας για τις υπόλοιπες ελληνικές πόλεις-κράτη. Αυτός είναι ο λόγος που επικρατεῖ ένα τόσο πανηγυρικό κλίμα. Οι προσδοκίες τους θα διαψευστούν τα επόμενα χρόνια, αφού η Σπάρτη μόνο καλύτερη δεν θα είναι απέναντί τους...

Παράλληλο κείμενο

Η κατεδάφιση των τειχῶν γίνεται, όπως είδαμε, μέσα σε απόλυτα εορταστικό κλίμα. Η αντίληψη ότι αυτή η μέρα είναι η αρχή της ελευθερίας για τους Ἕλληνες μάλλον λανθασμένη ήταν, αν κρίνουμε από το γεγονός ότι, όπως η Αθήνα στο παρελθόν, έτσι και η Σπάρτη καταδυναστεύσε τους συμμάχους της. Στο απόσπασμα που ακολουθεί (προέρχεται από το 3ο Βιβλίο των Ἑλληνικῶν του Ξενοφώντα), περιγράφεται η στάση της Σπάρτης απέναντι σε έναν σημαντικό της σύμμαχο, την Ἡλιδα.

[3.2.21] Την ίδια εποχή που αυτά έκανε ο Δερκυλίδας στην Ασία, οι Λακεδαιμόνιοι ξαναθυμήθηκαν τους λόγους που είχαν από πολύν καιρό να 'ναι οργισμένοι με τους Ηλείους. Τούτοι είχαν συμμαχήσει άλλοτε με τους Αθηναίους, τους Αργείους και τους Μαντινείς. Ἐπειτα δεν άφησαν τους Λακεδαιμονίους να πάρουν μέρος στους Ολυμπιακούς αγώνες –ούτε στους ιππικούς ούτε στους αθλητικούς–, με τον ισχυρισμό ότι είχαν σε βάρος τους καταδίκη· κι ως να μην έφταναν αυτά, όταν ο Λίχας –που 'χε δώσει το άρμα του σε Θηβαίους– μπήκε να στεφανώσει τον ηνίοχο την ώρα που τους ανακήρυξαν νικητές, τον μαστίγωσαν –γέρον άνθρωπο– και τον έδιωξαν. [3.2.22] Αργότερα πάλι, μια φορά που ο Ἅγις στάλθηκε να κάνει θυσία στον Δία σύμφωνα μ' έναν χρησμό, ο Ηλείοι δεν τον άφησαν να προσευχηθεί για νίκη στον πόλεμο, λέγοντας ότι αποτελούσε αρχαίο έθιμο να μη ζητάνε οι Ἕλληνες χρησμό για πολέμους αναμεταξύ τους· έτσι ο Ἅγις έφυγε δίχως να κάνει θυσία.

[3.2.23] Για όλ' αυτά λοιπόν, οι έφοροι κι η Συνέλευση αποφάσισαν να συνετίσουν τους Ηλείους κι έστειλαν πρέσβεις στην Ήλιδα να πουν ότι οι αρχές της Λακεδαίμονος κρίνουν δίκαιο να παραχωρήσουν οι Ηλείοι ανεξαρτησία στις τριγύρω πόλεις. Τούτοι απάντησαν ότι αρνούνται, μια και είχαν κατακτήσει αυτές τις πόλεις με πόλεμο. Τότε οι έφοροι κήρυξαν επιστράτευση κι ο Άγις εισέβαλε επικεφαλής του στρατού από την Αχαΐα στην Ήλιδα, ακολουθώντας τον Λάρισσο. [3.2.24] Μόλις όμως βρέθηκε ο στρατός στο εχθρικό έδαφος κι άρχισε να ερημώνει τη χώρα, έγινε σεισμός· ο Άγις τον θεώρησε θεϊκό σημάδι, ξαναβγήκε από τη χώρα κι απέλυσε το στράτευμα. [399 π.Χ.] Ύστερα απ' αυτό οι Ηλείοι ξεθάρρεψαν πολύ κι έστειλαν πρέσβεις σ' όλες τις πόλεις που ήξεραν ότι εκθρεύονταν τους Λακεδαιμονίους.

Μετάφραση Ρ. Ρούφος



Η παλαίστρα της Ολυμπίας, μέρος αφιερωμένο στην εκπαίδευση των παλαιστών και άλλων αθλητών.



Ασκήσεις – Δραστηριότητες

- **ἀπήγγελλον, περιαιρεῖν:** να αντικαταστήσετε χρονικά τα παραπάνω ρήματα, στην Οριστική Ενεργητικής Φωνής, στο γ' πληθυντικό πρόσωπο.
- **ποιοῖντο:** να αντικαταστήσετε εγκλιτικά τον τύπο στη φωνή, στον χρόνο και στο πρόσωπο που βρίσκεται. Στη συνέχεια να γράψετε το απαρέμφατο και τις μετοχές Ενεστώτα.
- **πλειόνων:** να γράψετε τους άλλους βαθμούς στον ίδιο αριθμό και στην ίδια πτώση και για τα τρία γένη.
- **ἔδοξε:** να γράψετε τη μετοχή (και τα τρία γένη) του χρόνου που βρίσκεται το ρήμα (Αόριστος). Στη συνέχεια να κλίνετε τον ενικό αριθμό.

- **ταῦτα:** να κλίνετε στον πληθυντικό αριθμό και τα τρία γένη της δεικτικής αντωνυμίας (οὗτος, αὕτη, τοῦτο).
- Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της στήλης Α με τα σωστά της στήλης Β.

ΣΤΗΛΗ Α

ποιοῖντο •
προηγόρει •
ἀντειπόντων •
συνεπαινεσάντων •
νομίζοντες •

ΣΤΗΛΗ Β

• Παρατατικός
• Ενεστώτας
• Αόριστος
• Ενεστώτας
• Αόριστος β'



ΑΣΚΗΣΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ

- Να γράψετε ένα ομόρριζο ουσιαστικό ή επίθετο της Νέας Ελληνικής για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις που περιέχονται στο κείμενο: *πείθεσθαι*, *περιαιρείν*, *άντειπόντων*, *κατέπλει*.
- Να σχηματίσετε στη στήλη 3 από τις παρακάτω μετοχές της στήλης 1 μια παράγωγη λέξη της Νέας Ελληνικής με την κατάληξη που περιέχεται στη στήλη 2.

ΣΤΗΛΗ 1	ΣΤΗΛΗ 2	ΣΤΗΛΗ 3
<i>άντειπόντων</i>	-ξη	
<i>ἔδοξε</i>	-α	
<i>ἄρχειν</i>	-ή	
<i>συνεπαινεσάντων</i>	-ος	

- Να συνδέσετε κάθε λέξη στη στήλη 1 με τη σημασία της στη στήλη 2. Περισεύουν δύο στοιχεία στη στήλη 2.

ΣΤΗΛΗ 1

- *ύστεραία*
- *πείθεσθαι*
- *περιαιρείν*
- *ἔδοξε*
- *χρῆ*

ΣΤΗΛΗ 2

- υπακούσουν
- να πείθονται
- γκρεμίζουν
- φάνηκε καλό
- πρέπει
- επόμενη ημέρα
- δοξάστηκε

Το έτος 400 π.Χ., τέσσερα μόλις χρόνια μετά τη λήξη του Πελοποννησιακού Πολέμου, η Σπάρτη, η οποία πλέον αποτελεί τη μεγαλύτερη δύναμη στον ελλαδικό χώρο, επιτίθεται σε μια από τους συμμάχους της, την Ήλιδα. Πίσω από το όνομα της Ήλιδας κρύβεται μια μακραίωνη μυθολογική παράδοση που σχετί-

ζεται με την ίδρυση των Ολυμπιακών Αγώνων! Αφού αναζητήσετε στο διαδίκτυο πληροφορίες, να παρουσιάσετε στους συμμαθητές σας το ιστορικό και το μυθολογικό υπόβαθρο των Ολυμπιακών Αγώνων που αφορά τις δύο αυτές πόλεις (Ήλιδα, Σπάρτη).

Ανακεφαλαίωση – Αναστοχασμός

► Τι μελετήσαμε;

Η ανακοίνωση των όρων που φέρνει η αθηναϊκή πρεσβεία προβληματίζει έντονα τον λαό της Αθήνας. Την κατάσταση «διευκολύνει» ο Θηραμένης, ο οποίος λειτουργώντας προς όφελος των Λακεδαιμονίων, πείθει τους συμπολίτες του να τους αποδεχτούν. Η άφιξη του Λυσάνδρου στην πόλη και η επιστροφή των εξόριστων ολιγαρχικών ακολουθείται από την κατεδάφιση των Τειχών και την ελπίδα για ένα καλύτερο «αύριο». Θα είναι όμως όντως τόσο ιδανικά τα πράγματα ή μήπως τα παραπάνω είναι απλώς η αρχή περισσότερων δεινών για την Ελλάδα;



ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

Μετά την κατεδάφιση των Μακρών Τειχών ο λαός της Αθήνας εκλέγει τριάντα άνδρες¹ για να συντάξουν νέο Σύνταγμα, σύμφωνα πάντα με τις παραδόσεις της πόλης. Ο Λύσανδρος αναχωρεί από την Αττική και κατευθύνεται στη Σάμο,² ενώ ο Άγις απομακρύνει το στράτευμα που είχε εγκαταστήσει στη Δεκέλεια.³ Το ίδιο έτος, ο τύραννος των Συρακουσών, Διονύσιος, ηττήθηκε από τους Καρχηδόνιους, λαό της Αφρικής, χάνοντας πολύτιμα εδάφη της Σικελίας, εξέλιξη που οδήγησε τους Λεοντίνους⁴ να εγκαταλείψουν τον Διονύσιο και τους Συρακούσιους και να αποτραβηχτούν σε δική τους πόλη.

Όταν ο Λύσανδρος πολιορκεί τη Σάμο, οι Σάμιοι επειδή δεν έχουν άλλη επιλογή ζητούν από τον Λύσανδρο να επιτρέψει την απομάκρυνση όλων των ελεύθερων πολιτών από την πόλη, όπως και έγινε. Στη συνέχεια επιστρέφει την πόλη στους προηγούμενους κατοίκους της, πράγμα που έκανε στο παρελθόν με την Αίγινα και τη Μήλο. Αφού διορίζει στο νησί δέκα άρχοντες, ο ίδιος σαλπάρει για τη Σπάρτη έχοντας μαζί του όλα τα πολύτιμα λάφυρα⁵ που αποκόμισε την περίοδο του πολέμου. Όλα αυτά τα παρέδωσε στη Σπάρτη στο τέλος του καλοκαιριού. Έτσι τελειώνει λοιπόν ο πόλεμος που κράτησε είκοσι οκτώ ολόκληρα χρόνια (431-404 π.Χ.). Την ίδια ώρα, οι εξελίξεις πίσω στην Αθήνα θα είναι συνταρακτικές. Δολοπλοκίες, εκτελέσεις, εμπόλεμες συγκρούσεις, επανεμφανίσεις εξόριστων στρατηγών και εναλλαγές πολιτικών καθεστώτων είναι μόνο μερικά από τα συμβάντα των οποίων θα γίνουμε μάρτυρες...

- 1** Πρόκειται για τους Τριάκοντα Τυράννους, τους οποίους τοποθέτησε στην εξουσία της Αθήνας η Σπάρτη. Οι Τριάκοντα θα μειώσουν τον αριθμό των πολιτών της Αθήνας με πλήρη πολιτικά δικαιώματα στους 3.000. Θα διορίσουν ακόμα οι ίδιοι τα μέλη της Βουλής των Πεντακοσίων, έτσι ώστε να εξυπηρετούν τα συμφέροντά τους και κατ' επέκταση τα συμφέροντα της Σπάρτης.
- 2** Η Σάμος αποτελεί τον τελευταίο και πιο πιστό σύμμαχο της Αθήνας μετά την ήττα της στους Αιγός ποταμούς. Ο Λύσανδρος ηγαιίνει εκεί, προκειμένου να θέσει το νησί υπό σπαρτιατική κυριαρχία.
- 3** Το 413 π.Χ. ο Αλκιβιάδης συμβούλεψε τον βασιλιά της Σπάρτης, Άγι, να κατακτήσει τη Δεκέλεια, φρούριο στην Αττική, ώστε να αποκόψει τον ανεφοδιασμό των Αθηναίων. Αυτά τα στρατεύματα αποσύρει τώρα ο Άγις.
- 4** Οι Λεοντίνιοι ήταν αρχαία ελληνική αποικία στη Σικελία και σύμμαχος της Αθήνας. Στο παρελθόν οι Αθηναίοι βοήθησαν τους Λεοντίνους στη διαμάχη τους με τους Συρακούσιους.
- 5** Όλα τα αθηναϊκά πλοία, εκτός από τα δώδεκα που αναφέρονταν στη συμφωνία, τετρακόσια εβδομήντα τάλα-ντα ασήμι που του είχε δώσει ο Κύρος και πολλά ακόμα δώρα.

Βιβλίο 2

Κεφάλαιο Γ 11-16



21

ΕΝΟΤΗΤΑ

Περίγραμμα μαθήματος

Τι θα εξετάσουμε στην ενότητα:

- ▶ Τις αρχικές ενέργειες της Σπάρτης και των Τριάκοντα αμέσως μετά την κατεδάφιση των Μακρών Τειχών.
- ▶ Τις πρώτες προστριβές μεταξύ των δύο ηγετικών μορφών των Τριάκοντα. Θηραμένης και Κριτίας έρχονται για πρώτη φορά αντιμέτωποι.

Τι θέλουμε να πετύχουμε:

- ▶ Να παρακολουθήσουμε τις ταχύτατες εξελίξεις και τις πολιτικές μεταβολές που συμβαίνουν στην Αθήνα μετά την παράδοση της πόλης.
- ▶ Να διακρίνουμε μέσα από τις απόψεις των δύο τυράννων, πώς διαφοροποιούνται ως προς την ιδεολογία τους.

Σύνοψη

Μετά την κατεδάφιση των Μακρών Τειχών, η Σπάρτη αναθέτει στους Τριάκοντα να συντάξουν νέους νόμους· ένα έργο που αργούν όμως να ολοκληρώσουν. Στη συνέχεια, αφού εκτελούν τους γνωστούς υποστηρικτές της δημοκρατίας στην πόλη, στέλνουν στη Σπάρτη τον Αισχίνη και τον Αριστοτέλη, για να ζητήσουν από τον Λύσανδρο να τους δώσει προσωπική φρουρά, την οποία θα συντηρούν οι ίδιοι με δικά τους έξοδα. Αυτός δέχεται και τους δίνει φρουρά με επικεφαλής τον Καλλίβιο. Στο μεταξύ, αρχίζουν να εμφανίζονται οι πρώτες τριβές μεταξύ Θηραμένη και Κριτία.

Αρχαίο κείμενο

[2.3.11] Οἱ δὲ τριάκοντα ἤρεθθησαν μὲν ἐπεὶ τάχιστα τὰ μακρὰ τεῖχη καὶ τὰ περὶ τὸν Πειραιᾶ καθηρέθη· αἰρεθέντες δὲ ἐφ’ ὧτε συγγράψαι νόμους, καθ’ οὐστίνας πολιτεύσονται, τούτους μὲν αἰεὶ ἔμελλον συγγράφειν τε καὶ ἀποδεικνύειν, βουλὴν δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς κατέστησαν ὡς ἐδόκει αὐτοῖς. [2.3.12] ἔπειτα πρῶτον μὲν οὐς πάντες ἤδεσαν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ ἀπὸ συκοφαντίας ζῶντας καὶ τοῖς καλοῖς κάγαθοῖς βαρεῖς ὄντας, συλλαμβάνοντες ὑπήγον θανάτου· καὶ ἥ τε βουλὴ ἠδέως αὐτῶν κατεψηφίζετο οἷ τε ἄλλοι ὅσοι συνήδεσαν ἑαυτοῖς μὴ ὄντες τοιοῦτοι οὐδὲν ἤχθοντο. [2.3.13] ἐπεὶ δὲ ἤρξαντο βουλευέσθαι ὅπως ἂν ἐξείη αὐτοῖς τῇ πόλει χρῆσθαι ὅπως βούλοιντο, ἐκ τούτου πρῶτον μὲν πέμπαντες εἰς Λακεδαίμονα Αἰσχίνην τε καὶ Ἀριστοτέλην ἔπεισαν Λύσανδρον φρουροὺς σφίσι συμπράξει ἐλθεῖν, ἕως δὴ τοὺς πονηροὺς ἐκποδῶν ποιησάμενοι καταστήσαιντο τὴν πολιτείαν· δρέψειν δὲ αὐτοὶ ὑπισχνοῦντο. [2.3.14] ὁ δὲ πεισθεὶς τοὺς τε φρουροὺς καὶ Καλλίβιον ἀρμοστήν συνέπραξεν αὐτοῖς πεμφθῆναι. οἱ δ’ ἐπεὶ τὴν φρουρὰν ἔλαβον, τὸν μὲν Καλλίβιον ἐδεδράπευον πάσῃ θεραπείᾳ, ὡς πάντα ἐπαινοίῃ ἃ πράττειεν, τῶν δὲ φρουρῶν τούτου συμπέμποντος αὐτοῖς οὐς ἐβούλοντο συνελάμβανον οὐκέτι τοὺς πονηροὺς τε καὶ ὀλίγου ἀξίους, ἀλλ’ ἤδη οὐς ἐνόμιζον ἥκιστα μὲν παρωδομένους ἀνέχεσθαι, ἀντιπράττειν δέ τι ἐπιχειροῦντας πλείστους ἂν τοὺς συνεδέλοντας λαμβάνειν. [2.3.15] Τῷ μὲν οὖν πρώτῳ χρόνῳ ὁ Κριτίας τῷ Θηραμένει ὁμογνώμων τε καὶ φίλος ἦν· ἐπεὶ δὲ αὐτὸς μὲν προπετής ἦν ἐπὶ τὸ πολλοὺς ἀποκτείνειν, ἅτε καὶ φυγῶν ὑπὸ τοῦ δήμου, ὁ δὲ Θηραμένης ἀντέκοπτε, λέγων ὅτι οὐκ εἰκὸς εἶη θανατοῦν, εἴ τις ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ δήμου, τοὺς δὲ καλοὺς κάγαθοὺς μηδὲν κακὸν εἰργάζετο, Ἐπεὶ καὶ ἐγώ, ἔφη, καὶ σὺ πολλὰ δὴ τοῦ ἀρέσκειν ἔνεκα τῇ πόλει καὶ εἶπομεν καὶ ἐπράξαμεν. [2.3.16] ὁ δὲ (ἔτι γὰρ οἰκείως ἐχρήτο τῷ Θηραμένει) ἀντέλεγεν ὅτι οὐκ ἐγγωροίη τοῖς πλεονεκτεῖν βουλομένοις μὴ οὐκ ἐκποδῶν ποιεῖσθαι τοὺς ἰκανωτάτους διακωλύειν· Εἰ δέ, ὅτι τριάκοντά ἐσμεν καὶ οὐχ εἷς, ἥττόν τι οἶει ὥσπερ τυραννίδος ταύτης τῆς ἀρχῆς χρῆναι ἐπιμελεῖσθαι, εὐήθης εἶ.



ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

Νεοελληνική απόδοση

[2.3.11] Η εκλογή των Τριάκοντα έγινε αμέσως μετά την κατεδάφιση των Μακρών Τειχών και των τειχών του Πειραιά. Ενώ όμως εντολή τους ήταν να συντάξουν ένα σύνταγμα που θα ρύθμιζε τον πολιτικό βίο, όλο ανέβαλλαν τη σύνταξη και τη δημοσίευσή του· στο μεταξύ συγκροτούσαν τη Βουλή και τις άλλες αρχές όπως ήθελαν αυτοί. [2.3.12] Έπειτα άρχισαν να συλλαμβάνουν τους γνωστούς καταδότες, που τον καιρό της δημοκρατίας είχαν κάνει τη συκοφαντία επαγγελμα και ταλαιπωρούσαν την αριστοκρατική τάξη, και να τους παραπέμπουν για θανατική καταδίκη. Η Βουλή τους καταδίκασε μ' ευχαρίστηση, και το πράγμα δεν δυσαρεστούσε καθόλου όσους ένιωθαν πως τίποτα κοινό δεν είχαν μ' αυτούς. [2.3.13] Αργότερα ωστόσο άρχισαν να καταστρώνουν σχέδια για να επιβάλουν την ανεξέλεγκτη κυριαρχία τους στην πόλη. Το πρώτο βήμα ήταν να στείλουν στη Λακεδαίμονα τον Αισχίνη και τον Αριστοτέλη, για να πείσουν τον Λύσανδρο να ενεργήσει να τους δοθεί φρουρά –που υπόσχονταν να συντηρούν αυτοί– «ώσπου να βγάλουν από τη μέση τα κακά στοιχεία και να οργανώσουν το καθεστώς». [2.3.14] Εκείνος πείστηκε και φρόντισε να τους δώσουν τη φρουρά με τον Καλλίβιο για αρμοστή. Μόλις οι Τριάκοντα πήραν τη φρουρά, βάλθηκαν να καλοπιάνουν με κάθε τρόπο τον Καλλίβιο, για να εγκρίνει όλες τους τις πράξεις· αυτός πάλι τους έδινε στρατιώτες από τη φρουρά, που τους βοηθούσαν να συλλάβουν όποιους ήθελαν – όχι πια «κακά στοιχεία» κι ασήμαντα πρόσωπα, αλλ' αποδώ και μπρος όποιον τους δημιουργούσε τη υποψία ότι δεν θ' ανεχόταν τον παραγκωνισμό του κι ότι, αν δοκίμαζε ν' αντιδράσει, θα βρισκε πολλούς συμπαραστάτες. [2.3.15] Τον πρώτο καιρό ο Κριτίας κι ο Θηραμένης ήταν ομοϊδεάτες και φίλοι. Ο Κριτίας όμως –που ανάμεσα στ' άλλα είχε εξοριστεί κιόλας από τους δημοκρατικούς– είχε διάθεση να σκοτώσει πολύν κόσμο, ενώ ο Θηραμένης εναντιωνόταν, λέγοντας ότι δεν ήταν λογικό να θανατώνουν ανθρώπους μόνο για τον λόγο ότι τους τιμούσε ο λαός, έστω κι αν δεν πείραζαν σε τίποτε την αριστοκρατική τάξη. «Στο κάτω κάτω», του 'λεγε, «κι εγώ κι εσύ έχουμε πει και κάνει πολλά για ν' αποκτήσουμε δημοτικότητα». [2.3.16] Ο άλλος πάλι αποκρινόταν (γιατί φερόταν ακόμη φιλικά στον Θηραμένη) ότι όποιος θέλει να κυριαρχεί είναι υποχρεωμένος να βγάζει από τη μέση εκείνους που θα μπορούσαν να του σταθούν εμπόδιο: «Κι αν φαντάζεσαι ότι επειδή είμαστε τριάντα κι όχι ένας η εξουσία μας δεν χρειάζεται τόση φροντίδα όσο και μια προσωπική τυραννία, είσαι ανόητος».

Μετάφραση Ρ. Ρούφος

Ερμηνευτικές – Πραγματολογικές παρατηρήσεις

- *έφ' ὧτε συγγράφαι νόμους... βουλὴν δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἀρχάς*: μετά την παράδοση της Αθήνας, η Σπάρτη κατέλυσε τη Δημοκρατία και εγκαθίδρυσε Ολιγαρχία. Όπως είναι φυσικό, η αλλαγή πολιτεύματος σήμαινε και αλλαγή νόμων, τους οποίους αναλαμβάνουν να συντάξουν οι Τριάκοντα Τύραννοι. Διορίζουν νέα Βουλή –ομοίως έπραξαν και με τις άλλες αρχές της πόλης– όπου οι ψηφοφορίες θα γίνονται πλέον φανερά. Συντάσσουν ακόμα έναν κατάλογο

με τρεις χιλιάδες υποστηρικτές τους, οι οποίοι θα ήταν και οι μόνοι που επιτρέπεται να οπλοφορούν.

- **ὕπῃγον θανάτου:** οι Τριάκοντα θανατώνουν οποιονδήποτε θεωρούν επικίνδυνο για τα συμφέροντά τους. Εκτελούν με μεγάλη ευκολία πλουσίους, προκειμένου να υφαρπάζουν την περιουσία τους, και φτωχούς απλώς και μόνο γιατί διατύπωσαν κάποιο αρνητικό σχόλιο για την Ολιγαρχία. Πάνω από 1.500 πολίτες εκτελέστηκαν, ενώ περισσότεροι από 5.000 «δραπέτευσαν» στις γειτονικές πόλεις.
- **Αἰσχίνην τε καὶ Ἀριστοτέλην:** δύο από τους Τριάκοντα Τυράννους. Δεν έχουν καμία σχέση με τον καταξιωμένο ρήτορα της αρχαιότητας, Αισχίνη, ούτε με τον πασίγνωστο φιλόσοφο – και δάσκαλο του Μεγάλου Αλεξάνδρου – Αριστοτέλη.
- **Καλλίβιον:** Σπαρτιάτης αρμοστής, τον οποίο τοποθετεί ο Λύσανδρος αρχηγό της φρουράς που στέλνει στην Αθήνα. Οι Τριάκοντα τον «καλοπιάνουν», με σκοπό να εγκρίνει κάθε ενέργειά τους.

Παράλληλο κείμενο

Το παρακάτω απόσπασμα που προέρχεται από το έργο του φιλοσόφου Αριστοτέλη Ἰθνηναίων Πολιτεία, περιγράφει τα γεγονότα που ακολούθησαν την ήττα των Αθηναίων και την παράδοση της πόλης στους Λακεδαιμονίους. Παρουσιάζονται η πολιτική μεταβολή στην Αθήνα και η εγκαθίδρυση της τυραννίας των Τριάκοντα, με τις αλλαγές που αυτή επέφερε στα όργανα και τους θεσμούς της πόλης.

[35.1] Με αυτόν, λοιπόν, τον τρόπο εγκαταστάθηκε το καθεστώς των Τριάκοντα όταν επώνυμος άρχοντας ήταν ο Πυθόδωρος. Όταν ανέλαβαν την εξουσία αγνόησαν ό,τι είχε αποφασιστεί για το πολίτευμα. Διόρισαν πεντακόσιους βουλευτές και έβαλαν στα άλλα αξιώματα πρόσωπα από κατάλογο τον οποίο κατήρτισαν· οι Χίλιοι διόρισαν δέκα άρχοντες στον Πειραιά, έντεκα δεσμοφύλακες και τριακόσιους μαστιγοφόρους. Κυβερνούσαν την πολιτεία αυταρχικά. **[35.2]** Στην αρχή ήσαν μετριοπαθείς με τους πολίτες και προσποιούνταν ότι κυβερνούν σύμφωνα με το πάτριο πολίτευμα. Αφαίρεσαν από τον Ἄρειο Πάγο τους νόμους του Εφιάλτη και του Αρχιστράτου περί Αρεοπαγιτών και τους νόμους του Σόλωνα όσοι έδιναν λαβή σε αμφισβητήσεις και κατήργησαν την τελεσιδικία από τους δικαστές. Ισχυρίζονταν ότι διορθώνουν έτσι το πολίτευμα αφαιρώντας κάθε αιτία αμφισβήτησεως. Λόγου χάριν για τις δωρεές άφησαν τον καθένα να δωρίζει την περιουσία του σε όποιον θέλει και κατήργησαν τα κωλύματα που υπήρχαν πριν: δηλαδή αν κανείς δεν είχε τα λογικά του, αν ήταν υπέργηρος ή αν τον είχε παρασύρει γυναίκα. Έτσι οι συκοφάντες δεν θα είχαν πεδίο δράσης. **[35.3]** Με τον ίδιο τρόπο αποφάσιζαν για τα άλλα ζητήματα. Στην αρχή, λοιπόν, αυτά έκαναν. Καταδίωξαν τους συκοφάντες και τους κακούς εκείνους και φαύλους, όσοι μιλούσαν στον λαό εναντίον του συμφέροντός του για να τον κολακέψουν. Η πολιτεία χαιρόταν για όλα αυτά που γίνονταν επειδή νόμιζε ότι οι Τριάκοντα ενεργούν για το καλύτερο. **[35.4]** Όταν όμως στερεώθηκαν στην εξουσία δεν σέβονταν κανέναν από τους πολίτες αλλά σκότωσαν όσους ξεχώριζαν από πλούτο, καταγωγή ή αξίωμα θέλοντας



Ο ΑΡΕΙΟΣ ΠΑΓΟΣ

να εξαφανίσουν τους επίφοβους και, ταυτόχρονα, να αρπάξουν τις περιουσίες τους. Σε μικρό χρονικό διάστημα σκότωσαν όχι λιγότερους από χίλιους πεντακόσιους.

[36.1] Επειδή η κατάσταση της πολιτείας χειροτέρευε, ο Θηραμένης που αγανακτούσε με τα όσα γίνονταν, παρότρυνε τους Τριάκοντα να πάψουν να αδικηπραγούν και να επιτρέψουν την συμμετοχή στην άσκηση της εξουσίας στους εντιμότερους πολίτες. Στην αρχή οι Τριάκοντα ήσαν αντίθετοι αλλά όταν διαδόθηκε το πράγμα στο πλήθος και οι περισσότεροι ήσαν με το μέρος του Θηραμένη, φοβήθηκαν μήπως γίνει αρχηγός των δημοκρατικών και ανατρέψει την απολυταρχική τους εξουσία. Γι' αυτό έκαναν κατάλογο από τρεις χιλιάδες πολίτες που θα μετέχουν –έλεγαν– στην άσκηση της εξουσίας. **[36.2]** Πάλι ο Θηραμένης τους κατηγόρησε για το μέτρο αυτό, πρώτα επειδή, ενώ έλεγαν ότι θέλουν να έχουν συμμετόχους στην εξουσία, διάλεξαν μόνο τρεις χιλιάδες, σαν να ήσαν οι ενάρετοι πολίτες τόσοι μόνο, και ύστερα επειδή έκαναν δύο αντιφατικότερα πράγματα θέλοντας να στηρίξουν την εξουσία στην βία παρ' ότι ήταν λιγότερο ισχυρή από τους πολίτες. Οι Τριάκοντα όμως αδιαφόρησαν και κράτησαν πολύ καιρό δημοσίευτο τον κατάλογο των τριών χιλιάδων και κάθε φορά που έπαιρναν την απόφαση να τους δημοσιεύσουν, έσβηναν μερικά ονόματα και τα αντικαθιστούσαν με άλλα.

Μετάφραση Α. Βλάχος

Ασκήσεις – Δραστηριότητες

- *ἠρέθησαν, αἰρεθέντες*: να αντικαταστήσετε χρονικά τους τύπους στη φωνή, τον αριθμό, το πρόσωπο, το γένος και την πτώση που βρίσκονται (να ληφθεί υπόψη τι μέρος του λόγου είναι κάθε τύπος).
- *ἔδοκει*: να κλίνετε τον Ενεστώτα και τον Παρατατικό του ρήματος, στη φωνή που βρίσκεται. Στη συνέχεια να γράψετε τη μετοχή και το απαρέμφατο όλων των χρόνων Ενεργητικής Φωνής.
- *πεισθεῖς*: να κλίνετε τη μετοχή και στους δύο αριθμούς, στον χρόνο που βρίσκεται και στα τρία γένη.
- *οὔστινας*: να κλίνετε την αντωνυμία και στα τρία γένη, στον πληθυντικό αριθμό.
- *ὑπήγον*: να κλίνετε την Υποτακτική και Ευκτική του Αορίστου β' στην Ενεργητική Φωνή.
- Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της στήλης Α με τα σωστά της στήλης Β.

ΣΤΗΛΗ Α

πράττοιεν •

εἴπομεν •

πλεονεκτεῖν •

φυγῶν •

εὐήθης •

ΣΤΗΛΗ Β

• Οριστική

• Επίθετο

• Ευκτική

• Απαρέμφατο

• Μετοχή



ΑΣΚΗΣΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ

- Να γράψετε ένα ομόρριζο ουσιαστικό ή επίθετο της Νέας Ελληνικής για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις που περιέχονται στο κείμενο: *συγγράφαι, ύπισχνοῦντο, συνέπραξεν, πεμφθῆναι, βουλομένοις*.
- Να σχηματίσετε στη στήλη 3 από τις παρακάτω μετοχές της στήλης 1 μια παράγωγη λέξη της Νέας Ελληνικής με την κατάληξη που περιέχεται στη στήλη 2.

ΣΤΗΛΗ 1	ΣΤΗΛΗ 2	ΣΤΗΛΗ 3
<i>βούλοιντο</i>	-η	
<i>συνέπραξεν</i>	-μα	
<i>πεμφθῆναι</i>	-ή	
<i>ἔπεισαν</i>	-μα	

- Ο Ξενοφώντας, όταν αναφέρεται στους δημοκρατικούς που κατηγορούσαν την αριστοκρατική τάξη, χρησιμοποιεί τον όρο *συκοφαντίας*, για να δείξει τις «παρασκηνιακές» ενέργειές τους. Αναζητήστε στο διαδίκτυο πληροφορίες σχετικά με τον όρο «συκοφάντης» και πώς μπορεί αυτός να σχετίζεται με τα δικαστήρια.
- *συλλαμβάνοντες ὑπήγον θανάτου*: ο Ξενοφώντας αναφέρει ότι μόλις οι Τριάκοντα ανέλαβαν την εξουσία προχώρησαν σε μαζικές εκτελέσεις Αθηναίων πολιτών, τους οποίους θεωρούσαν απειλή για τα σχέδιά τους. Αναζητήστε στο διαδίκτυο ποιες ήταν οι συνήθειες μέθοδοι εκτέλεσης ενός κατάδικου στην κλασική Αθήνα και ποιος Αθηναίος κωμικός ποιητής –και σε ποιο έργο του– χλευάζει τη μανία των Αθηναίων να πραγματοποιούν διαρκώς δίκες.

Ανακεφαλαίωση – Αναστοχασμός

▶ Τι μελετήσαμε;

Η παράδοση της Αθήνας στη Σπάρτη έχει ως συνέπεια την αλλαγή του πολιτικού καθεστώτος (Τυραννία), που συνοδεύεται από τη θέσπιση νέων νόμων. Η ανασφάλεια των Τριάκοντα τους οδηγεί να ζητήσουν φρουρά από τον Λύσανδρο, ο οποίος ικανοποιεί το αίτημά τους. Την ίδια στιγμή ο μετριοπαθής Θηραμένης και ο ακραίος Κριτίας έρχονται για πρώτη φορά σε έντονη διαφωνία.

Βιβλίο 2

Κεφάλαιο Γ 17-49

Περιληπτικά



Όσο περνάει ο καιρός οι αυθαιρεσίες των Τριάκοντα Τυράννων και οι άδικες εκτελέσεις ολοένα αυξάνονται. Η ανεξέλεγκτη δράση τους προκαλεί τις αντιδράσεις μεγάλης μερίδας πολιτών, που αρχίζει να αναρωτιέται προς τα πού πηγαίνει άραγε το καθεστώς. Φωνή της λογικής μεταξύ των Τυράννων αποτελεί ένα πρόσωπο, το οποίο σίγουρα δεν θα περιμέναμε. Ο λόγος για τον Θηραμένη, που υποστηρίζει ότι θα ήταν αδύνατο να διατηρήσουν το καθεστώς, αν δεν το μοιραστούν με αρκετούς ακόμα Αθηναίους πολίτες. Η μεγάλη δημοτικότητα του και η επιρροή που μπορούσε να ασκήσει στον λαό εύλογα προκαλούν ανησυχία στο άλλο ηγετικό στέλεχος των Τριάκοντα, τον Κριτία, καθώς και σε άλλους από τους Τριάκοντα. Αποφασίζουν λοιπόν να επιλέξουν τρεις χιλιάδες πολίτες που θα συμμετέχουν, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Κριτία και των υπολοίπων, στην άσκηση της εξουσίας.

Ωστόσο, και σε αυτήν την ενέργεια ο Θηραμένης είναι αντίθετος. Υποστηρίζει ότι είναι άστοχη η απόφαση αυτή και απορεί με τα κριτήρια επιλογής τους.¹ Τονίζει ακόμα τη μεγάλη αδυναμία του καθεστώτος τους, το οποίο φαίνεται ότι ασκεί υπερβολική βία, αλλά ταυτόχρονα ότι είναι αρκετά αδύναμο απέναντι σε αυτούς που εξουσιάζει. Στη συνέχεια, οι Τριάκοντα αφού αποφασίζουν να αφαιρέσουν τα όπλα όλων των κατοίκων,² προχωρούν πάλι σε μαζικές εκτελέσεις· άλλες εξαιτίας προσωπικού μίσους, άλλες για να κλέψουν την περιουσία των θυμάτων. Δεν διστάζουν μάλιστα να εκτελέσουν ακόμα και μετοίκους.³

Οι ενέργειές τους θα βρουν αντίθετο για μια ακόμα φορά τον Θηραμένη, που πλέον κρίνεται ότι αποτελεί κίνδυνο στα σχέδια τους και πρέπει να εξοντωθεί. Καλούν λοιπόν συνεδρίαση στη Βουλή, τοποθετώντας για εκφοβισμό μπροστά από το Βουλευτήριο νεαρούς που κρατούσαν μαχαίρια. Εκεί τον λόγο παίρνει ο Κριτίας που υποστηρίζει ότι ο Θηραμένης πρέπει να τιμωρηθεί, όχι μόνο ως εχθρός της πόλης αλλά και ως προδότης. Ως επικείμενο για το δεύτερο, χρησιμοποιεί το παρελθόν του πατέρα του Θηραμένη που, αν και ήταν δημοκρατικός, ο γιος του δεν δίστασε να λάβει μέρος στην ανατροπή της Δημοκρατίας, όντας μάλιστα ένας από τους αρχηγούς των Τριάκοντα. Αφού υπενθυμίζει στους βουλευτές και τον λαό για μια ακόμα φορά ότι αυτός ευθύνεται για την καταδίκη και την εκτέλεση των στρατηγών της ναυμαχίας των Αργινουσών, παρόλο που ο ίδιος είχε λάβει διαταγή να περισυλλέξει τους ναυαγούς, προτρέπει

- ¹ Ο Θηραμένης πιστεύει ότι μέσα σε αυτούς μπορεί να συμπεριλαμβάνονται πολλοί διεφθαρμένοι πολίτες και να αποκλείονται πολλοί αξιόλογοι.
- ² Μοναδικό που απολάμβαναν τα προνόμια που παρείχαν οι Τριάκοντα ήταν όσοι ανήκαν στον «Κατάλογο των Τρισχιλίων». Αυτοί είναι και οι μόνοι στους οποίους οι Τύραννοι δεν θα αφαιρέσουν τα όπλα.
- ³ Με τον όρο «μέτοικος» εννοούμε κάποιον ο οποίος κατοικούσε στην Αθήνα, χωρίς ωστόσο να κατάγεται από αυτήν και να κατέχει πολιτικά δικαιώματα. Παρόλο που πολλοί μέτοικοι ήταν ιδιαίτερα επιφανείς οικονομικά, ήταν αποκλεισμένοι από τη συμμετοχή στα δημόσια αξιώματα της πόλης, αφού επικρατούσε η αντίληψη ότι μόνο οι «γνήσιοι» Αθηναίοι αποφασίζουν για την Αθήνα!



τους Αθηναίους να τον καταδικάσουν αμέσως σε θάνατο. Για να ενισχύσει τα επιχειρήματά του ο Κριτίας φέρνει ως παράδειγμα τη Σπάρτη, το πολίτευμα της οποίας θεωρεί ως το τελειότερο όλων. Αναρωτιέται τι θα συνέβαινε, αν ένας από τους εφόρους εναντιωνόταν στην Πολιτεία και τους άλλους εφόρους, όπως ακριβώς κάνει τώρα ο Θηραμένης. Σε καμία περίπτωση δεν θα έμεινε ατιμώρητος, όπως λέει...

Τον λόγο στη συνέχεια παίρνει ο Θηραμένης που υπενθυμίζει στους συμπολίτες του ότι ο Κριτίας απουσίαζε από την Αθήνα, όταν πραγματοποιήθηκε η δίκη των στρατηγών. Συμφωνεί μαζί του ως προς το ότι όποιος προσπαθεί να βλάψει την ολιγαρχία είναι εχθρός της πόλης και πρέπει να τιμωρηθεί. Διαφωνεί όμως απολύτως με την εκτέλεση αθών πολιτών, αναφέροντας ονομαστικά κάποιες περιπτώσεις Αθηναίων που θανατώθηκαν από τους Τριάκοντα. Επιπλέον, θεωρεί απαράδεκτη τη θανάτωση μετοίκων, αφού έτσι όλοι οι άλλοι μέτοικοι θα γίνονταν εχθροί του πολιτεύματος. Κατακρίνει την επιλογή των Τριάκοντα να εξορίσουν σημαντικότερες για την Αθήνα προσωπικότητες, όπως ο Θρασύβουλος, ο Αλκιβιάδης ή ο Άνυτος.⁴ Τέλος, αφού αντικρούσει την κατηγορία «κόθορνος» λέγοντας πως δεν του ταιριάζει απόλυτα ούτε η μία ούτε η άλλη παράταξη, τονίζει ότι ποτέ δεν συνεργάστηκε ούτε με τους δημοκρατικούς ούτε με τους ολιγαρχικούς, για να αφανίσει επιφανείς πολίτες.

⁴ Ο Άνυτος ήταν πλούσιος Αθηναίος πολιτικός. Έχει μείνει στην ιστορία ως ένας από τους κατηγορούς του φιλοσόφου Σωκράτη, παίζοντας καταλυτικό ρόλο στην εκτέλεση του τελευταίου.



Περίγραμμα μαθήματος

Τι θα εξετάσουμε στην ενότητα:

- ▶ Ο Θηραμένης με τα επιχειρήματά του κερδίζει την εύνοια του κόσμου. Ο Κριτίας και οι υπόλοιποι Τριάκοντα καταλαβαίνουν ότι μόνο ένας τρόπος υπάρχει να κατανικήσουν την επιρροή που ασκεί στον λαό της Αθήνας, δηλαδή να καταδικαστεί ο Θηραμένης σε θάνατο.
- ▶ Για μια ακόμα φορά θα γίνουμε μάρτυρες των αυθαιρεσιών ενός τυραννικού καθεστώτος. Ενάντια σε όσα προβλέπει ο νόμος, οι Τριάκοντα αποφασίζουν τη διαγραφή του Θηραμένη από τους Τρισχιλίους. Ο δρόμος για τη θανατική ποινή είναι πλέον ανοιχτός...

Τι θέλουμε να πετύχουμε:

- ▶ Να κατανοήσουμε πόσο σημαντικές είναι στην αρχαία Αθήνα η ρητορική δεινότητα ενός πολίτη και η ικανότητά του να πείθει με τον λόγο του τους συμπολίτες του. Θα είναι άραγε αυτές επαρκείς να σώσουν τον Θηραμένη από το ολέθριο αδιέξοδο στο οποίο βρίσκεται;
- ▶ Ανατρέχοντας στο πρόσφατο παρελθόν να προβληματιστούμε σχετικά με τα «παιχνίδια» που παίζει καμιά φορά η μοίρα. Ο υπεύθυνος για την καταδίκη των στρατηγών στη ναυμαχία των Αργινουσών βρίσκεται τώρα αντιμέτωπος με την ίδια ποινή.

Σύνοψη

Ο Θηραμένης μόλις έχει τελειώσει τον λόγο του και ο λαός ξεσπά σε επιδοκιμασίες. Η εξέλιξη αυτή προβληματίζει έντονα τον Κριτία και τους υπόλοιπους Τριάκοντα, που καταλαβαίνουν ότι με την τροπή που έχει πάρει η κατάσταση, ο Θηραμένης θα γλιτώσει. Αποφασίζουν λοιπόν να τοποθετήσουν τους νεαρούς με τα μαχαίρια μπροστά από τα κιγκλιδώματα που χωρίζουν τους βουλευτές από το ακροατήριο, έτσι ώστε να τους βλέπει ο κόσμος. Με την πρόφαση ότι δεν θα ανεχτεί να βλέπει τους φίλους του να εξαπατώνται από τον Θηραμένη, αποφασίζει «να πάρει ο ίδιος την κατάσταση στα χέρια του», καταδικάζοντάς τον σε θάνατο. Κανείς ωστόσο από όσους συμπεριλαμβάνονται στον κατάλογο των Τρισχιλίων δεν μπορεί να θανατωθεί χωρίς την ψήφο του κόσμου, ενώ οι Τριάκοντα μπορούν να καταδικάσουν μόνο όποιον βρίσκεται εκτός καταλόγου. Έτσι λοιπόν, αφού διαγράψει –παράνομα– τον Θηραμένη από τον κατάλογο, τον καταδικάζει σε θάνατο.

Αρχαίο κείμενο

[2.3.50] Ὡς δὲ εἰπὼν ταῦτα ἐπαύσατο, καὶ ἡ βουλή δὴλη ἐγένετο εὐμενῶς ἐπιδορυθήσασα, γνοὺς ὁ Κριτίας ὅτι εἰ ἐπιτρέψοι τῇ βουλῇ διαψηφίζεσθαι περὶ αὐτοῦ, ἀναφεύξοιτο, καὶ τοῦτο οὐ βιωτὸν ἠγησάμενος, προσελθὼν καὶ διαλεχθεὶς τι τοῖς τριάκοντα ἐξῆλθε, καὶ ἐπιστῆναι ἐκέλευσε τοὺς τὰ ἐγχειρίδια ἔχοντας φανερώς τῇ βουλῇ ἐπὶ τοῖς δρυφάκτοις.

[2.3.51] πάλιν δὲ εἰσελθὼν εἶπεν· Ἐγὼ, ὦ βουλή, νομίζω προστάτου ἔργον εἶναι οἴου δεῖ, ὃς ἂν ὀρῶν τοὺς φίλους ἐξαπατωμένους μὴ ἐπιτρέπη. καὶ ἐγὼ οὖν τοῦτο ποιήσω. καὶ γὰρ οἶδε οἱ ἐφεστηκότες οὐ φασιν ἡμῖν ἐπιτρέψειν, εἰ ἀνήσομεν ἄνδρα τὸν φανερώς τὴν ὀλιγαρχίαν λυμαινόμενον. ἔστι δὲ ἐν τοῖς καινοῖς νόμοις τῶν μὲν ἐν τοῖς τρισχιλίοις ὄντων μηδένα ἀποδνήσκειν ἄνευ τῆς ὑμετέρας ψήφου, τῶν δ' ἔξω τοῦ καταλόγου κυρίους εἶναι τοὺς τριάκοντα θανατοῦν. ἐγὼ οὖν, ἔφη, Θηραμένην τουτονὶ ἐξαλείφω ἐκ τοῦ καταλόγου, συνδοκοῦν ἅπασιν ἡμῖν. καὶ τοῦτον, ἔφη, ἡμεῖς θανατοῦμεν.

Γλωσσικές παρατηρήσεις

Γραμματική

- **ἐπαύσατο**: γ' ενικό Οριστικής Αορίστου του ρήμ. παύομαι. **Αρχικοί χρόνοι**: Εν.: παύομαι, Πρτ.: ἐπαύομην, Μέλλ.: παύσομαι/πανθήσομαι/πανσθήσομαι (Παθητικός), Αόρ.: ἐπαυσάμην/ἐπαύθην/ἐπαύσθην (Παθ.), Πρκ.: πέπαυμαι, Υπρσ.: ἐπεπαύμην. **Ομόρριζα**: παύση, ανάπαυση, κατάπαυση.
- **εὐμενῶς**: επίρρημα θετικού βαθμού του επιθέτου ὁ, ἡ εὐμενής, τὸ εὐμενές (ὁ εὐμενής, τοῦ εὐμενοῦς, τῷ εὐμενεῖ, τὸν εὐμενῆ, (ὦ) εὐμενές / οἱ εὐμενεῖς, τῶν εὐμενῶν, τοῖς εὐμενεσί(ν), τοὺς εὐμενεῖς, (ὦ) εὐμενεῖς).
- **γνοὺς**: μετοχή Αορίστου β', αρσενικού γένους, ονομαστική ενικού του ρήματος γινώσκω (γνωρίζω). **Αρχικοί χρόνοι**: Πρτ.: ἐγίνωσκον, Μέλλ. γνώσομαι, Αόρ. ἔγνω, Πρκ. ἔγνωκα, Υπρσ. ἐγνώκειν. **Ομόρριζα**: γνώση, γνωστικός, πασίγνωστος.
- **ἐπιτρέψοι**: γ' ενικό Ευκτικής Μέλλοντα του ρήμ. ἐπιτρέπω < ἐπί + τρέπω. **Αρχικοί χρόνοι**: Εν.: τρέπω, Πρτ.: ἔτρεπον, Μέλλ.: τρέψω, Αόρ.: ἔτρεψα, Πρκ.: τέτροφα. **Ομόρριζα**: ντρέπομαι, αναπότρεπτος, ευτράπελος.
- **βιωτὸν**: ρηματικό επίθετο, γένους ουδετέρου, αιτιατικής ενικού, β' κλίσης βιωτός, -ή, -όν (= ανυπόφορος).
- **οἴου**: αναφορική αντωνυμία, γένους αρσενικού, γενικής ενικού, β' κλίσης (οἶος, οἶα, οἶον = τέτοιος που).
- **μηδένα**: αόριστη επιμεριστική αντωνυμία, γένους αρσενικού, αιτιατικής ενικού (μηδεῖς, μηδεμία, μηδέν).
- **θανατοῦν**: απαρέμφατο Ενεστώτα του συνηρημένου ρήματος γ' τάξης θανατόω-ῶ (= θανατώνω). Κλίνεται σύμφωνα με το δηλόω-ῶ.

Συντακτικό

- **ταῦτα**: σύστοιχο αντικείμενο του εἰπὼν.
- **περὶ αὐτοῦ**: εμπρόθετος προσδιορισμός της αναφοράς στο διαψηφίζεσθαι.
- **πάλιν**: επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου στο εἰσελθὼν.
- **ἄνευ τῆς ψήφου**: εμπρόθετος προσδιορισμός που δηλώνει στέρηση στο ἀποδνήσκειν.
- **τοῦ καταλόγου**: γενική της αφητηρίας στο ἔξω.
- **ἡμῖν**: δοτική προσωπική.
- **μὰ τοὺς θεούς**: ομοτική επιφωνηματική έκφραση. Ἐτσι ονομάζονται οι φράσεις που δηλώνουν ὄρκο.



ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

Ερμηνευτικές – Πραγματολογικές παρατηρήσεις

- **γνούς ό Κριτίας... άναφεύξοιτο:** ο Κριτίας δεν ήταν κάποιος «τυχαίος», όπως θα λέγαμε σήμερα. Κάθε άλλο... Ήταν ικανότατος πολιτικός, φιλόσοφος, ρήτορας, καθώς και ποιητής. Υπήρξε μαθητής του φιλόσοφου Σωκράτη, του διακεκριμένου ρήτορα Γοργία και αρκετών σοφιστών. Ήταν επίσης θείος του φιλόσοφου Πλάτωνα, πολύ καλός φίλος του Αλκιβιάδη και ο πιο βίαιος από τους Τριάκοντα Τυράννους. Το μίσος του απέναντι στους δημοκρατικούς οφείλεται στο γεγονός ότι οι τελευταίοι στο παρελθόν τον είχαν εξορίσει από την Αθήνα.
- **τούς τὰ έγγχειρίδια έχοντας:** ο Κριτίας, προκειμένου να τρομοκρατήσει τους βουλευτές και τους άλλους παρευρισκομένους, τοποθετεί μεταξύ των βουλευτών και του ακροατηρίου φρουρούς οπλισμένους με μαχαίρια (*έγγχειρίδια*). Το γεγονός ότι η απόφαση έπρεπε –παράνομα– να ληφθεί φανερά από τους δικαστές δεν τους άφηνε το περιθώριο να εναντιωθούν στα λόγια του Κριτία.
- **έστι δέ έν τοίς καινοίς νόμοις:** μετά τη λήξη του Πελοποννησιακού Πολέμου, η Σπάρτη αποφασίζει την κατάλυση της Δημοκρατίας και την εγκαθίδρυση Ολιγαρχίας (πολίτευμα το οποίο είχε και η ίδια). Με την τοποθέτησή τους στην εξουσία, οι Τριάκοντα γράφουν νέους νόμους, που εξυπηρετούν αποκλειστικά τα δικά τους συμφέροντα και όχι του λαού. Σε αυτούς τους νόμους αναφέρεται εδώ ο Κριτίας.
- **έν τοίς τρισχιλίοις:** οι Τριάκοντα συνέταξαν έναν κατάλογο με τα ονόματα τριών χιλιάδων υποστηρικτών τους. Σύμφωνα με τους νέους νόμους της πόλης, την αρμοδιότητα να καταδικάσει όποιον βρισκόταν στον κατάλογο των Τρισχιλίων είχε μόνο η Βουλή των Πεντακοσίων, ενώ όποιον ήταν εκτός του καταλόγου, οι Τριάκοντα. Αυτός είναι ο λόγος που ο Κριτίας πρώτα διαγράφει τον Θηραμένη από τον κατάλογο και έπειτα τον καταδικάζει ο ίδιος σε θάνατο.



Παράλληλο κείμενο

Στο έργο του Ίέρων ο Ξενοφώντας παρουσιάζει μια συνομιλία μεταξύ του ποιητή Σιμωνίδη του Κείου και του τυράννου των Συρακουσών (478-466 π.Χ.) Ιέρωνα, στην αυλή του οποίου ο ποιητής είχε περάσει τα τελευταία χρόνια της ζωής του. Στο πρώτο μέρος ο Ιέρων εκθέτει την άποψη ότι ο τύραννος ζει ζωή δυστυχημένη. Στο απόσπασμα που ακολουθεί ο Ιέρων περιγράφει την κατάσταση του τυράννου, ο οποίος, ενώ γνωρίζει τους γενναίους, τους σοφούς και τους δίκαιους ανθρώπους, αναγκάζεται από φόβο να τους παραμερίζει, αφού αυτοί τάσσονται υπέρ της ελευθερίας.

[5] Θα σου αναφέρω, Σιμωνίδη, κι άλλο ένα φοβερό πάθημα των τυράννων. Γνωρίζουν βέβαια και αυτοί εξίσου καλά όσο και οι ιδιώτες ποιοι είναι κόσμιοι και σοφοί και δίκαιοι. Αλλά, αντί να τους θαυμάζουν, τους φοβούνται: τους ανδρείους τους φοβούνται μήπως αποτολμήσουν τίποτε για χάρη της ελευθερίας, τους σοφούς μήπως μηχανευθούν κάτι εις βάρος τους και τους δίκαιους μήπως το πλήθος επιθυμήσει να κυβερνηθεί απ' αυτούς. [2] Όταν λοιπόν τους βγάλουν κρυφά από τη μέση όλους αυτούς, ποιοι άλλοι τους απομένουν για να χρησιμοποιήσουν εκτός από τους άδικους, τους ακρατείς και τους δουλοπρεπείς; Στους άδικους έχουν

εμπιστοσύνη, επειδή και αυτοί φοβούνται, όπως και οι τύραννοι, μήπως οι πόλεις ελευθερωθούν ποτέ και τους καθίσουν στο скаμνί· τους ακρατείς τους εμπιστεύονται επειδή τους χρειάζονται προκειμένου ν' ασκήσουν την τωρινή τους εξουσία, και τους δουλοπρεπείς επειδή ούτε οι ίδιοι κρίνουν τον εαυτό τους άξιο της ελευθερίας. Από την πλευρά μου, τουλάχιστον, θεωρώ τρομερό τούτο το πάθημα, άλλους δηλ. να νομίζεις για καλούς και άλλους να 'σαι υποχρεωμένος να χρησιμοποιείς. [3] Ακόμη, ο τύραννος εξ ανάγκης αγαπά την πόλη του, αφού χωρίς αυτήν ούτε να συντηρηθεί θα μπορούσε ούτε να ευτυχήσει· όμως η τυραννίδα τον εξαναγκάζει να τα βάλει με την ίδια του την πατρίδα. Γιατί οι τύραννοι δεν χαίρονται κάνοντας τους πολίτες γενναίους και οπλίζοντάς τους καλά, παρά πιο πολύ ευχαριστιούνται όταν δίνουν σε ξένους περισσότερα μέσα προκειμένου να εμπνέουν φόβο· ξένους χρησιμοποιούν και ως φρουρά. [4] Αλλά κι όταν συμπέσει καλή χρονιά κι αφθονήσουν τ' αγαθά, πάλι ο τύραννος δεν χαίρεται μαζί με τους άλλους, γιατί πιστεύει ότι, όσο φτωχότεροι είναι οι άνθρωποι, τόσο περισσότερο τους έχει του χεριού του.

Μετάφραση Π. Κονδύλης

Ασκήσεις – Δραστηριότητες

- *εἰπόν, ἐγένετο*: να γράψετε τις μετοχές (και τα τρία γένη) και το απαρέμφατο του Αορίστου β' των παραπάνω τύπων. Στη συνέχεια να κλίνετε το αρσενικό και το θηλυκό και στους δύο αριθμούς.
- *γνούς*: να κλίνετε την Υποτακτική και Ευκτική Ενεστώτα του ρήματος στην Ενεργητική Φωνή.
- *προσελθών*: να κλίνετε το ρήμα στην Οριστική και την Υποτακτική Ενεργητικής Φωνής στον χρόνο που βρίσκεται ο τύπος.
- *όντων*: να γράψετε την Οριστική, Υποτακτική και Ευκτική του ρήματος στον χρόνο που βρίσκεται ο τύπος.

- *ἄπασιν*: να κλίνετε τον ενικό και πληθυντικό αριθμό του θηλυκού και ουδετέρου γένους του παραπάνω τύπου.
- Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της στήλης Α με τα σωστά της στήλης Β.

ΣΤΗΛΗ Α

- *τι*
- *οἴου*
- *οἶδε*
- *μηδένα*
- *ἡμῖν*

ΣΤΗΛΗ Β

- Αναφορική αντωνυμία
- Αόριστη αντωνυμία
- Προσωπική αντωνυμία
- Αόριστη αντωνυμία
- Δεικτική αντωνυμία



ΑΣΚΗΣΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ

- Να γράψετε ένα ομόρριζο ουσιαστικό ή επίθετο της Νέας Ελληνικής για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις που περιέχονται στο κείμενο: *ἀναφεύξοιτο, εἰσελθῶν, ὄρων, ἀποθνήσκειν.*
- Να σχηματίσετε στη στήλη 3 από τις παρακάτω μετοχές της στήλης 1 ένα ομόρριζο ουσιαστικό της Αρχαίας Ελληνικής με την κατάληξη που περιέχεται στη στήλη 2:

ΣΤΗΛΗ 1	ΣΤΗΛΗ 2	ΣΤΗΛΗ 3
<i>ἡγησάμενος</i>	-ης	
<i>ὄρων</i>	-η	
<i>ἐπιτρέπη</i>	-ή	
<i>συνδοκοῦν</i>	-ξασ	

- Να συνδέσετε κάθε λέξη στη στήλη 1 με τη σημασία της στη στήλη 2. Περισεύουν δύο στοιχεία στη στήλη 2.

ΣΤΗΛΗ 1

- εὐμενῶς* •
- διαψηφίζεσθαι* •
- ἡγησάμενος* •
- ἀποθνήσκειν* •
- ὕστερον* •
- συνδοκοῦν* •

ΣΤΗΛΗ 2

- με τη σύμφωνη γνώμη
- αφού θεώρησε
- ευνοϊκά
- πεθαίνει
- αποφασίζει
- ηγούνταν
- δόξαζε
- πήγαινε

- Στο κείμενο της ενότητάς μας ο Κριτίας ισχυρίζεται ότι δεν θα επιτρέψει σε κανέναν να «μολύνει την ολιγαρχία». Εμείς γνωρίζουμε πολύ καλά ότι ο συγκεκριμένος «δεν δίνει δεκάρα», όπως θα λέγαμε σήμερα, για το πολίτευμα, την Αθήνα ή τους συμπολίτες του. Γνώριζες ωστόσο ότι κατά την αρχαιότητα υπήρξαν τύραννοι, οι οποίοι έμειναν στην ιστορία για θετικές τους ενέργειες;

Ένας από αυτούς μάλιστα (αποτελεί «celebrity» μεταξύ των Τυράννων και σίγουρα τον γνωρίζεις!) έχει βάλει το «λιθαράκι» του, ώστε σήμερα να βλέπουμε εμείς κινηματογράφο... Αναζητήστε στο διαδίκτυο ποιος μπορεί να είναι αυτός και πώς σχετίζεται με τις τέχνες.

Ανακεφαλαίωση – Αναστοχασμός

► Τι μελετήσαμε:

Η ικανότητα του Θηραμένη να πείθει με τον λόγο του φαίνεται ότι είναι επαρκής να του εξασφαλίσει μια αθωωτική απόφαση, σε περίπτωση που πραγματοποιηθεί ψηφοφορία. Ωστόσο, ο Κριτίας και οι υπόλοιποι Τριάκοντα που γνωρίζουν ότι μια τέτοια εξέλιξη θα ήταν καταστροφική για τα σχέδιά τους, αποφασίζουν να πάρουν την κατάσταση στα χέρια τους. Εφόσον μόνο ο λαός μπορεί να καταδικάσει σε θάνατο κάποιον από τους Τρισχιλίους, ενώ οι Τριάκοντα όποιον βρίσκεται εκτός καταλόγου, αποφασίζουν να τον διαγράψουν. Στη συνέχεια ο ίδιος ο Κριτίας τον καταδικάζει σε θάνατο!

Περίγραμμα μαθήματος

Τι θα εξετάσουμε στην ενότητα:

- ▶ Ακούγοντας τον Κριτία να τον καταδικάζει σε θάνατο, ο Θηραμένης ανεβαίνει στον βωμό. Αφού ικετεύει τους συμπολίτες του να μην επιτρέπουν στον Κριτία να ενεργεί όπως θέλει, τους παρακινεί να μη μένουν αμέτοχοι σε όσα βλέπουν.
- ▶ Ο κήρυκας των Τριάκοντα διατάζει την παράδοση του Θηραμένη στους Έντεκα. Αυτοί, με επικεφαλής τον Σάτυρο, τον αιχμαλωτίζουν και τον οδηγούν στον τόπο της εκτέλεσής του.

Τι θέλουμε να πετύχουμε:

- ▶ Να κατανοήσουμε ότι σε ένα τυραννικό καθεστώς οποιαδήποτε έννοια δικαιοσύνης, ισονομίας και διαφάνειας καταστρατηγείται πλήρως. Η εξουσία μπορεί να μακροημερεύσει μόνο με τη βία και η ύπαρξη ενός τρομοκρατημένου λαού διευκολύνει τα σχέδια του τυράννου.
- ▶ Συγκρίνοντας τον τρόπο καταδίκης των κατηγορούμενων στις δύο πιο σημαντικές δίκες που είδαμε ως τώρα (στρατηγοί, Θηραμένης), και λαμβάνοντας υπόψη το πολίτευμα, να εντοπίσουμε τις μεταξύ τους ομοιότητες και διαφορές.

Σύνοψη

Ο Θηραμένης, ακούγοντας τον Κριτία να τον καταδικάζει σε θάνατο, καταφεύγει άμεσα στον βωμό και παρακαλεί τους συμπολίτες του να μην επιτρέψουν τις αδικίες που γίνονται μπροστά στα μάτια τους. Η διαγραφή του από τον κατάλογο των Τρισχιλίων και η καταδίκη του από τους Τριάκοντα είναι αντίθετες προς τον νόμο, τον οποίο μάλιστα έγραψαν οι ίδιοι οι Τύραννοι. Γνωρίζει πως η καταδίκη του είναι δεδομένη και ότι ο βωμός δεν πρόκειται να τον σώσει, αφού, όπως λέει, οι Τριάκοντα δεν είναι ασεβείς μόνο απέναντι στους ανθρώπους αλλά και στους θεούς· άποψη που δικαιώνεται απόλυτα, όταν ο κήρυκας των Τριάκοντα διατάζει τους Έντεκα να τον συλλάβουν και να τον οδηγήσουν στο μέρος όπου πρόκειται να εκτελεστεί.

Αρχαίο κείμενο

[2.3.52] ἀκούσας ταῦτα ὁ Θηραμένης ἀνεπήδησεν ἐπὶ τὴν ἐστίαν καὶ εἶπεν· Ἐγὼ δ', ἔφη, ὦ ἄνδρες, ἰκετεύω τὰ πάντων ἐννομώτατα, μὴ ἐπὶ Κριτία εἶναι ἐξαλείφειν μήτε ἐμὲ μήτε ὑμῶν ὃν ἂν βούληται, ἀλλ' ὄνπερ νόμον οὗτοι ἔγραψαν περὶ τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ, κατὰ τοῦτον καὶ ὑμῖν καὶ ἐμοὶ τὴν κρίσιν εἶναι. [2.3.53] καὶ τοῦτο μὲν, ἔφη, μὰ τοὺς θεοὺς οὐκ ἀγνωῶ, ὅτι οὐδὲν μοι ἀρκέσει ὄδε ὁ βωμός, ἀλλὰ βούλομαι καὶ τοῦτο ἐπιδειξάμενος, ὅτι οὗτοι οὐ μόνον εἰσὶ περὶ ἀνθρώπους ἀδικώτατοι, ἀλλὰ καὶ περὶ θεοὺς ἀσεβέστατοι. ὑμῶν μέντοι, ἔφη, ὦ ἄνδρες καλοὶ κάγαθοί, θαυμάζω, εἰ μὴ βοηθήσετε ὑμῖν αὐτοῖς, καὶ ταῦτα γινώσκοντες ὅτι οὐδὲν τὸ ἐμὸν ὄνομα εὐεξαλειπτότερον ἢ τὸ ὑμῶν ἐκάστου. [2.3.54] ἐκ δὲ τούτου ἐκέλευσε μὲν ὁ τῶν τριάκοντα κῆρυξ τοὺς ἑνδεκα ἐπὶ τὸν Θηραμένην· ἐκεῖνοι δὲ εἰσελθόντες σὺν τοῖς ὑπηρεταῖς, ἡγουμένου αὐτῶν Σατύρου τοῦ δρασυχτάτου τε καὶ ἀναιδεστάτου, εἶπε μὲν ὁ Κριτίας· Παραδίδομεν ὑμῖν, ἔφη, Θηραμένην τουτονὶ κατακεκριμένον κατὰ τὸν νόμον· ὑμεῖς δὲ λαβόντες καὶ ἀπαγαγόντες οἱ ἑνδεκα οὗ δεῖ τὰ ἐκ τούτων πράττετε.



ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

Γλωσσικές παρατηρήσεις

Γραμματική

- **ἀκούσας**: μετοχή Αορίστου, γένους αρσενικού, ονομαστικής ενικού του ρήμ. *ἀκούω*. Κλίνεται σύμφωνα με τη γ' κλίση: *ἀκούσας -αντος, -ι, -α* κ.ο.κ. **Αρχικοί χρόνοι**: Εν.: *ἀκούω*, Πρτ. *ἤκουον*, Μέλλ.: *ἀκούσομαι*, Αόρ.: *ἤκουσα*, Πρκ. *ἀκήκοα*, Υπρσ.: *ἤκηκόειν*. **Ομόρριζα**: ακουστικό, ακοή, ανήκουστος, υπάκουος.
- **ἔφη**: γ' ενικό Οριστικής Παρατατικού του ρήμ. *φημί* (= λέω, ισχυρίζομαι, υποστηρίζω ότι αληθεύει κάτι, βεβαιώνω). **Ομόρριζα**: φήμη, διαφήμιση, φημισμένος, προφήτης.
- **βούληται**: γ' ενικό Υποτακτικής Ενεστώτα του αποθετικού (έχει δηλαδή μόνο μία από τις δύο φωνές) ρήμ. *βούλομαι*. **Αρχικοί χρόνοι**: Εν.: *βούλομαι*, Πρτ.: *έβουλόμην*, Μέλλ.: *βουλήσομαι / βουληθήσομαι* (Παθ. Μέλλ.): *έβουλησάμην / έβουλήθην* (Παθ. Αόρ.), Πρκ.: *βεβούλημαι*, Υπρσ.: *έβεβουλήμην*. **Ομόρριζα**: βούληση, βουλευτής, σύμβουλος, βουλευτικός, διαβούλευση.
- **κάγαθοί**: *καί + αγαθοί*. Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται κράση: το τελικό φωνήεν ή δίφθογγος μιας λέξης συγχωνεύεται με το αρχικό φωνήεν ή δίφθογγο της επόμενης λέξης και προφέρονται ως ένα.
- **ἀναιδεστάτου**: υπερθετικός βαθμός, αρσενικό γένος, γενική πτώση του επιθέτου *ό, ή αναιδής, τὸ αναιδές*. Συγκριτικός: *ἀναιδέστερος, -εστέρα, -έστερον*. Υπερθετικός: *ἀναιδέστατος, -τάτη, -τατον*. Τι προσέχουμε: τα τριτόκλιτα δικατάληκτα επίθετα (αυτά που έχουν την ίδια κατάληξη σε δύο γένη (π.χ. *ό, ή αναιδής*), σχηματίζουν τους άλλους βαθμούς κατ' αυτόν τον τρόπο.

Συντακτικό

- **ἀκούσας**: χρονική μετοχή (οι μετοχές Αορίστου είναι συνήθως χρονικές), συνημμένη στο Υποκείμενο *Θηραμένης*. Δηλώνει το προτερόχρονο σε σχέση με το ρήμα της πρότασης *ἀνεπήδησεν* (πρώτα άκουσε, μετά *ἀνεπήδησεν*).
- **μὰ τοὺς θεούς**: ομοτική (ορκωτική) επιφωνηματική έκφραση.
- **ὄν ἄν θούληται**: δευτερεύουσα ονοματική αναφορική πρόταση. Εισάγεται με την αναφορική αντωνυμία *ὄν*. Εκφέρεται με Υποτακτική, άρα είναι επιθυμίας.
- **ἢ τὸ ὕμῶν ἑκάστου**: β' όρος σύγκρισης, λόγω του επιθέτου συγκριτικού βαθμού *εὐεξαλειπτότερον*. Στα αρχαία ο β' όρος σύγκρισης δηλώνεται συνήθως με γενική συγκριτική ή με το *ἢ* και ομοιόπτωτα προς τον πρώτο όρο ή με το *ἢ* και ομοιότροπα προς τον πρώτο όρο (για τις περιπτώσεις όπου οι δύο όροι δεν είναι πτωτικά, π.χ. απαρέμματα, ολόκληρες προτάσεις κ.ά.).
- **ὕμῶν**: γενική διαιρετική από το *ἑκάστου*.
- **ἐπὶ τὸν Θηραμένην**: εμπρόθετος προσδιορισμός της εχθρικής κατεύθυνσης.
- **κατὰ τὸν νόμον**: εμπρόθετος προσδιορισμός της συμφωνίας.

Ερμηνευτικές – Πραγματολογικές παρατηρήσεις

- **ἀνεπήδησεν ἐπὶ τὴν ἐστίαν**: στην αρχαία Ελλάδα, τόσο στα δημόσια όσο και στα ιδιωτικά κτίρια, υπήρχε ένας βωμός αφιερωμένος στους θεούς. Όπως γνωρίζουμε από την *Οδύσεια* και την *Ιλιάδα*, ο θεσμός της ικεσίας θεωρείται ιερός από τα πανάρχαια χρόνια. Κανείς δεν επιτρέπεται να αποσπάσει βιαίως τον ικέτη από τον βωμό. Ο Θηραμένης, στην προσπάθειά του να αποδείξει ότι οι Τριάκοντα δεν σέβονται ούτε τους θεούς, αφού είναι βέβαιος ότι θα τον απομακρύνουν με τη βία, καταφεύγει στον βωμό του Βουλευτηρίου.
- **οὐδὲν τὸ ἐμὸν ὄνομα εὐεξαλειπτότερον ἢ τὸ ὕμῶν ἑκάστου**: ο Θηραμένης κάνει μια τελευταία απόπειρα να πείσει όσους βρίσκονται στον χώρο του Βουλευτηρίου να κινητοποιηθούν και να μην παρακολουθούν άπραγοι τις εξελίξεις. Τους υπενθυμίζει ότι, εφόσον οι Τριάκοντα μπόρεσαν να σβήσουν από τον κατάλογο των Τρισχιλίων το δικό του όνομα, με την ίδια –και μεγαλύτερη– ευκολία θα μπορέσουν να σβήσουν το όνομα οποιουδήποτε άλλου πολίτη.
- **ὁ τῶν τριάκοντα κῆρυξ**: πρόκειται για επίσημο αγγελιαφόρο, λειτουργό του κράτους. Ένα είδος δημοσίου υπαλλήλου θα μπορούσαμε να πούμε. Οι κήρυκες ήταν πρόσωπα ιερά (όπως και οι ικέτες). Παρευρίσκονταν σε θρησκευτικές τελετές, αγώνες, συνελεύσεις του λαού και στα δικαστήρια, χωρίς ωστόσο τις περισσότερες φορές να λαμβάνουν μέρος στη λήψη αποφάσεων. Κριτήριο επιλογής των κηρύκων αποτελούσε, μεταξύ άλλων, η καθαρή και δυνατή φωνή.
- **τοὺς ἑνδεκα**: κληρωτοί άρχοντες, υπεύθυνοι για την εποπτεία των φυλακών και την πραγματοποίηση των θανατικών, και άλλων ποινών. Ένα είδος αστυνομίας της εποχής. Ήταν δέκα στον αριθμό (ένας από κάθε φυλή). Ο ενδέκατος ήταν ο Γραμματέας.



Παράλληλο κείμενο

Το παρακάτω απόσπασμα προέρχεται από την τραγωδία *Ἡρακλεΐδα* του Ευριπίδη (στ. 73-108). Το έργο ξεκινά με τον γέρο Ιόλαο (βοηθό του Ηρακλή) και τους Ηρακλείδες, δηλαδή τα παιδιά του Ηρακλή, που έχουν προσπέσει ικέτες στον ναό του Δία στην Αθήνα. Ο Ιόλαος αναφέρει ότι, από τότε που πέθανε ο Ηρακλής, ο Ευρυσθέας (βασιλιάς της Τίρυνθας) τους καταδιώκει, με σκοπό να τους σκοτώσει. Στη συνέχεια έρχεται στη σκηνή ένας κήρυκας, σταλμένος από τον Ευρυσθέα, ο οποίος τραβάει με τη βία τον Ιόλαο από τον βωμό. Εκείνη τη στιγμή εισέρχεται στη σκηνή ο Χορός από γέροντες της Αθήνας, ο οποίος αποτρέπει τις πράξεις του κήρυκα.

ΧΟΡΟΣ Ε. στον βωμό σιμά τι βουή σηκώθηκε; τι συφορά σημαίνει;

ΙΟΛΑΟΣ. Για ιδέτε με έν' αδύναμον γέρο στο χώμα χυμένον· ω τον δύσμοιρο!

ΧΟΡ. Και ποιος στη γη σκληρά έτσι σ' έχει σωριασμένον;

ΙΟΛ. Ω ξένοι, ετούτος ατιμάζοντας τους θεούς σας με βία με τράβηξεν απ' τον βωμό του Δία!

ΧΟΡ. Μα εσύ από ποιόνε τόπο, ω γέροντα, ήρθες στον λαό τούτον, τον συνοικισμένον από τέσσερες πολιτείες; Ἡ πέρα θ' έφτασες με το καράβι, αφήνοντας της Εύβοιας τ' ακρογιάλια;

ΙΟΛ. Δεν είμαι, ω ξένοι, εγώ νησιώτης· έχω φτάσει στη χώρα τη δική σας από τες Μυκήνες.

ΧΟΡ. Και με τι όνομα σε ονόμαζε ο Μυκηναίος λαός, ω γέροντα;

ΙΟΛ. Θα ξέρετε τον Ιόλαο, τον παραστάτη του Ηρακλή· είναι τ' όνομ' αυτό πολυακουσμένο.

ΧΟΡ. Το ξέρω κι από πριν· αλλά ποιανού 'ναι τ' ανήλικά τ' αγόρια, που τα σφίγγεις στην αγκαλιά σου; Πε μου το!

ΙΟΛ. Αχ! είναι του Ηρακλή τα τέκνα ετούτα, ω ξένοι, που 'ρθαν ικέτες εδικοί σου και της πόλης.

ΧΟΡ. Τι δούλεψη ζητώντας; ή τι να μιλήσουν στους άρχοντες; για πε μου.

ΙΟΛ. Να μην παραδοθούν μήτε με τη βία ξεκολλημένοι απ' τον βωμό στο Άργος να πάνε.

ΚΟΠ. Αυτό τους αφεντάδες σου δεν τους πειράζει, που ορίζοντάς σε εδώ σε βρίσκουνε φευγάτο.

ΧΟΡ. Πρέπει να σέβεσαι των θεών, ω ξένε, τους ικέτες· και με άνομο χέρι να μην τους διώχνεις από τους ιερούς βωμούς· η θεία Δίκη δεν στέργει το!

ΚΟΠ. Ε, λοιπόν διώχτε τους απ' τη δική σας χώρα και δεν θα μεταχειριστώ άνομο χέρι.

ΧΟΡ. Αυτό 'ναι αντίθετο παρακάλεσμα, να διώξει η πολιτεία τους ξένους όπου της προσπέφτουν!

Μετάφραση Κ. Βάρναλης

Ασκήσεις – Δραστηριότητες

- *ἀκούσας, ἔγραψαν:* να γράψετε τις μετοχές και τα απαρέμφρατα στον χρόνο που βρίσκονται οι τύποι. Στη συνέχεια να κλίνετε την Προστακτική Ενεργητικής και Μέσης Φωνής.
- *κρίσιν, ἄνδρες, κῆρυξ:* να κλίνετε τα ουσιαστικά στον ενικό και πληθυντικό αριθμό.
- *ἀδικώτατοι, ἀσεβέστατοι:* να γράψετε τους άλλους βαθμούς των επιθέτων στην πτώση, τον αριθμό και το γένος που βρίσκονται οι τύποι. Στη συνέχεια να κλίνετε το θηλυκό (και στους δύο αριθμούς) στον συγκριτικό βαθμό.



ΑΣΚΗΣΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ

- *ἀγαθοί*: να γράψετε τους άλλους βαθμούς του επιθέτου στα τρία γένη, διατηρώντας την πτώση και τον αριθμό του παραπάνω τύπου. Στη συνέχεια να κλιθεί ο συγκριτικός βαθμός του αρσενικού.
- Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της στήλης 1 με τα σωστά της στήλης 2.

ΣΤΗΛΗ 1

- ὄδε
- εἶ
- τοῦτον
- εἰσελθόντες
- ἀναιδεστάτου

ΣΤΗΛΗ 2

- Μετοχή
- Επίθετο
- Δεικτική αντωνυμία
- Υποθετικός σύνδεσμος
- Δεικτική αντωνυμία

- Να γράψετε ένα ομόρριζο ουσιαστικό ή επίθετο της Νέας Ελληνικής για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις που περιέχονται στο κείμενο: *ἐξαλείφειν, ἀγνοῶ, γιγνώσκοντες, κατακεκριμένον*.

- Να συνδέσετε κάθε λέξη στη στήλη 1 με τη σημασία της στη στήλη 2. Περισεύουν δύο στοιχεία στη στήλη 2.

ΣΤΗΛΗ 1

- θούλομαι
- ἐξαλείφειν
- κατακεκριμένον
- ἐπιδείξει
- εἰσελθόντες

ΣΤΗΛΗ 2

- να αποδείξω
- έχει κριθεί
- θέλω
- αλείφουν
- να διαγράφει
- δείχνουν
- αφού μπόκαν

- Ο Θηραμένης, προκειμένου να συγκινήσει τους συμπολίτες του, οι οποίοι άπραγοι παρακολουθούν τις εξελίξεις, προσπίπτει, όπως είδαμε, ικέτης στον βωμό του Βουλευτηρίου. Από τον Όμηρο γνωρίζουμε ότι η ικεσία είναι ιερή για τον αρχαίο Έλληνα και η παραβίασή της ασέβεια προς τους θεούς.

Αναζητήστε στο διαδίκτυο πληροφορίες σχετικά με την ικεσία στην αρχαία ελληνική γραμματεία (τραγωδίες, κωμωδίες, έπη, ιστοριογραφία κ.λπ.) και στη συνέχεια αναφέρετε στους συμμαθητές σας περιστατικά όπου ο ιερός θεσμός της ικεσίας δεν γίνεται σεβαστός.

Ανακεφαλαίωση – Αναστοχασμός

▶ Τι μελετήσαμε;

Στο άκουσμα των λεγομένων του Κριτία ο Θηραμένης προσφεύγει στον βωμό. Σε μια προσπάθεια να αποδείξει ότι οι Τριάκοντα, πέρα από τους ανθρώπους, είναι ασεβείς απέναντι και στους θεούς, προτρέπει τον λαό της Αθήνας να μην επιτρέψει τα εγκλήματα που γίνονται μπροστά στα μάτια του. Όσο εύκολα διαγράφεται το δικό του όνομα από τον κατάλογο των Τρισχιλίων, άλλο τόσο διαγράφεται και το δικό τους. Η προσπάθειά του θα αποδειχτεί μάταιη, καθώς λίγο αργότερα οι Έντεκα θα τον συλλάβουν.

Περίγραμμα μαθήματος

Τι θα εξετάσουμε στην ενότητα:

- ▶ Ο Θηραμένης συλλαμβάνεται και οδηγείται στον τόπο εκτέλεσής του, ενώ βουλευτές και πολίτες παρακολουθούν αμέτοχοι τις εξελίξεις. Άλλωστε, η τοποθέτηση των οπλισμένων φρουρών μπροστά από το Βουλευτήριο δεν αφήνει και πολλά περιθώρια αντίδρασης.
- ▶ Το τέλος για μια από τις πιο ενδιαφέρουσες προσωπικότητες του ξενοφώντειου κειμένου φαίνεται ότι πλησιάζει! Θα καταφέρει την ύστατη στιγμή να αποφύγει τον θάνατο;

Τι θέλουμε να πετύχουμε:

- ▶ Να συναισθανθούμε τον τρόπο και την αγωνία τόσο του ίδιου του Θηραμένη όσο και ενός πλήθους, που ανήμπορο να αντιδράσει, παρακολουθεί την άδικη καταδίκη ενός συμπολίτη του.
- ▶ Λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες, να αναρωτηθούμε αν αρμόζει σε έναν λαό που έχει γαλουχηθεί με τα ιδεώδη της Δημοκρατίας, να επιτρέπει όσα διαδραματίζονται μπροστά στα μάτια του.

Σύνοψη

Ο Κριτίας διατάζει τους Έντεκα να οδηγήσουν τον Θηραμένη στον τόπο εκτέλεσής του. Αυτός αντιστέκεται έντονα στις προσπάθειες του Σάτυρου και των υπόλοιπων ακολούθων των Τριάκοντα, που προσπαθούν να τον αποσπάσουν από τον βωμό. Η παρουσία φρουρών οπλισμένων με μαχαίρια μπροστά από τα κιγκλιδώματα του Βουλευτηρίου δεν αφήνει περιθώρια αντίστασης στους βουλευτές και το πλήθος, που παρακολουθούν σιωπηλά. Οι δυνατές φωνές του Θηραμένη, καθώς τον σέρνουν μέσα από την Αγορά, εξοργίζουν τον Σάτυρο, ο οποίος του λέει πως θα το μετανιώσει αν δεν σιωπήσει (ναι, γιατί αν σταματούσε να φωνάζει θα του χάριζε τη ζωή...). Λίγο αργότερα, ο Θηραμένης αναγκάζεται να πει το κώνειο. Ακόμα και τη στιγμή του θανάτου του δεν παύει να διατηρεί την ψυχραιμία και το χιούμορ του, αφιερώνοντας τις τελευταίες σταγόνες του δηλητηρίου στον «καλό» Κριτία.

Αρχαίο κείμενο



ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

[2.3.55] Ὡς δὲ ταῦτα εἶπεν, εἶλκε μὲν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ ὁ Σάτυρος, εἶλκον δὲ οἱ ὑπηρεταί. ὁ δὲ Θηραμένης ὡσπερ εἰκὸς καὶ θεοὺς ἐπεκαλεῖτο καὶ ἀνθρώπους καθορᾶν τὰ γιννόμενα. ἡ δὲ βουλή ἡσυχίαν εἶχεν, ὁρῶσα καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς δρυφάκτοις ὁμοίους Σατύρω καὶ τὸ ἔμπροσθεν τοῦ βουλευτηρίου πλήρες τῶν φρουρῶν, καὶ οὐκ ἀγνοοῦντες ὅτι ἐγχειρίδια ἔχοντες παρήσαν. [2.3.56] οἱ δ' ἀπήγαγον τὸν ἄνδρα διὰ τῆς ἀγορᾶς μάλα μεγάλη τῇ φωνῇ δηλοῦντα οἷα ἔπασχε. λέγεται δ' ἐν ῥῆμα καὶ τοῦτο αὐτοῦ. ὡς εἶπεν ὁ Σάτυρος ὅτι οἰμώ-
ξοιτο, εἰ μὴ σιωπήσειεν, ἐπήρετο· Ἄν δὲ σιωπῶ, οὐκ ἄρ', ἔφη, οἰμώξομαι; καὶ ἐπεὶ γε ἀπο-
θνήσκειν ἀναγκαζόμενος τὸ κώνειον ἔπιε, τὸ λειπόμενον ἔφασαν ἀποκοτταβίσαντα εἰπεῖν
αὐτόν· Κριτία τοῦτ' ἔστω τῷ καλῷ. καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἀγνοῶ, ὅτι ταῦτα ἀποφθέγματα οὐκ
ἀξιόλογα, ἐκεῖνο δὲ κρίνω τοῦ ἀνδρὸς ἀγαστόν, τὸ τοῦ θανάτου παρεστηκότος μήτε τὸ
φρόνιμον μήτε τὸ παιγνιώδες ἀπολιπεῖν ἐκ τῆς ψυχῆς.

Γλωσσικές παρατηρήσεις

Γραμματική

- **λαβόντες**: μετοχή Αορίστου β', αρσενικού γένους, ονομαστική πληθυντικού του ρήμ. λαμβάνω. **Αρχικοί χρόνοι**: Εν. λαμβάνω, Πρτ. ἐλάβανον, Μέλλ. λήψομαι, Αόρ. β' ἔλαβον, Πρκ. εἴληφα, Υπρσ. εἰλήφειν. **Ομόρριζα**: λήψη, παραλήπτῃς, λαβή, δωρολήπτῃς, λήμμα.
- **δεῖ**: απρόσωπο ρήμα, Οριστική Ενεστώτα. Απρόσωπα ἢ τριτοπρόσωπα ρήματα ονομάζονται ὅσα βρίσκονται στο γ' ενικό πρόσωπο καὶ δὲν δέχονται ὡς υποκείμενο πρόσωπο ἢ πράγμα (απρόσωπη σύνταξη). Από αυτά μερικά απαντοῦν μόνο ὡς απρόσωπα, ὅπως τα *χρή, μέλει, ἔξεστι*, ἐνῶ τα περισσότερα προέρχονται ἀπὸ προσωπικά ρήματα, ενεργητικά ἢ παθητικά. Μερικά ἀπὸ τα συνηθέστερα απρόσωπα ρήματα εἶναι: *ἀγγέλλεται, χρή* (= πρέπει, εἶναι ἀνάγκη), *ἔξεστι* (= εἶναι δυνατό, επιτρέπεται), *δοκεῖ* (= φαίνεται, νομίζεται, θεωρεῖται), *δεῖ, πρέπει, προσήκει* (= πρέπει, ἐπιβάλλεται, ἀρμόζει), *μέλλει* (= πρόκειται), *ἀρκεῖ* (= εἶναι ἀρκετό), *λέγεται, ἀγγέλλεται, θρυλεῖται, ἀείδεται* (= λέγεται, διαδίδεται), *ὁμολογεῖται* (= ἀναγνωρίζεται).
- **εἰκός**: μετοχή Παρακειμένου, ουδέτερου γένους, ονομαστική ενικού του ρήματος *εἰκομαι* (= μοιάζω/ *εἰκός ἐστι* = εἶναι φυσικό): Παρακείμενος με σημασία Ενεστώτα. Κλίνεται σύμφωνα με τὴ γ' κλίση.
- **παρήσαν**: γ' πληθυντικό Οριστικής Παρατατικού του ρήμ. *παρίσταιμι* (= παρίσταμαι, παρευρίσκομαι, εἶμαι παρών).
- **ἔπασχε**: γ' ενικό Οριστικής Παρατατικού του ρήμ. *πάσχω*. **Αρχικοί χρόνοι**: Εν. *πάσχω*, Πρτ. *ἔπασχον*, Μέλλ. *πίσομαι*, Αόρ. β' *ἔπαθον*, Πρκ. *πέπονθα*, Υπρσ. *ἐπεπόνθειν*. **Ομόρριζα**: πάθος, πάθησις, συμπάθεια, ἐμπαθής.

Συντακτικό

- **ὥσπερ εἰκός:** δευτερεύουσα αναφορική παραβολική πρόταση (έτσι ονομάζονται οι προτάσεις που εισάγονται με το *ὥσπερ* (= όπως ακριβώς). Δίπλα από το *εἰκός* εννοείται ένα ἦν, σχηματίζοντας έτσι μια απρόσωπη έκφραση, η οποία ως Υποκείμενο θα πάρει το απαρέμφατο *ἐπικαλεῖσθαι* (εννοείται).
- **ἔχοντες:** τροπική μετοχή, συνημμένη στο υποκείμενο του *παρῆσαν*.
- **μάλα:** επιρρηματικός προσδιορισμός του ποσού.
- **οἷα ἔπασχε:** δευτερεύουσα πλάγια ερωτηματική πρόταση. Αντικείμενο της μετοχής *δηλοῦντα*. Τι προσέχουμε: οι πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις εισάγονται με αναφορικές και ερωτηματικές αντωνυμίες ή αναφορικά και ερωτηματικά επιρρήματα. Εξαρτώνται από ρήματα απόπειρας, π.χ.: *πειρῶμαι* κ.ά., απορίας, π.χ. *ἀπορῶ*, *θαυμάζω* κ.ά., γνωστικά-άγνοιας, π.χ. *οἶδα*, *γιγνώσκω*, *ὄρῶ*, *ἀγνοῶ*, *ἀπόρως ἔχω* κ.ά., δείξης-δήλωσης, π.χ. *δείκνυμι*, *δηλῶ*, *λέγω*, *ἀποκρίνομαι* κ.ά., ερωτηματικά, π.χ. *ἔρωτῶ*, *πυνθάνομαι* κ.ά., προσοχής, π.χ. *φυλάττομαι*, *φροντίδας*, π.χ. *φροντίζω*, *ἐπιμελοῦμαι* κ.ά., σκέψης, π.χ. *σκοπῶ*, *θουλεύομαι*, *ἐξετάζω* κ.ά. Εδώ εξαρτάται από ρηματικό τύπο με σημασία δήλωσης: *δηλοῦντα*.
- **Κριτία:** δοτική προσωπική χαριστική.
- **ἐκ τῆς ψυχῆς:** εμπρόθετος προσδιορισμός που δηλώνει χωρισμό στο *ἀπολιπεῖν*.

Ερμηνευτικές – Πραγματολογικές παρατηρήσεις

- **ἡ δὲ βουλή ἡσυχίαν εἶχεν / μάλα μεγάλη τῇ φωνῇ:** ο Ξενοφώντας με πολύ εύστοχο τρόπο παρουσιάζει το κλίμα που επικρατεί στο Βουλευτήριο. Η αντίθεση ανάμεσα στην απόλυτη σιωπή και την απραγία των βουλευτών, και τις δυνατές φωνές του Θηραμένη, δημιουργεί μια ατμόσφαιρα που θυμίζει αρχαία τραγωδία. Εκείνο όμως που δεν θα πρέπει να παρερμηνεύσουμε είναι ότι ο Θηραμένης δεν φώναζε από φόβο μπροστά σε όσα πρόκειται να συμβούν. Αντίθετα, μέχρι τελευταία στιγμή προσπαθεί να αφυπνίσει τους συμπολίτες του, ώστε να μη μένουν απαθείς απέναντι στις θηριωδίες των Τριάκοντα· στάση που αναμφίβολα δείχνει την ισχυρή προσωπικότητα και το ψυχικό σθένος του Αθηναίου πρώην στρατηγού και πολιτικού.
- **Ἄν δὲ σιωπῶ, οὐκ ἄρ', ἔφη, οἰμώξομαι:** ακόμα και στις τελευταίες στιγμές της ζωής του, όταν πλέον γνωρίζει ότι ο θάνατος είναι αναπόφευκτος, ο Θηραμένης δεν χάνει την αυτοκυριαρχία του. Ενδεικτική της ψυχραιμίας που επιδεικνύει είναι η ειρωνεία και το χιούμορ απέναντι στον Σάτυρο, όταν ο τελευταίος του λέει πως θα το μετανιώσει αν δεν σιωπήσει.
- **τὸ κώνειον ἔπιε:** πρόκειται για φυτό, του οποίου η κατάποση των εκχυλισμάτων προκαλεί θάνατο. Αποτελούσε μία από τις πιο συνηθισμένες μεθόδους εκτέλεσης στην αρχαία Ελλάδα (θυμάστε από προηγούμενη ενότητα ποιες ήταν οι άλλες;). Η ειρωνεία της υπόθεσης βρίσκεται στο εξής: ο φιλόσοφος Σωκράτης, ο μοναδικός από τους πρυτάνεις που αρνήθηκε την καταδίκη των στρατηγών της ναυμαχίας των Αργινουσών, θα πεθάνει ακριβώς με τον ίδιο τρόπο που πεθαίνει τώρα εκείνος, ο οποίος φρόντισε να καταδικαστούν σε θάνατο οι στρατηγοί.
- **ἀποκοτταβίσαντα:** ο *κότταβος* ήταν ένα από τα πιο συνηθισμένα παιχνίδια της εποχής στην αρχαία Ελλάδα. Αφορούσε ενήλικες και παιζόταν κυρίως στα συμπόσια. Σκοπός του παιχνιδιού ήταν οι παίχτες να καταφέρουν να χτυπήσουν μια πιατέλα που ήταν στερεωμένη πάνω σε ένα μεταλλικό ραβδί, εκτοξεύοντας το κρασί που είχαν στο στόμα τους ή ακόμα και πετώντας το κρασί μαζί με το κύπελλο (*κύλιξ*).

Παράλληλο κείμενο

Βρισκόμαστε στο έτος 427 π.Χ., τέσσερα μόλις χρόνια από την έκρηξη του Πελοποννησιακού Πολέμου. Διακόσιοι πενήντα Κερκυραίοι ολιγαρχικοί που είχαν αιχμαλωτιστεί από τους Κορινθίους (συμμάχους της Σπάρτης) αφήνονται ελεύθεροι με την προϋπόθεση να επιστρέψουν στην Κέρκυρα (είχε αμυντική συμμαχία με την Αθήνα) και να πείσουν τους συμπολίτες τους ότι πρέπει να αποστατήσουν από την Αθηναϊκή Συμμαχία και να ταχθούν στο πλευρό της Σπάρτης. Στην προσπάθειά τους αυτή κατηγορούν τον Πειθία, εκπρόσωπο των δημοκρατικών στην Κέρκυρα, ότι προσπαθεί να προσαρτήσει πλήρως το νησί στην Αθηναϊκή Συμμαχία, προκειμένου να τον «βγάλουν από τη μέση». Το απόσπασμα προέρχεται από το 3ο Βιβλίο των Ίστοριών του Θουκυδίδη.

Άρχισαν αυτοί να ενεργούν πλησιάζοντας τους πολίτες και προσπαθώντας να τους πείσουν ότι έπρεπε η Κέρκυρα ν' αποσπαστεί από την αθηναϊκή συμμαχία. **[3.70.2]** Έφτασαν τότε ένα αθηναϊκό κι ένα κορινθιακό καράβι με πρέσβεις το καθένα. Έγινε δημόσια συζήτηση και, μετά από ψηφοφορία, οι Κερκυραίοι αποφάσισαν να μείνουν σύμμαχοι των Αθηναίων σύμφωνα με τους όρους της συνθήκης, αλλά να διατηρούν, όπως και πριν, φιλικές σχέσεις με τους Πελοποννησίους. **[3.70.3]** Αρχηγός των δημοκρατικών ήταν τότε ο Πειθίας, πρόξενος των Αθηναίων. Οι πρώην αιχμάλωτοι, φίλοι των Κορινθίων, του έκαναν μήνυση με την κατηγορία ότι θέλει να υποδουλώσει την Κέρκυρα στους Αθηναίους. **[3.70.4]** Ο Πειθίας αθώωθηκε κι έκανε μήνυση εναντίον πέντε απ' τους πλουσιότερους αντιπάλους του με την κατηγορία ότι για να στηρίζουν τα κλήματά τους, έκοβαν βέργες από τους ιερούς περιβόλους του Διός και του Αλκίνου. Κατά τον νόμο, για κάθε βέργα το πρόστιμο ήταν ένας στατήρας. **[3.70.5]** Οι κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν κι έτρεξαν και κάθισαν ικέτες στους ναούς, ζητώντας να πληρώσουν με δόσεις το πρόστιμο, επειδή το ποσό ήταν πολύ μεγάλο. Ο Πειθίας, που ήταν μέλος της Βουλής, την έπεισε να εφαρμόσει τον νόμο. **[3.70.6]** Οι πέντε που είχαν καταδικαστεί, δεν είχαν πια κανένα νόμιμο μέσο και όταν πληροφορήθηκαν ότι ο Πειθίας είχε σκοπό, όσο ήταν βουλευτής, να πείσει τους συμπολίτες του να κάνουν επιθετική και αμυντική συμμαχία με τους Αθηναίους, οπλίστηκαν με μαχαίρια, όρμησαν ξαφνικά μέσα στη Βουλή και σκότωσαν τον Πειθία και άλλους εξήντα βουλευτές και ιδιώτες. Λίγοι από τους οπαδούς του Πειθία κατόρθωσαν να καταφύγουν στο αθηναϊκό καράβι που ήταν ακόμα στο λιμάνι.

[3.71.1] Μετά απ' αυτό οι συνωμότες συγκάλεσαν τον λαό της Κέρκυρας και είπαν ότι τα όσα έγιναν ήσαν για το συμφέρον του νησιού και ότι τώρα πια λίγος ήταν ο φόβος να υποδουλωθούν από τους Αθηναίους. Στο μέλλον θα ήσαν ουδέτεροι και δεν θα δέχονταν κανέναν από τους εμπολέμους. Δεν θα επιτρέπαν παρά μόνο σ' ένα καράβι κάθε φορά να έρχεται και θα θεωρούσαν την παρουσία περισσότερων καραβιών σαν εχθρική πράξη. Αυτά πρότειναν κι ανάγκασαν τον λαό να τα δεχτεί.

Μετάφραση Α. Βλάχος

Ασκήσεις – Δραστηριότητες

- *λαβόντες, άπαγαγόντες*: να κλίνετε την Υποτακτική και Προστακτική Ενεργητικής και Μέσης Φωνής στον χρόνο που βρίσκονται.
- *γιγνόμενα*: να γράψετε σε όλους τους χρόνους τα απαρέμφατα και τις μετοχές του ρήματος από το οποίο προέρχεται ο παραπάνω τύπος.
- *όρωσα*: να κλίνετε στην Ενεργητική Φωνή την Οριστική Ενεστώτα του ρήματος. Στη συνέχεια να γράψετε το απαρέμφατο και τις μετοχές του ίδιου χρόνου.

- *έπασχε*: να κλίνετε την Υποτακτική Αορίστου β' και την Ευκτική Παρακειμένου στην Ενεργητική Φωνή.
- Να συνδέσετε κάθε λέξη στη στήλη Α με τη σημασία της στη στήλη Β.

ΣΤΗΛΗ Α

- *ώς*
- *ότι*
- *εί*
- *έπει*
- *οἷα*

ΣΤΗΛΗ Β

- Ειδική πρόταση
- Χρονική πρόταση
- Χρονική πρόταση
- Αναφορική πρόταση
- Υποθετική πρόταση

- Να γράψετε ένα ομόρριζο ουσιαστικό ή επίθετο της Νέας Ελληνικής για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις που περιέχονται στο κείμενο: *είλκον, έπεκαλειτο, άποδηήσκειν, είπειν*.
- Να σχηματίσετε στη στήλη 3 από τις παρακάτω λέξεις της στήλης 1 μια παράγωγη της Νέας Ελληνικής με την κατάληξη που περιέχεται στη στήλη 2.

ΣΤΗΛΗ 1	ΣΤΗΛΗ 2	ΣΤΗΛΗ 3
<i>άγνοοῦντες</i>	-α	
<i>δηλοῦντα</i>	-η	
<i>έπήρετο</i>	-η	
<i>άπολιπεῖν</i>	-η	

- Τελευταία ενέργεια του Κριτία, πριν αφήσει την τελευταία του πνοή, ήταν να ρίξει μερικές σταγόνες από το κώνειο, όπως ακριβώς συμβαίνει στο παιχνίδι του *κοιτάβου*.

Με αφορμή την αναφορά του Ξενοφώντα στον κότταβο, αναζητήστε στο **διαδίκτυο** πληροφορίες σχετικά με παιχνίδια στην αρχαία Ελλάδα (πολλά επιβιώνουν μέχρι σήμερα).



ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ



ΤΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ
ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ
ΕΛΛΑΔΑ

Ανακεφαλαίωση – Αναστοχασμός

► Τι μελετήσαμε:

Οι Έντεκα αποσπούν με τη βία τον Θηραμένη από τον βωμό και τον οδηγούν στο σημείο που λίγο αργότερα πρόκειται να θανατωθεί. Ο Θηραμένης σε μια επίδειξη ψυχραιμίας αντιμετωπίζει με χιούμορ τις τελευταίες στιγμές του. Αυτό ήταν λοιπόν το τέλος για μια από τις πιο αμφιλεγόμενες προσωπικότητες της ιστορικής καταγραφής του Ξενοφώντα.



ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

Η καταδίκη και ο θάνατος του Θηραμένη δίνουν στους Τριάκοντα την ευκαιρία να συνεχίζουν ανενόχλητοι τις αυθαιρεσίες τους. Σε όσους βρίσκονται εκτός του καταλόγου των Τρισχιλίων απαγορεύεται η είσοδος στην πόλη, ενώ παράλληλα κατάσχονται και οι περιουσίες τους. Οι κατατρεγμένοι κατευθύνονται μαζικά στον Πειραιά, χωρίς όμως αποτέλεσμα, αφού ακόμα και εκεί τους καταδιώκουν οι Τριάκοντα και οι υποστηρικτές τους. Πέρα από τον Πειραιά, πρόσφυγες γέμισαν τα Μέγαρα και τη Θήβα. Η ώρα για την αντίδραση στις ωμότητες των Τριάκοντα έχει πλέον φτάσει...

Ο Θρασύβουλος,¹ εξόριστος στη Θήβα, καταλαμβάνει μαζί με εβδομήντα δημοκρατικούς το φρούριο της Φυλής.² Μόλις το αντιλαμβάνονται οι Τριάκοντα, παίρνουν μαζί τους τους Τρισχιλίους και το ιππικό και κινούν για εκεί. Στόχος τους είναι να χτίσουν ένα τείχος, για να εμποδίσουν τον ανεφοδιασμό των επαναστατών. Το χιόνι όμως που έπεσε τη νύχτα και την επόμενη μέρα, μπαίνει εμπόδιο στα σχέδιά τους. Έτσι, αναγκάζονται να επιστρέψουν στην πόλη, έχοντας χάσει πολλούς στρατιώτες. Αμέσως στέλνουν στα σύνορα το ιππικό δύο φυλών και τη σπαρτιατική φρουρά, με σκοπό να μην μπορούν οι επαναστάτες της Φυλής να λεηλατούν τις γύρω καλλιέργειες και να ανεφοδιάζονται.

Στη Φυλή, στο πλευρό του Θρασύβουλου έχουν συγκεντρωθεί περίπου επτακόσιοι άνδρες. Μια νύχτα, τους κατεβάζει σε απόσταση τρία, τέσσερα στάδια³ από το φρούριο. Σε έφοδο που ακολουθεί, οι επαναστάτες σκοτώνουν πάνω από εκατόν είκοσι ολιγαρχικούς και επιστρέφουν στη Φυλή.

Ο εγωισμός και η εικόνα των Τριάκοντα έχουν κλονιστεί. Αποφασίζουν λοιπόν να καταλάβουν την Ελευσίνα,⁴ με στόχο να τη χρησιμοποιήσουν σαν ορμητήριο. Διατάζουν το ιππικό να απομακρύνει όλους τους πολίτες της Ελευσίνας από τα σπίτια τους, με την πρόφαση ότι κάνουν απογραφή του πληθυσμού, για να γνωρίζουν πόσους επιπλέον φρουρούς θα χρειαστούν. Κάθε ένας που καταγραφόταν, περνούσε μια μικρή πύλη που οδηγεί στον γιαλό. Εκεί όμως υπήρχαν ιππείς, οι οποίοι τους έδεναν χειροπόδαρα και τους άρπαζαν. Αφού τους άρπαξαν όλους, διατάζουν τον Λυσίμαχο να τους παραδώσει στους Έντεκα. Την επόμενη μέρα, οι Τριάκοντα συγκέντρωσαν στο Ωδείο⁵ όλους τους πολίτες από τον κατάλογο των Τρισχιλίων και τους ιππείς. Τότε, ο Κριτίας τους παροτρύνει να καταδικάσουν τους Ελευσίinius, με φανερή μάλιστα ψηφοφορία! Το γεγονός ότι το μισό Ωδείο ήταν γεμάτο από Λάκωνες φρουρούς, δεν άφηνε και πολλά περιθώρια αντίδρασης.

Στο μεταξύ, ο Θρασύβουλος, που πλέον διαθέτει χίλιους περίπου άνδρες, κατεβαίνει από τη Φυλή στον Πειραιά. Αμέσως μόλις πληροφορήθηκαν αυτό οι Τριάκοντα, σπεύδουν εναντίον του.

1 Αθηναίος στρατηγός και ηγέτης της δημοκρατικής παράταξης. Το 404 π.Χ., όταν καταλαμβάνουν την εξουσία οι Τριάκοντα Τύραννοι, εξορίζεται από την Αθήνα.

2 Το φρούριο της Φυλής βρίσκεται στην Αττική, κοντά στην Πάρνηθα, σε ύψος περίπου 680 μέτρων. Εξαιτίας της γεωγραφικής του θέσης, ο Θρασύβουλος το χρησιμοποιεί ως αφετηρία για τις επιδρομές του.

3 Το «στάδιον» ήταν αρχαία μονάδα μέτρησης του μήκους που ισοδυναμούσε με 182 μέτρα.

4 Στην αρχαιότητα η Ελευσίνα ήταν μία από τις ιερές πόλεις. Η γιορτή της, τα «Ελευσίνια Μυστήρια», προσέλκυε προσκυνητές από όλο τον τότε γνωστό κόσμο.

5 Γνωστό και ως Ωδείο του Περικλή. Βρίσκεται κάτω από την Ακρόπολη.



Περίγραμμα μαθήματος

Τι θα εξετάσουμε στην ενότητα:

- ▶ Οι δημοκρατικοί μεταβαίνουν από το φρούριο της Φυλής στον Πειραιά. Μόλις το πληροφορούνται αυτό οι Τριάκοντα, κατευθύνονται αμέσως εκεί, για να τους αντιμετωπίσουν.
- ▶ Η ώρα για την τελική αναμέτρηση επαναστατών – ολιγαρχικών έχει φτάσει! Θα καταφέρουν άραγε οι αριθμητικά υποδεέστεροι δημοκρατικοί να επικρατήσουν;

Τι θέλουμε να πετύχουμε:

- ▶ Να σχηματίσουμε μια σαφή εικόνα σχετικά με τις θέσεις που έχει καταλάβει καθένας από τους δύο αντιπάλους και ποιον ευνοεί η μορφολογία του πεδίου της μάχης.
- ▶ Να προβληματιστούμε σχετικά με το μέλλον της Αθήνας –αλλά και της Ελλάδας– σε περίπτωση επικράτησης των ολιγαρχικών. Ποια θα ήταν η μοίρα της σε περίπτωση εμπέδωσης ενός ολιγαρχικού καθεστώτος;

Σύνοψη

Ο Θρασύβουλος, με τους χίλιους περίπου στρατιώτες που έχει συγκεντρώσει, φεύγει από τη Φυλή και κατευθύνεται στον Πειραιά. Εκεί καταφθάνουν αργότερα και οι Τριάκοντα. Οι επαναστάτες συσπειρώνονται στη Μουνυχία, ενώ οι ολιγαρχικοί στην Ιπποδάμειο Αγορά. Οι δύο αντίπαλοι παρατάσσονται ο ένας απέναντι από τον άλλον, έτοιμοι για μάχη! Ο Θρασύβουλος με μια «φλογερή» ομιλία ανυψώνει το ηθικό των πολεμιστών του. Δίνει ωστόσο εντολή να μην επιτεθεί κανείς ακόμα, καθώς ο μάντης που τους συντρόφευε τους λέει να μην κάνουν καμία ενέργεια, προτού σκοτωθεί κάποιος δικός τους (δημοκρατικός). Τότε ο μάντης επιτίθεται πρώτος ο ίδιος στους εχθρούς και σκοτώνεται. Έχοντας κατά νου τον χρησμό του, οι υπόλοιποι δημοκρατικοί ορμούν στον εχθρό. Στη μάχη που ακολουθεί επικρατούν οι δημοκρατικοί, ενώ από τους Τριάκοντα σκοτώνονται ο Κριτίας, ο Ιππόμαχος και ένας από τους άρχοντες του Πειραιά, ο Χαρμίδης. Μετά τη σύγκρουση, οι δύο παρατάξεις πλησιάζουν η μια την άλλη και συζητούν.

Αρχαίο κείμενο


 ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

[2.4.11] οἱ δὲ ἀπὸ Φυλῆς ἔτι μὲν ἐπεχείρησαν μὴ ἀνιέναι αὐτούς, ἐπεὶ δὲ μέγας ὁ κύκλος ὦν πολλῆς φυλακῆς ἐδόκει δεῖσθαι οὕτω πολλοῖς οὔσι, συνεσπειράθησαν ἐπὶ τὴν Μουνιχίαν. οἱ δ' ἐκ τοῦ ἄστρεως εἰς τὴν Ἴπποδάμειον ἀγορὰν ἐλθόντες πρῶτον μὲν συνετάξαντο, ὥστε ἐμπλῆσαι τὴν ὁδὸν ἢ φέρει πρὸς τε τὸ ἱερὸν τῆς Μουνιχίας Ἀρτέμιδος καὶ τὸ Βενδίδειον· καὶ ἐγένοντο βάθος οὐκ ἔλαττον ἢ ἐπὶ πεντήκοντα ἀσπίδων. οὕτω δὲ συντεταγμένοι ἐχώρου ἄνω. **[2.4.12]** οἱ δὲ ἀπὸ Φυλῆς ἀντενέπλησαν μὲν τὴν ὁδόν, βάθος δὲ οὐ πλέον ἢ εἰς δέκα ὀπίστας ἐγένοντο. ἐτάχθησαν μέντοι ἐπ' αὐτοῖς πελτοφόροι τε καὶ φιλοὶ ἀκοντισταί, ἐπὶ δὲ τούτοις οἱ πετροβόλοι. οὔτοι μέντοι συχνοὶ ἦσαν· καὶ γὰρ αὐτόθεν προσεγένοντο. Ἐν ᾧ δὲ προσῆσαν οἱ ἐναντίοι, Θρασύβουλος τοὺς μετ' αὐτοῦ θέσθαι κελεύσας τὰς ἀσπίδας καὶ αὐτὸς θέμενος, τὰ δ' ἄλλα ὄπλα ἔχων, κατὰ μέσον στάς ἔλεξεν· **[2.4.13]** Ἄνδρες πολῖται, τοὺς μὲν διδάξαι, τοὺς δὲ ἀναμῆσαι ὑμῶν βούλομαι ὅτι εἰσὶ τῶν προσιόντων οἱ μὲν τὸ δεξιὸν ἔχοντες οὓς ὑμεῖς ἡμέραν πέμπτην τρεψάμενοι ἐδιώξατε, οἱ δ' ἐπὶ τοῦ εὐωνύμου ἔσχατοι, οὔτοι δὲ οἱ τριάκοντα, οἱ ἡμᾶς καὶ πόλεως ἀπεστέρουσιν οὐδὲν ἀδικούντας καὶ οἰκῶν ἐξήλαυον καὶ τοὺς φιλάτους τῶν ἡμετέρων ἀπεσημαίνοντο. ἀλλὰ νῦν τοι παραγεγένηται οὗ οὔτοι μὲν οὔποτε ὦντο, ἡμεῖς δὲ αἰὲν ἠυχόμεθα. **[2.4.14]** ἔχοντες γὰρ ὄπλα μὲν ἐναντίοι αὐτοῖς καθέσταμεν· οἱ δὲ θεοί, ὅτι ποτὲ καὶ δειπνοῦντες συνελαμβανόμεθα καὶ καθεύδοντες καὶ ἀγοράζοντες, οἱ δὲ καὶ οὐχ ὅπως ἀδικούντες, ἀλλ' οὐδ' ἐπιδημοῦντες ἐφυγαδευόμεθα, νῦν φανερώς ἡμῖν συμμαχοῦσι. καὶ γὰρ ἐν εὐδία χειμῶνα ποιοῦσιν, ὅταν ἡμῖν συμφέρη, καὶ ὅταν ἐγχειρῶμεν, πολλῶν ὄντων ἐναντίων ὀλίγοις οὔσι τροπαῖα ἴστασθαι διδόασιν· **[2.4.15]** καὶ νῦν δὲ κεκομίσασιν ἡμᾶς εἰς χωρίον ἐν ᾧ οὔτοι μὲν οὔτε βάλλειν οὔτε ἀκοντίζειν ὑπὲρ τῶν προτεταγμένων διὰ τὸ πρὸς ὄρθιον ἰέναι δύνανται ἄν, ἡμεῖς δὲ εἰς τὸ κάταντες καὶ δόρατα ἀφιέντες καὶ ἀκόντια καὶ πέτρους ἐξιζόμεθα τε αὐτῶν καὶ πολλοὺς κατατρώσομεν. **[2.4.16]** καὶ ᾧτε μὲν ἂν τις δεήσειν τοῖς γε πρωτοστάταις ἐκ τοῦ ἴσου μάχεσθαι· νῦν δέ, ἂν ὑμεῖς, ὥσπερ προσήκει, προθύμως ἀφιῆτε τὰ βέλη, ἀμαρτήσεται μὲν οὐδεὶς ὦν γε μεστή ἡ ὁδός, φυλαττόμενοι δὲ δραπετεύσουσιν αἰὲν ὑπὸ ταῖς ἀσπίσιν· ὥστε ἐξέσται ὥσπερ τυφλοὺς καὶ τύπτειν ὅπου ἂν βουλῶμεθα καὶ ἐναλλομένους ἀνατρέπειν. **[2.4.17]** ἀλλ', ὦ ἄνδρες, οὕτω χρὴ ποιεῖν ὅπως ἕκαστός τις ἑαυτῷ συνείσεται τῆς νίκης αἰτιώτατος ὦν. αὕτη γὰρ ἡμῖν, ἂν θεὸς θέλῃ, νῦν ἀποδώσει καὶ πατρίδα καὶ οἶκους καὶ ἐλευθερίαν καὶ τιμὰς καὶ παῖδας, οἷς εἰσὶ, καὶ γυναῖκας. ὦ μακάριοι δῆτα, οἱ ἂν ἡμῶν νικήσαντες ἐπίδωσι τὴν πασῶν ἡδίστην ἡμέραν. εὐδαίμων δὲ καὶ ἂν τις ἀποθάνῃ· μνημείου γὰρ οὐδεὶς οὕτω πλούσιος ὦν καλοῦ τεύξεται. ἐξάρξω μὲν οὖν ἐγὼ ἡνίκ' ἂν καιρὸς ἦ παιᾶνα· ὅταν δὲ τὸν Ἐνυάλιον παρακαλέσωμεν, τότε πάντες ὁμοθυμαδὸν ἀνθ' ὧν ὑβρίσθημεν τιμωρόμεθα τοὺς ἄνδρας. ►

Νεοελληνική απόδοση

[2.4.11] Οι επαναστάτες δοκίμασαν στην αρχή να τους εμποδίσουν, αλλά βλέποντας ότι ο περιβόλος του τείχους του Πειραιά, μεγάλος καθώς ήταν, χρειαζόταν πολυάνθρωπη φρουρά για την επάνδρωσή του ενώ αυτοί ήταν λίγοι, συσπειρώθηκαν στη Μουνιχία. Τότε οι ολιγαρχικοί πήγαν στην Ιπποδάμειο Αγορά· πρώτα παρατάχτηκαν έτσι ώστε να πιάνουν όλο το πλάτος του δρόμου που οδηγεί στο ιερό της Άρτεμης της Μουνιχίας και στο Βενδίδειο, και το βάθος τους έφτανε τις πενήντα σειρές. Κατόπιν, μ' αυτόν τον σχηματισμό, άρχισαν ν' ανηφορίζουν. [2.4.12] Αντίκρυ τους, οι επαναστάτες έπιασαν κι εκείνοι όλο το πλάτος του δρόμου, οι οπλίτες τους όμως είχαν μόνο δέκα σειρές βάθος· πίσω τους ωστόσο πήραν θέση ασπιδοφόροι κι ελαφρύ πεζικό οπλισμένο μ' ακόντια, κι ακόμα πιο πίσω άλλοι, οπλισμένοι με πέτρες. (Απ' αυτούς ήταν πολλοί, γιατί είχαν προστεθεί και ντόπιοι.) Καθώς προχωρούσαν οι αντίπαλοι, ο Θρασύβουλος πρόσταξε τους άνδρες του ν' αποθέσουν τις ασπίδες τους· κάνοντας κι αυτός το ίδιο, αλλά κρατώντας τ' άλλα όπλα του, στάθηκε στη μέση κι είπε: [2.4.13] «Θυμηθείτε, πολίτες –κι όσοι δεν το ξέρετε, μάθετέ το– ότι στο δεξιό τμήμα εκείνων που πλησιάζουν βρίσκονται αυτοί που εδώ και τέσσερις μέρες νικήσατε και πήρατε στο κυνήγι. Στο άκρο αριστερό τους πάλι είναι οι ίδιοι οι Τριάκοντα – αυτοί που δίκως σε τίποτε να 'χουμε φταίξει μας εξόριζαν από την πόλη, μας έδιωχναν από τα σπίτια μας κι έκαναν προγραφές των αγαπημένων μας. Να όμως που τώρα τους έλαχε κάτι που αυτοί ποτέ δεν περίμεναν, ενώ εμείς πάντα το ευχόμασταν – [2.4.14] τους αντικρίζουμε με τα όπλα στα χέρια! Κάποτε μας έπιασαν την ώρα που τρώγαμε, την ώρα που κοιμόμασταν, την ώρα που ήμασταν στην Αγορά· άλλοι εξοριστήκαμε όχι μόνο αναίτια, αλλά δίκως να βρισκόμαστε καν στην πόλη. Γι' αυτό κι οι θεοί παίρνουν τώρα φανερά το μέρος μας: μέσα στην καλοκαιρία προκαλούν θύελλα την ώρα που μας συμφέρει· όταν κάνουμε επίθεση λίγοι εμείς εναντίον πολλών εχθρών, θριαμβεύουμε χάρη στην εύνοιά τους. [2.4.15] και νά τώρα που μας έφεραν σε τοποθεσία όπου οι εχθροί έχουν ν' ανέβουν ανήφορο κι έτσι δεν μπορούν ούτε δόρατα, ούτε ακόντια να ρίξουν πάνω από τα κεφάλια των μπροστινών τους, ενώ εμείς από ψηλά θα τους φτάνουμε και με δόρατα και μ' ακόντια και με πέτρες και θα χτυπήσουμε πολλούς. [2.4.16] Θα νόμιζε κανείς ότι με τις πρώτες σειρές τους τουλάχιστον θα χρειαστεί να πολεμήσουμε σαν ίσοι προς ίσους· αν όμως εσείς ρίχνετε τα βέλη σας πυκνά, όπως πρέπει, κανένας σας δεν θ' αστοχήσει – γεμάτος καθώς είν' ο δρόμος από δαύτους. Αυτοί πάλι θα κρύβονται όλη την ώρα κάτω από τις ασπίδες τους για να προφυλαχτούν – έτσι θα μπορούμε να τους χτυπάμε όπου θέλουμε, σαν να 'ναι τυφλοί, αλλά και να ορμάμε καταπάνω τους και να τους γκρεμίζουμε. [2.4.17] Εμπρός λοιπόν, άνδρες, αγωνιστείτε με τέτοιο τρόπο, που ο καθένας σας να νιώσει ότι σ' αυτόν περισσότερο χρωστάμε τη νίκη! Γιατί αυτή, αν θέλει ο θεός, θα μας δώσει πίσω πατρίδα, σπίτια, ελευθερία, τιμές, παιδιά –σ' όσους έχουν– και γυναίκες. Τρισευτυχισμένοι θα 'ναι στ' αλήθεια όσοι από μας, νικητές, ζήσουν για να δουν τη γλυκύτατη εκείνη μέρα! Ευτυχισμένος όμως κι όποιος σκοτωθεί, γιατί σε κανέναν –και πλούσιος να 'ναι– δε θα στηθεί μνημείο λαμπρό σαν το δικό του! Όταν λοιπόν έρθει η στιγμή, θ' αρχίσω εγώ να τραγουδάω τον παιάνα – και μόλις επικαλεστούμε τον Ενωάλιο ας ορμήσουμε όλοι με μια καρδιά, να ξεπληρώσουμε σ' αυτούς τους ανθρώπους τις προσβολές που μας έκαναν!» ►

Αρχαίο κείμενο [συνέχεια]

[2.4.18] Ταῦτα δ' εἰπὼν καὶ μεταστραφεὶς πρὸς τοὺς ἐναντίους, ἡσυχίαν εἶχε· καὶ γὰρ ὁ μάντις παρήγγελλεν αὐτοῖς μὴ πρότερον ἐπιτίθεσθαι, πρὶν τῶν σφετέρων ἢ πέσοι τις ἢ τρωδείῃ· ἐπειδὴν μέντοι τοῦτο γένηται, ἡγησόμεθα μὲν, ἔφη, ἡμεῖς, νίκη δ' ὑμῖν ἔσται ἐπομένοις, ἐμοὶ μέντοι θάνατος, ὥς γέ μοι δοκεῖ. **[2.4.19]** καὶ οὐκ ἐφεύσατο, ἀλλ' ἐπεὶ ἀνέλαβον τὰ ὄπλα, αὐτὸς μὲν ὥσπερ ὑπὸ μοίρας τινὸς ἀγόμενος ἐκπηδήσας πρῶτος ἐμπεσὼν τοῖς πολεμίοις ἀποδνήσκει, καὶ τέθαιπται ἐν τῇ διαβάσει τοῦ Κηφισοῦ· οἱ δ' ἄλλοι ἐνίκων καὶ κατεδίωξαν μέχρι τοῦ ὀμαλοῦ. ἀπέθανον δ' ἐνταῦθα τῶν μὲν τριάκοντα Κριτίας τε καὶ Ἴππομάχος, τῶν δὲ ἐν Πειραιεῖ δέκα ἀρχόντων Χαρμίδης ὁ Γλαύκωνος, τῶν δ' ἄλλων περὶ ἑβδομήκοντα. καὶ τὰ μὲν ὄπλα ἔλαβον, τοὺς δὲ χιτῶνας οὐδενὸς τῶν πολιτῶν ἐσκύλευσαν. ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐγένετο καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπεδίδοσαν, προσιόντες ἀλλήλοις πολλοὶ διελέγοντο.

Ερμηνευτικές – Πραγματολογικές παρατηρήσεις

- **ἐπὶ τὴν Μουνυχίαν:** ἡ ἀκρόπολη του Πειραιά, σημερινή περιοχή της Καστέλλας. Από κάτω βρισκόταν το λιμάνι της Μουνυχίας, το οποίο αποτελούσε, όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα, ένα από τα τρία λιμάνια του Πειραιά. Τα άλλα δύο ήταν ο Κάνθαρος (σημερινό εμπορικό λιμάνι του Πειραιά) και η Ζέα (Πασαλιμάνι).
- **Ἴπποδάμειον ἀγοράν:** πρόκειται για κεντρική αγορά που βρισκόταν στο εσωτερικό της πόλης του Πειραιά. Οφείλει το όνομά της σε έναν από τους πιο γνωστούς αρχιτέκτονες της αρχαιότητας, τον Ἴπποδάμο από τη Μίλητο, ο οποίος και τη σχεδίασε. Εδώ βρίσκονται εγκατεστημένοι οι ολιγαρχικοί.
- **τὸ ἱερόν τῆς Μουνυχίας Ἄρτεμιδος καὶ τὸ Βενδίδειον:** ἡ Βενδίδα ἦταν χθόνια θεότητα της Θράκης. Ὄταν ξεκίνησε να λατρεύεται και από τους υπόλοιπους Ἕλληνες, ταυτίστηκε με την Περσεφόνη (θεά του Κάτω Κόσμου και κόρη της Δήμητρας) ή την Εκάτη. Ως θεά του κυνηγιού ταυτίστηκε με την Ἄρτεμη. Στη Μουνυχία υπήρχε ναός αφιερωμένος στη Βενδίδα αλλά και στη Μουνυχία Ἄρτεμη.
- **καὶ νῦν δὲ κεκομίκασιν ἡμᾶς... πολλοὺς κατατρώσομεν:** οἱ επαναστάτες ἔχουν εγκατασταθεῖ στον λόφο της Μουνυχίας. Αυτό τους εξασφαλίζει το πλεονέκτημα σε περίπτωση σύγκρουσης, αφού θα μπορούν με άνεση να πετύχουν τον εχθρό ρίχνοντας δόρατα, ακόντια και πέτρες. Αντίθετα, οἱ ολιγαρχικοί δεν θα μπορούν να κάνουν κάτι αντίστοιχο, αφού εξαιτίας της ανηφορικής κλίσης του εδάφους θα πετύχαιναν ὅσους στέκονταν μπροστά.
- **ὥσπερ τυφλοὺς:** οἱ ολιγαρχικοί θα καλύπτονται με τις ασπίδες τους, για να αποφύγουν τα ὄπλα των δημοκρατικῶν. Ἔτσι, δεν θα μπορούν να βλέπουν καθαρά και θα εἶναι ευάλωτοι στις επιθέσεις των στρατιωτῶν του Θρασύβουλου.

Νεοελληνική απόδοση [συνέχεια]

[2.4.18] Αφού τέλειωσε, γύρισε προς το μέρος των εχθρών και περίμενε, επειδή ο μάντης συμβούλευε να μην επιτεθούν προτού σκοτωθεί ή πληγωθεί κάποιος δικός τους. «Επειτα», είπε ο μάντης, «θα τραβήξουμε εμείς μπροστά και σεις, που θα 'ρθετε ξοπίσω μας, θα νικήσετε – εγώ όμως νομίζω πως θα σκοτωθώ». [2.4.19] Και δεν βγήκε ψεύτης: όταν άδραξαν τ' άρματα, εκείνος μ' ένα πήδημα βρέθηκε πρώτος ανάμεσα στους εχθρούς –λες και τον οδηγούσε κάποιος ριζικό– και σκοτώθηκε. (Είναι θαμμένος στο πέρασμα του Κηφισού.) Οι άλλοι ωστόσο νίκησαν και καταδίωξαν τον εχθρό ως το ίσιωμα. Εκεί σκοτώθηκαν από τους Τριάκοντα ο Κριτίας κι ο Ιππόμαχος, από τους δέκα άρχοντες του Πειραιά ο Χαρμίδης του Γλαύκωνος κι από τους υπόλοιπους άνδρες τους κάπου εβδομήντα. Οι επαναστάτες πήραν τα όπλα των σκοτωμένων, κανενός πολίτη όμως δεν πείραξαν τα ρούχα. Μετά απ' αυτά, καθώς έγινε εκεχειρία για την παραλαβή των νεκρών, πολλοί από τις δύο παρατάξεις σίμωσαν ο ένας τον άλλο κι έπιασαν κουβέντα.

Μετάφραση Ρ. Ρούφος

- **παιᾶνα**: θριαμβικό άσμα, ένα είδος ύμνου, που συνήθιζαν να ψάλλουν οι αρχαίοι Έλληνες πριν από την έναρξη μιας πολεμικής επιχείρησης, μετά τη νίκη σε μια μάχη, κατά τη διάρκεια γάμων ή συμποσίων, αλλά και σε κηδείες ως πένθιμα εμβατήρια. Συνήθως ήταν αφιερωμένος στον Απόλλωνα, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι παιάνες δεν δοξολογούσαν κι άλλους θεούς.
- **τόν Ένυάλιον**: αρχαία πολεμική θεότητα. Δεν είναι σίγουρο αν αποτελεί προσωνόμιο του θεού του πολέμου, Άρη, ή αν πρόκειται για ξεχωριστή θεότητα.
- **ὁ μάντις παρήγγελλεν... ἐμοὶ μέντοι θάνατος**: ο μάντης στην ουσία δεν προφήτησε τον θάνατό του. Σκόπιμα αποφασίζει να θυσιαστεί, ώστε να δώσει κίνητρο στους συντρόφους του, οι οποίοι βλέποντάς τον να πεθαίνει, θα πίστευαν ότι επαληθεύτηκε ο χρησμός του και θα νικήσουν.
- **τούς δὲ χιτῶνας οὐδενὸς τῶν πολιτῶν ἐσκύλευσαν**: οι δημοκρατικοί αφαίρεσαν τα όπλα των νεκρών ολιγαρχικών, όχι όμως και τα ρούχα τους. Η σκύλευση του σώματος του νεκρού αποτελούσε την πιο ατιμωτική, ανίερη και βάρβαρη πράξη στην αρχαία Ελλάδα. Αυτός είναι ο λόγος που ο Ξενοφώντας δίνει έμφαση στην αποφυγή της ενέργειας εκ μέρους των δημοκρατικών.



Η ΣΚΥΛΕΥΣΗ
ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ

Η Άρτεμις Βένδις και οι ακόλουθοί της, πιθανότατα συμμετέχοντες σε λαμπαδηδρομία προς τιμήν της θεάς. Μαρμάρινη στήλη, 400-375 π.Χ., Αθήνα



Παράλληλο κείμενο

Ένα από τα έργα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας που άσκησε τεράστια επίδραση στη φιλοσοφία και την πολιτική θεωρία είναι η Πολιτεία του Πλάτωνα. Ο φιλόσοφος δημιουργεί μια ιδεατή πολιτεία, την «Καλλίπολιν», την οποία απαρτίζουν τρεις κοινωνικές τάξεις: οι φιλόσοφοι βασιλείς, οι φύλακες και οι δημιουργοί. Ειδικότερα, οι φύλακες είναι αυτοί που αναλαμβάνουν την υπεράσπιση της πόλης σε περίπτωση εξωτερικού κινδύνου, καθώς και την τήρηση της ασφάλειας στο εσωτερικό της. Στο παρακάτω απόσπασμα περιγράφεται πώς πρέπει να φέρονται οι φύλακες απέναντι στους νεκρούς εχθρούς τους.

Ούτε λοιπόν να έχουν και οι ίδιοι Έλληνα σκλάβο, κι έτσι και τους άλλους Έλληνες να συμβουλεύουν;

Χωρίς αμφιβολία· γιατί αυτό θα τους έκανε ν' αφήσουν τις μεταξύ τους έχθρες και να στραφούν καταπάνω στους βαρβάρους.

Κι ακόμα τι; να ξεγυμνώνουν τους σκοτωμένους, εκτός από τα όπλα τους, όταν νικήσουν, σου φαίνεται πράγμα καλό; ή δίνει πρόφαση [469d] στους δειλούς να μην ορμούν απάνω σε κείνους που πολεμούν ακόμα και να σκύβουν απάνω από το σκοτωμένο, σαν να έκαναν τάχα κάτι που πρέπει να γίνει, ενώ πραγματικώς έγινε αυτό αφορμή να καθούν πολλά στρατόπεδα ως τώρα; Και πραγματικώς.

Και δεν είναι προστυχιά ανάξια για ελεύθερους ανθρώπους και ταπεινή φιλοχρηματία αυτό το ξεγύμνωμα του νεκρού, και δεν δείχνει μυαλό γυναικείο και μικρό το να στρέφει την έχθρα του στο πτώμα του σκοτωμένου, ενώ ο εχθρός πέταξε και πάει, και παράτησε εκείνο που είχε για να πολεμά; Ή νομίζεις πως κάνουν αυτοί τίποτα διαφορετικότερο [469e] από τα σκυλιά, που τα βάζουν με τις πέτρες που θα χτυπηθούν, χωρίς να κάνουν τίποτα εκείνου που τις έριξε. Ούτε το ελάχιστο πραγματικώς.

Θα παρατηθεί λοιπόν πια το ξεγύμνωμα των νεκρών, και δεν θα εμποδίζεται να μαζεύουν οι ίδιοι οι εχθροί τους σκοτωμένους των;

Και έτσι βέβαια πρέπει.

Ούτε βέβαια ακόμα θα φέρνομε ν' αφιερώνομε στα ιερά τα όπλα και μάλιστα των Ελλήνων, αν τουλάχιστο μας μέλει.

Μετάφραση Ι. Γρυπάρης

Ανακεφαλαίωση – Αναστοχασμός

▶ Τι μελετήσαμε;

Οι ολιγαρχικοί, όταν πληροφορούνται ότι οι επαναστάτες βρίσκονται πλέον στον Πειραιά, σπεύδουν εκεί, για να τους αντιμετωπίσουν. Η ηγετική προσωπικότητα του Θρασύβουλου και η θέση που έχουν καταλάβει οι δημοκρατικοί τους εξασφαλίζουν τη νίκη! Μετά τη μάχη, στη διάρκεια της οποίας σκοτώνεται ο Κριτίας, δημοκρατικοί και ολιγαρχικοί συζητούν μέσα σε μια πιο «φιλική» ατμόσφαιρα.



Περίγραμμα μαθήματος

Τι θα εξετάσουμε στην ενότητα:

- ▶ Μετά τη λήξη της μάχης της Μουνυχίας που ανέδειξε νικητές τους επαναστάτες του Θρασύβουλου, τον λόγο παίρνει ο κήρυκας Κλεόκριτος.
- ▶ Μέσα σε ατμόσφαιρα έντονης συγκίνησης, ο κήρυκας υπενθυμίζει στους δύο αντιπάλους όσα τους ενώνουν και παροτρύνει τους ολιγαρχικούς να μην υπακούν στους Τριάκοντα!

Τι θέλουμε να πετύχουμε:

- ▶ Να παρακολουθήσουμε τις εξελίξεις που ακολουθούν τη νίκη των δημοκρατικών και να προβληματιστούμε σχετικά με την τύχη των ηττημένων.
- ▶ Να κατανοήσουμε πόσο σημαντικοί είναι για τον αρχαίο Έλληνα οι δεσμοί που αναπτύσσονται μέσα από τη συμμετοχή στα κοινά της πόλης.

Σύνοψη

Μετά την εμπόλεμη σύγκρουση μεταξύ επαναστατών και ολιγαρχικών, η οποία λήγει με τη νίκη των πρώτων, τον λόγο παίρνει ο κήρυκας Κλεόκριτος. Απευθυνόμενος και στις δύο παρατάξεις, τους υπενθυμίζει τους δεσμούς που τις ενώνουν. Προτρέπει τους ολιγαρχικούς να μην ανέχονται τις ανίερές πράξεις των Τριάκοντα, που έσυραν την Αθήνα σε εμφύλιο πόλεμο. Στη συνέχεια, οι αρχηγοί των δημοκρατικών παίρνουν τους στρατιώτες τους και τους οδηγούν πίσω στην πόλη.

Αρχαίο κείμενο

[2.4.20] Κλεόκριτος δὲ ὁ τῶν μυστῶν κῆρυξ, μάλ' εὐφωνος ὢν, κατασιωπησάμενος ἔλεξεν· ἄνδρες πολῖται, τί ἡμᾶς ἐξελαύνετε; τί ἀποκτείνειν βούλεσθε; ἡμεῖς γὰρ ὑμᾶς κακὸν μὲν οὐδὲν πώποτε ἐποιήσαμεν, μετεσχῆκαμεν δὲ ὑμῖν καὶ ἱερῶν τῶν σεμνοτάτων καὶ θυσιῶν καὶ ἑορτῶν τῶν καλλίστων, καὶ συγχορευταὶ καὶ συμφοιτηταὶ γεγενήμεθα καὶ συστρατιῶται, καὶ πολλὰ μεθ' ὑμῶν κεκινδυνεύκαμεν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀμφοτέρων ἡμῶν σωτηρίας τε καὶ ἐλευθερίας. [2.4.21] πρὸς θεῶν πατρόων καὶ μητρόων καὶ συγγενείας καὶ κηδεστίας καὶ ἑταιρίας, πάντων γὰρ τούτων πολλοὶ κοινωνοῦμεν ἀλλήλοις, αἰδοῦμενοι καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους παύσασθε ἀμαρτάνοντες εἰς τὴν πατρίδα, καὶ μὴ πείθεσθε τοῖς ἀνοσιωτάτοις τριάκοντα, οἱ ἰδίων κερδέων ἕνεκα ὀλίγου δεῖν πλείους ἀπεκτόνασιν Ἀθηναίων ἐν ὀκτῶ μηνσὶν ἢ πάντες Πελοποννήσιοι δέκα ἔτη πολεμοῦντες. [2.4.22] ἐξὸν δ' ἡμῖν ἐν εἰρήνῃ πολιτεύεσθαι, οὗτοι τὸν πάντων αἰσχιστόν τε καὶ χαλεπώτατον καὶ ἀνοσιώτατον καὶ ἔχθιστον καὶ θεοῖς καὶ ἀνθρώποις πόλεμον ἡμῖν πρὸς ἀλλήλους παρέχουσιν. ἀλλ' εὖ γε μέντοι ἐπίστασθε ὅτι καὶ τῶν νῦν ὑφ' ἡμῶν ἀποθανόντων οὐ μόνον ὑμεῖς ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἔστιν οὗς πολλὰ κατεδακρύσαμεν. Ὁ μὲν τοιαῦτα ἔλεγεν· οἱ δὲ λοιποὶ ἄρχοντες καὶ διὰ τὸ τοιαῦτα προσακούειν τοὺς μεθ' αὐτῶν ἀπήγαγον εἰς τὸ ἄστυ.

Γλωσσικές παρατηρήσεις

Γραμματική

- **ἀποκτείνειν**: απαρέμφατο Αορίστου του ρήμ. *ἀποκτείνω* < *ἀπό* + *κτείνω* (= σκοτώνω). **Αρ-χικοί χρόνοι**: Εν.: *κτείνω*, Πρτ. *ἔκτεινον*, Μέλλ.: *κτενῶ*, Αόρ.: *ἔκτεινα*, Πρκ.: *ἔκτονα*, Υπρσ.: *ἐκτόνειν*. Παθητικό: *ἀποδνήσκω*. **Ομόρριζα**: ανθρωποκτονία, αλληλοκτονία.
- **κακόν**: θετικός βαθμός, ενικός αριθμός, ουδέτερο γένος, πτώση αιτιατική, του επιθέτου ὁ *κακός*, ἡ *κακή*, τὸ *κακόν*. Συγκριτικός βαθμός: ὁ, ἡ *κακίων*, τὸ *κάκιον* / ὁ, ἡ *χειρών*, τὸ *χειρόν*. Υπερθετικός βαθμός: ὁ *κάκιστος*, ἡ *κακίστη*, τὸ *κάκιστος* / ὁ *χειρίστος*, ἡ *χειρίστη*, τὸ *χειρίστον*. Παραθετικά επιρρήματος: Θετικός: *κακῶς*, Συγκριτικός: *κάκιον* (ὅπως το ουδέτερο του Συγκριτικού στο επίθετο), Υπερθετικός: *κάκιστα*.
- **ἀμφοτέρων**: στην κατηγορία των αόριστων αντωνυμιῶν ἀνήκουν ορισμένα επίθετα, τα οποία επειδή δείχνουν επιμερισμό από ένα σύνολο λέγονται και επιμεριστικές αντωνυμίες. Μία από αυτές είναι: *ἀμφοτέροι*, *ἀμφοτέραι*, *ἀμφοτέρα* (= και οι δύο μαζί).
- **ἀλλήλοις**: αλληλοπαθητική αντωνυμία: δύο ή περισσότερα πρόσωπα ενεργούν και παθαίνουν κάτι και οι δύο. Συναντάται μόνο στις πλάγιες πτώσεις του πληθυντικού αριθμού (αρσ. *ἀλλήλων*, *ἀλλήλοις*, *ἀλλήλους* / θηλ. *ἀλλήλων*, *ἀλλήλαις*, *ἀλλήλας* / ουδ. *ἀλλήλων*, *ἀλλήλοις*, *ἀλληλα*).
- **αἰσχιστον**: υπερθετικός βαθμός, ενικός αριθμός, πτώση αιτιατική, αρσενικό γένος του επιθέτου *αἰσχρός*, -ά, -όν. Συγκριτικός βαθμός: ὁ, ἡ *αἰσχιών*, τὸ *αἰσχιον*. Υπερθετικός βαθμός: *αἰσχιστος*, -ίστη, -ιστον. Παραθετικά επιρρήματος: Θετικός: *αἰσchrῶς*, Συγκριτικός: *αἰσχιον*, Υπερθετικός: *αἰσχιστα*.
- **ἔχθιστον**: υπερθετικός βαθμός, ενικός αριθμός, πτώση αιτιατική, αρσενικό γένος του επιθέτου *ἐχθρός*, -ά, -όν. Συγκριτικός: ὁ, ἡ *ἐχθίων*, τὸ *ἐχθιον* (και ομαλά: *ἐχθρότερος*, -α, -ον). Υπερθετικός: *ἐχθιστος*, -η, -ον (και ομαλά: *ἐχθρότατος*, -η, -ον).

Συντακτικό

- **τί ἡμᾶς ἐξελαύνετε:** ευθεία ερώτηση, κύρια πρόταση κρίσης, μερικής άγνοιας (δεν μπορεί να απαντηθεί δηλ. με ένα «ναι» ή «όχι»).
- **μεθ' ὑμῶν:** εμπρόθετος προσδιορισμός της σύμπραξης (κάνω κάτι από κοινού με κάποιον) στο ρήμα *κεκινδυνεύκαμεν*.
- **ὑπέρ τῆς... σωτηρίας:** εμπρόθετος προσδιορισμός της υπεράσπισης στο ρήμα *κεκινδυνεύκαμεν*.
- **αἰδούμενοι:** τροπική μετοχή με εννοούμενο υποκείμενο το ὑμεῖς, συνημμένη.
- **πάντες:** κατηγορηματικός προσδιορισμός στο *Πελοποννήσιοι*.
- **οἱ ἰδίων κερδέων... πολεμοῦντες:** δευτερεύουσα αναφορική προσδιοριστική πρόταση (προσδιορίζει το *τριάκοντα*). Εισάγεται με την αναφορική αντωνυμία οἱ. Εκφέρεται με Οριστική Παρακειμένου (*ἀπεκτόνασιν*).
- **ὅτι καὶ τῶν νῦν... πολλὰ κατεδακρῦσαμεν:** δευτερεύουσα ονοματική ειδική πρόταση, αντικείμενο στο ρήμα της κύριας πρότασης *ἐπίστασθε*. Εισάγεται με τον ειδικό σύνδεσμο ὅτι. Εκφέρεται με Οριστική Αορίστου (*κατεδακρῦσαμεν*).

Ερμηνευτικές – πραγματολογικές παρατηρήσεις

- **Κλεόκριτος δὲ ὁ τῶν μυστῶν κῆρυξ, μάλ' εὐφρονος ὢν:** ο Κλεόκριτος ήταν κήρυκας των μνημένων στα Ελευσίνια Μυστήρια. Απαραίτητο προσόν ενός κήρυκα ήταν η δυνατή και καθαρή φωνή.
- **ἡμεῖς / ὑμῖν:** ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δώσουμε στην επανάληψη της προσωπικής αντωνυμίας από τον Κλεόκριτο. Με την επανάληψή της, ο Ξενοφώντας τονίζει ότι τόσο οι δημοκρατικοί όσο και οι ολιγαρχικοί ανήκουν σε ένα κοινό σύνολο, στο «εμεῖς», το οποίο πληγώθηκε από τις ενέργειες των Τριάκοντα.
- **τὴν πατρίδα:** με τον όρο «πατρίδα» ο Κλεόκριτος δεν αναφέρεται στην Αθήνα απλώς ως έναν τόπο κατοικίας. Εννοεί τις αξίες, τα ιδανικά, τις σχέσεις συγγένειας και φιλίας, τη συμμετοχή σε γιορτές και κινδύνους που ενώνουν τους κατοίκους της πόλης. Η συμμετοχή από κοινού σε δραστηριότητες φαίνεται και από τη χρήση της πρόθεσης «συν» (*συγχορευταί, συμφοιτηταί, συστρατιῶται*).
- **πλείους ἀπεκτόνασιν... ἢ πάντες Πελοποννήσιοι δέκα ἔτη πολεμοῦντες:** ο Κλεόκριτος σκοπεύοντας να «αγγίξει» τους Αθηναίους στο συναίσθημα, λέει ότι οι Τριάκοντα, μέσα σε οκτώ μήνες που έχουν την εξουσία, σκότωσαν περισσότερους Αθηναίους από όσους οι Λακεδαιμόνιοι σε δέκα χρόνια πολέμου. Ο κήρυκας με τη συγκεκριμένη σύγκριση δίνει ιδιαίτερη έμφαση στις θηριωδίες που διέπραξαν οι Τριάκοντα κατά την περίοδο της διακυβέρνησής τους.
- **τὸν πάντων αἰσχιστόν τε καὶ χαλεπώτατον καὶ ἀνοσιώτατον καὶ ἔχθιστον καὶ θεοῖς καὶ ἀνθρώποις πόλεμον:** ο Ξενοφώντας χρησιμοποιεί τον υπερθετικό βαθμό επιθέτων με αρνητικό περιεχόμενο, για να τονίσει ότι οι Τριάκοντα με τις ενέργειές τους έφεραν στην Αθήνα τον χειρότερο πόλεμο που μπορεί να υπάρξει... τον εμφύλιο. Εμφύλιος ωστόσο είναι και ο Πελοποννησιακός Πόλεμος, αφού Αθηναίοι και Σπαρτιάτες είναι Έλληνες. Εδώ, ο Κλεόκριτος πιθανότατα ορίζει ως «εμφύλιο» τον πόλεμο που διεξάγεται μεταξύ των μελών της ίδιας πόλης-κράτους (Αθηναίοι δημοκρατικοί – Αθηναίοι ολιγαρχικοί).

Παράλληλο κείμενο



Ο ΛΟΙΜΟΣ
ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Στην ομιλία του ο Κλεόκριτος αναφέρει πως οι Πελοποννήσιοι σε δέκα χρόνια πολέμου σκότωσαν λιγότερους Αθηναίους από όσους οι Τριάκοντα σε οκτώ μήνες. Ωστόσο, σε καμία από τις δύο περιπτώσεις, ο αριθμός των θυμάτων δεν πλησιάζει ούτε στο ελάχιστο τις απώλειες που επέφερε στην Αθήνα η πανδημία του λοιμού, όπου υπολογίζεται ότι έχασαν τη ζωή τους περισσότεροι από 70.000 άνθρωποι! Τα παρακάτω αποσπάσματα προέρχονται από το Β΄ Βιβλίο των Ίστοριών του Θουκυδίδη.

[2.47.1] Έτσι έγινε η ταφή εκείνο τον χειμώνα κι όταν πέρασε, τέλειωσε ο πρώτος χρόνος του πολέμου. **[2.47.2]** Μόλις άρχισε το καλοκαίρι, οι Πελοποννήσιοι και οι σύμμαχοί τους, με τα δύο τρίτα της συνολικής τους δύναμης, έκαναν εισβολή στην Αττική όπως και τον πρώτο χρόνο. Αρχηγός ήταν ο Αρχίδαμος του Ζευξιδάμου, βασιλεύς των Λακεδαιμονίων. Οργάνωσαν στρατόπεδο και άρχισαν να λεηλατούν την ύπαιθρο. **[2.47.3]** Δεν ήσαν πολλές μέρες στην Αττική όταν, για πρώτη φορά, παρουσιάστηκε στην Αθήνα η λοιμική. Λέγεται ότι η αρρώστια είχε άλλοτε παρουσιαστεί και σ' άλλα μέρη, στη Λήμνο και σ' άλλους τόπους, αλλά πουθενά δεν θυμόνταν επιδημία σε τόση έκταση και τόσο θανατηφόρα. **[2.47.4]** Ούτε οι γιατροί, που για πρώτη φορά αντιμετώπιζαν την αρρώστια και δεν την ήξεραν, μπορούσαν να βοηθήσουν (αντίθετα, πέθαιναν οι περισσότεροι επειδή έρχονταν σ' επαφή με τους αρρώστους) ούτε τίποτε άλλο. Και οι παρακλήσεις στους Θεούς και στα μαντεία δεν ωφέλησαν σε τίποτε και οι άνθρωποι, αποκαμωμένοι από τη λοιμική, τα παράτησαν και αυτά. [...]

[2.50.1] Η αρρώστια ήταν τέτοια, ώστε οι λέξεις δε φτάνουν για να την περιγράψει κανείς, και χτυπούσε τόσο βαριά, ώστε δεν ήταν δυνατόν ν' αντέξει ανθρώπινη φύση. Ότι η αρρώστια αυτή δεν έχει καμιά σχέση με τις συνηθισμένες αρρώστιες, φάνηκε καθαρά από το ότι τα όρνια και τ' άλλα τετράποδα ζώα, όσα τρώνε ανθρώπινο κρέας, δεν ζύγνωναν τα πολλά άταφα σώματα κι αν τ' άγγιζαν ψοφούσαν. **[2.50.2]** Και είναι βέβαιο ότι τα όρνια αυτά εξαφανίστηκαν και δεν τα 'βλεπε κανείς ούτε γύρω από τα πτώματα ούτε αλλού. Για τους σκύλους ήταν ακόμα πιο φανερό, αφού είναι κατοικίδια ζώα. [...]

[2.51.2] Πέθαιναν οι άνθρωποι, και όσοι δεν είχαν καμιά περιποίηση και άλλοι, παρ' όλες τις περιποιήσεις. Μπορεί κανείς να πει ότι κανένα αποτελεσματικό φάρμακο δε βρέθηκε, γιατί εκείνο που ωφελούσε τον ένα έβλαπτε τον άλλο. **[2.51.3]** Καμιά κράση, ισχυρή ή αδύνατη, δεν μπορούσε ν' αντισταθεί στην αρρώστια που τους σάρωνε όλους, ακόμα κι εκείνους τους οποίους νοσήλευαν με κάθε φροντίδα. **[2.51.4]** Το χειρότερο απ' όλα δεν ήταν μόνο η κατάθλιψη εκείνων που αρρώσταιναν κι απελπίζονταν αμέσως, αφήνοντας τον εαυτό τους αντί ν' αντιδράσουν, αλλά και το ότι, νοσηλεύοντας ο ένας τον άλλο, κολλούσαν την αρρώστια και πέθαιναν σαν τα πρόβατα. Αυτό προκάλεσε τη μεγαλύτερη καταστροφή **[2.51.5]** και τούτο επειδή ή αποφεύγαν, από φόβο, να περιποιηθούν τους αρρώστους και αυτοί πέθαιναν έρημοι –κι έτσι άδειασαν πολλά σπίτια γιατί δεν ήταν κανείς να τους κοιτάξει– ή τότε επικοινωνούσαν με τους αρρώστους, κολλούσαν την λοιμική και πέθαιναν. Τούτο συνέβαινε κυρίως σε όσους, από καλοσύνη και φιλότιμο πήγαιναν, αφηφώντας τον εαυτό τους, σε αρρώστους φίλους τους. Αλλού πάλι, και αυτοί οι συγγενείς, τσακισμένοι από τη συμφορά, παρατούσαν και τα μοιρολόγια ακόμα. [...]

[2.52.1] Εκείνο που χειροτέρευσε πολύ την κατάσταση ήταν η συγκέντρωση μέσα στην πόλη όλου του πληθυσμού της υπαίθρου. Υπέφεραν περισσότερο οι πρόσφυγες. **[2.52.2]** Μη έχοντας σπίτια, ζούσαν σε πνιγνές καλύβες μέσα στο καλοκαίρι και πέθαιναν ανάκατα ο ένας απάνω στον άλλο ή σέρνονταν μες στους δρόμους μισοπεθαμένοι, ενώ άλλοι, από την άσβηστη δίψα τους, μαζεύονταν γύρω από τις βρύσες. **[2.52.3]** Οι περίβολοι των ναών, όπου είχαν κατασκηνώσει, ήσαν γεμάτοι νεκρούς που πέθαιναν εκεί, γιατί καθώς φούντωνε το κακό, οι άνθρωποι, βασανισμένοι απ' την αρρώστια, έφταναν σε απόγνωση κι αδιαφορούσαν πια για τα ιερά και τα όσια. **[2.52.4]** Δεν τηρούσαν πια καμιά απ' τις τελετές για την ταφή των νεκρών κι ο καθένας έθαβε τους δικούς του όπως μπορούσε. Πολλοί, που, απ' τους πολλούς θανάτους στην οικογένειά τους, τους είχαν λείψει τα χρειαζούμενα, μεταχειρίζονταν άπρεπους τρόπους. Άλλοι αποθέταν τον δικό τους νεκρό σε ξένη έτοιμη πυρά κι έβαζαν φωτιά στα ξύλα κι άλλοι έριχναν τον νεκρό τους επάνω σε πυρά όπου καιγόταν άλλος νεκρός κι έφευγαν γρήγορα.[...]

[2.54.1] Τέτοιες ήσαν οι συμφορές που πάθαιναν οι Αθηναίοι. Μέσα στην πολιτεία πέθαιναν οι άνθρωποι κι έξω στην ύπαιθρο τα κτήματά τους καταστρέφονταν. **[2.54.2]**

Μετάφραση Α. Βλάχος



Ασκήσεις – Δραστηριότητες

- *κῆρυξ, μῆσίν (ὁ μῆν, -ός)*: να κλίνετε τον ενικό και τον πληθυντικό αριθμό των ουσιαστικών.
- *ἀποκτεῖναι*: να γράψετε το απαρέμφατο και τις μετοχές όλων των χρόνων στην Ενεργητική Φωνή. Στη συνέχεια να κλίνετε τη μετοχή Ενεστώτα στο αρσενικό.
- *κακόν, αἴσχιστον*: να κλίνετε τον ενικό και πληθυντικό αριθμό των επιθέτων στο γένος και τον βαθμό που βρίσκονται.
- *ἔχθιστον*: να κλίνετε τον συγκριτικό βαθμό του αρσενικού και στους δύο αριθμούς.

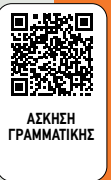
- *ἀπήγαγον*: να κλίνετε την Ευκτική και την Προστακτική Αορίστου β' του ρήματος στην Ενεργητική και Μέση Φωνή.
- Να αντιστοιχίσετε τα στοιχεία της στήλης Α με τα σωστά της στήλης Β.

ΣΤΗΛΗ Α

- ὤν
- ἀποθανόντων
- πολιτεύεσθαι
- κοινῆς
- ἡμῖν

ΣΤΗΛΗ Β

- μετοχή Αορίστου β'
- απαρέμφατο ενεστώτα
- προσωπική αντωνυμία
- μετοχή Ενεστώτα
- επίθετο



- Να γράψετε ένα ομόρριζο ουσιαστικό ή επίθετο της Νέας Ελληνικής για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις που περιέχονται στο κείμενο: *ἀποκτεῖναι, κекινδυνεύκαμεν, παύσασθε, πείθεσθε.*
- Να σχηματίσετε στη στήλη 3 από τις παρακάτω λέξεις της στήλης 1 μια παράγωγη λέξη της Νέας Ελληνικής με την κατάληξη που περιέχεται στη στήλη 2:

ΣΤΗΛΗ 1	ΣΤΗΛΗ 2	ΣΤΗΛΗ 3
<i>βούλεσθε</i>	-η	
<i>κοινωνοῦμεν</i>	-α	
<i>πολιτεύεσθαι</i>	-ός	
<i>ἀποθανόντων</i>	-ος	

- Να συνδέσετε κάθε λέξη στη στήλη 1 με τη σημασία της στη στήλη 2. Περισεύουν δύο στοιχεία στη στήλη 2.

ΣΤΗΛΗ 1

- ἐξελαύνετε* •
- μετεσχῆκαμεν* •
- ἀμφοτέρων* •
- παύσασθε* •
- ἐπίστασθε* •

ΣΤΗΛΗ 2

- μετασχηματίσαμε
- συμμετείχαμε
- εκλαμβάνετε
- εξορίζετε
- και των δύο
- σταματήστε
- γνωρίζετε καλά

- Στην προσπάθειά του να συγκινήσει τους συμπολίτες του, ο Κλεόκριτος αναφέρει ότι πολλοί από τους αντιπάλους που τώρα σκοτώνονται μεταξύ τους, συνδέονται με στενούς δεσμούς, όπως αυτός της συγγένειας εξ επιγαμίας.

Αναζητήστε στο διαδίκτυο πληροφορίες σχετικά με τον γάμο στην αρχαία Αθήνα (μήνας που πραγματοποιείται, ημέρες του μήνα, θεσμός προίκας κ.ά.) και στη συνέχεια να τις παρουσιάσετε στους/στις συμμαθητές/τριές σας.

Ανακεφαλαίωση – Αναστοχασμός

▶ Τι μελετήσαμε;

Η μάχη της Μουνυχίας έχει μόλις ολοκληρωθεί. Τον λόγο παίρνει ο κήρυκας Κλεόκριτος, ο οποίος με μια συναισθηματικά φορτισμένη ομιλία προσπαθεί να συμφιλιώσει τις δύο αντιμαχόμενες παρατάξεις, υπενθυμίζοντάς τους ότι περισσότερα είναι αυτά που τους ενώνουν, παρά αυτά που τους χωρίζουν. Έπειτα, οι ολιγαρχικοί αρχηγοί οδηγούν τον στρατό τους πίσω στην πόλη. Ποια θα είναι η επόμενη κίνηση των -ηττημένων πλέον- Τριάκοντα;

Βιβλίο 2

Κεφάλαιο Δ 23-38

Περιληπτικά

29 ΕΝΟΤΗΤΑ

Την επόμενη μέρα, οι Τριάκοντα συγκεντρώνονται στον χώρο συνεδριάσεων, ανακατεμένοι με τους Τρεις Χιλιάδες. Ακολουθούν έντονες διαφωνίες: όσοι νιώθουν ένοχοι για αδικήματα που είχαν διαπράξει επιμένουν ότι πρέπει να συνεχίσουν τον πόλεμο εναντίον των δημοκρατικών. Όσοι πάλι αισθάνονται αθώοι, υποστηρίζουν ότι δεν πρέπει να υπακούσουν στους Τριάκοντα. Αποφασίζουν λοιπόν να τους καθαιρέσουν και να εκλέξουν στη θέση τους δέκα άρχοντες, έναν από κάθε φυλή.

Ύστερα από αυτά οι Τριάκοντα αποτραβήχτηκαν στην Ελευσίνα, ενώ πίσω στην Αθήνα τη διοίκηση των ολιγαρχικών έχουν αναλάβει πλέον οι Δέκα και οι αρχηγοί του ιππικού. Η αναταραχή και η δυσπιστία που επικρατούν είναι τέτοια που όλη νύχτα περιπολούν, φοβούμενοι ότι θα τους επιτεθούν οι επαναστάτες. Ακόμα και οι ιππείς διανυκτερεύουν στο Ωδείο, έχοντας μαζί τους τα άλογα και τις ασπίδες τους. Και ενώ έτσι έχει η κατάσταση για τους ολιγαρχικούς στην Αθήνα και την Ελευσίνα, την ίδια στιγμή στον Πειραιά ο Θρασύβουλος στρατολογεί όλο και περισσότερους άνδρες. Υπόσχεται μάλιστα σε όσους ξένους πολεμήσουν στο πλευρό τους, να τους απαλλάξει από επιπλέον φορολογικές επιβαρύνσεις και να φορολογούνται ισότιμα με τους Αθηναίους. Ακολουθούν επιδρομές και αιχμαλωσίες τόσο από τη μια όσο και από την άλλη πλευρά, με τους δημοκρατικούς να φτάνουν μάλιστα πολλές φορές μέχρι και τα τείχη της Αθήνας.

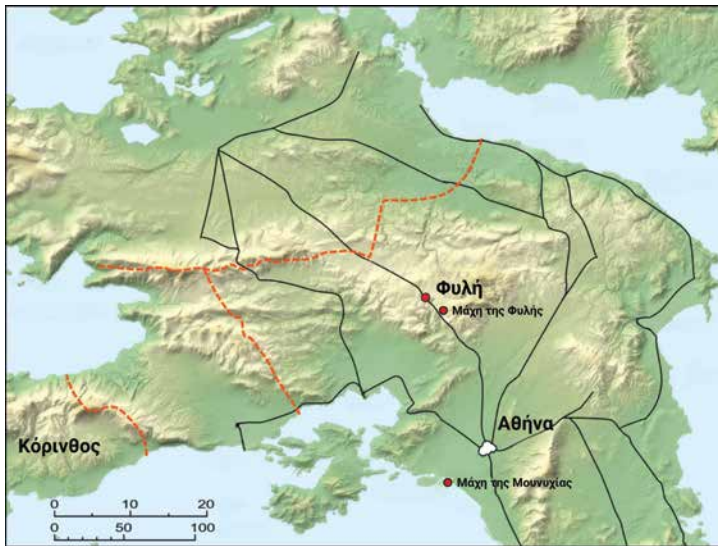
Οι Τρεις Χιλιάδες στην Αθήνα και οι Τριάκοντα στην Ελευσίνα στέλνουν αμέσως πρεσβεία στη Σπάρτη, ζητώντας ενισχύσεις. Ο Λύσανδρος τους απαντάει ότι οι επαναστάτες θα αναγκαστούν να συνθηκολογήσουν, αν τους αποκοπεί ο ανεφοδιασμός τόσο από στεριά όσο και από θάλασσα. Τους δανείζει λοιπόν εκατό τάλαντα¹ και ορίζεται ο ίδιος αρμοστής για τη στεριά, ενώ ο αδερφός του Λίβυος για τη θάλασσα. Αμέσως ο Λύσανδρος κατευθύνεται στην Ελευσίνα,² όπου στρατολογεί πολλούς ακόμα Πελοποννησίους. Η ανάμειξη μιας τόσο ισχυρής προσωπικότητας όπως ο Λύσανδρος είναι αρκετή, για να αναπερώσει το ηθικό των ολιγαρχικών και να φέρει σε δύσκολη θέση τους επαναστάτες αυτή τη φορά. Οι επιτυχίες αυτές του Λυσάνδρου όμως είναι αρκετές, για να προκαλέσουν τον φθόνο του βασιλιά της Σπάρτης Πausανία, ο οποίος φοβήθηκε ότι οι ενέργειες του Σπαρτιάτη στρατηγού θα τον επισκιάσουν. Πείθει λοιπόν τρεις από τους εφόρους και εκστρατεύει για την Αθήνα, με σκοπό να την κατακτήσει. Μοναδικοί σύμμαχοι που δεν δέχονται να τον ακολουθήσουν είναι οι Βοιωτοί και οι Κορίνθιοι.³ Τη δεξιά πτέρυγα διοικεί ο ίδιος, ενώ την αριστερή ο Λύσανδρος.

- ¹ Το τάλαντο είναι μονάδα μέτρησης της μάζας. Το ποσό που δανείζει ο Λύσανδρος στους ολιγαρχικούς ισοδυναμεί με περίπου 26 κιλά νομίσματα.
- ² Η Ελευσίνα αποτελεί πλέον τόπο συγκέντρωσης των ολιγαρχικών. Εδώ βρίσκονται τώρα οι Τριάκοντα.
- ³ Στην πραγματικότητα το έκαναν, γιατί πίστευαν ότι οι Σπαρτιάτες ήθελαν για τον εαυτό τους τα εδάφη της Αθήνας.



Ο Πausanίας πλησιάζει τους επαναστάτες και τους ζητάει να επιστρέψουν στις οικίες τους. Όταν αυτοί αρνούνται, τους επιτίθεται, για να μην κινήσει υποψίες,⁴ και αμέσως υποχωρεί άπρακτος. Την επόμενη ημέρα κατευθύνεται στον Κωφό Λιμένα,⁵ και ενώ εξετάζει σε ποιο σημείο του Πειραιά θα ήταν προτιμότερο να υψωθεί τείχος που να αποκόπτει τον ανεφοδιασμό των επαναστατών, δέχεται επίθεση από μερίδα δημοκρατικών. Οργισμένος ο Πausanίας διατάζει έφοδο και σκοτώνει περίπου τριάντα. Στο σημείο εκείνο τυχαίνει να βρίσκονται αρκετοί πελταστές⁶ και το πεζικό των επαναστατών, που αμέσως του επιτίθεται. Ο Θρασύβουλος βλέποντας από μακριά όσα συμβαίνουν πηγαίνει αμέσως να τους βοηθήσει, δίχως όμως ιδιαίτερη επιτυχία, αφού τα στρατεύματα του Πausanία σκοτώνουν περίπου εκατόν πενήντα δημοκρατικούς.

Παρ' όλα αυτά, ο Πausanίας δεν παύει στιγμή να παραμένει φίλος των δημοκρατικών! «Δασκαλεύει» τους επαναστάτες τι ακριβώς να ζητήσουν από τον ίδιο και τους εφόρους,⁷ ώστε τα αιτήματά τους να γίνουν δεκτά, και επιχειρεί να διχάσει τους ολιγαρχικούς, πείθοντας μερικούς από αυτούς να ισχυριστούν δημόσια ότι το καλύτερο για την πόλη είναι η συμφιλίωση με τους επαναστάτες. Εκπροσώπους όμως στέλνουν και οι ολιγαρχικοί, ανακοινώνοντας ότι είναι πρόθυμοι να παραδοθούν οι ίδιοι και να παραδώσουν τα τείχη τους στους Λακεδαιμόνιους, υπό την προϋπόθεση όμως να παραδώσουν και οι επαναστάτες τον Πειραιά και τη Μουνυχία. Αφού άκουσαν τα αιτήματα όλων, οι έφοροι στέλνουν στην Αθήνα μια δεκαπενταμελή αντιπροσωπεία, με σκοπό να συνεργαστεί με τον Πausanία που βρίσκεται ήδη εκεί και να πετύχουν συμφωνία με τους καλύτερους δυνατούς όρους. Συμφωνούν λοιπόν όλοι οι Αθηναίοι να ζήσουν στα σπίτια τους, εκτός από τους Τριάντα, τους Έντεκα και τους δέκα πρώην άρχοντες του Πειραιά. Στο εξής όποιος ολιγαρχικός φοβάται μπορεί ελεύθερα να πάει να ζήσει στην Ελευσίνα.



Ο χάρτης που αναπαριστά τις μάχες της Μουνυχίας, της Φυλής και του Πειραιά



- 4 Ο Πausanίας, αν και Σπαρτιάτης, συμπαθεί τους επαναστάτες. Ο μόνος λόγος που τους επιτίθεται είναι για να μη δείξει τις καλές του προθέσεις προς αυτούς.
- 5 Ο μυχός (το πιο εσωτερικό σημείο) του λιμανιού του Κανθάρου, ενός από τα τρία λιμάνια του αρχαίου Πειραιά. Ονομάζεται έτσι επειδή ακόμα και σε ημέρες θαλασσοταραχής δεν ακούγονταν έντονα τα κύματα.
- 6 Οι πελταστές ήταν ελαφριά εξοπλισμένοι πολεμιστές, οι οποίοι κρατούσαν την *πέλτη*, ένα είδος ασπίδας που είχε μια εσοχή σαν ημισέληνο, και τρία ακόντια. Δύο στο ένα χέρι και ένα στο άλλο. Χρησιμοποιούσαν και άλλα όπλα, χαμηλής όμως αξίας, όπως σφεντόνα, αφού δεν είχαν αρκετά χρήματα να αγοράσουν τόξα ή δόρατα.
- 7 Δύο έφοροι συνόδευσαν τον βασιλιά στις εκστρατείες σύμφωνα με το έθιμο.

Βιβλίο 2

Κεφάλαιο Δ 39-43

30 ΕΝΟΤΗΤΑ

Περίγραμμα μαθήματος

Τι θα εξετάσουμε στην ενότητα:

- ▶ Ο Πausanias αποστρατεύει τις δυνάμεις του από την Αθήνα. Στη συνέχεια, συγκαλείται Συνέλευση στην οποία τον λόγο παίρνει ο Θρασύβουλος.
- ▶ Η αποκατάσταση της Δημοκρατίας στην πόλη που τη «γέννησε» είναι πλέον γεγονός!

Τι θέλουμε να πετύχουμε:

- ▶ Να διακρίνουμε μέσα από την ομιλία του Θρασύβουλου τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των δημοκρατικών και των ολιγαρχικών.
- ▶ Να κατανοήσουμε μέσα από τις ενέργειες των δημοκρατικών ότι ο σεβασμός στους θεσμούς αποτελεί βασική αρχή της Δημοκρατίας.

Σύνοψη

Μετά τη συμφωνία μεταξύ Αθηναίων και Λακεδαιμονίων, ο Πausanias αποσύρει τα στρατεύματά του από την Αθήνα, ενώ οι δημοκρατικοί ανεβαίνουν στην ακρόπολη, για να κάνουν θυσία στην Αθηνά. Όταν κατεβαίνουν, συγκαλούν Συνέλευση στην οποία τον λόγο παίρνει ο Θρασύβουλος. Απευθυνόμενος προς τους ολιγαρχικούς, τους ζητάει να σκεφτούν καλά τους λόγους που υπήρξαν τόσο αλαζονικοί και στη συνέχεια τονίζει τα πλεονεκτήματα των δημοκρατικών, τα οποία τους χάρισαν τη νίκη. Τέλος, οι δημοκρατικοί τοποθετούν στην πόλη άρχοντες, σύμφωνα με τους θεσμούς του πολιτεύματος. Η Δημοκρατία αποκαθίσταται και η τάξη επανέρχεται στην Αθήνα!

Αρχαίο κείμενο

ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ

[2.4.39] Τούτων δὲ περανθέντων Πausανίας μὲν διῆκε τὸ στράτευμα, οἱ δ' ἐκ τοῦ Πειραιῶς ἀνελθόντες σὺν τοῖς ὅπλοις εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἔδυσαν τῇ Ἀθηνᾶ. ἐπεὶ δὲ κατέβησαν ἐκκλησίαν ἐποίησαν οἱ στρατηγοί, ἔνθα δὴ ὁ Θρασύβουλος ἔλεξεν· **[2.4.40]** Ὑμῖν, ἔφη, ὧ ἐκ τοῦ ἄστεως ἄνδρες, συμβουλευέω ἐγὼ γνῶναι ὑμᾶς αὐτούς. μάλιστα δ' ἂν γνοίητε, εἰ ἀναλογίσαισθε ἐπὶ τίνι ὑμῖν μέγα φρονητέον ἐστίν, ὥστε ἡμῶν ἄρχειν ἐπιχειρεῖν. πότερον δικαιότεροί ἐστε; ἀλλ' ὁ μὲν δῆμος πενέστερος ὑμῶν ὢν οὐδὲν πρόποτε ἔνεκα χρημάτων ὑμᾶς ἠδίκησεν· ὑμεῖς δὲ πλουσιώτεροι πάντων ὄντες πολλὰ καὶ αἰσχρὰ ἔνεκα κερδέων πεποιήκατε. ἐπεὶ δὲ δικαιοσύνης οὐδὲν ὑμῖν προσήκει, σκέψασθε εἰ ἄρα ἐπ' ἀνδρεία ὑμῖν μέγα φρονητέον. **[2.4.41]** καὶ τίς ἂν καλλίων κρίσις τούτου γένοιτο ἢ ὡς ἐπολεμήσαμεν πρὸς ἀλλήλους; ἀλλὰ γνώμη φαίητ' ἂν προέχειν, οἱ ἔχοντες καὶ τεῖχος καὶ ὅπλα καὶ χρήματα καὶ συμμάχους Πελοποννησίους ὑπὸ τῶν οὐδὲν τούτων ἔχόντων περιελήλασθε ἀλλ' ἐπὶ Λακεδαιμονίοις δὴ οἶεσθε μέγα φρονητέον εἶναι; πῶς, οἶγε ὥσπερ τοὺς δάκνοντας κύνας κλοιῷ δῆσαντες παραδιδόασιν, οὕτω κάκεῖνοι ὑμᾶς παραδόντες τῷ ἠδικημένῳ τούτῳ δῆμῳ οἴχονται ἀπιόντες; **[2.4.42]** οὐ μέντοι γε ὑμᾶς, ὧ ἄνδρες, ἀξιῷ ἐγὼ ὢν ὁμωμόκατε παραβῆναι οὐδέν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις καλοῖς ἐπιδειξαι, ὅτι καὶ εὐορκοὶ καὶ ὅσιοί ἐστε. εἰπὼν δὲ ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα, καὶ ὅτι οὐδὲν δεοὶ ταράττεσθαι, ἀλλὰ τοῖς νόμοις τοῖς ἀρχαίοις χρῆσθαι, ἀνέστησε τὴν ἐκκλησίαν. **[2.4.43]** Καὶ τότε μὲν ἀρχὰς καταστησάμενοι ἐπολιτεύοντο· ὑστέρῳ δὲ χρόνῳ ἀκούσαντες ξένους μισθοῦσθαι τοὺς Ἐλευσίνοι, στρατευσάμενοι πανδημεὶ ἐπ' αὐτοὺς τοὺς μὲν στρατηγοὺς αὐτῶν εἰς λόγους ἐλθόντας ἀπέκτειναν, τοῖς δὲ ἄλλοις εἰσπέμπαντες τοὺς φίλους καὶ ἀναγκαίους ἔπεισαν συναλλαγήναι. καὶ ὁμόσαντες ὅρκους ἦ μὴν μὴ μνησικακήσειν, ἔτι καὶ νῦν ὁμοῦ τε πολιτεύονται καὶ τοῖς ὅρκοις ἐμμένει ὁ δῆμος.

Ερμηνευτικές – Πραγματολογικές παρατηρήσεις

- *πλὴν τῶν τριάκοντα καὶ τῶν ἔνδεκα καὶ τῶν ἐν Πειραιεῖ ἀρξάντων δέκα*: οἱ μόνοι στους οποίους δεν επιτράπηκε ἡ παραμονή στην Αθήνα ἦταν οἱ Τριάκοντα, οἱ ἔνδεκα καὶ οἱ δέκα ἄρχοντες τοῦ Πειραιά, οἱ οποίοι πηγαίνουν πλέον στην Ἐλευσίνα.
- *ἐπὶ τίνι ὑμῖν μέγα φρονητέον ἐστίν*: ὁ Θρασύβουλος παρουσιάζει τα πλεονεκτήματα τῶν δημοκρατικῶν σε σχέση με τοὺς ὀλιγαρχικούς, τα οποία καὶ τοὺς χαρίζουν τὴν νίκη στο τέλος. Ἰδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δώσουμε στους ὅρους *δικαιοσύνη*, *ἀνδρεία*, *κρίσις*. Ξεχωριστή σημασία για τὴ ζωή τοῦ ἀρχαίου Ἑλλήνα εἶχε ἡ «δικαιοσύνη»· κάτι το οποίο φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐπαναλαμβανόμενη χρήση τοῦ στον λόγο τοῦ Θρασύβουλου (*δικαιότεροι*, *δικαιοσύνης*, *ἠδίκηκεν*, *ἠδικημένῳ*).

Νεοελληνική απόδοση

[2.4.39] Αφού τέλειωσαν αυτά ο Πausανίας αποστράτευσε τις δυνάμεις του, ενώ οι επαναστάτες ανέβηκαν με τα όπλα τους στην Ακρόπολη κι έκαναν θυσία στην Αθηνά. Όταν κατέβηκαν, οι στρατηγοί συγκάλεσαν Συνέλευση όπου μίλησε ο Θρασύβουλος: [2.4.40] «Εσάς, που ανήκετε στην ολιγαρχική παράταξη» είπε «σας συμβουλεύω να καταλάβετε ποιοί είστε – και θα καταλάβετε καλύτερα, αν καθίσετε να σκεφτείτε τι είναι που σας κάνει τόσο υπεροπτικούς, ώστε να θέλετε να μας εξουσιάζετε. Τάχα είστε περισσότερο δίκαιοι; Μα ο λαός ποτέ δεν σας αδίκησε για χρηματικό συμφέρον, κι ας είναι πιο φτωχός από σας – ενώ εσείς, οι πιο πλούσιοι απ’ όλους, έχετε κάνει πολλές κακοήθειες για το κέρδος. Αφού λοιπόν δεν σας διακρίνει δικαιοσύνη, σκεφτείτε μήπως έχετε λόγο να καμαρώνετε για την παλικαριά σας.

[2.4.41] Αλλά τι καλύτερο κριτήριο υπάρχει, από το πώς πολεμήσαμε αναμεταξύ μας; Ή μήπως θα πείτε ότι μας ξεπερνάτε σ’ εξυπνάδα – εσείς που είχατε και τείχη και όπλα και χρήματα και τους Πελοποννησίους για συμμάχους, κι όμως νικηθήκατε από μας που τίποτα δεν είχαμε απ’ αυτά; Τάχα νομίζετε ότι πρέπει να υπερηφανεύεστε για την υποστήριξη των Λακεδαιμονίων; Γιατί; Όπως παραδίδει κάποιος δεμένο από τον λαιμό ένα σκυλί που δαγκώνει, έτσι κι εκείνοι σας παραδώσαν στον αδικημένο τούτο λαό, πριν σηκωθούν να φύγουν! – [2.4.42] Όμως από σας, φίλοι, ζητάω να μην παραβείτε κανέναν από τους όρκους που δώσατε. Ίσα ίσα, κοντά στις άλλες αρετές σας να δείξετε ότι είστε και πιστοί στον όρκο σας και θεοφοβούμενοι!». Αυτά είπε κι άλλα παρόμοια, κι ότι δεν πρέπει να υπάρξει καμιά αναταραχή, παρά να εφαρμοστεί το παλιό πολίτευμα· κατόπιν διέλυσε τη Συνέλευση. [2.4.43] Εκείνο τον καιρό διόρισαν άρχοντες και ξανάρχισαν την ομαλή πολιτική ζωή. Αργότερα ωστόσο, μαθαίνοντας ότι οι ολιγαρχικοί της Ελευσίνας στρατολογούσαν ξένους μισθοφόρους, έκαναν γενική επιστράτευση εναντίον τους. Τους στρατηγούς των ολιγαρχικών τούς σκότωσαν όταν παρουσιάστηκαν για διαπραγματεύσεις, στους άλλους όμως έστειλαν φίλους και συγγενείς τους που τους έπεισαν να συμφιλιωθούν. Τότε πήραν όρκους ότι στ’ αλήθεια δε θα κρατήσουν κακία αναμεταξύ τους, και σήμερα ακόμα ζουν όλοι μαζί σαν συμπολίτες κι οι δημοκρατικοί έχουν τηρήσει πιστά τους όρκους τους.

Μετάφραση Ρ. Ρούφος

- **καὶ ὁμόσαντες ὄρκους ἢ μὴν μὴ μνησικακήσειν... ἐμμένει ὁ δῆμος:** οι Αθηναίοι τοποθετούν στα αξιώματα της πόλης άρχοντες που σέβονται τους θεσμούς της δημοκρατίας. Στη συνέχεια ορκίζονται ότι θα αφήσουν πίσω το παρελθόν και όλοι ανεξαιρέτως θα τηρούν τους νόμους της πόλης.

Παράλληλο κείμενο

Με πρωτοβουλία του Θρασύβουλου η Δημοκρατία αποκαταστάθηκε. Δεν ήταν όμως η πρώτη φορά που η Αθήνα κλήθηκε να ανατρέψει ένα τυραννικό καθεστώς. Σίγουρα θυμάστε τον πιο «διάσημο» τύραννο στην ιστορία της αρχαίας Ελλάδας, τον Πεισίστρατο και τους απογόνους του, τους «Πεισιστρατίδες»! Τα παρακάτω αποσπάσματα, που προέρχονται από το 5ο Βιβλίο των Ίστοριών του Ηροδότου, περιγράφουν την ανατροπή της Τυραννίας από τους Αθηναίους, με τη βοήθεια της Σπάρτης και του γένους των Αλκμεωνιδών, από το οποίο κατάγεται και ο Αλκιβιάδης.

[5.63.1] Και, καταπώς λένε οι Αθηναίοι, αυτοί οι Αλκμεωνίδες μένοντας καιρό πολύ στους Δελφούς δωροδόκησαν την Πυθία, ώστε, κάθε φορά που θα έρχονταν Σπαρτιάτες για να πάρουν χρησμό, είτε για ιδιωτική είτε για δημόσια υπόθεση, να τους παραγγέλνει να ελευθερώσουν την Αθήνα. Κι οι Λακεδαιμόνιοι, ακούοντας κάθε φορά την ίδια προσταγή, στέλνουν τον Αγχιμόλιο, το γιο του Αστέρα, που ήταν πολίτης με ξεχωριστή υπόληψη, με εκστρατευτικό σώμα, για να διώξει τους Πεισιστρατίδες απ' την Αθήνα, παρότι είχαν μ' αυτούς τους πιο στενούς φιλικούς δεσμούς· γιατί είχαν μεγαλύτερο σεβασμό στους θεούς απ' ό,τι στους ανθρώπους. Στέλνουν λοιπόν αυτό το εκστρατευτικό σώμα από τη θάλασσα, με καράβια.

[...] [5.64.1] Αργότερα όμως οι Λακεδαιμόνιοι οργάνωσαν μεγαλύτερο εκστρατευτικό σώμα και το έστειλαν εναντίον της Αθήνας, αφού όρισαν αρχηγό του στρατού τον βασιλιά Κλεομένη, το γιο του Αναξανδρίδα, όμως αυτή τη φορά δεν τους έστειλαν από τη θάλασσα, αλλά απ' τη στεριά.

[...] [5.65.1] Κι οπωσδήποτε δε θα έδιωχναν τους Πεισιστρατίδες οι Λακεδαιμόνιοι (γιατί ούτε είχαν στο νου τους να κάνουν αποκλεισμό, κι από την άλλη οι Πεισιστρατίδες είχαν εφοδιαστεί, και με το παραπάνω, με τρόφιμα και νερό), αλλά ύστερ' από πολιορκία λίγων ημερών θα σηκώνονταν να φύγουν στη Σπάρτη. Όμως νά που ένα τυχαίο περιστατικό τους έφερε συμφορά, κι αυτό το ίδιο στάθηκε σύμμαχος στους αντιπάλους τους· δηλαδή, καθώς οι Πεισιστρατίδες επιχειρούσαν να φυγαδεύσουν σε σίγουρο τόπο τα παιδιά τους, έπεσαν αυτά στα χέρια των εχθρών.

[...] [5.65.5] Μ' αυτό λοιπόν τον τρόπο οι Αθηναίοι λυτρώθηκαν από τους τυράννους· κι όσα, ελεύθεροι πια, έπραξαν ή έπαθαν αξιομνημόνευτα προτού επαναστατήσει η Ιωνία εναντίον του Δαρείου και προτού φτάσει στην Αθήνα ο Μιλήσιος Αρισταγόρας για να ζητήσει βοήθεια, αυτά θα αφηγηθώ πρώτα.

Μετάφραση Η. Σπυρόπουλος

Ανακεφαλαίωση – Αναστοχασμός

▶ Τι μελετήσαμε;

Μετά τη συμφιλίωση των δύο πλευρών ο Πausανίας αποσύρει τα στρατεύματά του. Οι Αθηναίοι στρατηγοί συγκαλούν Συνέλευση, στην οποία ο Θρασύβουλος απευθύνει έναν «πύρινο» λόγο στους συμπολίτες του, με σκοπό να επαναφέρει την ομόνοια και την ηρεμία στην πόλη. Η Δημοκρατία «επιστρέφει» στον τόπο «γέννησής» της και κάπως έτσι το ταξίδι μας φτάνει στο τέλος του... Ή μήπως τώρα αρχίζει;



ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΕΣ
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ
ΕΝΟΤ. 15-30

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΟΡΩΝ

Άπατούρια: γιορτή –περισσότερο– πολιτικού, θρησκευτικού αλλά και οικογενειακού χαρακτήρα, η οποία λάμβανε χώρα την 11η του μήνα Πυανεψιώνος (περίπου μέσα Οκτώβρη με μέσα Νοέμβρη).

αυτοκράτωρ: ανώτατο αξίωμα που δινόταν συνήθως σε στρατηγούς. Σήμαινε την απόλυτη ελευθερία στη λήψη αποφάσεων σε θέματα πολέμου (όπως η σύναψη ειρήνης).

Βουλή: το 594 π.Χ. οι Αθηναίοι αναθέτουν στον Σόλωνα να θεσπίσει νόμους για την πόλη. Ένα από τα πιο τολμηρά, αλλά και δραστικά μέτρα του, ήταν η ίδρυση ενός νομοθετικού σώματος, της Βουλής των Τετρακοσίων. Καθεμιά από τις 4 φυλές εκπροσωπούσαν ισότιμα με εκατό μέλη. Δικαίωμα εκλογής είχαν πολίτες που είχαν συμπληρώσει το 30ό έτος της ηλικίας τους και προέρχονταν από συγκεκριμένη οικονομική τάξη. Το 508/507 π.Χ. ο «πατέρας της Δημοκρατίας» Κλεισθένης καταργεί τις 4 φυλές και δημιουργεί 10 νέες, στις οποίες δίνει ονόματα επώνυμων ηρώων της εποχής. Αυξάνει ακόμα τον αριθμό των βουλευτών. Πλέον η Βουλή αποτελείται από 500 πολίτες (50 από κάθε φυλή).

Δημηγορίες: λόγοι που εκφωνούνται από στρατηγούς ή πολιτικούς ηγέτες και συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση των ιστορικών γεγονότων. Μέσα από τις δημηγορίες φανερώνονται τα κίνητρα, οι σκέψεις και τα επιχειρήματα των «ηρώων».

έκκλησία: η Εκκλησία του Δήμου ήταν το βασικό όργανο της Δημοκρατίας και η κύρια δημοκρατική συνέλευση στην αρχαία Αθήνα. Πραγματοποιούνταν 40 φορές τον χρόνο. Τα μέρη στα οποία διεξαγόταν ήταν η Αρχαία Αγορά, η Πνύκα και το Θέατρο του Διονύσου. Σε αυτήν λαμβάνουν μέρος όλοι οι Αθηναίοι πολίτες άνω των είκοσι ετών.

ένδεκα: ένα είδος αστυνομίας της εποχής. Ήταν κληρωτοί άρχοντες με ετήσια θητεία, οι οποίοι ήταν υπεύθυνοι για

την επίβλεψη των φυλακών, την εκτέλεση θανατικών και άλλων ποινών.

ήγεμών αυτοκράτωρ: ανώτατη στρατιωτική αρχή της Αθήνας την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε αποτελούν οι δέκα στρατηγοί. Αυτοί εκλέγονται με απόφαση της Εκκλησίας του Δήμου. Κάθε φυλή εκπροσωπείται από έναν στρατηγό. Ωστόσο σε περιπτώσεις εξαιρετικών κινδύνων η Εκκλησία έχει το δικαίωμα να εκλέξει έναν στρατηγό με πλήρη εξουσία σε θέματα πολέμου, αποδίδοντάς του τον τίτλο αυτοκράτωρ. Αυτό συμβαίνει και στην περίπτωση του Αλκιβιάδη.

Κικέρων: ο Μάρκος Τύλλιος Κικέρων (*Marcus Tullius Cicero* - 3 Ιανουαρίου 106 π.Χ. - 7 Δεκεμβρίου 43 π.Χ.) ήταν Ρωμαίος πολιτικός, ρήτορας, δικηγόρος και φιλόσοφος, ο οποίος υπηρέτησε ως ύπατος το έτος 63 π.Χ. Θεωρείται ευρέως ως ένας από τους μεγαλύτερους ρήτορες και πεζογράφους.

κότταβος: ένα από τα πιο συνηθισμένα παιχνίδια της εποχής στην αρχαία Ελλάδα. Αφορούσε ενήλικες και παιζόταν κυρίως στα συμπόσια. Σκοπός του παιχνιδιού ήταν οι παίκτες να καταφέρουν να χτυπήσουν μια πιατέλα που ήταν στερεωμένη πάνω σε ένα μεταλλικό ραβδί, εκτοξεύοντας το κρασί που είχαν στο στόμα τους ή ακόμα και πετώντας το κρασί μαζί με το κύπελλο (κύλιξ).

Πλυντήρια: γιορτή αφιερωμένη στην Αθηνά, η οποία τελούσαν την 25η ημέρα του μήνα Θαργηλιώνα (περίπου μέσα Μαΐου με μέσα Ιουνίου) και κατά την οποία καθαριζόταν το ξόανο (ξύλινο ομοίωμα) της θεάς. Η μέρα θεωρούνταν «αποφράδα» (δυσοίωση, δεν έπρεπε να γίνεται λόγος για αυτήν) και οποιοδήποτε σημαντικό συμβάν ανήμερα της τελετής, όπως η άφιξη του Αλκιβιάδη, ερμηνευόταν ως κακό σημάδι.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΚΕΙΜΕΝΟ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ

Xenophon, *Hellenica, Volume I: Books 1-4*, translated by Carleton L. Brownson, Loeb Classical Library 88 (Κέμπριτζ, Harvard University Press, 1918).

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ατική Κωμωδία: *Πρόσωπα και Προσεγγίσεις* (2011). Επιμ. Θ. Γ. Παππάς και Α. Γ. Μαρκαντωνάτος, Αθήνα, Gutenberg.

Anderson, J. K. (2002). *Ξενοφών. Η Ζωή και το Έργο του*, μτφρ. Π. Μοσχοπούλου, επιμ. Α. Μαρκαντωνάτος, Αθήνα, Εκδόσεις Τυπωθήτω/Gutenberg.

Βλάχος, Α. Σ. (1980). *Το Πολίτευμα των Αθηναίων. Αριστοτέλης: I. Αθηναίων Πολιτεία. II. «Γερο-Ολιγαρχικός»*. Παρουσίαση, μετάφραση. Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας.

Ευριπίδη *Ηρακλείδες* (2015). Μτφρ. Κ. Βάρναλης, Θεσσαλονίκη, ΚΕΓ.

Flower, M. A. (2021). *Είκοσι Δύο Μελέτες για τον Ξενοφώντα*, μτφρ. Α. Γουναρόπουλου, επιμ. Γ. Βασιλάρος, Αθήνα, Gutenberg.

Ηρόδοτου *Ιστορίαι ΜΕΛΠΟΜΕΝΗ – ΤΕΡΨΙΧΟΡΗ* (1992). Μτφρ. Η. Σπυρόπουλος, Αθήνα, Εκδόσεις Γκοβόστη.

Θουκυδίδου *Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*, μτφρ. Α. Σ. Βλάχος, Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 1965-1968/2008 με αλληπάλληλες ανατυπώσεις.

Λυσία *Λόγος εναντίον του Ερατοσθένη*, εισ., μτφρ., σημ. Ν. Χ. Χουρμουζιάδη, Αθήνα, ΟΕΔΒ.

Μαρκαντωνάτος, Γερ. (1996). *Ξενοφώντος Ελληνικά, Α΄ Λυκείου*, Αθήνα, Gutenberg.

Ξενοφών, *Συμπόσιον, Απολογία Σωκράτους* (2000). Μτφρ. Α. Σιδέρη, εισαγωγικά κείμενα L. Strauss Αθήνα, Άγρα.

Ξενοφώντος *Ελληνικά* (2012). Μτφρ. Ρ. Ρούφος (Θεσσαλονίκη, ΚΕΓ).

Περί Τυραννίας: Ξενοφών, Ιέρων ή Τυραννικός (μτφρ. Π. Κον-

δύλης), Λ. Στράους, *Περί Τυραννίδος* (μτφρ. Γεράσιμος Λυκιαρδόπουλος) *Αλέξανδρος Κοτζέβ, Τυραννία και Σοφία* (μτφρ. Ευρυδίκη Παπάζογλου) (1995), εκδ. Γνώση. Πλουτάρχου *Θεμιστοκλής και Περικλής* (1965). Μτφρ. Μ. Χ. Οικονόμου, Αθήνα, ΟΕΔΒ.

Ρεγκάκος, Α. (2010). *Επιωνώντας το Παρελθόν. Γέννηση και Ακμή της Ιστοριογραφικής Αφήγησης στην Κλασική Αρχαιότητα*, Αθήνα, Gutenberg.

Στεφανόπουλος, Θ. Κ., Τσιτσιρίδης, Σ., Αντζουλή, Λ., & Κριτσέλη, Γ. (2002). *Ανθολογία Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας*. ΟΕΔΒ.

Συρόπουλος Σ. (2018). *Το Παρελθόν ως Πολιτικό Δεδομένο: Μύθος και Ιστορική Σκέψη στην Πολιτική Παράδοση της Αρχαίας Ελλάδας*, Αθήνα, Gutenberg.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bakker, E. J. / De Jong, I. J. F. / Van Wees, H. (επιμ.) (2002). *Brill's Companion to Herodotus*, Leiden (= Εγχειρίδιο ηροδότειων σπουδών, Αθήνα 2007).

Dillery, J. (1995). *Xenophon and the History of His Times*, Λονδίνο.

Fintley, J. H. (1942). *Thucydides*, Cambridge, Ma.

Gould, J. (1989). *Herodotus*, Νέα Υόρκη.

Krentz, P. (1989). *Xenophon: Hellenika I-II.3.10*, Εκδόσεις Aris & Phillips και Liverpool University Press, Γουόρμινστερ.

Luraghi, N. (επιμ.) (2001). *The Historian's Craft in the Age of Herodotus*, Οξφόρδη, Oxford University Press.

Rengakos, A. & A. Tsakmakis (επιμ.) (2006). *Brill's Companion to Thucydides*, Λέιντεν, Brill.

Underhill, G. E. (1906). *A Commentary on the Hellenica of Xenophon*, Οξφόρδη, Oxford University Press.

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Το εικονογραφικό υλικό αντλήθηκε ως επί το πλείστον από τον δημόσιο χώρο του διαδικτύου (public domain), καθώς επίσης κάποιες εικόνες δημιουργήθηκαν με τη βοήθεια της Τεχνητής Νοημοσύνης (TN), ιδίως μέσω του ChatGPT-4.

